॥ શ્રી જૈન ગ્રન્થ પ્રકાશક સભા ગ્રન્થાંક ૬૬ ॥

॥ સૂરિસમ્રાટ્ શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વર-ગુરુભ્યો નમઃ ॥

સુગૃહીત નામધેય સૂરિપુઙ્ગવ

શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા. વિરચિત

શ્રી સંબોધ પ્રકરણનો

[તત્ત્વપ્રકાશકાપર નામક]

ગુજરાતી અનુવાદ.

— અનુવાદક —

શાસનસમ્રાટ્-બાલ બ્રહ્મચારી-જગદ્ગુરુ શ્રીમદ્ વિજય-નેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજના પટ્ટાલંકાર સિદ્ધાંત વાચસ્પતિ ન્યાયવિશારદ - વિજયોદયસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્ય વિદ્વદ્વર્ય પ્રસિદ્ધવક્તા પન્યાસ પ્રવર શ્રી મેરુવિજયજી ગણી

— દ્રવ્ય સહાયક —

શ્રી લુણસાવાડા મોટી પોલ જૈન સંઘ

અમદાવાદ

— પ્રકાશક —

શ્રી જૈન ગ્રન્થ પ્રકાશક સભા.

મૂલ્ય પઠનપાઠન

પ્રકાશક
ી જૈન ગ્રન્થ પ્રકાશક સભા વતી
ાર્યવાહક શેઠ ઇશ્વરદાસ મૂળચંદ
ીકાભ ની પોળ, અમદાવાદ

મુદ્રક
મણિલાલ છગનલાલ શાહ
ધી નવપ્રભાત પ્રીં પ્રેસ
ઘીકાંટા રોડ અમદાવાદ

પ્રાપ્તિસ્થાન

શેઠ સાકળચંદ બાલાભાઈ

લુણસાવાડા, – મોટી પોળ

અમદાવાદ

શ્રી વીરનિર્વાણ સંવત ૨૪૭૮
માગસર વદ ૧૦
[પાર્શ્વનાથ જન્મ કલ્યાણક]

વિક્રમ સંવત ૨૦૦૮
નેમિ સંવત ૩
ઇસ્વીસન ૧૯૫૧

પ્રકાશકીય નિવેદન

શ્રી જૈન ગ્રન્થ પ્રકાશક સભાનું આ "શ્રી સંબોધ પ્રકરણનો ગુજરાતી અનુવાદ" નામાંન્કિત છાસઠમું ગ્રન્થ રત્ન પ્રકાશિત કરતાં અમો હર્ષ અને કૃતકૃત્યતા અનુભવીએ છીએ.

આ જે ગ્રન્થ પ્રગટ થઇ રહ્યો છે તેના રચયિતા ૧૪૪૪ ગ્રન્થોના કર્તા સૂરિપુંગવ સુગૃહિત નામધેય આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ છે કે જેમનું ઋણ જૈન સંઘ કોઇ પણ રીતે અદા કરી શકે એમ નથી આમાં તો તેમની કૃતિનો અક્ષરસ અનુવાદ માત્રજ કરવામાં આવ્યો છે અને તે ગ્રન્થનો સુંદર અને સુવાચ્ય એવી સરળ ભાષામાં શાસન સમ્રાટ્ બાલબ્રહ્મચારિ જગદ્ગુરૂ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજના પટ્ટાલંકાર ન્યાય વિશારદ સિદ્ધાંતવાચસ્પતિ વિજ્યોદયસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્ય વિદ્વદ્વર્ય પ્રસિદ્ધવક્તા પન્યાસ શ્રી મેરૂવિજયજી મહારાજ સાહેબે અનુવાદ કરી છે અને પુરતી ખતથી અને અતિશય શ્રમ લઇ આ સાદ્યન્ત પાર પાડયો છે તે બદલ અમો તેમના ઋણી છીએ.

આ ગ્રન્થના પ્રકાશનમાં શાસ્ત્ર વિશારદ કવિરત્ન આચાર્ય શ્રી વિજય અમૃતસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય પન્યાસ શ્રી દેવવિજયજી મહારાજના સદુપદેશથી લુણસાવાડા મોટીપોળમાં અક્ષયનિધિ તપ થયેલ તેમાં જ્ઞાન ખાતાની આવક થયેલ તે આવકમાંથી ઉપર્યુક્ત ગ્રન્થ છપાવવામાં આવેલ છે તો તે બદલ અમો પૂ પન્યાસ શ્રી મહારાજ સાહેબનો તથા લુણસાવાડા મોટીપોળના શ્રીસંઘનો આભાર માનીએ છીએ આ ગ્રન્થના પ્રુફો જસવંતલાલ ગિરધરલાલ શાહે જોઇ આપ્યા છે તે બદલ તેમનો આભાર માને છે અંતમાં આ પુસ્તકમાં અશુદ્ધિ ન રહે તે માટે પૂરતી કાળજી રાખવામાં આવી છે અને છપાયા બાદ જે અશુદ્ધિ નજરે ચઢી છે તેને શુદ્ધિપત્રકમાં રજુ કરી છે છતાં દ્રષ્ટિદોષ, પ્રેસદોષ અને મતિમંદતાથી જે કાંઇ અશુદ્ધિ રહેવા પામી હોય તે બદલ અમો ક્ષમા માગીએ છીએ,

આવશ્યકીય નિવેદન

સવત ૨૦૦૪ની સાલમાં અમારી લુણસાવાળ મોટીપોળના શ્રી સંઘની વિનતિથી સ્વર્ગસ્થ શાસનસમ્રાટ બાલબ્રહ્મચારી આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબના પટ્ટધર સિદ્ધાન્ત વાચસ્પતિ વિજયોદયસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબના શિષ્ય મુનિશ્રી મેરૂવિજયજી મહારાજ સાહેબ તથા સ્વર્ગસ્થ આચાર્ય મહારાજ સાહેબના પટ્ટધર શાસ્ત્રવિશારદ વિજયઅમૃતસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબના શિષ્ય મુનિશ્રી દેવવિજયજી મહારાજ સાહેબ અમારી પોળમાં ચાતુર્માસ માટે પધારેલ તે વખતે અમારી પોળમાં નવકાર મંત્ર વિગેરે વિવિધ પ્રકારના તપની આરાધના થયેલ તથા અક્ષયનીધિ તપની પણ શરૂઆત થએલ અને તેની અંદર શ્રીમંત ધર્માત્માઓ તથા યુવકવર્ગ તપશ્ચર્યામાં સામેલ થયા તથા ધર્મીષ્ઠ શ્રાવીકાઓનો સમુદાય મલી આશરે ૬૦ થી ૭૦ ભાવિકોએ પ્રવેશ કરેલ અને તપશ્ચર્યાનો લાભ લેવા ઉત્સાહ પૂર્વક જોડાયા તથા ભાવની વૃદ્ધિ અને ઉત્સાહ પૂર્વક પૂજા પ્રભાવના રાત્રીજાગરણ તેમજ વરઘોડાઓ વિગેરે શાસનની શોભા માટે ઉત્તમ પ્રકારની શુભ પ્રવૃત્તિઓ ચાર વર્ષ સુધી ચાલુ રાખવી એમ નક્કી કર્યું

ત્યારપછી પન્યાસજી મહારાજ શ્રી મેરૂવિજયજી ગણી તથા પન્યાસજી મહારાજશ્રી દેવવિજયજી ગણી તથા બાલમુનિ શ્રી હેમચંદ્ર વિજયજી મહારાજ આદિને મોટીપોળના શ્રી સંઘ તરફથી સંવત ૨૦૦૭ની સાલના ચાતુર્માસ માટે ફરી વિનંતિ કરી અને તેઓશ્રીએ અમારી વિનંતીને માન આપી અમારે ત્યાં ચાતુર્માસ કર્યું તે દરમ્યાન દરેક પર્વતીથિઓમાં શ્રાવકોએ શ્રાવિકાઓએ પોષધાદિ ધર્મક્રિયાની સુંદર આરાધના સારા પ્રમાણમાં કરી અને પોસાતીઓને મોટીપોળના

શ્રીમંત શ્રાવિકા તરફથી દરેક પર્વતિથિએ રૂપિયા આદિની પ્રભાવના પણ સારા પ્રમાણમાં થઈ હતી

તે દરમ્યાન અમારી પોળની અંદર અષ્ટમહાસિદ્ધિ તપ વિગેરે તપશ્ચર્યાઓ ઘણા ઉત્સાહ પૂર્વક થયેલી અને અક્ષયનિધિ તપની આગ મનાની આ સાલ પૂર્ણાહુતિનું ચોથુ વર્ષ એટલે છેલ્લુ વર્ષ હોવાથી ભવ્યાત્માઓએ તે તપનું વિધિવિધાન અપૂર્વ ઉત્સાસ પૂર્વક કરેલું કે જેથી બીજા જીવોને પણ તે તપશ્ચર્યા કરવાની સુંદરતમ ભાવના જાગે. અક્ષયનિધિ તપની આરાધના દરમ્યાન ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓ તરફથી સ્વામિભક્તિ તથા પ્રભાવનાઓ ઘણા સારા પ્રમાણમાં થઈ હતી તથા પૂજા, રાત્રિજાગરણ અને પોળના સદ્‌ગૃહસ્થ આગેવાનોની પ્રેરણાથી સુંદર અને સાગમાં સાગ ભવ્ય વરઘોડો ભાદરવા શુદિ ૬ ના દિવસે કાઢવામાં આવ્યો તે ભવ્ય વરઘોડાની શરૂઆતમાં રંગબેરંગી ધ્વજાઓથી શણગારેલો ઇન્દ્રધ્વજ દેખનાર જન સમુદાયના હૃદયમાં આનંદ આપતો અને તે પછી વિવિધ પ્રકારના પુષ્પોની માળાઓ વડે શણગારેલી તથા સુશોભીત એવી વિક્ટોરીયાઓની હાર જન સમુદાયના હૃદયગમ ભાવોની વૃદ્ધિ કરનાર હતી અને મોટરોની કતાર પણ વરઘોડાની શોભામાં અપૂર્વ વધારો કરતી હતી અને તે પછી સુંદર બેન્ડ અને ચોઘડીયાના નાદ માનવ મહેરામણના કર્ણોમાં પરમ માંગલ્યનું સૂચન કરતા હતા તે વખતે અમારી વિનતીને માન આપી અમારા ઉપાશ્રયમાં પધારેલ પરમ પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજય નંદનસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબની હાજરીથી વાતાવરણ ઘણુંજ આનંદમય લાગતું હતું વરઘોડાની અંદર પૂજ્યપાદ આચાર્યાદિ મુનિવરોની હાજરી સારા પ્રમાણમાં હતી તેમજ સારાએ રાજનગરના આગેવાન શ્રાવિકોની હાજરી ઘણાજ સારા પ્રમાણમાં હતી.

તે પછી પરમતારક શ્રી જિનેશ્વરદેવને બીરાજમાન કરેલ ચાંદીનો રથ વિવિધ પ્રકારના પુષ્પોના હાર તોરાથી શણગારેલ શ્રાવિક આવ્યા.

ઓને અપૂર્વ અનુમોદનનુ કારણ લાગતો હતો વળી તે પછી શ્રાવિકાઓના મસ્તક ઉપર રહેલા તપના ધડાઓથી વાતાવરણ ઘણુંજ ધર્મ ભાવનામય જણાતું હતું આવો અપૂર્વ વરઘોડો મુખ્ય મુખ્ય બજારોમાં ફરીને લુણસાવાડ મોટીપોળમાં ઉતર્યો હતો તે વખતે પોળના સઘનો ઉત્સાહ સુદર જણાતો હતો આ પ્રમાણે અક્ષયનિધિ તપની પૂર્ણાહુતી થયા બાદ પન્યાસજી મહારાજ શ્રી દેવવિજયજી ગણીવરે તે તપસ્વીઓને તપની યા ગિરિ માટે ઉપદેશ આપતા અક્ષય નિધિ તપની આરાધના કરનાર ભાવિકો તરફથી જ્ઞાનખાતાની આવ કમાથી આ ૧૪૪૪ ગ્રથના કર્તા યાકિની મહત્તરા પુત્ર શ્રીમદ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ વિરચિત "શ્રી સબોધ પ્રકરણ નામના ગ્રથનો પૂજ્ય પન્યાસજી મહારાજ શ્રી મેરૂવિજયજી મહારાજ સાહેબે કરેલો ગુજરાતી અનુવાદ છપાવ્યો છે અને બીજા ભવ્ય જીવો પણ આવી સુદર પ્રવૃત્તિઓનું અનુકરણ કરશે એવી આશા રાખીએ છીએ. ન્યત્વક્રમ શિવક્ષવતુ

શ્રી લુણસાવાડા મોટી પોળના જૈન સઘના સેવકો
શેઠ મોહનલાલ છોટાલાલ પાવખીવાળા
શેઠ જેસી ગભાઈ ઉગરચદ
શેઠ ભોગીલાલ છોટાલાલ સુતરિયા

પ્રસ્તાવના

અનાદિ કાળથી આ સંસારની અંદર ભમતા એવા ભવ્ય જીવોના કલ્યાણને માટે મહાપુરુષોએ પ્રતિપાદન કર્યું છે કે પહેલું જ્ઞાન અને પછી ક્રિયાની આવશ્યકતા જરૂરી છે જ્ઞાનવગરની ક્રિયા છાર ઉપર લીંપણ સમાન છે માટે મુમુક્ષુ આત્માઓ સદાગમ સમ્યક્ જ્ઞાનનું અન્વેષણ કરે અને તેના દ્વારા સદ્ગુણાદિ ગુણો પ્રાપ્ત કરવાને માટે અથાગ પરિશ્રમ ઉઠાવે, તે પ્રાપ્ત થયા પછી સમ્યક્ક્રિયા રૂચીનો આવિર્ભાવ થાય અને મોક્ષસુખની પ્રાપ્તિ માટે સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન, અને ક્રિયા એ ત્રીપુટી શુદ્ધ ધર્મની આચરણા કરે શ્રદ્ધા સિવાય જ્ઞાન અને ચારિત્ર નકામુ છે જેમ ગધેડો ચંદનના ભારને વહન કરે છે પરંતુ તેની સુગન્ધીનો ઉપભોગ કરવાને માટે સમર્થ નથી. તેમ સમ્યગ્ દર્શન વગરનું જ્ઞાન અને ચારિત્ર તે ભાર રૂપ છે તથા ચારિત્રના પરિણામથી પતિત થએલ આત્માઓ મોક્ષને મેળવશે પરંતુ દર્શનથી પતિત થએલાઓ માટે મોક્ષ સુખની વાત દુષ્પના સમુદાયને ખાળવા સરખી છે

વળી જ્ઞાની પુરૂષોએ મોક્ષ રૂપી નગરમાં પ્રવેશ કરવા માટે દરવાજા સમાન સમ્યક્દર્શનને કહેલુ છે તેનુ સમજીને મુમુક્ષુ આત્માઓ સમ્યક્ બોધ દ્વારા આ ચારગતિ રૂપ સંસારનો નાશ કરીને શાશ્વત્ સુખના અધિકારી થાય. તે વાત લક્ષમાં રાખીને ગ્રન્થકાર મહાપુરૂષે આ સંબોધ પ્રકરણ નામના ગ્રન્થની રચના કરી છે દુર્લભ એવો મનુષ્ય ભવ મેળવીને ધર્મની આરાધના કરવાની ઇચ્છાવાળાઓને આ ગ્રન્થ એક અદ્વિતીય સાધન છે

કોઇ પણ ધાર્મિક ક્રિયાઓના હેતુઓને યથાર્થ રીતે સમજી આદરવામા આવે તો અનેકગણા ફળોને આપનાર બને. આ ગ્રન્થની અંદર મહાપુરૂષે કહેલા વિષયોને જાણનાર સમસ્ત જૈન સમાજ અને તો સ્વાર્થ, માયા, પ્રપંચ, હિંસા અને અસત્યોના વિસમય વાતાવરણમા ફસાએલા આત્માઓ આ વિશ્વની અંદર આદર્શ રૂપ જીવનનું સર્વથી મહાન ઉદાહરણ પુરૂ પાડી શકે તેમ છે તથી ભવ્ય

ઓના કલ્યાણને માટે આચાર્ય ભગવન્ત શ્રી હરીભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજે આ સંબોધ પ્રકરણની રચના કરી છે અને તેનું અપર નામ તત્ત્વ પ્રકાશ છે આ ગ્રન્થની અંદર ક્યા તત્ત્વોનુ નીરૂપણ કર્યું છે તેનો ઉલ્લેખ કરતા પહેલાં તે મહા પુરૂષના સામાન્ય જીવન ઉપર દૃષ્ટિપાત કરવો તે ઉચિતજ છે તેઓશ્રીનો જન્મ મેવાડમાં આવેલા ચિતોડનગરમાં એક રાજપુરોહીતને ત્યાં થયો હતો અને તેઓ શ્રીમાને બાલ્યકાલમાં વ્યાકરણ સાહિત્ય ન્યાય વિગેરે તેમજ પોતાના ધાર્મિક ગ્રન્થોનુ સુંદર અધ્યયન કરી પોતે ચૌદ વિદ્યાના જ્ઞાતા થયા હતા પરંતુ જ્ઞાન એ એવિ વસ્તુ છે કે તેને જીરવવુ-પચાવવુ બહુ જ મુશીબત છે પોતાને વિદ્યાનો બહુ જ અભિમાન હતો પોતે એવા પ્રકારનો દાવો ધરાવતા હતા કે પોતે સર્વ પદાર્થને સમજી શકે છે તેથી તેઓશ્રીએ એવા પ્રકારની પ્રતીજ્ઞા કરી હતી કે બીજાએ કહેલ અથવા પોતે સાંભળેલા પદાર્થ પોતે ન સમજી શકે તો તે બીજાના પોતે શિષ્ય થાય એક વખત રાજ્યકાર્યથી નિવૃત્ત થઇ પોતાને ઘેર જતાં રસ્તામાં જૈનના ઉપાશ્રય પાસેથી પસાર થતા હતા ત્યારે ઉપાશ્રયની અંદર યાકીની નામના એક સાધ્વી નીચે પ્રમાણેની ગાથાનુ અધ્યયન કરતાં સાંભળ્યાં

चक्की दुग हरीपणग पणग चक्कीण केसवो चक्की केसव चक्की केसव दुचक्की केसव चक्कीय ॥ આ ગાથા સાંભળી હરીભદ્ર તેના અર્થનો વિચાર કરવા લાગ્યા છતાં અર્થ નહિ સમજાતા તેઓ ઉપાશ્રયની અંદર જઇને સાધ્વીને પુછ્યુ આ બધુ ચાકચિક્ય શુ કરો છો પુછવાનો ભાવ એવા પ્રકારનો હતો કે આ બધુ ચકચક બોલી રહ્યા તે શુ ? ચાકચિક્યનો બીજો અર્થ ચમત્કિત પણ એટલે ઉજ્જ્વલ પણ એમ થાય છે ત્યારે સાધ્વી યાકીનીએ કહ્યુ હે વત્સ એ ચાકચિક્ય ગોમયાર્દ્ર લિપ્ત છે એટલે નવીનપણ ગાયના છાણથી લીપાએલું છે અને અમારા ગુરૂની આજ્ઞા છે કે જેને તેને શ્રી જિનાગમ ન બતાવાય તેથી તમો અમારા ગુરૂ પાસે ચાલો અને તેઓથી, સ્વ

ગયા. ગુરૂ મહારાજે તેઓને ઉપદેશ દ્વારા દીક્ષા લેવાનું કહ્યું. પોતે નવું જાણવાની જીજ્ઞાસાવાળા સત્ય પ્રતિત એવા મહાપુરૂષે તે વાતનો સ્વીકાર કર્યો કારણ કે મહાપુરૂષો પ્રાણાન્તે પણ પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવાને માટે કટીબદ્ધ થાય છે તેવા પુરૂષોના અન્તઃકરણમાં હોય તે વચનમાં આવે અને વચનમાં હોય તેજ ક્રિયામાં મુકવા તત્પર થાય છે તેવા પ્રતિજ્ઞ પુરૂષોથી જૈન શાસન શોભે છે અને તેવાજ આત્માઓ શાસનના પ્રભાવક બને તેમાં બે મત કોઈના હોય નહિ પરંતુ જે જીવોને મનમાં જુદુ બોલવામા પણ જુદુ અને આચરણમાં જુદુ હોય તેવા જીવોથી તો શાસન મલીન થાય અને અવહેલના ના કારણભુત બને તેમાં બેવાનુ હોઈ શકે નહિ હવે તેઓશ્રીએ નિરભિમાન દશાને ઢાળી ગુરૂને સ્વીકારી અને વાણીની સાબીતે અમર કરી તેઓશ્રીની નિરભિમાન દશા કેવા પ્રકારની અને ગુણના ઉપાસક પોતે સત્ય પ્રતીજ્ઞ કેવા પ્રકારના તથા પોતાને કરેલા ઉપકારના સ્મરણમાં તેઓશ્રીએ જે જે ઠેકાણે પોતાનું નામ અથવા ટીકાકાર તરીકેનું નામ લખવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે ત્યાં તેમણે વાણીની મહત્તરાજીનું એવા પ્રકારનો સુંદર આલેખ કર્યો છે જે સાંભળવાથી આત્માને આનંદ થાય એક સમયે વિદ્યાના ગર્વમાં મસ્ત એવા હરીભદ્ર કયાં અને નિરભિમાન દશાને પામેલા શ્રી જૈનાચાર્ય હરીભદ્ર સૂરીશ્વરજી મહારાજ કયાં તેઓશ્રીની જૈનદર્શન પ્રત્યેની શ્રદ્ધા અને બહુમાન કેવા પ્રકારના હતા તે તો જ્યારે તેઓ શ્રીની કૃતીઓનુ અવલોકન કરીએ ત્યારે જ જાણી શકીએ તેમજ તેઓનો ત્રિવિધ પત્ને આદ ભાવ એવો ઉચ્ચ કોટીનો હતો જેમાં કોઈના બેમત નથી તેઓશ્રીની કૃતિઓ પ્રત્યે જૈન દર્શનકારો બહુમાન અને ગર્વ લે તે મોટી વાત નથી પરંતુ જૈનેતરો પણ તેઓની કૃતીઓ દેખીને મુગ્ધ બને છે તે મહાપુરૂષે આગમો ઉપર ટીકાઓ તેમજ દાર્શનીક ઘણા ગ્રન્થોની પોતે સ્વતંત્ર ટીકાઓ રચેલી છે તથા જૈન સમાજ ઉપર એટલો બધો ઉપકાર કર્યો છે કે જેનું વર્ણન કરવુ અશક્ય છે

આ ગ્રન્થની રચના ભવ્ય જીવોના બોધને માટે કરી છે હવે આ
સંબોધ પ્રકરણ નામના ગ્રંથની અંદર મુખ્ય દેવગુર્વાદિ તત્ત્વો તથા
ધર્મનું નિરૂપણ કરેલ છે જીજ્ઞાસુ આત્માઓને આ ગ્રન્થનું સંપૂર્ણ મનન
પૂર્વક અવલોકન કરવામાં આવે ત્યારે જ તત્ત્વાદિ તેમજ ધર્મનો
ખ્યાલ આવી શકે મુમુક્ષુ જીવોને આ ગ્રન્થના પઠન દ્વારા ખ્યાલમાં
આવી શકે તે મહાપુરૂષો ધર્મ પ્રત્યે અનુરાગ તથા સંયમ પરત્વે
અભિરૂચી અને આત્મભાવ ઉચ્ચકોટીનો હતો અને સ્યાદ્વાદ પ્રત્યે
અડગ શ્રદ્ધાને ધારણ કરનાર તે પુરૂષ હતા તેવું તેમના દાર્શનીક
ગ્રન્થો સાબીતી આપે છે

હવે તે મહાપુરૂષનું જીવન ચરિત્ર વાંચક મહાશયો અન્ય ગ્રન્થો
દ્વારા જાણી પોતાની જીજ્ઞાસાને પૂર્ણ કરશે એવી આશા રાખી પ્રસ્તુત
પ્રકરણ ઉપર દ્રષ્ટિપાત કરવો તે અયોગ્ય તો ન જ કહી શકાય તેઓ
શ્રીના સમયમાં ચૈત્યવાસી જૈનયતિઓનું જોર સંપૂર્ણ હતું તેટલા
માટે આ ગ્રન્થની રચના કરી છે કારણ કે આ સંબોધ પ્રકરણની
શરૂઆતમાં પહેલું દેવતત્ત્વનું નિરૂપણ કર્યું છે અને ત્યારપછી
ગુર્વાદિનું નિરૂપણ આવે છે તેમાં પ્રથમ કુગુરૂઓ ગુર્વાભાસ-અને
પાર્શ્વસ્થાદિનું વર્ણન કર્યું છે તે ખરેખર ચૈત્યવાસી જૈન યતિઓની
અંદર ભયંકરમાં ભયંકર શીથિલાચાર રૂપ છે ચૈત્યવાસીઓમાં રહેલા
શીથિલાચાર રૂપી ઝેરી મહા સર્પો તેનો નાશ કરવાનો માટે મહા
ઔષધિ અથવા ગારૂડીક મંત્ર સમાન આ પ્રકરણની રચના કરી છે
તેવું વાચક મહાનુભાવો સમજ્યા સિવાય રહી શકે તેમ નથી

પહેલું દેવતત્ત્વ છે અને તેનું સુંદર અને સરલ ભાષામાં વિવે
ચન કર્યું છે શરૂઆતમાં જણાવ્યું છે કે જૈન હોય અથવા જૈનેતર
હોય પરંતુ મધ્યસ્થપણાને પ્રાપ્ત કરેલ અને સમભાવથી ભાવિત
આત્મા મોક્ષને પામે, તેમાં સંદેહ નથી. તે માટે પ્રથમ દેવતત્ત્વ
બતાવ્યું કે ૧૮ દોષથી રહિત હોય તે જ દેવ કહેવાય. દેવ કેવા

હોય વિતરાગ કોને કહેવાય તેનુ નિક્ષેપા દ્વારા વર્ણન કર્યું છે અને ઇશ્વરના અતિશય આઠ પ્રાતિહાર્યો, પૂજાની વિધિ તેના પ્રકાર, પ્રતિષ્ઠાના પ્રકાર વિગેરેનુ વિવેચન સા । પ્રમાણમા કર્યું છે વિધિમાર્ગનો સુદર આદર્શ ખડો કર્યો છે પૂજાને માટે દ્રવ્ય શુદ્ધિ, પૂજક આત્મા કેવા પ્રકારનો માનસીક, વાચીક અને કાયીક શુદ્ધિ વસ્ત્રના પ્રકાર પૂજનમા કેવા વસ્ત્ર વાપરવા યોગ્ય છે પહેલા મૂળ નાયકની પૂજા પછી બીજા ભગવાનની તથા ૫. ક્રિરેનુ આલેખન મુદ્રાઓ તેનુ સુદ ભાષામાં વિવેચન છે પૂજનમા દ્રવ્ય કેવા પ્રકારનુ જોઇએ દેવદ્રવ્યની ઉત્પત્તિ તેના ભેદ દેવદ્રવ્ય કોને કહેવુ તથા જીનેશ્વર ભુવનમા ૮૪ આશાતનાનો ત્યાગ આશાતનાઓનુ સ્વરૂપ સ્તવના પ્રકાર તેના અનુષ્ઠાનોનુ સ્વરૂપ અર્ચા કરનાર સમ્યક્દ્રષ્ટિ જીવ શુ આયુષ્ય બાંધે અભવ્ય જીવો કયા ભાવોને પ્રાપ્ત ન કરી શકે પ્રતિમાઓ તથા તીર્થંકર ભગવાનની દાઢા વિગેરેનુ પૂજન દેવો પણ દેવલોકમાં કરે છે તથા શ્રાવકના ભેદ તેની ક્રિયા વિગેરેનું વર્ણન તથા સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિનુ કારણ વિતરાગદેવની આજ્ઞાનું આરાધન વિગેરે ઘણા જ ઉપયોગી અને ખાસ જરૂરી વિધિમાર્ગનું ઘણુ જ સુદર નિરૂપણ કર્યું છે

દેવતત્વનું નીરૂપણ કર્યા પછી બીજા પ્રસ્તાવમાં કુગુરૂઓ-ગુર્વાભાસો અને પાર્શ્વસ્થાદિનું સ્વરૂપ કહેલ છે તે કેવા હોય તેમની પ્રવૃત્તિઓ કેવા પ્રકારની હોય તેઓનુ આચરણ તેમને વદનાદિનો નિષેધ તે બધુ દેખતા તો અવશ્ય આપણને લાગે ભગવન્ત હરીભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજે તે સમયમાં ચૈત્યવાસી જૈન યતિઓની અદર રહેલા શીથિલાચાર અને ઉન્માર્ગ નીરૂપણ તથા ભ્રષ્ટાચારનો નાશ કરવાને માટે આ સંબોધ પ્રકરણની રચના કરી છે તેનુ આ ગ્રન્થ સાબીતી કરી આપે છે જ્ઞાનકુશીલ દર્શન કુશીલ અને ચારિત્ર કુશીલ એવા અને વિદ્યા મત્ર તત્રથી અને જ્યોતિષાદિથી પોતાની આજીવીકા ચલાવનાર વિતરાગની આજ્ઞાથી વિરૂદ્ધ વર્તન કરનાર અને યશકીર્તિના અભિલાષી એવા ગુરૂઓ લોખડની શીલા સરખા છે

જેમ લોખંડની શીલા પોતે પાણીમાં ડુબે અને તેના આશ્રિતોને પણ ડુબાડે તેવી રીતથી આરંભ-સમારંભવાળા ગુરૂઓ પોતે સંસાર સમુદ્રમાં ડુબે ને બીજાઓને પણ ડુબાવે છે તેવાઓનો સંગ કરવો તે સર્વથા અધોગતિનું કારણ છે તથા ગચ્છમાં આચાર્યાદિ અનાચારને સેવનાર હોય સ્ત્રી વીગેરેના સંગવાળા હોય તેવા ગચ્છનો સર્વથા ત્યાગ કરવો તથા પંચમહાવ્રતાદિ ઉત્તરગુણનું સ્વરૂપ તથા દીક્ષા યોગ્ય જીવનો વિચાર તથા આચાર્યપદને યોગ્ય કેવો જીવ હોય હીન આચારવાળાઓ સાથે આલાપ-સંલાપ તથા વિશ્વાસ અને તેઓની સ્તવના વિગેરેનો સર્વથા નિષેધ જણાવ્યો કે નરકમાં રહેવું સારૂ પણ હીન આચારવાળાઓ સાથે રહેવું તે આત્માને દુ:ખદાઇ છે એવા હીનાચાર્યોની આગળ વંદન નમસ્કાર કરવા ગુરૂબુદ્ધિએ યોગ ઉપધાન કરવા તે નિષ્ફળ છે એવું અનેક પ્રકારે મહાપુરૂષે લખાણથી અહીં જણાવ્યું છે

હવે સુસાધુઓનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે જેઓનો જાપણ સહવાસ કરવાથી આત્મા ઉચ્ચ સ્થિતિને પામે તેવા સુગુરૂઓનો સંગ તેમજ તેઓનો ગચ્છ પણ મહા ભાગ્યશાળીઓને મળે છે વિગેરે નિરૂપણ છે અને તારૂં અને મારૂં કરનાર સાધુઓ તથા શ્રાવકો નામના જ કહેલા છે સુગુરૂ કોને કેવા કેવા પ્રકારના હોય આહાર દિને કેવા પ્રકારે ગ્રહણ કરે. કેટના ઉપગરણ રાખે કેવી વસતિમાં રહે અને ગચ્છ કેવા નકાનો તથા ગચ્છ કોને કહેવો સંયમના પ્રમાણ અને મહાવ્રતો તથા ઉત્તરગુણોનું વિવેચન કર્યું છે ગુરૂઓ સ્ત્રીઓ અને સાધ્વીઓ સાથે સર્વથા આલાપ સંલાપનો ત્યાગ કરનાર હોવા જોઇએ જિતંદ્રદેવની આજ્ઞાનુસાર ઉત્તમ પ્રકારના સંયમ માર્ગમાં વર્તનાર હોવા જોઇએ આચાર્ય મહારાજના છત્રીશ ગુણની છત્રીશ ગાથાઓ ઉપાધ્યાયના પચ્ચીશ ગુણ તેની પચીશ ગાથાઓ તથા સાધુ મહારાજના સત્તાવીશ ગુણ તેની સત્તાવીશ ગાથાઓનું પણ વર્ણન આવે છે આચાર્યાદિ પોતાના ગુણોએ કરીને સહીત જે ગચ્છમાં વસતા હોય તે ગચ્છ કહેવાય અને તેવા ગચ્છનું ભવ્ય જીવોએ આ

ખન તેવુ જોઈએ તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે યોગ્ય એવા શિષ્યાદિને અવસર પ્રાપ્ત એવુ સૂત્ર અને અર્થ દેવા જોઈએ. તે કારણથી જ યોગાદિએ કરીને શુદ્ધ એવા ગુરૂઓએ સારી રીતે સૂત્ર અને અર્થ શિષ્યાદિને આપવા જે દીક્ષાને લાયક તે સૂત્રાર્થને લાયક છે માટે અવશ્ય યોગાદિ વહન કરાવી સૂત્રાર્થ આપવુ તેનું સ્વરૂપ છે

નિર્ગ્રન્થનુ સ્વરૂપ બતાવ્યુ છે અને તે પાંચ પ્રકારના છે પુલાક બકુશ કુશીલ નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતક એ પાંચ પ્રકારના સાધુ ઓનુ સ્વરૂપ આવે છે તેના ભેદો તે કેવા પ્રકારના હોય સામાયિક કેટલી પ્રકારના કોને કયુ સામાયિક હોય એષણાદિનુ સ્વરૂપ પ્રવચન માંહિ ગુપ્તિનુ સ્વરૂપ તથા ગચ્છ કોને કહેવો તથા સંઘ કેવો હોય કોને કહેવો તે કેવા પ્રકારનો અને કોણ કોણ હોય તેને સંઘ કહેવાય. ગીતાર્થ મુનિ કોને કહેવા કેવા પ્રકારના અને તેના ગુણોનુ વિવેચન સુંદર અને સરલ ભાષામા જણાવ્યુ છે સમ્યક્ જ્ઞાન અને ચારિત્રની અંદર વર્તનાર હોય તેવા પ્રકારનુ મુનિઓનુ સ્વરૂપ જણાવ્યુ છે

સમ્યક્ત્વ કોને કહેવુ પ્રથમ કયુ સમ્યક્ત્વ થાય, તે સમકિત કોને હોય જીવને સમકિત હશે કે નહિ તે શાથી જાણી શકાય. સમ્યક્ત્વના પ્રકાર તેને કયા કર્મો આવરણ કરે સમ્યક્ત્વ પામેલા જીવનુ સ્વરૂપ કેવુ હોય સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ સાથે દેશવિરતિની પ્રાપ્તિ થાય કે કેમ વીગેરે હકીકતો ઘણી સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવામાં આવી છે તે ઉપરાન્ત સમ્યક્ત્વ દ્રવ્ય છે કે ગુણ અથવા પર્યાય સમકિત થવામાં કેટલા જ્ઞાનની આવશ્યકતા વિગેરે બાબતો કયા સમ્યક્ત્વથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય. મિથ્યાત્વના ૫ પ્રકાર સમ્યક્ત્વના ૬૭ સ્થાનો સરલ ભાષામાં જણાવવામાં આવ્યુ છે

શ્રાવક ધર્માધિકાર છે તેની અંદર શ્રાવક કેવા પ્રકારનો હોય. સમ્યક્ત્વ ગુણવાળો મુનિગણ પાસે હમેશા સમાચારીનુ શ્રવણ કરનાર અને અગીતાર્થ એવા મુનિઓનો ત્યાગ કરનાર હોય તથા શ્રાવકના એકવીશ ગુણ અને બાર નિયમોને ધારનાર હોય વિગેરેનુ નિરૂપણ જણાવવામાં આવ્યુ છે શ્રાવકના કર્તવ્યો અને તે કયા, ઉત્તમ ભાવનાવાળા

ન્યાયથી લક્ષ્મીને પેદા કરનાર તેનો વ્યય કેવી રીતથી અને કેવા પ્રકારે કરવો જ્ઞાનાદિની પૂજા કરનાર અષ્ટમી-ચૌદશ-પૂર્ણિમા અને અમાવાસ્યા એ તીથિઓમા ચારિત્ર ધર્મની આરાધના માટે પૌષધ વિગેરે કરે તથા બીજી તીર્થઓની આરાધના શાને માટે તેનુ નિરૂપણ દેવદર્શનાદિનુ રક્ષણ કરનાર હોય દરરોજ આવશ્યકાદિને કરનાર હોય વિગેરે શ્રાવકની કરણી સુદર લખાણથી જણાવી છે

શ્રાવક પ્રતિમાધિકાર સમ્યક્ત્વ સહિત દેશવિરતિ શ્રાવક કેટલા પ્રકારનો કેવો અને મૂળગુણ તથા ઉત્તર ગુણનુ સપૂર્ણ રક્ષણ કરનાર જીનેદ્ર પૂજા ગુરુસેવા સ્વાધ્યાય અને દાનાદિમાં આસક્ત તેવા શ્રાવકોનુ અને તેઓની પ્રવૃત્તિ કેવા પ્રકારની હોય પચ્ચખાણાદિના પ્રકાર તે કેવા પ્રકારે કરે. વળી નામાદિ ભેદે કરીને ચાર પ્રકારના કહ્યા છે તથા શ્રાવકના વિશેષ એકવીશ ગુણ તથા માર્ગાનુસારિના રૂપ ગુણનુ વર્ણન આવે છે પાપથી નિવૃત્ત અને શુભ યોગની પ્રવૃત્તિમાં આદરવાળો શ્રાવક દેશ કાલાદિને અનુસરી પ્રવૃત્તિ કરનાર શઠ આત્માઓથી દુર રહેનાર ભાવ શ્રાવકના લક્ષણ તથા શ્રાવકની અગીઆર પ્રતિમાનુ સ્વરૂપ પ્રતિમાઓના નામ તેની આરાધના તેમજ પ્રતિમાઓનો કેટલો કાળ વિગેરે લખાણથી જણાવ્યુ છે

શ્રાવક વ્રતાધિકારમાં શ્રાવકના વ્રતોના નામ તે દરેક વ્રતનુ સ્વરૂપ વ્રત કોને કહેવુ તેના આરાધક જીવો કેવા હોય. પાંચ અણુવ્રત ત્રણ ગુણવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રતાદિનુ સ્વરૂપ આવે છે તેના અતિચારો ટુકાણમા જણાવ્યા છે અને સલેખના વ્રત જણાવ્યુ છે સલેખના કોને કહેવી. કયો જીવ ક્યારે સલેખના કરે તથા દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવ તેનો પણ પ્રશસ્ત વિચાર દર્શાવવામાં આવ્યો છે સલેખના વ્રતાદિવાળાને નવ નિયાણા (નિદાન)નો ત્યાગ ત્યારપછી પાંચ પ્રકારના આચારનુ સ્વરૂપ જણાવવામાં આવ્યુ છે

સજ્ઞા તથા લેસ્યાનુ સ્વરૂપ છે તેમાં સજ્ઞાઓ દશ પ્રકારની છે તે દરેકના લક્ષણ કયા જીવને કઇ સજ્ઞા હોય. તેનુ સ્વરૂપ ટુકાણમા જણાવ્યા પછી લેસ્યાનુ સ્વરૂપ આવે છે છ પ્રકારની

લેશ્યાઓ દરેકના લક્ષણ ક્યા જીવને કઈ લેશ્યા હોય તેનો કાળ (સમય) કેવા પ્રકારના સંયોગથી ઉત્પન્ન થાય આત્માના પરિણામોમાં ફેરફાર થવાના કારણ તેના દષ્ટાન્તો દ્વારા સારૂ વિવેચન કર્યું છે

ધ્યાનનુ સ્વરૂપ પણ સુંદર જણાવ્યુ છે કેટલા પ્રકારના ધ્યાન એક એક ધ્યાનના કેટલા ભેદ જુદાં જુદા ધ્યાનના લક્ષણો ક્યા જીવને ક્યારે કયુ ધ્યાન હોય ક્યા ધ્યાન દ્વારા જીવ કઈ ગતિમા જાય ચાર પ્રકારના ધ્યાનનુ વિવેચન જણાવ્યુ તેમા શુક્લધ્યાનના ભેદ કઈ અવસ્થામા ક્યા જીવને તે ધ્યાન હોય ક્યા ધ્યાન દ્વારા જીવ મોક્ષમાં જાય છે દરેક બાબતોનુ આકર્ષક નિરૂપણ કર્યું છે

મિથ્યાત્વનુ સ્વરૂપ લબાણથી જણાવ્યુ છે મિથ્યાત્વના ભેદ તેના લક્ષણો કઈ ગતિમા જીવને કયુ મિથ્યાત્વ હોય તેનો નાશ ક્યારે થાય અને નાશ કયો જીવ કરી શકે મિથ્યાત્વ વાળો જીવ કઈ ગતિમાં જાય તે કેવા પ્રકારની ક્રિયાઓ કરે મિથ્યાત્વવાળા જીવને યોગો કેવા પ્રકારના હોય અને તે જીવ કઈ ગતિમાં જાય તથા મિથ્યાત્વ રહિત આત્માની ભાવના તથા પ્રવૃત્તિ કેવી હોય તે લબાણથી જણાવ્યુ છે

આલોચનાધિકાર છે આલોચના લેનારે ક્યા દિવસે, નક્ષત્ર ચદ્ર તીથિ વિગેરે શુભ જોઈએ. આલોચના આપનાર કેવા હોય તેનો અધિકારી કોણ કોના અભાવે કોની પાસે લેવી. કેવી રીતથી લે લેનાર જીવ કેવો જોઈએ કોણ કોને પ્રાયશ્ચિત્ત આપી શકે તે દસ પ્રકારનુ પ્રાયશ્ચિત્ત વિગેરે અને જીવ વિશેષે કરીને ત્રણ પ્રકારની આલોચના ૮૨ ગાથા સુધીમાં બતાવ્યુ છે

પૂજા પચાશક

શ્રાવકે નિરતર ત્રિકાળ જિનપૂજા કરવી જોઈએ તેટલા માટે આ ચોથા પચાશકમાં કર્તાએ જિનપૂજાનો વિધિ દાખલ કરેલો છે શ્રી જિનપૂજાના સમયનો નિર્ણય, કેવી રીતે દ્રવ્ય ભાવથી પવિત્ર થઈને શ્રી જિનપૂજા ગૃહસ્થોએ કરવી? પૂજા પ્રસગે પુષ્પાદિક સામગ્રી કેવી ઉત્તમ મેળવવી? પ્રભુપૂજા પ્રસંગે ગૃહસ્થોએ કેવી જયણાથી– જયણાનો ખપ કરી પૂજા કરવી? પુષ્પાદિકને પ્લિામણા ન થવા પામે.

સદ્દેજે સપજે છે તે વિગેરે અતિ ઉપયોગી બાબતોનું સક્ષેપથી સ્વ-
રૂપ શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિ મહારાજે ઉક્ત પ્રકરણમાં દર્શાવ્યુ છે તેનેજ
ટીકાકાર શ્રી અભયદેવસૂરિજીએ પલ્લવિત કરેલુ છે એની અસ
આત્મનિવેદનમાં પોતાની સર્વ ઋદ્ધિસિદ્ધિ જૈનદીક્ષા (સમ્યક્ત્વ
પ્રમુખ શ્રાવક યોગ્ય વ્રતાદિ) ઉચ્ચારતાં નિવેદન કરી દે એમ સમ
જવુ આત્માર્પણમાં ગુરૂ મહારાજની આજ્ઞામાંજ સર્વસ્વ અર્પણ
કરેલુ સમજવુ સમવસરણને બદલે અત્યારે પ્રાય નહિ (નંદિ)
વડેજ કામ ચલાવી લેવાતુ જણાય છે મૂળમર્યાદા સમવસરણની છે

આલોચનાધિકારમાં સપૂર્ણ મૂળગાથાઓનો અનુવાદ નથી ફક્ત
૮૨ ગાથા સુધિ છપાયો છે અને ત્યાર પછીનો વિષય ગહન હોવાથી
ગુરૂગમ્ય છે અને તેમાં મને જે જે જગ્યાએ ગાથાઓ ન સમજાત
અને અર્થનો સબધ નહિ બેસતાં અમારા ગુરૂ મહારાજ સિદ્ધાન્ત
વાચસ્પતિ ન્યાય વિશારદ વિજયોદયસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબની
પાસે વાંચીને પછી અર્થ લખેલ છે ટિપ્પણ પણ તેઓશ્રીની પાસ
સિદ્ધાન્તિક વિષય હોવાથી સુધારેલ છે એટલે જે જે જગ્યાએ ગુરૂ મહારાજ
સૂચનાઓ આપી તે પ્રમાણે કરેલ છે સૂત્રાદિ વાંચના ચાલતાં છ
તેઓશ્રીએ અમુક સમય આપેલ છે તે બદલ તેઓશ્રીનો આભા
માનુ છુ. અને ન્યાયમાર્તન્ડ કવિરત્ન આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજ
નદનસૂરીશ્વરજી મહારાજે આ ગ્રન્થ છપાવવામાં યોગ્ય સૂચનાઓ ક
અને તપસ્વી સિદ્ધાન્તમહોદધિ પન્યાસજી મહારાજ શ્રી સુમતિવિજય
ગણિએ મેટર સપૂર્ણ જોઇ આપેલ તે બદલ તથા પન્યાસ શ્રી દ
વિજયજી ગણિએ ફ્રમા સુધારવામાં કરેલ મદદ કરેલ તે બદલ દરેકનો
આભાર માનું છુ ઉપસહારમાં પચાશકના ત્રણ પ્રકરણે શ્રી જૈ
શ્રેયસ્કર મડળ તરફથી બહાર પડેલ ભાષ્યત્રયની જુની આવૃત્તિમાં
ઉપયોગી હોવાથી લીધા છે

આ ગ્રન્થના કર્તા આચાર્ય ભગવન્ત શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વ
મહારાજ છે અને ઉક્ત ગ્રન્થનો હજુ સુધી અનુવાદ પ્રગટ થયો

। યથાશક્તિ પ્રયત્ન કર્યો છે અને તેમાં મારી અલ્પબુદ્ધિ
ાર ગખીને અનુવાદ તૈયાર કર્યો છે છતાં કોઈ પણ અનુ-
યમગ્ના આશય વિરૂદ્ધ લખાણ થયુ હોય તો મિચ્છામિ
છુ વળી આ ગ્રન્થ ચતુર્વિધસંઘને ઉપયોગી થાય પણ
વિશેષ ઉપયોગમારક છે શ્રદ્ધાળુ શ્રાવકોએ વિચા પૂર્વક
મનન કરવુ યોગ્ય છે

વત ૨૦૦૮
વદ ૧૦
શમી)

પં૦ મેરૂવિજય ગણી
લુણસાવાડા જૈન ઉપાશ્રય
અમદાવાદ

વિષયાનુક્રમણિકા

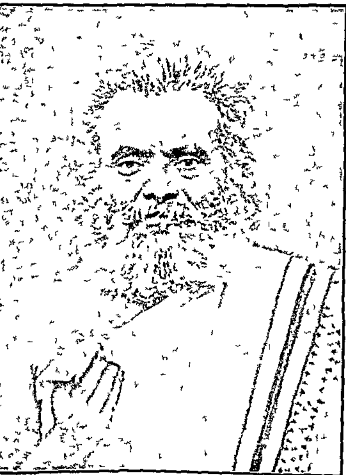
શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધિ	શુદ્ધ
૬	૨૦	શ્રપાયાપગમ	અપાયાપગમ
૭	૨૪	૧	૩
૮	૨૧	ટિપ્પણુ ૧	ટિપ્પણુ ૧
*		પૃષ્ઠ ૧૦ માં ૩ નંબરમાં છે	પૃષ્ઠ નવમામાં જોઇએ
૧૦	૯	૨	૧
૧૦	૧૧	૩	૨
૨૬	૧૫	૩	૧
૨૮	૨	૧૦૨	૧૦૮
૨	૧૬	સહિત	હર્ષસહિત
૩૩	૪	સામગ્રીવાળા	સામગ્રીવાલી
૩૫	૨૦	* ટિપ્પણુ	વધારાની છે
૫૫	૯	ચત્ય	ચૈત્ય
૫૯	૪	શખફી	શખડી
૭૪	૧૫	રથાને	સ્થાને
૭૫	૬	યણુ	પણુ
૭૭	૧૫	૯	૫
૭૭	૧૬	૫	૬
...	...	...	૧૦

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૭૭	૮	૭	૮
૮૦	૨૧	હવે	હર્ષ
૯૬	૧૮	૧૧	૧૬
૧૨૯	૭	૧	૨
૧૪૨	૨૨	ચોથા અતે	ચોથી અને
૧૪૩	૮	શુભ કર્મ પછી આ પ્રમાણે વાચવુ	ઉપાર્જે છે ॥ અ કહેલો દ્રવ્ય શ્રુતનો લાભ અભવ્ય જીવને થાય છે પરતુ ભવ્ય જીવને તો નિશ્ચય સપૂર્ણ દશપૂર્વ
૧૪૪	૧૧	પરમ	ચરમ
૧૫૫	૧૩	બીજાઓ।	બીજાઓને
૧૬૦	૨૧	ગણાટ	ગણાય
૧૭૩	૨૩	આપતના	આયતના
૧૮૧	૮	ર્ગનો	ર્ગનો ૪ -
૧૮૧	૧૫	સસાર	સરકાર
૨૨૧	૭	એક)	એ ૩)
૨૩૧	૨૧	પર્યાનુ	પયાયનુ

ગિરિ–પ્રમુખ તીર્થોદ્ધારક–પ્રૌઢપ્રભાવશાલિ–પરમપૂજ્ય બાલબ્રહ્મચારિ–

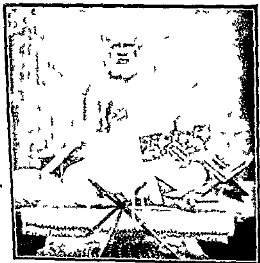
ાર્ય મહારાજાધિરાજ શ્રીમદ્વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ

ગણિપદ વિ સ ૧૯૬૦ કાર્તિક વદ ૭ વળા–વલ્લભીપુર
પન્યાસપદ વિ સ ૧૯૬૦ માગશર શુ૦ ૩ વળા–વલ્લભીપુર
સૂરિપદ વિ. સ ૧૯૬૪ જ્યેષ્ઠ શુદ ૫ ભાવનગર

શાસનસમ્રાટ-તપોગચ્છાધિપતિ-પ્રાચીન અનેક તીર્થોદ્ધારક-અનેક નૃપપ્રતિબોધક-શ્રી પ્રભાવશાલી પ્રાત સ્મરણીય પરમપૂજ્ય પૂજ્યપાદ સ્વ શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના પટ્ટપ્રતિષ્ઠિત-અન્તેવાસી
સિદ્ધાન્તવાચસ્પતિ-ન્યાયવિશારદ-જ્યોતિ શિલ્પાદિશાસ્ત્રવેત્તા-
અનેક સ્યાદ્વાદસિદ્ધાન્તપોષક બાળબ્રહ્મચારી-
પૂજ્યપાદ શ્રી વિજયોદયસૂરીશ્વરજી મહારાજ

જન્મ સં ૧૯૪૪ ખંભાત દીક્ષા સં ૧૯૬૨ દેવા-માતરપાસે
ગણિપદ સં ૧૯૬૬ કપડવંજ

પંન્યાસપદ સં ૧૯૬૯ કપડવંજ, ઉપાધ્યાયપદ સં ૧૯૭૨ સાદડી,
આચાર્યપદ સં ૧૯૭૯ ખંભાત.

श्रीमज्जिनेन्द्रपदपङ्कजचञ्चरीक-ज्ञानाब्धये विमलभावभृते सतेऽस्तु
आजन्मशीलपरिरक्षणविश्रुताय, सूरीश्वरोदयमहामहते नमो मे ॥१॥
(वस तिलका)

जिनशासनसम्राज , नेमिसूरीश्वरप्रभो !
पट्टप्रतिष्ठितायास्तु, गुरुभक्ताय ते नम ॥ २ ॥

श्री जिनेन्द्राय नमोनम

शासन सम्राट् श्री विजयनेमिसूरीश्वर गुरुभ्योनम

पूज्यपाद् श्रीमद् हरिभद्रसूरीश्वरजी म. सा विरचितम्

[तत्त्वप्रकाशकापरनामक]

श्री सबोध प्रकरणनो

(गुजराती अनुवाद)

नागेन्द्रनिर्मितफणाञ्चितमौलिपार्श्वो ।
यो भात्युपासकसुरासुरनाथपार्श्वे ॥
यत्तीर्थरक्षणपरो त्रिदितोऽस्ति पार्श्वः ।
शङ्खेश्वराधिपतिरस्तु सुखाय पार्श्वः ॥ १ ॥

तत्र प्रथम

श्री देवतत्त्व वर्णनम्

દેવોના અધિપતિ ઈન્દ્રોએ જેની પૂજા કરી છે એવા શ્રી વીતરાગ સર્વજ્ઞભગવાનને નમસ્કાર કરીને સુવિહિત જીવોના (વિધિ રસિક સાધુ તથા શ્રાવકોના) કલ્યાણને અર્થે, તથા જે કોઈ જીવો અન્તિમ[1] પુદ્ગલ પરાવર્ત્તને વિષે માર્ગમા[2] રક્ત થયા છે, અને ચરિમકરણને વિષે

૧-૨ સંસારમાં જ્યારે છેલ્લો ૧ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત બાકી રહે ત્યારે જ જીવને માર્ગાનુસારી પણુ પ્રાપ્ત થાય એ સિદ્ધાન્ત અહિં પ્રદર્શિત કર્યો.

(ચરમ[1] યથાપ્રવૃતકરણમા) વર્તે છે તેવા ભવિત-ભાવિત[2] દ્રવ્યવાળા ભવ્યજીવોને બોધ કરવા માટે (વિધિનો બોધ કરવા માટે) આ **સંબોધ પ્રકરણ** નામનુ પ્રકરણ હુ (શ્રી હરિભદ્રસૂરિ) કહીશ ॥ યુગ્મમ્ ॥ શ્વેતામ્બર હોય અથવા દિગમ્બર હોય અથવા બૌદ્ધ હોય અથવા બીજો ગમે તે કોઈ અન્ય દર્શનમા વર્તતો જીવ હોય પરન્તુ તેનો આત્મા જો સમભાવ વડે ભાવિત (વાસિત) થયો હોય તો તે આત્મા મોક્ષ પામે એમા ॥ કોઈ સન્દેહ નથી લોકને વિષે માર્ગની શોધ કર્યા વિના માર્ગ નહિ પામેલા એવા સર્વે જીવો આ મોક્ષ માર્ગ છે, આ મોક્ષ માર્ગ છે એમ કહે છે પરન્તુ જેમા આત્મમાર્ગમા (આત્મ સ્વરૂપની શોધ) હોય તેજ માર્ગનું નામ મોક્ષ માર્ગ એમ કહેવાય ॥ વળી જે માર્ગમા વિષય કષાયનો ત્યાગ હોય તેજ માર્ગ કહેવાય, બીજો માર્ગ તે માર્ગ ન કહેવાય તે માર્ગ શ્રી વીતરાગ ભગવતે નામ આદિ નિક્ષેપાથી ચાર પ્રકારનો કહ્યો છે ॥ તે (નામ આદિ નિક્ષેપવાળા ચાર પ્રકારના) માર્ગમા પણ પરમપદને પ્રગટ કરવા માટે અતિ શ્રેષ્ઠ શુદ્ધ ક્રિયાવડે આત્માના બાહ્યયોગ અને

---

૧ છેલ્લા પુદ્ગલ પરાવર્તમા પ્રવર્તતુ યથાપ્ર૦કરણ અથવા ગ્રન્થિ ભેદ પાસેનુ અન્તર્મુ૦માત્રનુ યથાપ્ર૦કરણ એમ બે અર્થ શ્રી ધર્મપરીક્ષામાં અન્યગ્રથની સાક્ષીથી કહ્યા છે તે પહેલાનુ યથા પ્ર૦કરણ અનાદિ યથાપ્ર૦કરણ કહેવાય

૨ સામગ્રીયોગે જેનો આત્મા પરાવૃત્તિ પામવાના સ્વભાવવાળો હોય તે આત્મદ્રવ્ય ભવિતદ્રવ્ય

અભ્યન્તર યોગથી આત્માનો ભાવમાર્ગ (એજ સાધવા યોગ્ય છે માટે) સાધવો ॥ જેમ છાશ વિગેરેની સંયોજન ક્રિયાથી મન્થનના પ્રયોગવડે દુધ તે પ્રગટ રીતે ઘૃત થાય છે, તથા (અરણિકાષ્ટના) મંથન યોગથી જેમ અગ્નિ પ્રગટ થાય છે તેમ (પૂર્વોક્તશુદ્ધ ક્રિયાવાળા બાહ્યાભ્યન્તર યોગ રૂપ) શુદ્ધ અનુષ્ઠાનથી આત્મા પણ પ્રગટ થાય છે ॥ તે આત્મા એજ પરમાત્મા છે, અને (તે સદનુષ્ઠાન તે) ભાવ મોક્ષમાર્ગ છે કે જે માર્ગમાં હેતુ વિરહિત (આગળ કહેવાતા દેવતત્ત્વાદિ રૂપ હેતુ વિરહિત) એવો આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવ રૂપ ગુણોને પ્રાપ્ત થયો છતો પ્રગટ થયેલા પી સરખો થાય છે ॥ પરમાર્થ વડે સંપૂર્ણ સિદ્ધ કરેલ છે અર્થ જેણે અને ઉત્કૃષ્ટ વિશિષ્ટ ગુણરૂપ એવો આત્મા એજ ધર્મ એજ તત્ત્વઅને એજ ઉત્કૃષ્ટ સિદ્ધાન્તના રહસ્યનું સ્થાન (અથવા આ વાક્યને તત્ત્વના વિશેષણ તરીકે પણ કહી શકાય) છે એમ જાણવું ॥ પ્રાયઃ સર્વ કાર્ય ચાર કારણ પૂર્વક ઉત્પન્ન થાય છે, તે ચાર કારણમાં પણ જો પહેલું કારણ શુદ્ધ હોય તો બીજા સર્વે (ત્રણે) કારણો તેને અનુસારે (શુદ્ધ) હોય છે ॥ ૧–૧૦ ॥

તે શુદ્ધ કારણ તે ભાવમાર્ગ છે તે ભાવમાર્ગમાં આત્માની વિશુદ્ધિને વિષે દેવ ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણ પ્રકારના તત્ત્વોના સંબોધ–જ્ઞાનરૂપ લોકમાં ઉત્તમ એવા હેતુઓ કહ્યા છે (અર્થાત્ લોકમાં આત્મવિશુદ્ધિના એ ત્રણ ઉત્તમ હેતુ કહ્યા છે) ॥ (તે આત્મવિશુદ્ધિના) ત્રણ તત્વરૂપ ત્રણ લોકોત્તર હેતુઓમાં પ્રથમ દેવતત્ત્વ છે તે

દેવ ૧૮ દોષલેશથી (સંપૂર્ણ દોષ) રહિત, લોકોત્તર ગુણ
સમૃહવડે યુક્ત, અને આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમય
છે ॥ (તે ૧૮ દોષના નામ આ પ્રમાણે-) અજ્ઞાન-ક્રો
મદ-માન-લોભ- માયા-રતિ -અરતિ -નિદ્રા-શોક -અસ
ચોરી-મત્સર-ભય ॥ હિંસા-પ્રેમક્રીડા-પ્રસંગ-હાસ્ય-
૧૮ દોષ જેના નાશ પામ્યા છે તેવા દેવાધિદેવને હુ ન
સ્કાર કરૂ છુ ॥ (હવે એ દેવના ચાર નિક્ષેપાનો સમ
કહે છે-) જે વસ્તુમા જેટલા નિક્ષેપા ઉતારવાનુ જ
શકાય તે વસ્તુમા તેટલા નિક્ષેપા ઉતારવા અને
વસ્તુમા વધારે નિક્ષેપા ઉતારવાનુ ન જાણ
હોઇએ તો તે વસ્તમા ૪ નિક્ષેપા તો અવશ્ય ઉતારવા
(તે ચારે નિક્ષેપા કહે છે-) જીનેશ્વર ભગવાનનુ
નામ તે **નામજિન** અને જીનેન્દ્રની પ્રતિમા તે **સ્થાપનાજિ**
જીનેન્દ્ર ભગવન્તનો જીવ તે **द्रव्यजिन** અને સમવસરણ
બેઠેલા હોય તે **भावजिन** ॥ (જે વસ્તુઓનો ભાવનિક્ષે
સત્ય હોય તે વસ્તુના દ્રવ્યાદિક ચારે નિક્ષેપા નિશ્ચય શુદ્ધ
હોય, અને અશુદ્ધ ભાવનિક્ષેપવાળી વસ્તુના ચારે નિક્ષે
અશુદ્ધ હોય તે કારણે શુભયોગનુ કારણ હોવાથી જીને
પ્રતિમા જીનેન્દ્ર સરખી છે અને તે જીનેન્દ્રપ્રતિમાની ભ
વડે ભવ્ય જીવ જીનેન્દ્રની પૂજા કર્યા જેવુ જ ફળ પામે છે
હવે ભવ્યજીવોને વિશેષ બોધ કરવા માટે તે દેવનુ સ્વ
દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય-અને મુદ્રાદિકના ભેદ વડે કહેવાય છે
દેવોવડે પૂજાતા દેવાધિદેવ દ્રવ્યથી કહેવાય, ગાયના
સરખા ઉજ્વલ રૂધિરાદિ (ગુણો વડે-અતિશયો)
ગુણથી કહેવાય, અરિહંત ઇત્યાદિ પદ વિગેરે વડે

દેવ કહેવાય, અને પદ્માસનાદિ આસનો વડે દેવની મુદ્રા કહેવાય ॥ ૧૧-૨૦ ॥

॥ દેવાધિદેવના ૮ પ્રાતિહાર્ય ૩૪ અતિશય વિગેરે ॥

અશોકવૃક્ષ-પુષ્પવૃષ્ટિ-દિવ્યધ્વનિ-ચામર -સિંહાસન ભામંડલ-ભેરી-અને છત્ર એ આઠ પ્રાતિહાર્ય હમેશા પ્રભુની પાસે રહેનારા હોય છે ॥ ઇતિ ૮ પ્રાતિહાર્ય ૧ ર૪ (મેલ) રોગ અને સ્વેદ (પરસેવા) રહિત શરીર, ૨ ઉજ્વલ માસ રૂધિર, વિગેરે, ૩ અદૃશ્ય આહારનિહાર, અને ૪ સુગંધિ શ્વાસોચ્છવાસ ॥ એ ૪ અતિશય જન્મથી પ્રાગભીને હોય છે અને ઘાતી કર્મનો ક્ષય થવાથી બીજા ૧૧ અતિશય પ્રગટ થાય છે (તે આ પ્રમાણે-) ૫ એક યોજન માત્ર ક્ષેત્રમા ત્રણ-જગતના ઘણા જનો પણ સમાઈ રહે છે ॥ ૬ પ્રભુની ભાષા મનુષ્ય તિર્યંચ અને દેવોને પોતપોતાની ભાષામા ધર્માવબોધ કરનારી હોય છે ૭ પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલા રોગ ઉપશાન્ત થાય છે, ૮ નવા વૈરાદિભાવ (તથા રોગપણ) ઉત્પન્ન થતા નથી ॥ દુષ્કાળ-સ્વપર ચક્રનો ભય-દુષ્ટ મરકી-ઇતિ (સાત પ્રકારના ઉપદ્રવ)-અતિવૃષ્ટિ-૧૪ અના વૃષ્ટિ એ કઈપણ હોય નહિં ૧૫ બહુ જીવને સુખકારી એવો ભામંડળનો પ્રકાશ પ્રસરે છે ॥ હવે દેવકૃત ૧૯ અતિશય કહે છે-૧૬ પાદપીઠ સહિત મણિરત્નનુ સિંહાસન હોય, ૧૭ ઉપરાઉપરી ૩ છત્ર હોય છે, ૧૮ ઇન્દ્રધ્વજ-૧૯ બે શ્વેત ચામર-૨૦ ધર્મચક્ર ॥ એ પાચ વસ્તુઓ જગદ્‌ગુરૂ શ્રી જીનેન્દ્ર ભગવત સાથે આકાશમા રહી છતી ચાલે છે પુન ૨૧ અશોકવૃક્ષ પ્રભુ જ્યા સ્થિર થાય ત્યા રચાય છે ॥—

૨૨ ચાર મુખવાળા ચાર રૂપ (દેશના સમયે સમવસરણમા) થાય છે ૨૩ મણિરત્નનો સુવર્ણનો અને રૂપાનો એ ત્રણ ગઢ (એટલે સમવસરણ) રચાય છે ૨૪ નવ સુવર્ણ કમળ ઉપર ચ ણ સ્થાપીને ચાલે છે ૨૫ કાટા નીચામુખવાળા થાય છે ॥ ૨ પ્રભુના કેશ-રોમ-અને નખ હમેશા અવસ્થિત માત્ર (વૃદ્ધિ પામ્યા વિનાના) રહે છે, ૨૭ પાચે ઇન્દ્રિયના વિષયો મનોહર હોય છે, ૨૮ છએ ૠતુ પ્રગટ થાય છે ॥ ૨૯ સુગધજળની વૃષ્ટિ થાય છે, ૩૦ પચવર્ણી પુષ્પની વૃષ્ટિ થાય છે, ૩૧ પક્ષિઓ પ્રદક્ષિણા દે છે, ૩૨ પવન અનુકૂળ વાય છે ॥ ૨૧-૩૦ ॥

૩૩ વૃક્ષો નમસ્કાર કરે છે, ૩૪ ગભીર ધ્વનીથી દેવદુદભી વાગે છે, એ ચોત્રીસ અતિશયો સર્વ જીનેશ્વરોને હોય છે ॥ (તથા એ ચોત્રીસ અતિશયો ઉપરાન્ત) શ્રી જીનેન્દ્ર પ્રભુ ૩૫ બુદ્ધવચનવાળા (એટલે વાણીના ૩૫ ગુણવાળા) હોય છે, એ પ્રમાણે અતિશય સહિત અને ભવ્યજનો વડે પૂજીત, તથા નામ વડે દેવાધિદેવ એવા શ્રી જીનેન્દ્ર દેવ તે ભવરૂપી સમુદ્ર તરવામા પ્રગટ વ્હાણ સરખા છે ॥ પુન તે શ્રી જીનેન્દ્ર દેવ સર્વ સત્ય માહાત્મ્યવાળા છે, તેમજ ૪ ભાવ અતિશય વડે યુક્ત છે, તેમા પહેલો બાહ્ય અને અભ્યન્તર શત્રુનો નાશ કરવાથી અપાયાપગમ રૂપ અતિશયવાળા છે ॥ તથા ક્ષાયિકભાવે જ્ઞાનાતિશયવાળા છે, ક્ષયોપશમ[1] ભાવે વચનાતિશયવાળા છે, અને ઉપચારથી

૧-૨ ૩૪મી ગાથામાં વચનાતિશયને ક્ષોપશમ ભાવે ગણ્યો અને ૩૫મી ગાથામા ક્ષાયિક ભાવે ગણ્યો તેનુ કારણ—વચન એ

પણ ચોથો પૂજાતિશય રૂપ ગુણ ક્ષાયિક ભાવમા છે ॥ (એ ચાર ભાવ અતિશયમા) પહેલો મોહનીયના ક્ષયથી, બીજો જ્ઞાનાવરણના ક્ષયથી, ત્રીજો દર્શનાવરણીય ક્ષયથી ૨ અને ચોથો અતિશય અન્તરાય કર્મના ક્ષયથી, છે ॥ સંપૂર્ણ સિદ્ધમુદ્રાવાળી દ્રવ્યશરીરબિંબન સબંધી (ઉચાઇ આદિકમા જીનેશ્વરના દેહદ્રવ્ય સબંધી) પ્રતિમા કે જેની પૂજા દેવોએ કરેલી છે તે સપ્રતિ દ્રવ્યથી પૂજા કહેવાય ॥ દ્રવ્યાદિક ચાર અવસ્થાઓ સ્વાભાવથી દ્રવ્ય પૂજા અને ભાવ પૂજાના સબંધી જે પિંડસ્થ અવસ્થા અને પદસ્થ અવસ્થા સારી રીતે અને અવસ્થાન્તરની ભાવના કરવી તે પૂજા પોતપોતાની ભક્તિના સમૂહવડે ભરેલા હૃદય વડે કરેલી જાણવી, અને જીનેશ્વરના જન્મકલ્યાણક આદિ કલ્યાણકોની ભક્તિવડે અતિ વિચિત્ર રચના યુક્ત કરેલ ઉપ ચાર ગુણવાળી જાણવી (અર્થાત્ વિવિધોપચાર પૂજા જાણવી) ॥ સ્થા પ્રતિષ્ઠાભેદ (વ્યક્તિપ્રતિષ્ઠા ક્ષેત્ર પ્ર મહા પ્ર) નથી, કારણકે સિદ્ધોનો ભાવ દુ ખાતીત (અર્થાત્ સિદ્ધોનુ સ્વરૂપ કર્માતીત—રૂપાતીત) સદા કાળથી છે, છતા દ્રવ્યથી પણ શુભ પરિણામી[1] હોય છે ॥ જે કારણથી (દ્રવ્યનિમિત્ત પણ

શ્રુતજ્ઞાન પરિણામી છે, અને શ્રવણ કરનારાઓને ક્ષયોપશમ ભાવે પરિણમે છે માટે ઇનેન્દ્રને ક્ષયોપશમભાવ ન હોવા છતાં પણ વચના તિશયને ઉપચાર થી ક્ષયોપશમભાવે કહ્યો છે તથા દર્શનાવરણીય કર્મનો (અથવા દર્શનાવરણના ક્ષય)થી વચનાતિશય પ્રગટ થયો છે તે ક્ષાયિક ભાવે વચનાતિશય નિરૂપચરિત છે

૧ જેવા દ્રવ્યનો આત્માને સયોગ થાય તે દ્રવ્યના સ્વભાવે આત્મા પરિણમે કારણકે આત્મા નિમિત્તવાસી છે

ગુણનુ પરિણામીપણુ છે માટે) શ્રી જીનેશ્વરોની પ્રતિમા આત્માના પરિણામને પ્રગટ કરવામા (અથવા આત્મસ્વરૂપના દર્શનમા) નિમિત્ત ભૂત છે અને તે પ્રતિમા શુભાશુભ ધ્યાનની દ્રષ્ટિએ આરિસાના મડલ [1]સરખી છે ॥ ૩૧-૪૦ ॥

વળી શ્રી જીનેશ્વરની પ્રતિમા સમ્યક્ત્વને શુદ્ધ કરનારી છે, તથા શુભયોગે સત્ય માર્ગે ચાલનારાઓને સત્યના પ્રભાવને-સત્યની વિભુતિને તથા સમ્યક્ત્વને ઉત્પન્ન કરનારી છે, તેમજ સસારરૂપીવનના દાવાનળ વડે દગ્ધ થએલા ભવ્ય જીવોના પાપોને નાશ કરનારી છે ॥ પુન શ્રી જીનેન્દ્ર પ્રતિમાની પૂજા દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બે પ્રકારની છે, તથા અગપૂજા-અગ્રપૂજા-અને ભાવપૂજા એમ ત્રણ પ્રકારની પૂજા છે, તથા વિવિધપ્રકારની પૂજા છે તે વિવિધ પ્રકારની પૂજા પણ પૂર્વોક્ત ત્રણ ભેદમા અનાશાતના સહિત કરે તો પૂજા ચારપ્રકારની ગણાય ॥ પુન મન વચન અને કાયાની વિશુદ્ધિ વડે પણ પૂજા ત્રણ પ્રકારની શ્રી જીનેશ્વરો એ કહી છે તેમજ પચપ્રકારી અષ્ટોપચારી અને સર્વોપચારી (એમ બન્ને રીતે ત્રણ પ્રકારી પૂજા છે) ॥ ત્યા પુષ્પ-અક્ષત-ગધધૂપ-અને દીપ એ પાચ પ્રકારની છે અથવા ભક્તિ-બહુમાન-અને વર્ણજનન[2] (વર્ણસજવલન)

---

૧ કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—જેમ આરિસામા સુદરમુખવાળાને પોતાનુ મુખ સુદર દેખાય અને વિકૃતમુખવાળાને વિકૃત દેખાય તેમ શ્રી જીનેન્દ્રપ્રતિમાને શુભ અધ્યવસાયે જોનારને શુભ ફળ પ્રાપ્ત થાય અને અશુભ અધ્યવસાયે જોનારને અશુભ ફળ પ્રાપ્ત થાય.

૨ વર્ણજનન એટલે વર્ણસજવલના તેનો અર્થ ૨૫૭મી

તથા અનાશાતના કરવા વડે અને વિધિ કરવા વડે (એ રીતે પણ પાંચ પ્રકારી પૂજા છે ॥ પુષ્પ-અક્ષત-ગંધ-દીપક-ધૂપ-નૈવેદ્ય-જળ-અને ફળ એ આઠ દ્રવ્ય વડે આઠ કર્મને નાશ કરનારી અષ્ટ પ્રકારી પૂજા છે ॥ તથા ૧૭ ભેદી પૂજા આ પ્રમાણે-સ્નાત્ર-વિલેપન-દેવદૃષ્ય સ્થાપન-વાસક્ષેપ-ઘનસારાદિચૂર્ણ ચઢાવવુ-પુષ્પનીમાળા ચઢાવવી-પંચવર્ણી કુસુમની વૃષ્ટિ-લંબાયમાન માળાઓ તથા પુષ્પોનુ ઘર બનાવવુ-કર્પૂરાદિ સુગંધ દ્રવ્યથી પૂજા કરવી-આભરણો પહેરાવવા-અથવા યથાશક્તિ ચારે દિશાએ ઈન્દ્રધ્વજની શોભા કરવી-તથા જીનેશ્વરની સન્મુખ અથવા જમણી બાજુએ અષ્ટમંગલ ભરવા-મંગલ દીપક યુક્ત દીપ વિગેરે અગ્નિકર્મ કરવુ, ગીતગાન-નાટક-વાજીત્ર અને ૧૦૮ શ્લોક વડે સ્તુતિ કરવી ॥ એ દ્રવ્યપૂજાના આગમમાં કહેલા ૧૭ ભેદ જાણવા તથા ભાવયુક્ત પૂજા (ભાવપૂજા) જીનેન્દ્રપ્રતિમાના ચારે નિક્ષેપ તથા બે નિક્ષેપની પણ થાય છે ॥ ૪૧-૫૦ ॥

તે ભાવપૂજા (ચાર તથા બે નિક્ષેપની આ પ્રમાણે-) પિંડસ્થ પદસ્થ અને રૂપાતીતની સ્તુતિ કરવી તે છે એમાં પહેલી પૂજા (દ્રવ્યપૂજા) ગૃહસ્થોને ઉચિત છે, અને બીજી પૂજા મુનિ મહારાજને ઉચિત છે ॥ પહેલી પૂજા (દ્રવ્ય-પૂજા) સમન્તભદ્રા[1]-સપ્રતિભદ્રા-અને આગમૈષીભદ્રા છે, અને બીજી પૂજા (ભાવપૂજા) સર્વ મંગલ નામની છે અને તે ક્રિયાની પ્રાધાન્યતાવાળી છે ॥ તથા પહેલી પૂજા

[1] ગાથાના અર્થની ફુટનોટમાં આપેલ છે ત્યાં જુઓ

(દ્રવ્યપૂજા) શુભયોગા-વચકવર્તા -અને પરિભવાવતો છે, અને છેલ્લી પૂજા (ભાવપૂજા) અધ્યાત્મ ધર્મવાળી-ફલ મિના અને સર્વમિના છે ॥ આ પ્રભુપૂજા સમ્યગદ્રષ્ટિ જીવોને તથા ચરમપુદ્દલ પરાવર્ત્તમા વર્તતા તથા (શુશ્રુષાદિ) આઠગુણપૂર્વક બીજની (ધર્મબીજની) સન્મુખ થયેલા એવા મિથ્યા દ્રષ્ટિ જીવોને મોક્ષ આપનારી છે, અને બીજા જીવોને સમાન Cત્પન્ન કરનારી છે ॥ પાચ કલ્યાણકનુ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાને અર્થે જે પૂજા કરાય છે તેમા જે ધૂપ ઉખેવવો તથા દીપક[૨] વિગેરે તે હમેશા કરવા યોગ્ય છે ॥ અને બીજી વખતે પદસ્થ આદિ અવસ્થાને વિષે અગ્નિકર્મ[૩] (ધૂપ દીપ ફળ વિગેરે) વળી શાશ્વતી પ્રતિમાઓને તો એજ વિધિ છે, અને બીજી પ્રતિમાઓને માટે તો બન્ને વિધિ છે ॥ પુન સ્નાન વિલેપન-આભરણ -વસ્ત્ર-ફળ-ગધ-ધૂપ-અને પુષ્પ એ દ્રવ્યો વડે શ્રી જીનેશ્વરની અગપૂજા કરવી તેમા આ (આગળ કહેવાતો) વિધિ જાણવો ॥ વસ્ત્રવડે મુખ બાધીને અથવા યથા સમાધિવડે (મનના Gલાન પૂર્વક) તે વખતે (ઉપરોક્ત દ્રવ્યપૂજા કરતી વખતે)શરીરે ચળ વિગેરે આવે તો ખજવાલવાદિ કાર્ય પણ વર્જવુ ॥ એ પ્રમાણે શરીરે ખજવાલવાનુ

---

૧ ધૂપ-દીપ-અક્ષત-પુષ્પ-અને ગધ પૂજા એ પચોપચારી પૂજા પચકલ્યાણકની ભક્તિને સૂચવે છ

૨ અષ્ટકઉમાથી જોઇ લેવુ

૩ સર્વમત કલ્યાણકારી તે **समन्तभद्रा** વર્તમાનકાળના કલ્યાણવાળી **सर्वमंगला** અને ભાવી કાળના કલ્યાણવાળી **सामंतेचिमद्रा**

વર્જવુ નથા શ્લેષ્માદિ કાઢવાનુ પણ વર્જવુ, અને જગ બન્ધુ જીનેશ્વરની પૂજા કરનાર બુદ્ધિમાને મૌન રહેવુ અથવા મૌનપણે બોલવુ ॥ પૂજા કરવામા પણ મૂળ પ્રતિમાજીની વિશેષ પૂજા કરવી ઉચિત છે, જે કારણથી લોકોની મન અહિત દ્રષ્ટિ તો પ્રથમ ત્યાજ પડે છે ॥ ५१-५० ॥

અહિ પ્રશ્ન-એક પ્રતિમાની વદન પૂજા ન્યૂન કરવી અને એકની વિશેષ કરવી તેમા તો લોકના નાથ એવા જીનેશ્વરોમા સ્વામિ-સેવકભાવ પ્રગટ કરેલો થાય છે ॥ તેમજ એક પ્રતિમાની ઉત્તમ આદરવાળી પૂજા કરી અને બીજી પ્રતિ માઓની બહુ થોડી પૂજા કરવી તે તો મહા અવજ્ઞા છે એમ સ્થૂલબુદ્ધિવાળાઓને પણ સ્પષ્ટ સમજાય છે ॥ આચાર્યશ્રીનો ઉત્તર—સમાન પ્રાતિહાર્યાદિ પરિવારને દેખતા એવા તે નાયક જનને સ્વામિ સેવક ભાવરૂપ બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થતી નથી ॥ વળી વ્યવહારમા તે મૂળ નાયક પ્રથમ પ્રતિષ્ઠિત થયેલા છે, તે કારણથી પણ તે શેષ જીનેશ્વરોના નાયક ભાવની અવજ્ઞા થતી નથી ॥ જે કારણથી સર્વે જીનેશ્વરોનો સિદ્ધ સ્વભાવ એક સરખો છે, (તેથી સ્વામિ સેવક ભાવ નથી) અથવા આ પ્રતિમામા તો શ્રી જીનેન્દ્ર ભગવતનો ઉપચાર કર્યો છે તેથી કૃતાર્થ એવો સેવક-પૂજકજન પોતાની અલ્પ અથવા અધિક ભક્તિનુ [1]સ્મરણ કરે છે (તેથી જીને

---

1 અર્થાત્ પૂજકજન સર્વ પ્રતિમાઓની પૂજા એક સરખી રીતે કરી શકતો નથી, અને મે અલ્પભક્તિ કરી અથવા ઘણી ભક્તિ કરી એવા પરિણામવાળો પૂજકજન હોય છે માટે અધિકપૂજા મારે કોઇ એકાદિ પ્રતિમાનીજ થઈ શકે તેથી મૂળનાયક અને પરિવાર

ન્દ્રપ્રતિમામા સ્વામિ સેવક બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થતી નથી) ॥
તે કારણથી વદન પૂજન અને બલિ પ્રમુખ એક પ્રતિમા
જીની કરતા ઉચિત પ્રવૃત્તિવાળા પુરૂષને આશાતના થાય
એમ દેખાતુ નથી ॥ જેમ મૃત્તિકાની (માટીની) પ્રતિમાને
નિશ્ચય પુષ્પાદિક વડે જ પૂજા કરવી ઉચિત છે, અને સુવ
ર્ણાદિ ધાતુની (વા પાષાણાદિકની) બનેલી પ્રતિમાજીને
સ્નાનાદિક પૂજા કરવી પણ ઉચિત છે ॥ જેમ કલ્યાણકાદિ
કાર્યથી (જે ભગવતનુ કલ્યાણક હોય તે કલ્યાણકવાળા
એક ભગવતની પ્રતિમાની પૂજા વિશેષ કરતા ધર્મી પુરૂષ
બીજી પ્રતિમાઓ ઉપર અવના પરિણામ હોતો નથી
વળી યથાવિધિ પ્રમાણે એ રીતે કરનારનીએ જેમ ઉચિ
પ્રવૃત્તિ જ છે તેમ મૂળપ્રતિમાજીની વિશેષ પૂજા કરવા
પણ (ઉચિત પ્રવૃત્તિજ હોવાથી) તે અવજ્ઞા ભાવ હોય
નથી ॥ વળી જીનભવન અને પ્રતિમાજીની પૂજા જેઓ
છે તેઓ જીનેન્દ્ર ભગવતોને (આ ભક્ત મારી પૂજા કરે
એમ જણાવવા) માટે કરતા નથી, પરન્તુ પોતાની શુ
ભાવના પ્રગટ કરવા માટે અને બીજા બુદ્ધિમાનોને બે
કરવા માટે કરે છે ॥ ૬૧–૭૦ ॥

કારણકે કેટલાક જીવો જીનભુવન વડે બોધ પામે
કેટલાએક જીવો પ્રશાન્ત રૂપવાળી પ્રતિમા વડે, કેટલાક
જીવો પૂજાના અતિશયપણાથી અને કેટલાક જીવો ઉપદેશ

પ્રતિમા ને અગે હોય છે પરન્તુ તેથી પરિવારની પ્રતિમાઓ
નાયકની સેવક છે એમ કરી શકતુ નથી

બોધ પામે છે ॥ જેમ મત્સ્ય વિગેરે જળચર જીવો મધ્યે કેટલાએક મત્સ્યો અમગ્સિ (મત્સ્ય સરખો નહિં પણ બીજા કોઈ આકાર સરખો અને તેમા પણ પ્રતિમાના આકાર સરખો) આકાર જોઇને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામે છે, તો પ્રતિમાજીનો આકાર જોઇ મનુષ્યો બોધ પામે તેમા શુ આશ્ચર્ય ॥ જે મિથ્યાદૃષ્ટિ આર્દ્રકુમાર અભયકુમારે મોકલેલી જીનેન્દ્રપ્રતિમા દેખી પ્રતિબોધ પામ્યો, તો બીજા નજિકોનુ (ધર્મનજ્ઞા પામેલા જીવોનુ તો) કહેવુ જ શુ? ॥ વળી શાસ્ત્રમા પણ સભળાય છે કે દુર્ગતા નામની નારીએ સિંદુવાર વૃક્ષના પુષ્પો વડે શ્રી જીનેશ્વરની એકાગ્ર પણે પૂજા કરવાથી દેવલોકમા ઉત્પન્ન થઈ ॥ માટે શ્રીજીનેન્દ્રની પૂજા પાપના સમૂહને ઉપશમાવે છે, દુઃખનો નાશ કરે છે, સર્વ સુખ ઉત્પન્ન કરે છે, અને નહિં ચિંતવેલુ એવુ પણ ઉત્તમ ફળ આપે છે ॥ અહિં આઠ પ્રકારની પૂજામા પુષ્પ પૂજાને વિષે શુકયુગલનુ (પોપટ–મેનાનુ) દૃષ્ટાન્ત છે, અને ગધ આદિક પૂજામા અનુક્રમે વિમલ–શખ–ધનસેન–શિવ–વરુણ–સુજશ–અને સુનતના ઉદાહરણ–દૃષ્ટાન્ત છે ॥ (એ પ્રમાણે પ્રભુની દ્રવ્યપૂજા અને અને ભાવપૂજા સિવાય) જે કારણથી શ્રી જીનેશ્વરોએ મોક્ષમાર્ગને વિષે બીજો ઉપાય દર્શાવ્યો નથી તે કારણથી બન્ને રીતે ચૂકેલા (દ્રવ્ય પૂજા અને ભાવ પૂજાથી ચૂકેલા) જીવો સર્વ ગતિઓથી (ગતિમા પ્રાપ્ત થતા સુખથી પણ) ચુકયા છે એમ જાણવુ ॥ તથા શ્રી જીનેન્દ્ર પ્રભુની વિધિપૂર્વક કરેલી પૂજા સ્વર્ગનુ ફળ તથા પરપાર (સમારનો પાર પામવા રૂપ) શિવસુખ ફળને પણ સાધે

અને અવિધિએ કરેલી પૂજા નિ શુકચિત્તવાળા[1] જીવોને દુર્ગતિનુ ફળ સાધે છે-આપે છે ॥ શ્રી જીનેન્દ્ર પ્રભુની આશાતનાનો ત્યાગ, સિદ્ધાન્તને અનુસરીને કરેલી શક્તિ પ્રમાણે ભક્તિ, વિધિમાર્ગનો અનુરાગ, અવિધિનો ત્યાગ એ ચાર અર્થપૂર્વક કરેલી પૂજા ઘણુ ફળ આપનારી હોય છે ॥ શ્રી જીનભવનને વિષે અવજ્ઞા-પૂજા વિગેરેમા અનાદર[2] -તથા ભોગ[3]-દુ પ્રણિ[4]ધાન-અને અનુચિત્ત પ્રવૃત્તિ[5] એ પાચ (મુખ્ય) આશાતના છે ॥ ૭૧-૮૦ ॥

ત્યા શ્રી જીનેન્દ્રપ્રભુ સામે પલાઠીવાળી બેસવુ, પ્રભુને પીઠ દેખાડવી, પુડપુડિત (પુડપુડિત એટલે પિપુડી વગાડવી) પગ પસારવા, અને દુષ્ટ ચેષ્ટાવાળા આસન કરવા (અર્થાત્ ખરાબ આસને બેસવુ) તે **અવજ્ઞા આશાતના** ॥ પ્રભુ પૂજા માટે જેવો તેવો વેષ પહેરવો, જેમ તેમ અને જે તે કાળમા પૂજા વિગેરે શુન્ય ચિત્તે કરવી તે **અનાદર આશાતના** ॥ જીનભુવનમા તામ્બૂલ વિગેરે ખાય, અશુચિ કરે, એ પ્રમાણે જ્ઞાનાદિ આચારોની અજ્ઞાનતાથી જે આશાતના કરે તે **ભોગ આશાતના** અહિં જીનભુવનમા વર્જવી ॥ શ્રી જીનભુવનને વિષે રાગવડે-દ્વેષવડે-અથવા મોહ વડે જે મનોવૃત્તિ દૂષિત થાય તે **દુષ્પ્રણિધાન આશાતના** કહેવાય છે શ્રી જીન

---

૧ તાત્પર્ય એ છે કે વિધિનો અનાદર તે અહિં નિ શૂકચિત્ત જાણવુ તે વિધિના અનાદર વાળાને અવિધિ પૂજા દુર્ગતિ આપે પરન્તુ વિધિના આદરવાળા જીવો અજ્ઞાતાદિકના કારણે અવિધિ પૂજા કરતા હોય તો તેઓને દુર્ગતિફળ નથી અવિધિએ કરવા કરતા ન કરવુ તે ઉત્તમ એ મૂર્ખાઇના વચનનો અહિં પ્રતિઘાત થાય છે

ભુવનમા ન કરવી ॥ ચોર વગેરેને પકડવો, ગણુગ્રામ કરવો, રૂદન કરવુ, વિકથા કરવી, ઢોર બાધવા, અને રાધવુ ઈત્યાદિ ગૃહકાર્યો, તથા ગાળ દેવી, વૈદ્ય કરવુ, વ્યાપાર કરવો ઈત્યાદિ કૃત્યો ચૈત્યને વિષે કરવા તે નિશ્ચય અનુચિત વૃત્તિ આશાતના છે, તેનો ત્યાગ કરવો ॥ સદાકાળ અવિરતિવત એવા દેવો પણ શ્રી જીનેશ્વરના અવયવરૂપ અસ્થિત તથા દાઢાના સ્થાનકમા અને દેવ ગૃહાદિકમા આશાતનાનો ત્યાગ કરે છે, તો સાક્ષાત જીન સરખી એવી જીનપ્રતિમાના સ્થાનમા આશાતનાનો ત્યાગ કરવો તેમા તો કહેવુ જ શુ ? (આ વાક્ય ગદ્યબધ છે), વિષય રૂપી વિષ વડે અતિ મોહિત થયેલા દેવો જીનગૃહને વિષે અપ્સરાઓની સાથે ક્રીડાપણુ કદી કરતા નથી તથા શ્રી જીનેન્દ્ર પ્રભુના ચૈત્યગૃહને વિષે તબોલ-પાન-ભોજન-પગરખા પહેરવા-મૈથુન-શયન-શુ કવુ-મૂત્ર-કરવુ-વડીનીતિ કરવી-અને જુગાર એ સર્વ વર્જવુ શ્રી જીનેન્દ્ર પ્રભુની દ્રષ્ટિએ પડેલા પણ અશનાદિ સર્વ ભોજ્ય પદાર્થો ખાવા યુક્ત નથી પરન્તુ માર્ગના[1] પદાર્થો વિનાજ કારણકે તે માર્ગના પદાર્થો ન ખાવા અશક્ય છે (પ્રથમ કહેલી ૫ મહાઆશાતના જઘન્ય ગણાય) ૪૨ આશાત નાઓ મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટથી તો ૮૪ આશાતના જાણવી એ સર્વે આશાતનાઓ શ્રાવકોને અનર્થની હેતુ જાણવી સગવિમુક્ત આત્માઓને (સાધુ વર્ગને અને શ્રાવક વર્ગને

---

૧ રથયાત્રાદિ મહોત્સવ પ્રસગે હાટ-દુકાનોમાં ખાદ્ય પદાર્થો પ્રભુની દૃષ્ટિમાં આવ્યા છતાં પણ તે પદાર્થોનો ઉપભોગ કારણ કે અશક્ય પરિહાર્ય છે

અથવા સાધારણ દ્રવ્યને વિણસે છે, તે ધર્મ જાણતો નથી, અથવા તો તેણે નરકાયુષ્ય બાંધેલુ છે એમ જાણવુ ॥ લેશ માત્ર પણ દેવદ્રવ્યથી બનેલુ સ્થાન (ઉપાશ્રય), અથવા દેવ દ્રવ્યનુ ભક્ષણ એ સર્વથા સાધુએ ત્યાગ કરવુ અને જો તેવા સ્થાને નિવાસ કરે તો પ્રાયશ્ચિત લેવુ ॥ છ લઘુ છ ગુરૂ અને ભિન્ન માસ એમ દરેક દિવસે દિવસે યાવત્ કલ્પ વિહારાદિકને કલ્પમા નિષ્ઠાગત (સંપૂર્ણ) કહેલ છે ॥ આદાનનુ[1] (આપી દીધેલા દેવદ્રવ્યનુ) ભક્ષણ કરે, અથવા દેવને માટે સ્વીકારેલુ ધન આપે નહિ, અથવા દેવદ્રવ્યનો નાશ કરનારની ઉપેક્ષા કરે તે પણ સંસારમા ભ્રમણ કરે ॥ ૧૦૧-૧૧૦ ॥

ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યસ્તવની આરાધનાથી બારમા અચ્યુત સ્વર્ગ સુધી જીવ ઉત્પન્ન થાય, અને ઉત્કૃષ્ટ ભાવ સ્તવવડે તો અન્તર્મુહૂર્ત માત્રમા નિર્વાણ-મોક્ષ પામે ॥ તે કારણથી સર્વ પ્રકારની પ્રથમ પૂજા (દ્રવ્યપૂજા) ગૃહસ્થોને કહી છે, અને સર્વ પ્રકારવાળી બીજી પૂજા (ભાવપૂજા) સિદ્ધાન્તની વિધિપૂર્વક સાધુને કહી છે ॥ (તે સર્વ પ્રકારી ભાવપૂજાનુ દિગ્દર્શન આ પ્રમાણે—) ચાર જીનમુદ્રાને વિષે શ્રેષ્ઠ પ્રીતિ, અનુત્કટ (અત્યન્ત) ભક્તિ, અને આશાતના વર્જવાવડે પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટયતના ॥ પ્રભુની ભક્તિપૂર્વક પ્રજ્ઞાપની ભાષા[2]

---

૧ પ્રતિમાના અંગ પરિભોગમા આવતુ દ્રવ્ય તે આદાનદ્રવ્ય ઇત્યર્થે ૧૬૩મી ગાથામાં

૨ પ્રભુની ભક્તિ કરવાનો ઉપદેશ આપવો તે ભક્તિ પ્રજ્ઞાપની ભાષા.

તેમજ તેઓની અવિધિનિન્હવણી[1] અને શમયનો નાશ કરનારી એવી ભાષા પ્રવચનાનુરાગી મુનિ બોલે ॥ તથા શ્રી જીનેશ્વરોએ અનુબંધહિંસા–હેતુહિંસા–અને સ્વરૂપહિંસા એ ત્રણ પ્રકારની હિંસા કહી છે તેને પ્રવચનજ્ઞાતા મુનિ નિશ્ચય વ્યવહારના ભેદપૂર્વક બોલે ॥ તથા જ્યા ગીતાર્થના વચનને અનુસરતી, માર્ગમનાથ (માર્ગને અનુસરતી) અને નિત્ય ધ્યાનયોગવાળી તેમજ તપ સયમ અને યોગવાળી (અથવા તપ સયમના યોગવાળી) ક્રિયા પ્રવર્તે છે ॥ તેવા મુનિ મહાત્માઓને સર્વ પ્રકારવાળી ભાવસ્તવથી જીન પૂજા હોય છે, અને યતિની ક્રિયામા સર્વારંભ દ્રવ્યથી રહિત તથા અથવા જો તે વિધિઓ કરવામા અશક્તિ હોય તો તેમા (યતિક્રિયામા) રહેલા સુખ અને ફળની અનુમોદનાવડે (ભાવસ્તવપૂજા હોય છે) ॥ સયમ માર્ગમા સપૂર્ણ નહિં પ્રવર્તેલા એવા વિરતાવિરત (દેશવિરત) શ્રાવકોને એ ઉપરોક્ત દ્રવ્યસ્તવ નિશ્ચય કૂવાના દ્રષ્ટાન્તે યુક્ત છે, અને સસારને પાતળો કરનાર છે ॥ દ્રવ્યસ્તવ એ ભાવસ્તવના હેતુરૂપ છે, અહિં હેતુ શબ્દથી સ્થલ–ગામ–અને કૂવાના દ્રષ્ટાન્ત જાણવા, અને તે દ્રષ્ટાન્તો નો ઉપનય આ પ્રમાણે જાણવો ॥ પ્રથમ દ્રવ્યપૂજા છ કાયના વધથી ઉત્પન્ન થયેલી છે, પરન્તુ પાછળથી તો વિશુદ્ધ પુન્યફળવાળી છે ઈત્યાદિ ભાષાકુશીલોની મૃષા ભાષા[2] જાણવી (અર્થાત્ એ દ્રષ્ટાન્તોનો એવો ભાવ

---

[1] અવિધિનો ગોપ–નાશ થાય તે અવિધિનિન્હવણી ભાષા
[2] આવુ બોલનાર મોટી પરપરા કરનાર છે

તારે છે તે મૃષા છે) ॥ ૧૧૧-૧૨૦ ॥

જે કારણથી (દ્રવ્યપૂજા તો) પ્હેલી અને પછી પણ શુભ અને સ્થિર યોગની અનુકૂળતાવાળીજ કહી છે જેમ સાધુને આચારના વિષયમા થતી હિંસા તે અહિંસા છે, અને તે અહિંસા (પ્હેલી કે પછી પણ) થતી નથી અર્થાત્ અહિંસાજ કાયમ રહે છે ॥ તથા ગૃહ વ્યાપારનો ત્યાગ કરવારૂપ ગુણથી અને સર્વસ્થાને મૈત્રી ભાવથી સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જીવોને તે પણ નિશ્ચય ભાવપૂજા છે (એ પ્રમાણે સયત-દેશસયત અને અસયત એ ત્રણેને ભાવપૂજા હોય એમ કહ્યુ) ॥ તે કારણથી જીનેન્દ્રપૂજામા (પ્હેલા કે પછી) કદી પણ હિંસાભાવ હોતા નથી, અધ્યાત્મયોગવાળી[1] શ્રી જીનેન્દ્રપૂજા તો હમેશા કલ્યાણકારી જ છે ॥ (હવે ગુણસ્થાનોમા ક્રિયા પ્રાપ્તિ કહે છે-) અવિરતસમ્યગ્દ્રષ્ટિ જીવોને પ્હેલી સમ્યક્ત્વમૂલ પ્રથમ પદવાળી (અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ ક્રિયા)[2] ક્રિયા હોય છે, અને ત્યારબાદ આગળ સર્વ ગુણસ્થાનોમા યથાયોગ્ય ક્રિયા[3] (ગુણસ્થાન ઉચિત) ક્રિયા હોય છે ॥ જે ગુણ સ્થાને જેવી દ્રવ્ય[4] ક્રિયા છે, તેટલી તેટલી

---

૧ અધ્યાત્મયોગરૂપ ભાવપૂજાના કારણરૂપ દ્રવ્યપૂજારૂપ જીનેન્દ્રપૂજા ઇતિ ભાવ.

૨ દેવદર્શન દેવપૂજા ગુરુભક્તિ ઇત્યાદિ કાર્યો સમ્યક્ત્વની ક્રિયા છે

૩ દ્રવ્યપૂજા તથા ભાવપૂજારૂપ યથાયોગ્ય ક્રિયા

૪ દ્રવ્યક્રિયા એટલે દ્રવ્યસ્તવ-દ્રવ્યપૂજા

આગલ આગલના ગુણસ્થાનમા નિશ્ચયે[1] દેખેલી છે, તેમજ ભાવસ્તવની પણ પરમપ્રવૃત્તિ સર્વ ગુણસ્થાનોમા દેખેલી[2] છે ॥ પુન હમેશા સાલંબન ધ્યાનથીજ નિરાલંબન ધ્યાન હોય છે, આ વિષયમા બહુ કહેવા વડે શું ? શ્રી જીનેન્દ્રની પૂજા શાશ્વત સુખ (મોક્ષ સુખ) આપનારી છે ॥ જો તીર્થંકર ભગવતને શ્રદ્ધાવડે તીર્થંકરપણેજ સદ્દહીએ તો નિશ્ચય ચારે નિક્ષેપા એકત્વપણેજ[3] થયા જાણવા ॥ માટે જે જીવે અમૃત[4] અગ્નિવડે આશાતનાનો ત્યાગ કર્યો, આજ્ઞાનુ આરાધન કર્યું, અને દેવદ્રવ્યનો ત્યાગ કર્યો તે ઉત્કૃષ્ટ ભવ્ય આત્મા જાણવો ॥ તથા ધ્યાનના ભેદ માટે જ્યા જ્યા નિક્ષેપા કહ્યા[5]

---

૧ ખરેખર

૨ આ ગાથાનુ તાત્પર્ય એ છે કે દ્રવ્યસ્તવ એ ભાવસ્તવનું કારણ છે, માટે કારણરૂપ દ્રવ્યસ્તવ અને કાર્યરૂપ ભાવસ્તવ એ બન્ને ભાવ કારણ કાર્ય પણે તે તે પ્રમાણમા વ્યક્ત અવ્યક્ત સ્વરૂપે યથા યોગ્યપણે સર્વગુણસ્થાનોમા રહ્યા છે આ ગાથાનો વિશેષ ગભીર ભાવ શ્રી ગીતાર્થગમ્ય છે)

૩ અર્થાત્ ચાર નિક્ષેપા ભિન્ન ભિન્ન પદાર્થમાં ભિન્ન ભિન્ન કાળે અવતારાય છે ને ચારે નિક્ષેપા એકજ પદાર્થમાં (તીર્થંકરમાં અથવા પોતાના આત્મામા) સમકાળ અવતરે

૪ જ્ઞાનપૂર્વક કરેલી

૫ અર્થાત્ જેમ સાલંબન ધ્યાન માટે દ્રવ્ય સ્થાપના નામનિક્ષેપ તથા નિરાલંબન ધ્યાન માટે ભાવ નિક્ષેપ ઈત્યાદિ

છે તે તે નિક્ષેપા વિશુદ્ધ સમ્યગ્દ્રષ્ટિઓએ સાધવા [1] ॥ તથા પ્રભુ પૂજાને વિષે સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જનોએ ધન-વસ્ત્ર-સ્થાન-મન -વચન-કાયા-અને પૂજાના ઉપકરણ એ સાતની એટલે સાત પ્રકારની વિશુદ્ધિ કરવા યોગ્ય છે ॥૧૨૧-૧૩૦॥

અજ્ઞાનથી જુગુપ્સા (તિરસ્કાર)થી વીણિ વીણિને ભેગુ કરેલુ દ્રવ્ય સ્થાપણ ઓળવીને ખરાબ વેપારથી મેળવેલા. એવા દ્રવ્યાદિકનો ત્યાગ કરીને જે દ્રવ્ય ખર્ચવું તે શુદ્ધ ધન કહેલુ છે ॥ વસ્ત્ર ચાર પ્રકારનુ છે—૧ ત્વચાનુ વસ્ત્ર (છાલ), ૨ ફળનુ વસ્ત્ર (કપાસ વિગેરેનુ) ૩ વિકલે -ન્દ્રિયનુ વસ્ત્ર (કોશેટાદિકનુ), અને ૪ પચેન્દ્રિયના લોમનુ વસ્ત્ર (ઉન વિગેરેનુ) એ ચારમાથી ત્રીજુ અને ચોથુ વસ્ત્ર જીનભક્તિમા ન વાપરવુ ॥ મુહપત્તિ અને પટપત્તિને [2] માટે તો તે ત્રીજા ચોથા ભેદનુ વસ્ત્ર કદીપણ ન લેવુ, એમા બીજા ભેદવાળુ વસ્ત્ર જે મસૃણ (કોમળ) અને એવુ ક્ષૌમાદિ ઘણા ભેદવાળુ વસ્ત્ર છે [3] તે શ્રેયસ્કર છે ॥ નવુ (પારકુ નહિ) ક્રિતભાવાદિ વડે (ખરીદીમા મૂલ્ય પ્રમાણે ખરીદેલુ) શુદ્ધ, પ્રધાન, અને સ્વભાવેજ ઉજ્વલ એવુ જ વસ્ત્ર સર્વથા જીન ભક્તિ માટે નિશ્ચયે ઉપયોગમા લેવુ ॥ (અહિં પાઠાન્તર

---

૧ આ ધિવા ૨ પહેરવાના ધોતિયાથી

૩ અહિં દૂષ્ય શબ્દ વિશેષણ તરીકે હોવાથી દૂષ્ય એટલે વસ્ત્ર અથવા બીજી રીતે અર્થ કરીએ તો મસરૂ-દેવદૂષ્ય અને ક્ષૌમ (રેશમી અથવા શણનુ વસ્ત્ર) આદિ ઘણા ભેવાળુ બીજા પ્રકારનુ વસ્ત્ર જીનભક્તિમાં ઉપકારી છે

ગાથા કહે છે—) વિકલેન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય દ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થયેલુ વસ્ત્ર નિશ્ચય ભક્તિમા કલ્પે છે, પરન્તુ પહેલા અને બીજા પ્રકારનુ વસ્ત્ર ભક્તિકાયમા કલ્પતુ નથી (આ સબધિ વધુ ખુલાસો હજી આગળ કહેવાય છે)॥ શ્રુતભાવમા (આગમમા) જે શ્રેષ્ઠ વસ્તુ તે સર્વ ઉત્તમ ભક્તિને વિષે ઉપયોગમા લેવી કહી છે, (જો એમ ન હોય તો) કસ્તૂરિ આદિ ગધદ્રવ્ય જે મૃગથી ઉત્પન્ન થયેલ છે તે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય ન થાય[1]॥ જે મોર પીછી વિગેરે (ઉપકરણ) કહ્યું છે, તે દેવલોકમા દેવ નિર્મિત હોય છે, તો અહિં પણ તેના અભાવથી ભક્તિના સદ્ભાવે મોર પીછી કરાય છે[1]॥ જે ચામર વિગેરે સર્વ જાત (રૂપાદિકના) પ્રકારવાળા ત્યા હોય છે, પરન્તુ વર્તમાન કાળે તેના અભાવથી (ગાયના) લોમમય શ્રેષ્ઠ ચામર બનાવાય છે (તે પ્રમાણે વિકલેન્દ્રિ પચેન્દ્રિયના લોમથી ઉત્પન્ન થયેલુ વસ્ત્ર પણ જીનભક્તિ માટે ઉપયોગમા લેવાય છે ઇતિ ભાવ[1]॥ તથા ત્તિણુક પ્રમાણ જેટલો પણ (બિન્દુમાત્ર-લેશમાત્ર પણ) સ્ત્રી પુરૂષના વેષનો વિપર્યાસ[2] ન કરવો, અને દર્શનાચારની વિશુદ્ધિ માટે આઠ પડવાળો મુખકોશ કરવો ॥(ઇતિ વસ્ત્ર શુદ્ધિ) નિર્મળ વિધિ વડે નિર્માણ

---

૧ આ ત્રણે ગાથા પાઠા તર ગાથાની વિષયની સિદ્ધિ માટે છે અને ગાથાનો અક છાપેલીપ્રતમાં ન હોવાથી અહિં પણ અક રાખ્યો નથી

૨ અર્થાત્ સ્ત્રીએ પુરૂષનુ કપડુ ન પ્હેરવુ અને પુરૂષે (દેવ પૂજામ) સ્ત્રીનુ કપડુ ન પ્હેરવુ

ઠરેલી જમીન કે જે અનાર્યોના સસર્ગથી ચારે બાજુએ વર્જીત હોય, અને નિ શકિતાદિ[1] (વા નિશ્રાકૃત આદિ) દોષ વડે રહિત હોય તે **પવિત્રક્ષેત્ર** જાણવુ ॥ અમગલ એવી મનપ્રવૃત્તિના વ્યાપારનો ત્યાગ કરવો તે નિશ્ચય **મન શુદ્ધિ** છે, અને તે મનશુદ્ધિ મિથ્યાત્વ લેશ આદિ દોષ દૂર કર્યાથી હોય છે ॥ પ્રગટ કરેલ આઠ[2] ગુણો વડે ઉચિત પ્રવૃત્તિરૂપ પ્રશસ્તચિત્તના સદ્ભાવથી ખેદ[3] આદિ દોષ રહિત અને તદધ્યવસાયવાળી[4] એવી મન શુદ્ધિ હોય છે ॥ ગૃહ વ્યાપારના ત્યાગની સજ્ઞાદિક વડે જે પ્રશસ્ત વચન ગુણ, અને પૂજાને અવસર શ્રી જીનેશ્વરના ગુણકિર્તનરૂપ વચન ગુણ તે નિશ્ચય **વચનશુદ્ધિ** કહેવાય ॥૧૩૧-૧૪૦॥

આશાતનાનો ત્યાગ કરવાના પ્રયાસથી પ્રગટ થયેલ પ્રશસ્ત ભક્તિના સમૂહવાળો, હાસ્યાદિ મલિનભાવ તથા લોકવિરૂદ્ધાદિ સવ જે યોગ તેને ત્યાગ કરવાવાળો, વિધિ પૂર્વક કરેલા સ્નાન અને ઉદ્વર્ત્તના યુક્ત શરીરવાળો, સુગધિ આદિ વડે લિપ્ત થયેલો, આજ્ઞાવ્યવહારના નિયમ (ની સૂચન રૂપે મસ્તકે કરેલા તિલકવાળો, તેમ કઠ હૃદય અને ઉદર સ્થાને પણ કરેલા તિલકવાળો, મન વડે સકલ્પ વિકલ્પ

---

૧ **निस्सङ्कियाइदासेहिं रहिय** इतिमूलपाठ (કેમ પડતી જમીન અને એમ અનેના એટલે પારકા કબજાની ન હોવી જોઇએ)

૨ ઇચ્છા-શુશ્રુષા ઇત્યાદિ

૩ ખે -અદ્વેષ-ઇત્યાદિ

૪ પ્રભુપૂજામા જ એક અધ્યવસાયવાળી.

સહિત થયો છતો શ્રી જીનેશ્વરના ગુણની સ્તુતિપૂર્વક–શ્રદ્ધા પૂર્વક–તથા અનુપમ સુખની તૃપ્તિ વડે વ્યાપ્ત થવા પૂર્વક પૂર્વ દિશા સન્મુખ રહ્યો છતો વિધિપૂર્વક કરેલ સ્નાત્રવાળો ઇન્દ્રિયોના વિષય સમૂહથી રહિત થયો છતો, અપ્રશસ્ત[1] યોગ અને રજ (પાપમલને) ઉપશમાવવાથી કરેલા ભાવ સ્નાન વાળો થયો છતો શ્રી જીનેન્દ્ર ભગવતના અનુક્રમે સઅખી રીતે એક સાથે પગના બે અગુઠા બે જાનુ[2] બે હસ્ત અને બે ખભા તથા મસ્તક–નિલાડ –કંઠ–હૃદય સ્થલ અને ઉદર એ નવઅગની પૂજા કરીને ને નવ અગ પ્રત્યે સ્થાપેલ ચિત્તવાળો દઢ ચિત્તવાળો શ્રેષ્ઠ ધ્યાન અને ભક્તિ સહિત થયેલ નિર્માયી અને નિર્મમત્વ થયો છતો પશ્ચાત્ વિવિધ પ્રકારની પૂજા કરે ॥ જીનેન્દ્ર ભગવાનનુ પુષ્પાદિ તથા ન્હવણજલ વિગેરે જે નિર્માલ્ય હોય તેને વિધિપૂર્વક ત્યા સ્થાપન કરવુ કે જ્યા અતિ આશાતના ન થાય ॥ જો કે શ્રી જીનેશ્વરના અગ સ્પર્શવાળી વસ્તુ કાંઈપણ નિર્માલ્ય ન જ થાય તો પણ (ત્રિલોક) શોભારહિત દ્રવ્યલોક ગુણથી[4] વ્યવહાર ગુણ વડે નિર્માલ્ય કહેવાય છે ॥ ભક્ષણ–પ્રોક્ષણ–નિજાગપરિશો ા–મૂર્તિકર્મ–અને પાચમુ અવિધિ સ્થાપન [5]એ પ્રમાણે પાચે પ્રકારે નિર્માલ્ય વર્જવા યોગ્ય છે ॥

---

1 મનવચન અને કાયયોગ 2 ઢીચણ 3 ક્પાળ

4 દર્શન કરનારને ત્રિભુવનમાં શોભારહિત હોવાથી લોક વ્યવહાર વડે તે નિર્માલ્ય કહેવાય

5–6 ભાવાર્થ એ છે કે પ્રભુને જે વસ્તુ ચડી હોય તે વસ્તુ ઉતારી જ્યા ત્યા નોખી દોય તો તે નિર્માલ્ય ગણાય છે માટે તે ચડેલી

ભક્ષણ કરે તો તિર્યંચભવ પ્રાપ્ત થાય, પ્રોલઘન ક
અનાર્ય જાતિમા ઉત્પન્ન થાય, પરિભોગ કરે તો
થાય, અને ભૂતિકર્મ કરે તો આસુરી (અસુરાદિ
ઉત્પન્ન થાય ॥૧૪૧-૧૫૦॥

અવિધિસ્થાપન કરે તો અબોધીલાભ (સમ્યક્
અથવા અનુત્પત્તિ) થાય, આ સબધમા દેવકુમ-
કુમર-સામાર્થી-અમરરાજા-અને મમ્મણા એ પાચ ઉ
-દ્રષ્ટાન્ત છે ॥ તે કારણથી અતિનિપુણ બુદ્ધિમાનોએ
તનાનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવો, જે કારણથી આશા
ત્યાગ તે મોક્ષમાગનુ મુખ્ય અગ છે વિધિનુ
અવિધિનો ત્યાગ, શ્રેષ્ઠ ગુણો વડે યુક્ત વૃદ્ધ (ગુણ
પુરૂષોની સેવા, શાસ્ત્રનુ શ્રવણ, બાલજનોનુ (અજ્ઞા
વર્જન, અવગુણનો ત્યાગ, આર્યગુણનો (ઉત્તમ ગુ
પક્ષપાત, અરિહત પ્રમુખ ૧૩ પદોની બહુમાન પૂર્વ
[3]સજવલના (ચાર પ્રકારનુ સદ્ભૂત ગુણોત્કીર્ત્તન
કુશલાનુષ્ઠાન કરવુ ઇત્યાદિ ગુણોવડે મોક્ષનુ અગ
ત્યારબાદ મડપમા નિસ્સહી પૂર્વક પ્રવેશ કરીને

વસ્તુ પુષ્પ-ફળ-ઇત્યાદિ નિર્માલ્ય વસ્તુઓનુ શ્રાવક ભક્ષણ ન
તેને પગથી કચ ી નહિ પોતાના શરી માટે તેનો ઉપ
કરવો તથા તે નિર્માલ્ય વસ્તુદ્વારા ક્ષાબધાદિ ભુતિકર્મ (
મટા વા ાદનુ ભૂત કાઢવુ ઇત્યાદ) ન ક ુ તેમજ
તેમ ગમે સા ફેકી દવુ નહિ એ પ્રમાણે પાચે રીતે નિ
ઉપયોગ ન કરવો

૧ આગળ ૨૫૦મી ગાથાનો અર્થ વાચો ૧

સન્મુખ પૃથ્વી ઉપર બે જાનુ બે હાથ અને મસ્તક સ્થાપી (પંચાંગ પ્રણિપાત રૂપ) ત્રણ નમસ્કાર વિધિપૂર્વક કરે ॥ ત્યાર બાદ હર્ષ વડે ઉલ્લાસ પામતો, અને બાંધેલા મુખ કોશવાળો એવો ગૃહસ્થ મોરપીછી વડે રાત્રિએ રહેલુ નિર્માલ્ય દૂર કરે ॥ તથા જીનભુવનની પ્રમાર્જના પોતે કરે અથવા બીજા પાસે કરાવે, અને ત્યારબાદ શ્રી જીનપ્રતિમાની પૂજા યથાયોગ વિધિપૂર્વક કરે હવે પ્રથમ જો કોઇએ ઉત્તમ વૈભવ વડે (સુંદર) પૂજા નિશ્ચયથી કરી હોય તો તે પૂજાને પણ જેમ વિશેષ શોભે તેવી પૂજા કરવી ॥ વળી એ (પૂર્વકૃત પૂજા દ્રવ્યને) નિર્માલ્ય છે એમ પણ ન કહેવું, કારણ કે નિર્માલ્યના લક્ષણનો તેમા અભાવ છે જે કારણથી ભોગ વિનિષ્ટ દ્રવ્યને જ નિર્માલ્ય કહ્યુ છે, બીજી રીતે નિર્માલ્યનુ લક્ષણ કહ્યુ નથી ॥ વળી નિર્માલ્યની પણ [1]દ્રવ્યાન્તરને પ્રાપ્ત થયેલ એવી ધાતુ વિગેરે પ્રશસ્ય દ્રવ્ય છે, તે પણ શ્રી જીનેશ્વરને ઉપયોગી થાય છે અને તે આનજીવોને અનુયોગવાળી [2]થાય છે ॥૧૫૧-૧૬૦॥

એ કારણથી નિશ્ચય શ્રીજીનેશ્વરોને પુન પણ તે વસ્ત્રયુગલાદિ

---

૧ દ્રવ્યાન્તરને પ્રાપ્ત થયેલ નિર્માલ્ય એટલે જે આભૂષણાદિક ધાતુ દ્રવ્ય ઘસારાદિકથી નિર્માલ્ય એટલે પહેરવાને અયોગ્ય થયુ હોય પરંતુ તે ભાંગીને બીજુ આભૂષણાદિ ઘડાવ્યુ હોય તો તે પુન ઉપયોગી થાય છે પણ સર્વથા તે નિર્માલ્ય ઉપયોગમા ન આવે એમ નહિ

૨ આનંદવાળી થાય છે

ભક્ષણ કરે તો તિર્યંચભવ પ્રાપ્ત થાય, પ્રોલ્લઘન કરે તો અનાથ જાતિમા ઉત્પન્ન થાય, પરિભોગ કરે તો દૌર્ભાગ્ય થાય, અને ભૂતિક્રમ કરે તો આસુરી (અસુરાદિ દેવોમાં) ઉત્પન્ન થાય ॥૧૪૧-૧૫૦॥

અવિધિસ્થાપન કરે તો અબોધીલાભ (સમ્યક્ત્વનો–અથવા અનુત્પત્તિ) થાય, આ સબધમા દેવકુમર–પુરદર કુમર–સામાર્થી–અમરરાજા–અને સનગજા એ પાચ ઉદાહરણ –દ્રષ્ટાન્ત છે ॥ તે કારણથી અતિનિપુણ બુદ્ધિમાનોએ આશાતનાનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવો, જે કારણથી આશાતનાનો ત્યાગ તે મોક્ષમાર્ગનુ મુખ્ય અગ છે વિધિનુ પ્રરૂપણ, અવિધિનો ત્યાગ, શ્રેષ્ઠ ગુણો વડે યુક્ત વૃદ્ધ (ગુણવૃદ્ધ) પુરૂષોની સેવા, શાસ્ત્રનુ શ્રવણ, બાલજનોનુ (અજ્ઞાનીનુ) વર્જન, અવગુણનો ત્યાગ, આર્યગુણનો (ઉત્તમ ગુણનો) પક્ષપાત, અરિહત પ્રમુખ ૧૩ પદોની બહુમાન પૂર્વક વર્ણ[1]સજવલના (ચાર પ્રકારનુ સદ્ભૂત ગુણોત્કીર્તન) અને કુશલાનુષ્ઠાન કરવુ ઇત્યાદિ ગુણોવડે મોક્ષનુ અગ હોય છે ત્યારબાદ મડપમા નિસ્સહી પૂર્વક પ્રવેશ કરીને જીનેશ્વર

વસ્તુ પુષ્પ–ફળ–ઇત્યાદિ નિમાલ્ય વસ્તુઓનો શ્રાવકે ભક્ષણ ન કરવુ, તો પગથી કચરવી નહિ, પોતાના શરીર માટે તેનો ઉપયોગ ન કરવો તથા તે નિમાલ્ય વસ્તુદ્વારા ક્ષુબ્ધાદિ ભૂતિકર્મ (કોઢનો રોગ મટાડવા, કોઢનુ ભૂત કાઢવુ ઇત્યાદિ) ન કરવુ તેમજ તેને જેમ તેમ ગમે ત્યા ફેંકી દેવુ નહિ એ પ્રમાણે પાચે રીતે નિર્માલ્યનો ઉપયોગ ન કરવો

૧ આગળ ૨૫૭મી ગાથાનો અર્થ વાચો

સન્મુખ પૃથ્વી ઉપર બે જાનુ બે હાથ અને મસ્તક સ્થાપી (પચાંગ પ્રણિપાત રૂપ) ત્રણ નમસ્કાર વિધિપૂર્વક કરે ॥ ત્યાર બાદ હર્ષ વડે ઉલ્લાસ પામતો, અને બાંધેલા મુખ કોશવાળો એવો ગૃહસ્થ મોરપીછી વડે રાત્રિએ રહેલુ નિર્માલ્ય દૂર કરે ॥ તથા જીનભુવનની પ્રમાર્જના પોતે કરે અથવા બીજા પાસે કરાવે, અને ત્યારબાદ શ્રી જીનપ્રતિમાની પૂજા યથાયોગ વિધિપૂર્વક કરે હવે પ્રથમ જો કોઈએ ઉત્તમ વૈભવ વડે (સુંદર) પૂજા નિશ્ચયથી કરી હોય તો તે પૂજાને પણ જેમ વિશેષ શોભે તેવી પૂજા કરવી ॥ વળી એ (પૂર્વકૃત પૂજા દ્રવ્યને) નિર્માલ્ય છે એમ પણ ન કહેવું, કારણ કે નિર્માલ્યના લક્ષણનો તેમા અભાવ છે જે કારણથી ભોગ વિનિષ્ટ દ્રવ્યને જ નિર્માલ્ય કહ્યુ છે, બીજી રીતે નિર્માલ્યનુ લક્ષણ કહ્યુ નથી ॥ વળી નિર્માલ્યની પણ [1]દ્રવ્યાન્તરને પ્રાપ્ત થયેલ એની ધાતુ વિગેરે પ્રશસ્ય દ્રવ્ય છે, તે પણ શ્રી જીનેશ્વરને ઉપયોગી થાય છે અને તે ભાવજીવોને અનુયોગવાળુ [2]થાય છે ॥૧૫૧–૧૬૦॥

એ કારણથી નિશ્ચય શ્રીજીનેશ્વરોને પુનઃ પણ તે વસ્ત્રયુગલાદિ

---

૧ દ્રવ્યાન્તરને પ્રાપ્ત થયેલ નિર્માલ્ય એટલે જે આભૂષણાદિક ધાતુ દ્રવ્ય પ્રસાગથી નિર્માલ્ય એટલે પહેરવાને અયોગ્ય થયુ હોય પરંતુ તે ભાંગીને બીજુ આભૂષણાદિ ઘડાવ્યુ હોય તો તે પુનઃ ઉપયોગી થાય છે પણ સર્વથા તે નિર્માલ્ય ઉપયોગમા ન આવે એમ નહિ

૨ આ વાળુ થાય છે

અવજ્ઞા થતી નથી તેમ મૂળ પ્રતિમાજીની વિશેષ પૂજા કરવામાં પણ (બીજી પ્રતિમાઓની) અવજ્ઞા થતી નથી ॥ જીનચૈત્યની તથા જીન પ્રતિમાની પૂજા તે જીનેશ્વરને માટે કરતા નથી પરન્તુ સમ્યગદૃષ્ટિ જીવો પોતાને શુભ ભાવના ઉત્પન્ન કરવા માટે કરે છે, અને જેઓ સમ્યકત્વ પામ્યા નથી તેઓ પોતાના બોધ માટે કરે છે અથવા બોધ પામેલા જીવોની પૂજા પોતાની શુભ ભાવના માટે છે, અને બોધ નહિ પામેલા જીવોની પૂજા પોતાને બોધ (સમ્યકત્વ) ઉત્પન્ન કરવા માટે છે ॥ કેટલાએક જીવો જીન ભુવનવડે, કેટલાએક પ્રશાન્ત રૂપવાળી પ્રતિમા વડે, કેટલાક પૂજાના અતિશયપણાથી, અને કેટલાક જીવો ઉપદેશથી બોધ પામે છે ॥ ભૃંગાર (કળશ), લોમહસ્તક (મોરપીંછી), અંગલુછણા વડે પ્રતિમાની પૂજા તથા સક્થિ (દાઢા)ની પૂજા એક સરખી રીતે કહી છે ॥ નિર્વાણ [1]પામેલા જીનેન્દ્ર ભગવંતોની સક્થિઓ (હાડ દંત દાઢા વિગેરે અંગો) ત્રણે લોકમાં દેવલોકના–દેવોના દાબડાઓમાં હોય છે, અને તે સ્નાન જળાદિ વડે પરસ્પર સંલગ્ન થઈ છતી એક બીજીને સ્પર્શ કરનારી હોય છે ॥ વળી ત્રણે

ગાથા ૬૯–૭૦–૭૧ મા નબરવાળી છે, સબંધ બરાબર ચાલુ સબંધમાં છે અને અહિં એ ત્રણ ગાથાઓ હોવાથી સબંધ તુટે છે

[1] અહિંથી જે ગાથાઓ ૧૮૩ સુધીની છે તે ગાથાઓ ' પ્રતિમાઓ તદ્દન અલગ અલગ સ્થાપન કરેલી હોવી જોઈએ પરન્તુ એક બીજાના સ્પર્શવાળી અથવા એક વસ્તુ ઉપર ઘણી પ્રતિમાઓ સંલગ્ન ન હોવી જોઈએ એ વિષયનું ખંડન કરવા માટેની છે

ક્ષેત્રમા પૂર્વધર કાળ વિહિત (પૂર્વધરના વખતની યા પૂર્વધર પ્રતિષ્ઠિત) પ્રતિમાઓ છે તે [1]ક્ષેત્રાખ્યા–[2]વ્યક્તાખ્યા–અને [3]મહાખ્યા એ ત્રણે પ્રકારની જોયેલી છે ॥ વળી જીન પ્રતિમા માલાધર વિગેરે પ્રતિમાઓના પૂજનજલાદિ સ્પર્શ વડે સ્પર્શેલી હોય કે જેમ પુસ્તકના પાન વિગેરેને પણ ઉપર્યુપરિસ્પર્શ-નાદિક હોય છે ॥ તે કારણ માટે ચતુર્વિંશતિવૃત્તકાદિ વડે (સ્પર્શવાળી) પ્રતિમાઓ કરાવવામા કોઇ દોષ દેખાતો નથી, ગ્રથોમા અદશ્યજ્ઞાન થવાથી (તદ્ વિધિવાળા સિદ્ધાન્ત જો કે નથી તો પણ) આચરણાની યુક્તિથી (પરપરા માન્ય હોવાથી ચોવીસ પટ્ટાદિ કરાવવામા દોષ નથી–ઇતિ ભાવ) ॥ કોઇક ભક્તિમાન શ્રાવક શ્રી જીનેશ્વરની ઋદ્ધિના દર્શનાર્થે પ્રગટ કરેલ પ્રાતિહાર્યવાળી અને દેવોના આગમન વડે શોભિત એવી એક જીન પ્રતિમા પણ ભરાવે ॥૧૭૧–૧૮૦॥

પુનઃ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રની આરાધનાને કાર્યે–માટે કોઇક ત્રણ જીન પ્રતિમા (એક જ પટ્ટાદિક ઉપર) ભરાવે, અને પચ પરમેષ્ઠિના નમસ્કારમા ઉદ્યમવાળો કોઇક શ્રાવક પાચ જીન પ્રતિમા ભરાવે છે ॥ પુનઃ કલ્યાણક સબધિ તપ-શ્ચર્યાના મહિમામા ઉદ્યમવાળો (અર્થાત્ પચક લ્યાણકનો તપ કરનારો) કોઇ શ્રાવક ભરતક્ષેત્રમા રહેલો હોવાથી બહુમાનની

---

[1] એક પટ્ટમા ૨૪ પ્રતિમાની ક્ષેત્રાખ્યા સ્થાપના

[2] એક છુટી પ્રતિમાની સ્થાપના વ્યક્તાખ્ય

[3] એક પટ્ટિકમા ૧૭૦ પ્રતિમાની સ્થાપના મહાખ્યા (ઇતિ પ્રતિષ્ઠાત્રય ષોડશક પ્રકરણે)

વિશેષતા પૂર્વક (એક પટ્ટાદિકમાં) ૨૪ જીન પ્રતિમા ભરાવે છે ।। Cત્કૃષ્ટથી ૧૭૦ જીનેશ્વર આ મનુષ્યલોકમાં વિચરે છે, એવી ભક્તિ વડે કોઇ ધનાઢ્ય શ્રાવક (એક પટ્ટમાં) ૧૭૦ બિંબ પણ ભરાવે ।। (માટે જીનપ્રતિમાઓ ઉપરાઉપરિ સંલગ્નભાવે વા સ્પર્શીને પરસ્પર એક પટ્ટાદિક ઉપર રહી હોય તે વિધિપૂર્વક છે) (હવે પૂજા વિધિનો ચાલુ વિષય કહે છે-)ગીત-નાટક-વાજીંત્ર-લવણોત્તારણ-જળ-આરતિ ઇત્યાદિ તથા દીપક વિગેરે જે જે કૃત્ય છે તે સર્વ અગ્ર પૂજામાં અવતરે છે-ગણાય છે ।। પ્રથમ આરતિ ઉતારીને પશ્ચાત્ મંગલ દીપક કરવો તે આરતિ તથા દીપકને ચાર-વાર અને છવાર વિધિપૂર્વક નીચે નમાવવો ।। જીનેન્દ્ર પૂજા પંચોપચાર યુક્ત અથવા અષ્ટોપચાર યુક્ત તેમ ઋદ્ધિ વિશેષ વડે સર્વોપચાર યુક્ત પણ જાણવી ।। તેમાં પંચોપચારી પૂજા પુષ્પ-અક્ષત-ગન્ધ-ધૂપ-અને દીપક વડે થાય છે, તથા તેમાં નૈવેદ્ય-જળ-અને ફળ સહિત કરતા અષ્ટોપચારી પૂજા થાય છે ।। તથા સ્નાન-અર્ચન-આભૂષણ-વસ્ત્ર-સ્તવન-ફલ-બલિ-દીપક વિગેરે તથા નાટક ગીત અને આરતિ વિગેરેથી સર્વોપચારી પૂજા થાય છે ।। તથા સ્વયમાનેયન (પોતે પૂજા કરવી) તે પહેલી પૂજા (કાયપૂજા), બીજા પાસે આજ્ઞાપનેન (પૂજા કરાવવા વડે) બીજી પૂજા (વચનપૂજા), અને મન વડે અનુમોદનાદિ પ્રાપ્ત કરવા વડે ત્રીજી પૂજા (મનપૂજા) ।। તથા પુષ્પ-આમિષ-(આહાર ફલાદિ ભોજન વસ્તુ)-સ્તુતિ-અને પ્રતિપત્તિ એ ભેદ વડે ચાર પ્રકારની પૂજા પણ કહી છે, તે યથા શક્તિ પવિત્ર આત્માના સદ્‌ભાવથી પૂજા કરવી ।।૧૮૧-૧૯૦।।

અથવા દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બે પ્રકારની જીનેન્દ્ર પૂજા છે, ત્યા દ્રવ્ય પૂજાને વિષે (જીનેન્દ્ર પૂજાની સામગ્રી અથવા પંચોપચારી ઇત્યાદિ) ઉપચાર—ચંદનાદિ સામગ્રીવાળા જીનપૂજા તે દ્રવ્યપૂજા અને શ્રી જીનેશ્વરની આજ્ઞા પાળવી તે ભાવપૂજા શ્રદ્ધાળુ એવો શ્રાવક શક્તિને અનુસારે વિધિ વડે ઉત્તમ એવા શ્રેષ્ટ અનુષ્ઠાનનેજ નિશ્ચય સેવે, અને જે દ્રવ્યાદિ દોષવડે હણાયલો[1] હોય તો પણ તેમા પક્ષપાત તો અવશ્ય રાખે ॥ આસન્નસિદ્ધિ[2] જીવોને સદા કાળ નિશ્ચય વિધિમાર્ગનો પરિણામ હોય છે, અભવ્ય જીવોને વિધિનો ત્યાગ હોય છે, અને દૂર ભવ્ય જીવોને અવિધ સહિત ભક્તિ હોય છે ॥ પુન. ફળને અનુસારે યથાર્થ નામવાળી ત્રણ પૂજા છે તેમા પ્હેલી વિઘ્નોપશામિની,[3] બીજી અભ્યુદયપ્રસાધની[4] અને ત્રીજી નિવૃત્તિકરણી[5] નામની જીનેન્દ્રપૂજા છે ॥ તથા સૂત્રાનુસાર વિધિપૂર્વક જીનભવનમા પ્રતિમાજીની પ્રતિષ્ઠા કરવી યાત્રા કરવી અને પૂજાદિ કરવી તે ભાવસ્તવનુ કારણ હોવાથી દ્રવ્યસ્તવ જાણવુ ॥ જો કે હમેશા તો આ સંપૂર્ણ પૂજા ન કરી શકાય તો પણ નિરન્તર અક્ષત દીપક આદિના દાનવડે તો તે હમેશ પૂજા કરવી ॥ જેમ મહાસમુદ્રમા એક પણ જળબિંદુ નાખ્યુ હોય તો તે અક્ષય

---

૧ અર્થાત્ નિર્ધન હોય.

૨ અલ્પસંસારી કે જેનો મોક્ષ થોડા ભવમાં છે તે

૩ કાયયોગની પ્રાધાન્યતાવાળી-વિઘ્નને ઉપશમાવનારી

૪ અભ્યુદયકારી આ પૂજા વચન યોગની મુખ્યતાવાળી છે

૫ મોક્ષ આપનારી એ પૂજા મનોયોગની મુખ્યતાવાળી છે (ઇતિ ષોડશક પ્રક ણે)

. છે, એ પ્રમાણે વીતરાગની કરેલી પૂજા પણ અક્ષય થાય છે ॥
ઉપર કહેલા બીજ (કારણો) વડે આ સસારરૂપી ગહન
મા દુખ નહિં પામીને અને અત્યત વિશાળ પચેન્દ્રિયના
ા અનુભવીને સર્વ જીવો સિદ્ધિ પામે છે ॥ પ્રભુપૂજા વડે
ત્તની શાતિ થાય છે ચિત્તની શાન્તિ વડે ઉત્તમ ધ્યાન થાય
અને ઉત્તમ ધ્યાનવડે મોક્ષ થાય છે, તથા મોક્ષવડે
ાબાધ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે ॥ પ્રભુ પૂજાને વિષે વિષયનો
ોષ ત્યાગ થવાથી વીતરાગ ભાવ સ્ફુરાયમાન થાય છે,
ને તેમ થવાથી આત્મા અહિંસક ભાવમા વર્તે છે, માટે
ામા હિંસા નથી ॥૧૯૧–૨૦૦॥

વળી જ્યા અહિંસક ભાવ હોય ત્યા શુભયોગનુ
ણ કહ્યુ છે, તેમજ અનુબધ હિંસા તથા હેતુ હિંસાથી
ક્તપણે વર્તે છે માટે પૂજામા હિંસા નથી ॥ આ ભોગથી
ને અનાભોગથી દ્રવ્યસ્તવ બે પ્રકારે કહ્યો છે, તેમા પણ
. બન્ને ભેદ નિવૃત્ત અને પ્રવૃત્તિ રૂપ ભેદ વડે દ્રવ્યસ્તવ
ાર પ્રકારનો જાણવો ॥ દેવના ગુણનુ પરિજ્ઞાન થવાથી તલ્લ
ાનુગત (દેવગુણમા એકત્વ થયેલ) તથા ઉત્તમ વિધિ વડે
રમ આદરપૂર્વક શ્રી જીનેન્દ્રની પૂજા કરવાથી આભોગ
વ્યસ્તવ કહેવાય ॥ એ પૂજાથી સર્વ કર્મને નાશ કરવાવાળો
ારિત્રપ્રાપ્તિનો લાભ શીઘ્ર થાય છે તે કારણથી એ દ્રવ્ય-
સ્તવમા સમ્યગ્દૃષ્ટિઓએ સમ્યક્પ્રકારે પ્રવર્તવુ ॥ પૂજાની
વિધિ રહિત તથા જીનેન્દ્રમા રહેલા ગુણનુ પરિજ્ઞાન[1] નહિં
હોવાથી શુભપરિણામથી [2]રહિત તે અનાભોગ દ્રવ્યસ્તવ

[1] જ્ઞાન [2] સારાપરિણામ

જાણવો પુન એ અનાભોગ દ્રવ્યસ્તવ પણ ગુણસ્થાનનુ સ્થાનપણુ હોવાથી તેમ શુભ શુભતર ભાવની વિશુદ્ધિમા કારણરૂપ હોવાથી અને તે હેતુથી બોધિબીજનો[1] લાભ હોવાથી નિશ્ચય ગુણકારી જ છે જેમ જેમ અક્રિયારૂપ[2] ભાવ ગુણવડે વૃદ્ધિ પામતો હોય છે, તેમ તેમ તે સ્થાને ભાવ સ્તવ પણ તે કારણથી વૃદ્ધિ પામે છે, તે યાવત્ અયોગિ ગુણસ્થાનને વિષે (સ પૂર્ણ) ભાવસ્તવ હોય છે, અને સક્રિય ગુણસ્થાનમા દ્રવ્યસ્તવ (પણ) હોય છે ।। વળી અશુભ કમના અત્ય ત ક્ષયવડે આગમૈષિતભદ્ર[3] એવા ધન્ય પુરૂષોને જીનેન્દ્રના ગુણ ન જાણ્યા હોય તો પણ નિશ્ચય જીનેન્દ્ર-પૂજાના વિષયમા પ્રીતિ ઉછરે છે ।। અને ભારી કર્મવાળા એવા ભવાભિનદિ જીવોને રોગીઓને નિશ્ચયે મરણ નજીક આવતા પથ્યને વિષે દ્વેષ ઉપજે છે તેમ જીનેન્દ્રપૂજાના વિષયમા દ્વેષ ઉપજે છે ।। એ કારણથી નિશ્ચયે તત્ત્વજ્ઞજીવ જીન પ્રતિમા પ્રત્યે અથવા જીનેન્દ્રના ધર્મ પ્રત્યે અશુભ કર્મનો નાશ કરવા સબધિ ભયથી લેશમાત્ર પણ દ્વેષ હોય તો તે વર્જીત કરે. ।। ૨૦૧–૨૧૦ ।।

અથવા શ્રીજીનેન્દ્રની આજ્ઞા આદર અને પરિહાર વડે બે પ્રકારની જાણવી તેમા શુભકૃત્યોનો આદર અને

---

* ગચ્યાત્રાદિ મહોત્સવ પ્રસગે હાટ–દુકાનોમા રહેલા ખાદ્ય પદાર્થો પ્રભુની દૃષ્ટિમા આવ્યા છતા પણ તે પદાર્થોનો ઉપભોગ કલ્પે છે કારણુ કે તે અશક્યપરિહાર્ય છે

૧ સમ્યક્દર્શન ૨ દ્રવ્યક્રિયાનો અભાવ

૩ ભાવીમા–ભવિષ્યમા જેનુ કલ્યાણ અવશ્ય થવ... ... આગમષિતભદ્ર જીવ કહેવાય.

નિષેધકૃત્યોનો ત્યાગ જાણવો જે કારણથી નિષેધકૃત્યને કરવામા અબોધિપણુ થાય છે, અને તે નિષેધકૃત્યને નહિ કરવામા બોધિબીજ પ્રગટ કરે છે એ પ્રમાણે શ્રીજીનેન્દ્ર-ભક્તિમા અવિધિનો ત્યાગ તે ઘણા ફળવાળો છે ॥ આરભ સમારભમા આશક્ત, છ કાયના વધથી વિરક્ત નહિ થયેલ તથા સસાર રૂપ અટવીમા ભૂલા પડેલા ગૃહસ્થોને દ્રવ્યસ્તવ નિશ્ચયે આલબન રૂપ છે ॥ ત્રણે સધ્યાએ જીનેન્દ્ર પૂજા કરનાર જીવ સમ્યકત્વને શુદ્ધ કરે છે, અને શ્રેણિક રાજાની પેઠે તીથકર નામ કમ પ્રાપ્ત કરે છે ॥ જે જીવ દોષ રહિત એવા જીનેન્દ્રભગવાનની ત્રણ સધ્યા પૂજા કરે તે ત્રીજે સાતમે અથવા આઠમે ભવે મોક્ષ પામે ॥ એ પ્રમાણે સર્વ આદરપૂવક ઇન્દ્રોવડે ભગવત પૂજાવા છતા પણ નિશ્ચયે (સપૂણ) પૂજ્યા ન કહેવાય, જે કારણથી ભગવત તો અનન્ત ગુણવાળા છે ઇન્દ્રને રૂપો બનાવવાની જેટલી વૈક્રિય શક્તિ છે તેટલી શક્તિથી સપૂર્ણ રૂપો બનાવીને પણ આખી જીદગી સુધી ભક્તિવડે પૂજે તોપણ તે ઇન્દ્ર ભગવતને પૂજવા સમર્થ નથી ॥ આતમસ્વભાવવડે કરેલી પૂજા ગુણ સ્થાનના ગુણને ઉત્પન્ન કરનારી છે, કારણકે જીવ જેમ જેમ સ્વભાવધર્મમા-આત્મધમમા પ્રવેશ કરે તેમ તેમ તે જીનેન્દ્ર પૂજા વધારેને વધારે અવિતથ-સત્ય-યથાથ થતી જાય છે એમ જાણવુ ॥ શ્રીજીનેન્દ્રપૂજા શુભયોગના પ્રવાહની નીક છે, ક્ષયોપશમ ગુણોની નિસરણી-સીડી છે, અનુચિત્ત પ્રવૃતિઓને નાશ કરનારી અને ઉચિત પ્રવૃત્તિઓની પૃથ્વી (ભૂમિ) રૂપ છે ॥ જેમ વીતરાગભાવ આત્માનુ અવલોકન કરવાને ઉત્કૃષ્ટ

નિમિત્ત છે, તેમ પ્રતિમાનુ પ્રતિબિંબ-રૂપ (આત્મગુણના અવલોકન માટે) આરીસા સરખુ જાણવુ ॥ ૨૧૧-૨૨૦ ॥

વળી શુભ કર્મને ઉપાર્જન કરનારી દ્રવ્યપૂજા મુદ્રા ભેદ તથા અવસ્થા ભેદવડે પણ કરાય છે, જે કારણથી આત્મગવેષી જનોને તે દ્રવ્યપૂજા અવશ્ય કરવા યોગ્ય છે ॥ ભક્તિ બહુમાન પૂર્વક તે પુન અવિધિત્યાગ અને વિધિનો પક્ષપાત એ બે યુક્ત એક ભેદ વડે ચતુર્ભંગીવાળી[1] વિશુદ્ધ પૂજા વિશુદ્ધસમ્યક્ત્વને સ્થિર કરનારી છે ॥ ત્યા પૂર્ણ વિધિ બહુમાન એ પહેલો ભગ, બહુમાનને વિષે બીજો ભગ, પૂર્ણ વિધિ વડે ત્રીજો ભગ, અને બન્નેથી શુન્ય તે ચોથો ભગ[2] જાણવો ॥ એ પ્રમાણે પૂજાને વિષે પણ રૂપા સરખુ ચિત્તનુ બહુમાન છે, અને મુદ્રા સરખી સપૂર્ણ બાહ્યક્રિયા જાણવી[3]॥ તે બન્નેના સમાયોગથી—મળવાથી અચ્છેદ—સપૂર્ણ શુદ્ધ રૂપિઆ સરખી ઉત્તમ પૂજા છે, અને ભક્તિયુક્ત પરન્તુ પ્રમાદી જીવની

૧-૨-૩-૪ આ ચારે તથા આગળની ૧ મળી પાંચ ગાથાઓમાંનુ તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—

ભગ ૧ લો—(ભક્તિ-બહુમાન સહિત અવિધિત્યાગ અને વિધિ પક્ષપાતવાળી પૂજા એટલે) ચિત્તશુદ્ધિ અને વિધિશુદ્ધિવાળીપૂજા શુદ્ધ રૂપુ અને શુદ્ધશિક્કાવાળા શુદ્ધરૂપીયા સરખી છે

ભગ ૨ જો—ચિત્તશુદ્ધિ હોય પણ વિધિશુદ્ધિ ન હોય તો શુદ્ધરૂપાવાળા પણ ખોટા શિક્કાના રૂપીયા સરખી

ભગ ૩ જો—ચિત્તશુદ્ધિ નહિં પરંતુ વિધિશુદ્ધ હોય તો રૂપુ ખોટુ પણ શિક્કો ખરો એવા રૂપિયા સરખી.

નિષેધકૃત્યોનો ત્યાગ જાણવો જે કારણથી નિષેધકૃત્યને કરવામા અબોધિપણુ થાય છે, અને તે નિષેધકૃત્યને નહિ કરવામા બોધિબીજ પ્રગટ કરે છે એ પ્રમાણે શ્રીજીનેન્દ્ર-ભક્તિમા અવિધિનો ત્યાગ તે ઘણા ફળવાળો છે ॥ આરભ સમારભમા આશક્ત, છ કાયના વધથી વિરક્ત નહિ થયેલ તથા સસાર રૂપ અટવીમા ભૂલા પડેલા ગૃહસ્થોને દ્રવ્યસ્તવ નિશ્ચયે આલબન રૂપ છે ॥ ત્રણે સધ્યાએ જીનેન્દ્ર પૂજા કરનાર જીવ સમ્યક્ત્વને શુદ્ધ કરે છે, અને શ્રેણિક રાજાની પેઠે તીર્થંકર નામ કર્મ પ્રાપ્ત કરે છે ॥ જે જીવ દોષ રહિત એવા જીનેન્દ્રભગવાનની ત્રણ સધ્યા પૂજા કરે તે ત્રીજે સાતમે અથવા આઠમે ભવે મોક્ષ પામે ॥ એ પ્રમાણે સર્વ આદરપૂર્વક ઈન્દ્રોવડે ભગવત પૂજાવા છતા પણ નિશ્ચયે (સપૂર્ણ) પૂજ્યા ન કહેવાય, જે કારણથી ભગવત તો અનન્ત ગુણવાળા છ ઇન્દ્રને રૂપો બનાવવાની જેટલી વૈક્રિય શક્તિ છે તેટલી શક્તિથી સપૂર્ણ રૂપો બનાવીને પણ આખી જીદગી સુધી ભક્તિવડે પૂજે તોપણ તે ઇન્દ્ર ભગવતને પૂજવા સમર્થ નથી ॥ આતમસ્વભાવવડે કરેલી પૂજા ગુણ-સ્થાનના ગુણને ઉત્પન્ન કરનારી છે, કારણકે જીવ જેમ જેમ સ્વભાવધર્મમા-આત્મધર્મમા પ્રવેશ કરે તેમ તેમ તે જીનેન્દ્ર પૂજા વધારેને વધારે અવિતથ-સત્ય-યથાર્થ થતી જાય છે એમ જાણવુ ॥ શ્રીજીનેન્દ્રપૂજા શુભયોગના પ્રવાહની નીક છે, ક્ષયોપશમ ગુણોની નિસરણી-સીડી છે, અનુચિત્ત પ્રવૃતિઓને નાશ કરનારી અને ઉચિત પ્રવૃત્તિઓની પૃથ્વી (ભૂમિ) રૂપ છે ॥ જેમ વીતરાગભાવ આત્માનુ અવલોકન કરવાને ઉત્કૃષ્ટ

નિમિત્ત છે, તેમ પ્રતિમાનુ પ્રતિબિંબ-રૂપ (આત્મગુણના અવલોકન માટે) આરીસા સરખુ જાણવુ ॥ ૨૧૧-૨૨૦ ॥

વળી શુભ કર્મને ઉપાર્જન કરનારી દ્રવ્યપૂજા મુદ્રા ભેદ તથા અવસ્થા ભેદવડે પણ કરાય છે, જે કારણથી આત્મગવેષી જનોને તે દ્રવ્યપૂજા અવશ્ય કરવા યોગ્ય છે ॥ ભક્તિ બહુમાન પૂર્વક તે પુન અવિધિત્યાગ અને વિધિનો પક્ષપાત એ બે યુક્ત એક ભે૦ વડે ચતુર્ભંગીવાળી[1] વિશુદ્ધ પૂજા વિશુદ્ધસમ્યક્ત્વને સ્થિર કરનારી છે ॥ ત્યા પૂર્ણ વિધિ બહુમાન એ પ્હેલો ભગ, બહુમાનને વિષે બીજો ભગ, પૂર્ણ વિધિ વડે ત્રીજો ભગ, અને બન્નેથી શુન્ય તે ચોથો ભગ[2] જાણવો ॥ એ પ્રમાણે પૂજાને વિષે પણ રૂપા સરખુ ચિત્તનુ બહુમાન છે, અને મુદ્રા સરખી સ પૂર્ણ બાહ્યક્રિયા જાણવી[3]॥ તે બન્નેના સમાયોગથી-મળવાથી અચ્છેદ-સ પૂર્ણ શુદ્ધ રૂપિઆ સરખી ઉત્તમ પૂજા છે, અને ભક્તિયુક્ત પરન્તુ પ્રમાદી જીવની

૧-૨-૩-૪ આ ચારે તથા આગળની ૧ મળી પાંચ ગાથાઓમનુ તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—

ભગ ૧ લો—(ભક્તિ-બહુમાન સહિત અવિધિત્યાગ અને વિધિ પક્ષપાતવાળી પૂજા એટલે) ચિત્તશુદ્ધિ અને વિધિશુદ્ધિવાળીપૂજા શુદ્ધ રૂપુ અને શુદ્ધસિક્કાવાળા શુદ્ધરૂપીયા સરખી છે

ભગ ૨ જો—ચિત્તશુદ્ધિ હોય પણ વિધિશુદ્ધિ ન હોય તો શુદ્ધરૂપાવાળા પણ ખોટા સિક્કાના રૂપીયા સરખી

ભગ ૩ જો—ચિત્તશુદ્ધિ નહિં પણ વિધિશુદ્ધ હોય તો રૂપુ ખોટુ પણ સિક્કો ખરો એવા રૂપિયા સરખી.

પૂજા બીજા રૂપિઆ [1]સરખી છે ॥ લાભ આદિના હેતુથી, અખંડ ક્રિયા કરતા એવા જીવને પણ ત્રીજી પૂજા જાણવી, તથા બન્ને રહિત (બહુમાન અને વિધિ એ બે રહિત) પૂજા તો તત્ત્વદષ્ટિએ અપૂજાજ જાણવી ॥ એ પ્રમાણે અહિં દેશકાળ આશ્રયિ અલ્પ અથવા ઘણો પરન્તુ વિધિ અને બહુમાન સહિત એવો ભાવસ્તવ (પ્રથમ ભગવાની પૂજા) કરવા યોગ્ય છે ॥ તત્વને નહિં જાણનારા અને પ્રમત્ત-દશાવાળા અજ્ઞાન જીવો સદ્‌ભૂત જીનેશ્વર (સાક્ષાત જીનેન્દ્ર) અને તેમની પ્રતિમા એ બેમા મોટુ અન્તર કહે છે તે વચન સત્ય નથી ॥ સર્વજ્ઞ ભગવત સર્વભાષા વડે સગત એવી ભાષા વડે પ્રરૂપણા કરતા છતા પણ જે કારણથી અનુપશામક (મિથ્યાત્વ શાન્ત ન થયેલ એવા) ભવ્યોને તો ગુણભાવમા (ગુણપણે) થતુ નથી ॥ જેવી જેવી જાતની યોગ્યતાને પામેલા એવા સાક્ષાત અને પરોક્ષ એવા જીવોમા સરળ જીવોને લેખ છે ગુણ જેમા એવો જે પત્ર (દસ્તાવેજ વિગેરે) હેતુ એટલે (કરાવવુ) અને અહેતુ એટલે (ન કરાવવુ) એમ વ્યવહારમા બે રીતિઓ હોય છે ॥ ૨૨૧-૨૩૦ ॥

જીનેન્દ્ર તો ૩૪ અતિશય રૂપ ઋદ્ધિ વડે સહિત હોય અને પ્રતિમા તેવી ન હોય એવા વિશેષની (તફાવતની) શકા કરીને જેઓ (પ્રતિમા ન માનવાનુ) કહે તો નામ જીનેન્દ્રનુ અનુષ્ઠાન પણ તેને વિષે નિરર્થક જાણવુ જોઇએ

[1] ભગ ૪ થો—ચિત્તશુદ્ધિ નહિ અને વિધિશુદ્ધ પણ નહિં એવી પૂજા ખોટ રૂપાવાળા અને ખોટા શિક્કાવાળા રૂપિયા સરખી સર્વથા ખોટી જાણવી (પરન્તુ અવસ્થા ભેદે આદરવા યોગ્ય છે ભ

(અર્થાત્ જીનેન્દ્રનુ નામ ગ્રહણ પણ નિરર્થક થાય) ॥ વળી બીજી વાત એ છે કે-જૈન સિદ્ધાન્તમા ૪ પ્રકારનુ અનુષ્ઠાન કહ્યુ છે-૧ પ્રીતિયુક્ત, ૨ ભક્તિયુક્ત, ૩ વચનપ્રધાન, અને ૪ અસગ અનુષ્ઠાન છે ॥ જે અનુષ્ઠાન કરે તેમા બાળક આદિને જેમ રત્નમા તેમ ઋજુસ્વભાવી જીવને અનુષ્ઠાનમા જે પ્રીતિ સહિત વધે તે પ્રીતિ અનુષ્ઠાન કહ્યુ છે ॥ [1]જો કે સ્રી અને માતાનુ પાલન આદિ કરવુ તુલ્ય છે, પરન્તુ સ્રીનુ પાલન પ્રેમ-પ્રીતિ ગત છે, અને માતાનુ પાલન ભક્તિગત છે તેમ અહિં ભક્તિ અનુષ્ઠાનમા પણ પ્રીતિ અને ભક્તિયુક્ત અનુષ્ઠાનનો ભેદ જાણવો ॥ પુન જીનેશ્વર-મુનિ અને ચૈત્યની સૂત્ર-સિદ્ધાન્તમા કહેલી વિધિ પ્રમાણે વદના કરે તે વચનાનુષ્ઠાન નિશ્ચયથી ચારિત્રીને હોય છે ॥ વળી અભ્યાસના રસથી (વશથી) ફળની ઈચ્છા વિના અને સૂત્રની વિધિ જાણ્યા વિના જે અનુષ્ઠાન કરે તે નિપુણ બુદ્ધિમાનોએ અસગાનુષ્ઠાન જાણવુ ॥ કુભારના ચક્રનુ ભ્રમણ પ્રથમ દડથી હોય છે, ત્યારબાદ દડના અભાવે પણ ભ્રમણ થાય છે, તેમ વચનઅનુષ્ઠાન અને અસગઅનુષ્ઠાન એ બેમા ભેદ જાણવા-કહેવામા એ [2]દૃષ્ટાન્ત છે ॥ બાલ આદિ જીવોને

---

૧ પ્રથમ ભક્તિ અનુષ્ઠાનનુ સ્વરૂપ [illegible] વિના આ ગાથ પ્રીતિ ભક્તિમા શુ વિશેષ છે તે સબધિ [illegible] તો [illegible] વચ્ચે ગાથા તુટક પડી હોય અથવા તો વિશેષતા ઉપર થી જ ભક્તિ અનુષ્ઠાનનુ સ્વરૂપ સમજાવવા પ્રથમ કહી હેય તે શ્રીગ્રથકાર જાણે ભક્તિ અનુષ્ઠાન એટલે ભક્તિ બહુમાન પૂર્વક અનુષ્ઠાન કરવુ તે

૨ અર્થાત્ પ્રથમ સિદ્ધાન્તની વિધિ પ્રમાણે અનુષ્ઠાન કર

પ્રાય પ્રથમ ભાવના અંશથી (કિંચિત્ ભાવવાળું) અનુષ્ઠાન હોય છે, અને ત્યારબાદ નિશ્ચયે આગળ આગળ વૃદ્ધિ (ભાવવૃદ્ધિ)વાળુ અનુષ્ઠાન થાય છે ॥ તે કારણથી એ ચારે પ્રકારનુ અનુષ્ઠાન પણ [1]પહેલા રૂપિઆ સરખુ જાણવુ, કારણ કે મુનિનુ સર્વ અનુષ્ઠાન મોક્ષનુ કારણ કહેલુ છે ॥ વળી સમ્યક્ અનુષ્ઠાનના કારણરૂપ એવુ (સમ્યગ અનુષ્ઠાનની પ્રાપ્તિ કરાવનારૂ) બીજા રૂપિઆ સરખુ અનુષ્ઠાન એકાન્તે (સર્વથા) દુષ્ટ નથી, જે કારણથી પૂર્વાચાર્યોએ કહ્યુ છે કે— ॥ ૨૩૧–૨૪૦ ॥

અશઠજીવની (ઋજુજીવની) અશુદ્ધ ક્રિયા પણ શુદ્ધ ક્રિયાનુ કારણ છે જેમ અંદરથી નિર્મળ એવુ રત્ન સુખે કરીને બાહ્ય મેળનો ત્યાગ કરે છે ॥ તથા માયામૃષા આદિ દોષની પ્રાપ્તિવાળી ત્રીજા રૂપીઆ સરખી અનુષ્ઠાન ક્રિયા કાસિરૂપી-આના (બનાવટી રૂપીયાના)વ્યાપાર માફક મહા અનર્થ કરનારી છે ॥ એ (ત્રીજા રૂપિયા સરખી ક્રિયા) પ્રાય અજ્ઞાનથી અશ્રદ્ધાથી કર્મના ભારીપણાથી ભવાભિનંદિ જીવોને હોય છે ॥ વળી ઉભયહીન (ચોથા રૂપિઆ સરખી) અનુષ્ઠાન ક્રિયા નિશ્ચયથી (અથવા નિયમના) આરાધન વિરાધનવાળી કહી

કરતા એવો અભ્યાસ થઇ જાય કે પછી જે અનુષ્ઠાન થાય તે સ્વાભાવિક રીતે સિદ્ધાન્તની વિધિવાળુ હોય અને મોક્ષાભિમુખી હોય

[1] રૂપિઆનુ દૃષ્ટાન્ત પૂજાવિધિના પ્રસંગમાં હમણાજ કહેવાઇ ગયુ છે તે ચાર પ્રકારના રૂપિઆ આ પ્રમાણે—૧ શુદ્ધ રૂપુ શુદ્ધ સિક્કો ૨ શુદ્ધ રૂપુ અશુદ્ધ–ખોટો સિક્કો ૩ ખોટુ રૂપુ શુદ્ધ સિક્કો અને ૪ ખોટુ રૂપુ ખોટો સિક્કો

છે (કારણ કે) વિષયાભ્યાસના[1] ગુણથી કોઈ વખતે પણ સુખનુ કારણ થાય છે ॥ જેમ કોઈ શ્રાવકનો પુત્ર ઘણીવાર જીનપ્રતિમાના દર્શનગુણ વડે પુણ્યકાર્ય ન કરવા છતા પણ મરણ પામીને મત્સ્યનાભવમા સમ્યકત્વ પામ્યો ॥ પુન ભવ્ય જીવોને છેલ્લા પુદ્દલ પરાવર્તમા છેલ્લા (યથાપ્રવૃત્ત) કરણમા પ્રાય વિના પ્રયાસે સમ્યક્ત્વ ગુણોપયોગવાળાને (સમ્યકત્વ સન્મુખ થયેલાઓને તે વચનાનુષ્ઠાન) હોય છે ॥ તે કારણ માટે શ્રીજીનભક્તિને વિષે વચનાનુષ્ઠાન જ ગુણનુ કારણ છે, પરન્તુ તે અનુષ્ઠાન અનાશાતનાપ્રભવ (અશાતના રહિત) કર્યું છતું ફળયુક્ત થાય છે ॥ (તે અશાતનાઓ આ પ્રમાણે-) જીન-ચૈત્યમા મૂત્ર-વિષ્ઠા-જળાદિકનુ પીવુ-પગરખા પ્હેરવા-ખાવુ, સૂવુ, સ્ત્રીસગ કરવો, તબોળખાવુ, થૂકવુ, જુગાર રમવો, જૂ વિગેરે જોવી, વિકથા કરવી, પલાઠી વાળવી, પગ પસારવા, પરસ્પર વિવાદ કરવો, હાસ્ય કરવુ મત્સરિકા કરવી, (ઈર્ષ્યા કેળવવી), સિંહાસનાદિકનો ઉપયોગ કરવો, કેશ શરીરની વિભૂષા કરવી, છત્ર રાખવુ, ખડ્ગ રાખવુ, મુકુટ પ્હેરવો, ચામર ધરાવવુ, ધરણુ (અપકારીને તથા દેવાદારને પકડવો), સ્ત્રી સાથે હાસ્યરસ કરવો, તથા ખિડ્ડપ્રસગ (ક્રિડા-રમત), મુખકોષ ન બાધવો, મેલુ શરીર-વસ્ત્ર પ્હેરવુ, જીન પૂજા કરતા મનને એકાગ્ર ન કરવુ, સચિત્ત દ્રવ્યનો ત્યાગ ન કરવો, અચિત્ત દ્રવ્યનો ત્યાગ કરવો, એક સાડી ઉત્તરપટ

---

[1] જ્ઞાન અને વિધિ વિના પણ સ્વાભાવિક ટેવ રૂપ અભ્યાસ ગુણથી હોય છે

ન કરવું, જીન દષ્ટિએ અંજલિ ન જોડવી, જીનેશ્વરને દેખવા છતા અપૂજા (નમસ્કારરૂપ પૂજન) ન કરવી, અથવા, અનિષ્ટ કુસુમ વડે પૂજા કરવી, તથા અનાદર કરવો, જીનેન્દ્ર દ્વેષીને ન નિવારવો, ચૈત્યદ્રવ્યની ઉપેક્ષા કરવી, છતી શક્તિએ વાહન રાખવુ, પ્રથમ ચૈત્યવંદનાદિ (કરવુ) એ પ્રમાણે જીનભુવનમા રહેલાઓનો એ ૪૦ આશાતનાઓ જાણવી ॥ ૨૪૧-૨૫૪ ॥

તે કારણ માટે સર્વપ્રકારે શ્રીજીનેન્દ્રની આશાતના વર્જવી, એજ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોનો ઉત્તમ વિધિપક્ષ જાણવો ॥ ભક્તિ-બહુમાન-વર્ણસંજ્વલના[1] આશાતનાદિનો ત્યાગ પ્રત્ય નિકના સંગનો ત્યાગ છતે સામર્થ્યે પ્રત્યનિક સામે નિગ્રહ કરવો-વિધિમાર્ગનુ જોડવુ-સમ્યક્પ્રકારે, સ્થાપન તથા અવિધિનો ત્યાગ અને વિધિની સેવા એ શ્રદ્ધાના ૮ ગુણયુક્ત હોય તે સંપૂર્ણ વિધિવાળો જાણવો ॥ જેમ અતિવિશુદ્ધ એવુ થોડુ પથ્ય રાખ્યુ હોય તોપણ રોગ રહિત કરે છે તેમ વિધિ વડે કરેલુ અનુષ્ઠાન અતિશય ફળ આપે છે।

---

૧ વર્ણસંજ્વલના એટલે સદ્ભૂત ગુણોત્કીર્તન અર્થાત્ છ[illegible] ગુણનુ વર્ણન-પ્રશંસા કરવી તે વર્ણસંજ્વલના ચાર પ્રકારની [illegible] ૧ ભગવંતોના ગુણ વર્ણન-પ્રશંસા કરે તે वर्णवाद[illegible] ૨ અવર્ણવાદીનો નિગ્રહ કરે તે अवर्णवादीनिग्रहता [illegible] વર્ણવાદ બોલનાર પ્રત્યે ઉપકાર કરવો ઉત્તેજન આપવુ તે वर्णवाद[illegible] चनुपबृंहिता અને ૪ જેના પોતે વર્ણવાદ બોલે છે તેની સે[illegible] કરનારો થાય તે आत्मवृद्धिसेवी ઈતિ શ્રી ઠાણાંગ સૂત્રે

જે કારણ માટે આ અનુષ્ઠાનમા સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવને અનુબધ[1] હિંસા (જેમ) થતી નથી તેમ અવિધિ વડે વિચિત્ર ફળવાળી એવી હેતુપયોગ[2] હિંસા હોય છે ॥ તથા દુષ્ટાનુયોગ (સાવદ્યયોગ)નો નાશ કરનારી, તથા સમ્યક્ત્વ તત્ત્વરૂપ ફળને ઉત્પન્ન કરનારી કરણી–ક્રિયા તે સ્વરૂપહિંસા[3] છે, અને જે જે સ્વરૂપહિંસા ત તત્ત્વદૃષ્ટિએ) અહિંસા જ છે અને તે ગુણશ્રેણિમા પ્રાપ્ત થએલા કર્મદલિકોનો નાશ કરનારી છે ॥ ૨૫૫–૨૬૦ ॥

ચારિત્રયુક્ત એવા ભવ્ય જીવોની નિશ્ચયગત અથવા વ્યવહારગત એવી તથા મનને ઉલ્લાસ પમાડનારી જે ધર્મક્રિયામા થતી) હિંસા તે તત્ત્વથી અહિંસા જ કહી છે ॥ અને અહિ યોગક્રિયા[4] તથા ફળની વચનાવાળી ક્રિયામા ચારગતિમા ભ્રમણ કરવાના કારણવાળી ક્રિયા હોવાથી તે (સ્વરૂપે) અહિંસા હોય તોપણ હિંસા છે ॥ એ પ્રમાણે સર્વ સ્થાને દ્રવ્યસ્તવ ભાવસ્તવનુ આદરવુ (વિધિ પૂર્વક અને હિંસા રહિત) હોય છે, અને ચારિત્રાદિકના અનુષ્ઠાનમા તો વિશેષ કરીને દ્રવ્યસ્તવ ભાવસ્તવનો સ્વીકાર (વિધિપૂર્વક અને અહિંસા સ્વરૂપ જ) જાણવો ॥ જીત–ધર્મ–કલ્પ–ભક્તિ–સર્વત્ર ઉચિત પ્રવૃત્તિ અને જીન પ્રતિમાની પૂજા ત અલ્પ સસાર કરનારી જાણવી (અથવા અલ્પસસાર

૧–૨–૩ એ પ્રમાણે અહિ ગર્ભિત રીતે અનુબધહિંસા–હેતુ પયોગહિંસા અને સ્વરૂપહિંસા એ ત્રણ પ્રકાની હિંસાનુ સ્વરૂપ કહ્યુ

૪ એ પ્રમાણે અહિ યોગવચના–ક્રિયાવચના અને ફળવચના એમ ત્રણ પ્રકા[illegible] [illegible] [illegible]

કરનારી એવી જીન પ્રતિમાની પૂજા જીત (આચાર) છે, ધમ છે, કલ્પ છે, ભક્તિ છે, અને સર્વસ્થાને ઉચિત પ્રવૃત્તિ વાળી છે ॥ ચૈત્ય-પ્રતિમાનુ રૂપ-અને જીનેન્દ્રની આજ્ઞા સમાર પાતળો કરનારી આરોગ્ય કરનારી તથા બોધીલાભ (સમ્યક્ત્વ) ઉત્પન્ન કરનારી અને અમૃતક્રિયા[1] સરખી અમિત (ઘણુ) ફળ આપનારી છે ॥ દ્રવ્યસ્તવ ભાવસ્તવ ઇત્યાદિ ભેદથી શુભયોગ અને શુભફળોના સંપૂર્ણ પૂજા શબ્દના પર્યાયો છે ॥ છેલ્લો પુદ્ગલપરાવર્ત્ત પ્રાપ્ત થતા જીવને વિષે જ્યારે માર્ગાનુસારી ક્રિયા ફળવતી થાય છે ત્યારે તે પરમપુન્ય ફળવાળી થાય છે ॥ અને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયે છતે તો તે બોધિ ઉત્પન્ન કરનારી પરમ ક્રિયા મનને અતિ આલ્હાદજનક અને અત્યંત કરુણાનિધિ (દયાના ભંડાર) સરખી હોય છે ॥ પુન ચારિત્ર ભાવ પ્રાપ્ત થતા તો તે ક્રિયા કલ્યાણ ફળવાળી, આત્મભાવમા ઉત્કૃષ્ટ, ઉત્તમ, સિદ્ધાન્તના સારવાળી, અને ભાવસ્તવ નામથી નિર્માણ થયેલી હોય છે ॥ ગુણવંત (ગુણસ્થાનવર્તી) જીવો જે જે ગુણમા (ગુણસ્થાનમા) જેટલો યોગ પ્રયુંજે છે, (તેટલા યોગવાળી તે ક્રિયા) અભ્યસ્તયોગયુક્ત[2] અને ઉત્તમોત્તમ ગુણ સમુહથી અદ્ભૂત-આશ્ચર્યકૃત્ હોય છે ॥૨૬૧-૨૭૦॥

---

૧ વિષક્રિયા ગરનક્રિયા-અનનુષ્ઠાનક્રિયા-તધ્ધેતુક્રિયા-અને સર્વોત્કૃષ્ટ અમૃતક્રિયા આ પાંચ ક્રિયામાની છેલ્લી અમૃતક્રિયા તે મયચિત્ત રૂપ અને શીઘ્ર ફળદાયી જાણવી.

૨ એકજ ક્રિયામા વારંવાર પરિશિલન કરેલ યોગ તે અભ્યસ્ત યોગ

ચથોક્ત (શાસ્ત્રોક્ત) આજ્ઞામા તત્પર એવા મુનિઓને ભાવના વડે (અનિત્યાદિ ભાવનાઓવડે) ભાવસ્તવ હોય છે, અને ગૃહસ્થોને પહેલો દ્રવ્યસ્તવ પણ હોય છે, અને ભાવસ્તવ દેશથી હોય છે ॥ ઉગ્રવિહાર પણ તે ભાવાર્ચન, અને જીનપૂજા તે દ્રવ્યાર્ચન કહેવાય ભાવાર્ચનથી ભ્રષ્ટ થયેલ જીવે દ્રવ્યાર્ચનમા ઉદ્યમવાળા થવુ ॥ પરન્તુ સાધુનો વેષ ધારણ કરનાર એવો જે મુનિ કેવળ વેષ માત્ર વડે આ જીવિકા કરવામા તત્પર છે, તેને દ્રવ્યસ્તવ ઉચિત નથી, કારણ કે શાસનની નિંદા થાય છે ॥ તે લિંગધારીઓએ સામાચારી–કલ્પ–માર્ગ–પ્રવચનપ્રભાવનાદિ–અને ઉત્તમ સમ્યક્ત્વરત્ન એ સર્વે અત્યંત રીતે લૂટયુ છે વિરાધ્યુ છે એમ જાણુવુ ॥ જો શુદ્ધ એવા યતિલિંગને આચરવા સમર્થ ન હોય અને પૂજાની આકાક્ષાવાળો હોય તો ગૃહસ્થિલિંગને ગ્રહણ કરે, કારણ કે લિંગધારી મુનિ પૂજવા યોગ્ય હોતો નથી ॥ જો દ્રવ્યલિંગીઓએ જીન ચૈત્ય ગ્રહણ કર્યું હોય તો (જીન ચૈત્ય) અવદ્ય[1] (સાવદ્ય) જાણુવુ, અને સાધુ તેના ઉદ્ધારને માટે (તે ચૈત્ય પુન ગ્રહણ કરવાનો) ઉપદેશ ન આપે અપાવે ॥ ચૈત્યવાસી વિધિચૈત્ય જો કે જીનાલય છે તો પણ તે સાવદ્ય છે, તે કારણુ માટે કમળપ્રભાચાર્યે આ સબધમા દ્રષ્ટાત આપ્યુ છે ॥ (તે આ પ્રમાણે-) જે જીન ભક્તિ અનાર્યલિંગીઓના (લિંગધારીઓના) સાવદ્યોવડે (સાવદ્ય વ્યાપારો વડે) કરાય છે તે પ્રતિમા અને પ્રાસાદ વિગેરે (ની ભક્તિ) બોધિ રૂપી ચન્દનવૃક્ષને (બાળવામા)

---

૧ પાપવાળુ

અગ્નિ સરખી છે ॥ (ઇતિ કમલ પ્રભાચાર્યોક્ત દ્રષ્ટાન્ત)
જેમ વિષ અશ માત્ર હોય તો પણ ઘાત કરનાર છે, તેમ
લિંગિકૃત દ્રવ્ય પૂજા પોતાના ગુણોનો નાશ કરે છે, બોધિ
હણે છે, તે કારણથી લિંગિઓએ કદીપણ દ્રવ્યપૂજા ન કરવી ॥
જો લિંગધારી દ્રવ્યપૂજાનો રસિક હોય તો ગૃહસ્થલિંગને
સચય કરે, કારણ કે સિદ્ધાન્તમા પૂજા કરનાર દ્રવ્યલિંગીને
દેવભોજી કહ્યો છે ॥૨૭૧-૨૮૦॥

તે કારણથી શાસનની નિન્દા ટાળવાને અર્થે જીના
જ્ઞાના પરિપાલનરૂપ શુદ્ધ ભાવ પૂજાજ કરવી ॥ આશા
તનાની જો પ્રવૃત્તિ થતી હોય, અને જે પ્રવૃત્તિ અથવ
પ્રતિપત્તિ-ભક્તિ જીનાજ્ઞાના ભંગને માટે થતી હોય તે
તે ભક્તિપણ સસાર વધારવાવાળી અભક્તિજ જાણવી ॥
વિધિએ કરેલી સર્વોપચારી પૂજા સર્વ મગલ કરનાર
બોધિફલ આપનારી અજ્ઞાન રૂપ અધકારને હણનાર
તથા લાખો ગુણને (આધારરૂપ) પૃથ્વી સરખી છે
યોગાતીત (અયોગી) અને અતિશય ગુણવાળા (એ
જીનેન્દ્રો)ના જ્ઞાન વિજ્ઞાન શરીર અને રૂપ તથ
પરાક્રમ અને બળ ત્રણ ભુવનથી પણ અધિક વર
વાય છે-કહેવાય છે ॥ તેવા જીનેન્દ્રોની સ્થાપના ભવ
જીવોને અત્યત ગુણકારી કહી છે અને સર્વસ્થાને નિશ્ચ
દેવાદિકો વડે પણ તે સ્થાપના પૂજ્ય ગુણવાળી છે ॥
જીનેન્દ્રનુ ગુણસમૃદ્ધ (ગુણરૂપ ઋદ્ધિ યુક્ત) એવુ નામ
લોકના ભવરૂપી ભયનો વિનાશ કરનાર છે તો જીનેન્દ્ર
પ્રતિમા સર્વ લોકને અધ્યાત્મનુ મહાત્મ્ય (આત્મ
પ્રગટ) કેમ ન કરે ? ॥ તથા જે નામ ગ્રહણ કરે છે

નામગ્રહણમા પણ તથા પ્રકારના રૂપવાળી કે રૂપ વિનાની અમુક પ્રમાણવાળી જીનેન્દ્રોની પ્રતિમાજ તેના દ્રવ્ય-પર્યાયો વડે સ્મરણ કરાય છે અને તેની મુકિત થાય છે (અથવા તે મૂર્તિજ છે) ॥ ગૃહિજીન છદ્મસ્થ મુનિ જીન અથવા બીજા ભેદવાળા જીનેશ્વરોની જ્યા તેમની પ્રતિમા છે, ત્યા સર્વ ઋદ્ધિગુણસહિત અર્હન્‌જીનેશ્વર નામ યુક્ત જીનેશ્વર છે-(અથવા બીજી રીતે અર્થ કરતા) જ્યા સમસ્ત ઋદ્ધિ ગુણ સહિત અરિહત જીનેશ્વર નામ યુક્ત જીનેશ્વર છે ત્યા ગૃહસ્થજીન, છદ્મસ્થમુનિજીન, અથવા બીજા ભેદવાળા જીનેશ્વરોની તે પ્રતિમા છે (અર્થાત્ જ્યા નામ ત્યા પ્રતિમા અને જ્યા પ્રતિમા ત્યા નામ જીનેશ્વરનુ ગ્રહણ થાય છે)॥ શ્રી જીનેન્દ્ર ભગવત સસારમા ભ્રમણ કરતા હોય છે તે વખતે પણ બીજુ ત્રીજુ ગુણસ્થાન-ક્ષુલ્લકભવ સૂક્ષ્મ-સાધારણ વનસ્પતિ[1] આદિ (અથવા ક્ષુલ્લકભવયુક્ત સૂક્ષ્મ સાધારણ વનસ્પતિ આદિ) દુષ્ટ ભાવોને સ્પર્શતા નથી ॥ ૨૮૧-૨૮૯ ॥

॥ अभव्यजीवोए नहि स्पर्शेला भाव ॥

જેમ અભવ્ય જીવોએ આગળ કહેવાતા ભાવો સ્પર્શ્યાનથી તે ભાવો ઇન્દ્ર પણુ-અનુત્તરદેવપણુ-૬૩ શલાકા

૧ અવ્યવહાર નિગોદમા જો કે તીર્થંકરનો જીવ અનાદિ કાળથી વર્તતો હોય છે પરન્તુ બીજા અવ્યવહારી જીવો કરતાં કંઇક વિશેષતા યુક્ત હોય છે એ પ્રમાણે એકેન્દ્રિયાદિ દરેક ભાવમાં પણ કંઇક પ્રશસ્ત એકેન્દ્રિયાદિપણા હોય છે [illegible] ચરિત્રમા કહ્યો છે

પુરૂષપણુ-નારદપણુ-કેવલિ અથવા ગણધરને હાથે દીક્ષ
તીર્થંકરનુ સંવત્સરી દાન-શાસનદેવીપણુ-શાસનદેવપણ
લોકાન્તિકદેવનુ સ્વામીપણુ-ત્રાયસ્ત્રિંશત્ દેવપણુ-પરમાધામ
પણુ-યુગલિક મનુષ્યપણુ-સંભિન્નશ્રોત લબ્ધિ-પૂર્વધર લબ્ધિ
આહારકલબ્ધિ - પુલાકલબ્ધિ - મતિજ્ઞાનાદિકઉત્તમલબ્ધિ-
પાત્રદાન-સમાધિમરણુ-ચારણદ્વિકપણુ (વિદ્યાચારણ-જ
ચારણપણુ) મધુઆશ્રવલબ્ધિ-સર્પિરાશ્રવલબ્ધિ-ક્ષીરાશ્ર
લબ્ધિ અક્ષીણમહાનસીલબ્ધિ-તીર્થંકર અથવા તીર્થંકર
પ્રતિમાના અંગપરિભોગમાં આવવાના કારણવાળુ પૃ
આદિ ભાવ-એ સર્વ અભવ્યજીવોએ પ્રાપ્ત કર્યાં નથ
વળી અભવ્ય જીવો ચૌદરત્નપણુ તથા વિમાનનુ અ
પતિપણુ તથા સમ્યક્ત્વ-જ્ઞાન-સંયમ-તપ આદિ ભાવ
ભાવદ્વિક (ઉપશમભાવ-ક્ષાયિકભાવ) પણ પ્રાપ્ત કર્યાં નથ
વળી જીનેશ્વરોની અનુભવ સહિત ભક્તિ (શ્રદ્ધા યુક્ત ભ
સ્વધર્મી વાત્સલ્ય સંવેગપણુ અને સંવેગપક્ષીપણુ પણ અભ
જીવે પ્રાપ્ત કર્યું નથી ॥ વળી અભવ્ય જીવ જીનેશ્વરના પિતા
સ્ત્રીપણુ ન પામે જીનેશ્વરને ભિક્ષા નઆપે તથા યુગપ્રધાન
આચાર્યાદિ[1] ૧૦ પદ-તથા પારમાર્થિક ગુણવાળુ આત્મપ
પામે ॥ તથા અનુબંધ અહિંસા-હેતુ અહિંસા અને સ્વરૂપ
હિંસા એ ત્રણ પ્રકારની અહિંસા શ્રીજીનેશ્વરોએ કહી છે એ
અહિંસાને દ્રવ્યથી કે ભાવથી બન્ને રીતે અભવ્યજીવો સ્પ
નથી इति अभव्याप्राप्यभावाः ॥ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જીવને-મુનિને-

[1] આચાર્ય ઉપાધ્યાય તપસ્વી ગ્લાન નવદીક્ષિત સ
સામાન્ય સાધુ, કુલ, ગણુ અને સંઘ.

અકષાયીને (વીતરાગને) એ ત્રણે પ્રકારે અહિંસા હોય છે તથા (મુક્તિમાર્ગમા) ઉદ્યુક્તને અનુદ્યુક્તને (Cદ્યમી અનુદ્યમી અપ્રમાદી પ્રમાદીને—અથવા ઉપયોગી અનુપયોગીને) દ્રવ્યથી[1] અને ભાવથી એમ બન્ને પ્રકારે અહિંસા હોય છે—અથવા ઉદ્યમાનુદ્યુક્ત એટલે દેશવિરતને બન્ને અહિંસા હોય છે ॥ જીનેન્દ્રપૂજામા જો કે પ્રસગજન્ય કાયવધ (જીવહિંસા) છે, તો પણ જીનેન્દ્રપૂજા નિરવદ્ય—નિષ્પાપ છે જે કારણથી નિસિહિકરણને[2] વિષે સર્વત્ર (સર્વજીવો પ્રત્યે) મૈત્રીભાવ પ્રગટ રીતે વર્તે છે ॥ ૨૯૦–૩૦૦ ॥

શ્રાવકના ચાર ભેદ છે—૧ વિરત, ૨ સર્વથી વિરત, ૩ વિરતાવિરત, ૪ સર્વથી વિરતાવિરત એ ચાર પ્રકારના શ્રાવક છે (સ્વરૂપ આગળની ગાથામા કહે છે) ॥ મિથ્યાત્વી અને એકલો સમ્યગ્દૃષ્ટિ અવિરતિ અને વિરતાવિરત તેમજ પૂર્ણ ભાવનાવાળો અને સયમના અભાવવાળો એવા દેશવિરતિ તથા સપૂર્ણ વિરતીવાળા ॥ તેમા પ્રથમ ભેદવાળા શ્રાવકોની જે ક્રિયા તે અનુબધ ભાવજન્ય અહિંસા છે, અને બીજા શ્રાવકભેદવાળાઓની ક્રિયા અધ્યવસાયના વિશેષથી આગળના બીજા બે ભેદવાળી (હેતુ અહિંસા અને સ્વરૂપ અહિંસાવાળી) છે ॥ વળી અભિગમન—વદન—અને નમસ્કાર

૧ અહિં સૂત્રની ગતિ ઉત્ક્રમ (ક્રમરહિત) પણ હોય છે તે નિયમ પ્રમાણે ઉદ્યુક્તને ભાવ અહિંસા, અને અનુદ્યુક્તને દ્રવ્ય અહિંસા એ અનુક્રમ વિચારવો

૨ નિસિહિકરણે એટલે નિશિથસૂત્રમાં (પૂજા કરનારને સર્વ જીવો પ્રત્યે મૈત્રીભાવ કહ્યા છે)

એ કૃત્યો તો સાધુઓને પણ પ્રત્યક્ષ-પ્રગટ-સ્પષ્ટ છે કારણ કે એ કૃત્યોનો સાધુને માટે નિષેધ કર્યો નથી તો નહિ નિષેધ કરેલુ કાર્ય અનુમત (સ્વીકારેલુ) ગણાય એ નિયમ છે માટે (સાધુને પણ કરવા યોગ્ય હોવાથી તે અભિગમનાદિ કૃત્યો) નિરવદ્યરૂપ (નિષ્પાપ) છે ॥ અરિહ ત-સિદ્ધ-ચૈત્ય-ગુરૂ-શ્રુત-સમ્યક્ત્વ-સાધુવર્ગ-આચાર્ય-ઉપાધ્યાય-પ્રવચન-અને સર્વસઘને વિષે, એ અરિહ તાદિક પ્રત્યે ભક્તિવાળા અને યથાયોગ્ય પૂજા કરતા એવા મનવાળા (સમ્યક્ત્વ-સજ્ઞાવાળા) કે અમના (ભદ્રક મિથ્યાદ્દષ્ટિઓ) તથા શ્રમણપણુ અ ગીકાર કરનારા એ જીવો સર્વ પરિતસ સારી અલ્પસસારી થાય છે ॥ એ પ્રમાણે સિદ્ધાન્તના વચનને પોતાના ચિત્તમા ધારણ કરનાર મહાસત્ત્વવાળાજીવો અરિહ ત-પદના અર્થવાળા [1]આઠે નિક્ષેપાદિકને વિષે ભક્તિવાળા થાય છે ॥ જીવને જ્ઞાનાવરણીયનો તથા દર્શનમોહનીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થતા [1]આઠે ભાગોમા સવ સ્થાને લાભ થાય છે ॥ પ્રતિમામા તીર્થંકરના ગુણ નથી એ પ્રમાણે શ ક્રાય નહિ કરતો અને આ તીર્થંકરજી છે એમ જાણીને નમસ્કાર કરતો તે જીવ ઘણી નિર્જરા પામે છે ॥ જેમ સર્વ ગુણો વડે સપૂર્ણ એવા સિદ્ધો સત્તાએ છે (લોકમા વિદ્યમાન છે) પરન્તુ વ્યક્ત સ્વરૂપે(પ્રગટ દેખાતા) નથી,તેમ [2]અધ્યાત્મયોગ

---

[1] શુદ્ધ અને અશુદ્ધ ભેદે ૮ ભાંગા થાય છે તે આ પ્રકરણની ચાલુ દેવતત્ત્વની ૩૩૧મી ગાથામા કહ્યા છે

[2] શ્રી આવશ્યક સૂત્રમાં અધ્યાત્મ એટલે ચિત્ત એવો અર્થ કર્યો છે

વડે દ્રવ્યસિદ્ધરૂપ પ્રતિમા જાણવી[1] (અથવા પ્રતિમા દ્રવ્ય સિદ્ધરૂપ જાણવી) ॥ ૩૦૧-૩૧૦ ॥

જો એમ ન હોય તો નિશ્ચયે તે પ્રતિમાની ભાવના ભાવતા ભવ્ય જીવોને તથા પ્રકારનું સિદ્ધરૂપપણું નિશ્ચયથી પ્રગટ કેમ કરે છે ? ॥ જો પ્રતિમાનું ધ્યાન કરનારનો વિશુદ્ધ હેતુ આત્મભાવની પ્રગુણતા-કુશળતા ઉત્પન્ન કરે છે, તો બીજી અર્થે પ્રતિમાઓ સ્ત્રી વિગેરેની પ્રતિમાઓ પણ ગુણકારી હોઈ શકે (એ પ્રમાણે શંકા થતા આચાર્ય પૂછે છે કે) તો તેથી શું (કહેવા ઈચ્છો છો ?) ॥ (ત્યારે શંકાકાર કહે છે કે જો જીનેશ્વરનું કહેલું સાધુલિંગ-સાધુવેષ તેને નમસ્કાર કરનારને પણ ઘણી નિર્જરા થાય છે। અને તે વેષ ગુણ રહિત) તેવી રીતે જેકે ગુણવિહિન[2] એવી પણ સ્ત્રી

---

૧ ભાવાર્થ એ છે કે જેમ સિદ્ધ વિદ્યમાન છે પરંતુ દેખાતા નથી તેમ પ્રતિમામાં પણ અરિહંતના-સિદ્ધના ગુણો-વિદ્યમાન છે પરંતુ સ્પષ્ટ ઉપલબ્ધ થતા નથી. કારણ કે ગુણોનો આરોપ કરીને જ પ્રતિમાને પૂજ્ય માનેલી છે માટે

૨ દ્રવ્યસિદ્ધરૂપ એટલે વિહરમાન અરિહંતરૂપ

૩ આ ગાથા શ્રી આવશ્યક સૂત્રમાં લિંગધારીઓને વંદના નહિ કરવાના પ્રકરણમાં (વંદના અધ્યયનમં) છે તેથી ત્યાં **जइविगुणविप्पहीण वंद अज्झप्पसोहिए** એનો અર્થ જો કે લિંગધારી ગુણ રહિત છે તો પણ તેને અધ્યાત્મશુદ્ધિ વડે-ચિત્તશુદ્ધિ વડે વંદના કરાય એવો શંકાકારનો આશય છે, પરન્તુ આ સ્થાને તો પ્રતિમાનો અધિકાર ચાલતો હોવાથી **जइवि गुण विप्पहीणा,**

આદિકની સર્વ પ્રતિમાઓને પણ અધ્યાત્મવિશુદ્ધિ વડે એટલે ચિત્તશુદ્ધિ વડે વદના કરી શકાય ॥ (હવે આચાર્ય ઉત્તર આપે છે કે–) તીથકરભગવતને વિષે તીર્થંકરના સદ્દગુણોજ વિદ્યમાન છે (પણ દુર્ગુણ વિદ્યમાન નથી), અને તેમની આ પ્રતિમા છ એવું તેઓનુ (પ્રતિમાની પૂજા કરનારનુ આધ્યાત્મ (ચિત્ત) હોય છે, અને તે તીર્થંકરમા સાવદ્ય ક્રિયા હોતી નથી તેથી આ પ્રતિમામા પણ સાવદ્ય ક્રિયા નથી (પરન્તુ નિરવદ્યક્રિયાવાળી પ્રભુની આ પ્રતિમા છે) એવુ પૂજકોનુ ચિત્ત હોય છે (જેથી તીર્થંકરની પ્રતિમાની પૂજામા ગુણ છે) અને તે સિવાયની બીજી પ્રતિમાઓ (નીપૂજામા) તો નિશ્ચયે સાવદ્ય ક્રિયાઓ સમનુમત (વદન કરવાથી અનુમોદના કરી) ગણાય છે (કારણકે બીજી સ્ત્રીઆદિકમા સાવદ્યગુણો છે જેથી તે સ્ત્રીઆદિકની પ્રતિમાઓમા પણ પૂજકનુ ચિત્ત આ સાવદ્યગુણવાળી પ્રતિમા છે એવુ રહે છે જેથી અવગુણકારી છે–ઇતિભાવાર્થ [1]) ॥ જેમ પ્રતિમામા સાવદ્યક્રિયા નથી તેમ ઇતર નિરવદ્યક્રિયા પણ નથી તો તેના (તે નિરવદ્યક્રિયાના અભાવે ફળ (પુન્યફળ) પણ નથી, અને જો કહો કે ફળ છે તો તે અહેતુક છે (અર્થાત્ ફળનુ કારણ

ચદ્દ अज्झप्पसोहीप એટને જા કે સ્ત્રીઆદિકની સર્વ પ્રતિમા ગુણહીન છે તોપણ ચિત્તની શુદ્ધિ વડે (ગુણવાળી) જાણીને વદાય " એવા ભાવમા શકાકારના પક્ષ તરીકે અર્થ ઉતાર્યો છ આ ગ્રન્થના મૂળપાઠમાં **गुणविप्पहीणा** એવા છે તે સ્ત્રીલિંગે પ્રથમાના બહુવચનમા કર્મણિ પ્રયોગે છ

૧–૨– એ નણ ગાથાઓ ચાલુ ગ્રન્થમાં કિંચિત્ અશુદ્ધ છે,

નહિ છતા ફળ છે તો નિર્હેતુકફળની પ્રાપ્તિ માનતા જીવનો મોક્ષપણ અકસ્માત રીતે હેતુવિના થાય એમ માનવુ પડે) એ શકાકારનુ કથન છે[૨] ॥ (હવે આચાય ઉત્તર આપે છે કે)-(એ રીતે પ્રતિમાને વિષે બન્ને ક્રિયાનો અભાવ છે) એમ માન્ય રાખીએ છીએ તોપણ મનની વિશુદ્ધિ વડે ફળ તો છેજ, અને તે મનની વિશુદ્ધિનુ કારણ પણ પ્રતિમાજ છે ॥ ("તો એ પ્રમાણે મનની વિશુદ્ધિ વડે કેવળલિગ પણ શુભ ફળદાયક થાય" એ પ્રમાણે શકાકારે કહ્યે છતે આચાય કહે છે કે-) જો કે જેવી પ્રતિમા છે તેવુ મુનિ ગુણસકલ્પનુ કારણ લિગ (દ્રવ્યલિગ) છે, (પરન્તુ તફાવત એ છે કે) દ્રવ્યલિગમા બન્ને ભાવ (સાવદ્ય અને નિરવદ્ય) હોય છે, અને પ્રતિમામા તો તે બન્ને ભાવ નથી (માટે દ્રષ્ટાન્ત દ્રષ્ટાન્તિક અહિ વિધર્મ ભાવવાળા છે)॥[*] (૨૧૭મી ગાથામા કહેલા ભાવાર્થ પ્રમાણે વિચારતા પ્રતિમા નિરવદ્ય કર્મથી પણ રહિત છે તો "તે નિરવદ્ય કર્મવાળી આ પ્રતિમા છે" એવા શુભ સકલ્પનો અભાવ થાય અને તેથી શુભફળનો પણ અભાવ થાય છે એ પ્રમાણે જો શકાકાર કહેતો હોય તો આચાર્ય પ્રત્યુત્તર આપે છે કે—) ગુણો તો નિશ્ચય સાક્ષાત જીનમાજ છે, પન્તુ પ્રતિમામા અધ્યારોપ કરીને જે શુભ ગુણોને જ (પૂજક) મનમા સ્થાપે છે (તેથી શુભફળ થાય છે) પરન્તુ અવિદ્યમાન ગુણવાળાને (આમા સદ્ગુણ નથી પણ દુર્ગુણ છે

આટે આ લખેલો અર્થ આવશ્યક સૂત્રની ગાથાઓના શબ્દ પ્રમાણે લખ્યો છે ॥ ૨૧૮ ॥

એમ) જાણતો છતો કયા ગુણને મનમા સ્થાપી (તે લિંગીને અથવા સ્ત્રી આદિકની પ્રતિમાને) નમસ્કાર કરે ? ॥ જેમ ભાડ આદિકે કરેલ સાધુવેષને (સમ્યક્ સાધુ) જાણતો છતો નમસ્કાર કરે તો તને દોષ છે તો નિ શુકપરિણામ વાળાને પણ દ્રવ્યલિંગીને જાણીને વદના ક વામા નિશ્ચયે દોષ છે ॥ એ પ્રમાણે (જીનપ્રતિમા પૂજનિક હોવાથી) જીન પ્રતિમા અને જીનનુ અગ જે અસ્થિ આદિ જે સ્થાને (સ્વગમા) છે તે સ્થાને દેવો અપ્સરાઓ સાથે નિશ્ચયે ક્રીડા પણ કરતા નથી ॥ ૩૧૧–૩૨૦ ॥

જો જીનેન્દ્રના પ્રતિકની (દાઢાદિક અવયવની) આશાતનાનો પણ ત્યાગ કરવો જોઈએ તો સાક્ષાત જીનેશ્વરોની આશાતના ત્યાગની તો વાતજ શુ ? જીનેન્દ્રની આશાતનારૂપ પાપ તો પાપી પુરુષોજ કરે ॥ લક્ષણયુક્ત, ચિત્તને પ્રસાદ પમાડનારી (પ્રસન્ન કરનારી), અને સમસ્ત અલ-કારવાળી એવી પ્રતિમા જેવી રીતે મનને આહ્લાદ પમાડે છે તેવી રીતે નિર્જરા (णिज्जरत्तिो) કરે છે એમ પણ જાણવુ ॥ અજીનને વિષે જીનરૂપપણાનુ (અજીનને જીન કહેવા રૂપ) મિથ્યાત્વ, પ્રરૂપીને જેઓ અવસાન કરે છે (મૃત્યુ પામે છે વા ધમધ્વસ કરે છે) તેઓએ સિદ્ધાન્તના વચનને પણ અસાર કર્યું છે (અસત્ય કહ્યુ છે) ॥ જે કારણથી ગણધ ુવચન, જીનનીપ્રતિમા તે જીન અને જીનેન્દ્ર છે અને સાક્ષાત અરિહ ત છે એ પ્રમાણે જાણીને તેમની આગળ આરાધના કરવી કહેલી છે ॥ અધ્યાત્મ-યોગથી (એટલે મનોયોગથી) સાવદ્યક્રિયા અને નિરવદ્ય

ક્રિયા એમ બન્ને ક્રિયા થાય છે, તેમા મિથ્યાદૃષ્ટિને સાવદ્ય ક્રિયા અને બીજા જીવોને નિરવદ્યક્રિયા હોય છે ॥ પાણી ગાળવુ, દાન દેવુ, વિનય કરવો, ઈત્યાદિ ઉપચાર ભેદે ધર્મીજીવોને તથા આહાર, વિહાર, વ્યવહાર, નદીમતરણ (નદી ઉતરવી) ઈત્યાદિ કાર્યમા પ્રવર્તેલા (ધર્મી જીવો)ને (જીનવરની આજ્ઞા એજ ઉત્તમ છે) ॥ (કારણ કે) શાસ્ત્રમા સર્વસ્થાને આજ્ઞાવિનયને મોક્ષનુ પરમ અગ વિધિના પરમાર્થનો સાર જાણનારા પરમગુરૂઓએ કહ્યુ છે ॥ ચૈત્ય શબ્દ એટલે જીનેન્દ્રની પ્રતિમાના અર્થમા રૂઢ થયેલ કહ્યો છે પરન્તુ ચૈત્ય શબ્દનો નિરૂક્તિ અર્થ જ્ઞાન રૂપે તો કયાય પણ કયો નથી ॥ ચિત્તિ સમ્યક્જ્ઞાન-અર્થી-સમ્યક્ત્વ-જ્ઞાન એ ચિતિ શબ્દના અર્થ છે ચિનોતિ એટલે પુષ્ટિ પમાડે તે ચિતિ એ પ્રમાણે ચિતિ શબ્દને વિષે અર્થ છે ॥ તે કારણથી ચૈત્યનો વિનય જે જીવ સમ્યક્પ્રકારે પ્રશસ્ત મનથી પ્રયોજે અને ચૈત્યના અગની (જીનપ્રતિમાદિકની) આશાતનાની વર્જના કરે (વર્જે) તો પરમગુણનુ કારણ છે (પરમગુણ પ્રગટ થાય છે) ॥ ૩૨૧-૩૩૦ ॥

(ચૈત્યના-પ્રતિમાના) નામાદિક ચાર નિક્ષેપા શુદ્ધ અને અશુદ્ધભેદે આઠ પ્રકારના થાય છે, ત્યા પ્રથમ[1] પદમા ચાર પ્રકારનો વિનય છે તેમજ બે રીતે જે [2]ચાર પ્રકારનો

---

[1] પ્રથમપદે એટલે અરિહતપદના (અહિં પ્રતિમા અથવા દેવતત્ત્વનો અધિકાર હોવાથી)

[2] એ પ્રમાણે ચારભેદ એટલે શુદ્ધાશુદ્ધપદવડે આઠ ભેદ અહિં નિક્ષેપાનો શુદ્ધાશુદ્ધભેદ શ્રી બહુશ્રુતથી સમજવા યોગ્ય છે

વિનય તે જ અરિહંતાદિ પદનો કરવો જોઈએ ॥ તે કારણ
માટે વૃદ્ધિ પામેલુ જીનદ્રવ્ય–ચૈત્યદ્રવ્ય નિશ્ચયે ભક્તિવં
વિધિપૂર્વક વૃદ્ધિ પમાડયુ હોય તો જીનપદરૂપ[1] છે અને
નિશ્ચયે દર્શનાદિકનુ[2] પ્રભાવક છે ॥ જે કારણ માટે ચૈત્ય
દ્રવ્યની આશાતનાનો દોષ સિદ્ધાતમા ઘણો કહ્યો છે તે
જાણીને મહાત્મા (ધર્મી શ્રાવક) તે દ્રવ્યનુ યથાશક્તિ
રક્ષણ કરે ॥ સકાશ શ્રાવક –વિજયતસ્કર–ધનશ્રી અને ધન
દેવ નામના શ્રાવકો અનુક્રમે ભક્ષણ–ઉપેક્ષા–દ્રોહ–અને વૃદ્ધિ
વિગેરે વડે (પ્રસિદ્ધ) થયા છે ॥ જીવોને શરીરનુ સર્વ
કષ્ટ [4]ઉચ્છૃફળની પેઠે નિષ્ફળ છે, પરન્તુ તે જીનપ્રતિમાની
ભક્તિ વડે (શુભ એટલે) સવ સફલ છે ॥૩૩૧–૩૩૫॥

इति प्रथम देवतत्त्वम्

---

1. જીનપદની પ્રાપ્તિમા કારણરુપ છે
2. શાસન વિગેરેની પ્રભાવનાનુ કારણ છે
3. આ સર્વ દૃષ્ટાંતો द्रव्यसप्ततिका આદિ ગ્રથથી જાણવા
4. અહિ ઉચ્છૃફળ તે ઇક્ષુફળ છે અર્થાત્ ઇક્ષુ એટલે શેલ
   એજ ફળ તે ઇક્ષુફળ અર્થાત્ શેલડીનો સાંઠો (પ
   શેલડીનો રસ નહિ)

॥ अथ गुरुतत्त्व ॥

હવે સુગુરૂનો ઉપદેશ (અર્થાત્ સુગુરુ કેવા હોય તે) કહેવાય છે સદ્ગુરૂ નિક્ષેપાદિકવડે ચાર પ્રકારના છે, તેમા નામાદિ નિક્ષેપથી તેમજ દ્રવ્યાદિ નિક્ષેપથી (બે બે પ્રકારના મળી) ચાર પ્રકારના જાણવા ॥ કેવળ નામ માત્ર વડે ગુરુ કહેવાય તે **નામગુરુ** અને અક્ષ તથા પ્રતિમાદિક રૂપે જે સ્થપાય છે તે **સ્થાપનાગુરુ** સાધુનો વેષ ધારણ કરવા વડે **દ્રવ્યગુરુ**, અને સંજ્વલન કષાયયુક્ત[1] **ભાવગુરુ** કહેવાય ॥ યથાર્થ યોગયુક્ત[2] ગુરૂના એ ચારે નિક્ષેપા સત્ય છે, અને અયથાર્થ પણેયુક્ત ગુરૂના એ ચારે નિક્ષેપા અસત્ય છે પુન વેષપ્રમાણથી દ્રવ્યાદિ ભેદવડે એ ચારે નિક્ષેપા ભજનાએ[3] જાણવા અથવા વિચારવા ॥ તથા ગુણ વડે

---

૧ અહિ ભાવગુરૂમાં કષાયની મુખ્યતાએ ભાવનિક્ષેપ થાય નહિ માટે સં૦ કષાયયુક્ત'નો અર્થ અનંતાનુબંધિઆદિ ૧૨ કષાય રહિત તે **ભાવગુરુ** એમ જાણવું

૨ સંયમાનુષ્ઠાનરૂપ યોગ

૩ કેવળ વેષધારી તે દ્રવ્યગુરૂ (વંદનિય) સાધુના ગુણસહિત સાધુવેષ ધારણ કરનાર તે ભાવગુરૂ અથવા સાધુના વેષની અપેક્ષાએ દ્રવ્યગુરૂ, અને ગુણની અપેક્ષાએ ભાવગુરૂ ઈત્યાદિ રીતે. જેથી વેષની અપેક્ષા વિચારતાં ભાવગુરૂની ભજના જાણવી

અભ્યન્તર ભાવમા વર્તતા ગુરૂ જાણવા અનગાર-નિગ્રંથ-સાધુ-મુનિ-ઈત્યાદિ ગુરૂના એકાર્થ વાચક શબ્દ જાણવા અને પ્રસન્ન ચિત્તવાળા ઈત્યાદિ ગુણોના વિધાન રૂપ ગુરૂની ઉપમાઓ જાણવી ॥ પોતાના શરીરને વિષે પણ ઈચ્છા રહિત, બાહ્યપરિગ્રહ અને અભ્યન્તર પરિગ્રહ રહિત, અને ચારિત્રના રક્ષણ માટેજ કેવળ ધર્મોપકરણ માત્રને ધારણ કરનારા ગુરૂ હોય છે ॥ પાચે ઈન્દ્રિયોને દમન કરવામા રકત, જીનેશ્વરપ્રરૂપિત સિદ્ધાન્તનો પરમાર્થ જાણવાવાળા, પાચસમિતિવાળા અને ત્રણ ગુપ્તિવાળા એવા ગુરુઓ મને શરણરુપ થાઓ ॥ તે સુગુરુ શ્રદ્ધા-ક્રિયા-ઉપદેશ અને લિંગ એ ચાર વડે ઓળખી શકાય છે આત્માને નહિ ગોપવતા (આત્મવીર્યને યથાશક્તિ ફેરવતા) એવા સુગુરુ સર્વત્ર ઉત્તમ શીલવાળા અને ઉત્તમ ચારિત્રવાળા હોય છે ॥ પાર્શ્વસ્થ-અવસન્ન-કુશીલ-તથા સંશક્ત-અને યથાછંદ એ પાચ પ્રકારના સાધુ શ્રીજૈન સિદ્ધાતમા અવંદનીક કહ્યા છે ॥ તે પાર્શ્વસ્થ બે પ્રકારે છે-૧ સર્વ પાર્શ્વસ્થ, ૨ દેશ પાર્શ્વસ્થ, સર્વક્રિયામા જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રના પાર્શ્વમા[1] (જ્ઞાનાદિમાત્રમા નહિ પણ માર્ગના પડખે) ચાલે તે **સર્વપાર્શ્વસ્થ** જાણવો ॥ તથા શય્યાતરપિંડ[2]-અભિહૃતપિંડ[3]

---

૧ પાર્શ્વ એટલે ચારિત્રનો ગર્ભ માર્ગ નહિ પરંતુ માર્ગની પાસે બાજુમા ચાલનાર.

૨ જેના મકાનમાં રહ્યા હોય તેનાં આહારાદિ લેવાં તે

૩ સાધુના સ્થાનપર રહામો આવેલ આહારાદિ

—રાજપિંડ[1]—નિ અને અગ્રપિંડ[2] લાવેલો વિના કારણે ભોગવે તે સાધુ નિશ્ચય દેશપાર્શ્વસ્થ જાણવો ॥ ૧-૧૦ ॥

તથા વિના કારણે કુળનિશ્રાએ વિચરે, વિના કારણે સ્થાપનાકુલમાં[4] પ્રવેશ કરે, સંખડી[5] જોવા જાય, તેમજ સસ્તવના પણ કરે (તે દેશ પાર્શ્વસ્થ છે) ॥ તથા અવસન્ન સાધુ[6] પણ સર્વથી અને દેશથી એમ બે પ્રકારે છે, ત્યાં ઋતુબદ્ધપીઠ[7] ફલકવાળો તથા સ્થાપનાભોજી હોય તે સર્વઅવસન્ન જાણવો ॥ આવશ્યકમાં, સ્વાધ્યાયમાં, પ્રતિલેખનામાં, ધ્યાનમાં, ભીક્ષામાં ભોજનમાં એટલા કારણે આવવામાં જવામાં ઉભા રહેવામાં બેસવામાં તુયટ્ટમાં[9]

---

૧ રાજા પ્રધાન ઇત્યાદિ મોટા અધિકારીઓના ઘરના આહારાદિ

૨ તુર્ત ઉતરેલા ઉષ્ણ આહારનો કોઇએ પણ ઉપયોગ કર્યા વિના સર્વથી પ્રથમ જઇ ઉપરનો ભાગ ગ્રહણ કરવો તે

૩ હુ અમુક ગચ્છાદિકનો સાધુ છુ એમ જણાવ્યાથી આહારાદિ મેળવવા

૪ જીનેન્દ્ર ભગવતે અપરિભોગ યોગ્ય જે કુલો (વર્ણ જાતિ-ભે.) સ્થાપ્યા છે તેના નિમિત્તે આહારાદિ ગ્રહણ કરે તે

૫ ન્યાત વરા વિગેરે જ્યાં ઘણા માણસના સમુદાયનું જમણ થતું હોય તે સંખડી

૬ **अवसीदति प्रमाद्यति अवसन्न** (ચારિત્રમાં અવસીદે-પ્રમાદ કરે તે અવસન્ન અથવા અવસન્ન એટલે શ્રાન્ત-થાકેલો અર્થાત્ સંયમમાં શિથીલ થયેલ)

૭ ચોમાસા સિવાયના ૮ માસની **ऋतुबद्ध** સંજ્ઞા છે તે ૮ માસમાં પાટ-બાજઠ આદિ વાપરનારો

૮ કુટનોટ નંબર આરના પ્રમાણે

૯ સંસ્તારક વાયને (અર્થાત્ શયન કરવામાં)

એ યોગોમા (શિથિલ હોય) ॥ આવશ્યક આદિ ક્રિયા ન કરે અથવા કરે તો હીનાધિક કરે, તેમજ ગુરૂવચનના બળથી કરે તે દેશઅવસન્ન જાણવો ॥ કાળવિનય[1] આદિ રહિત તે જ્ઞાનકુશીલ, નિશંકિતાદિ[2] રહિત તે દર્શનકુશીલ અને ત્રીજો ચારિત્રકુશીલ એમ કુશીલ સાધુ ત્રણ પ્રકારનો છે ॥ કૌતુકકર્મવાળો,[3] ભૂતિકર્મવાળો,[4] પ્રશ્નાપ્રશ્ન વાળો,[5] નિમિત્તવાળો[6] આજીવિકાવાળો,[7] કલ્કકુરૂકાદિ[8] લક્ષણવાળો[9] અને વિદ્યામંત્રાદિ વડે આજીવિકાવાળો (સાધુ પણ નિભાવનાર

---

૧ काले विणए बहुमाणे ઇત્યાદિ આઠ જ્ઞાનાચાર.

૨ निस्संकिय निक्कंखिय ઇત્યાદિ આઠ દર્શનાચાર

૩ હાથચાલાકી વિગેરે પ્રયોગોથી આશ્ચર્યકારી ક્રિયાએ કરી કુતુહલ કરવુ તે (ઇત્યાદિ અનેક અર્થ ભિન્ન ભિન્ન ગ્રંથોમા લખ્યાં છે) અથવા પરના સૌભાગ્યાદિ નિમિત્તે સ્નાનાદિ કરાવવુ ઇત્યાદિ.

૪ મંત્રેલી રાખ ક્ષાર ઇત્યાદિ વડે બીજાના વ્યાધિ વિગેરે દૂર કરવા તે.

૫ સ્વપ્નવિદ્યાદિ વડે બીજાઓને લાભાલાભ કહેવા

૬ નિમિત્ત એટલે ભૂતકાળના અને ભાવીકાળના બનાવ કહેવા.

૭ જાતિ આદિ પ્રગટ કરવી (આહારાર્થે) તે જાતિ કુલ-ગણ -કર્મ-શિલ્પ-તપ-જ્ઞાન એ સાત પ્રકારે આ જીવ કહેવાય.

૮ कक्क એટલે કલ્ક અર્થાત્ પ્રસૂતિ આદિ રોગોમાં ક્ષારપાતન અથવા શરીરની ઉવટણા કરવી. અને કરૂકા એટલે શરીરે સ્નાન કરવુ તે.

૯ પુરૂષ સ્ત્રી વગેરેના હસ્તરેખાદિ મુદ્રાઓ વિગેરે લક્ષણો પ્રગટ કરવા-કહેવાં

તે કુશીલ જાણવો) ॥ તથા પાર્શ્વસ્થાદિકમા અને સ વેગીઓમા મઝ્યો છતો પણ તેવા પ્રકારનો પ્રીયધમ વાળો અથવા અપ્રિય ધર્મવાળો થતો નથી (અર્થાત્ કુશીલજ રહે છે ॥ હવે તે સસક્ત[1] સાધુ દેશથી અને સર્વથી એમ બે પ્રકારે જાણવો, તથા પાચમો યથાછન્દ[2] પણ અનેક પ્રકારનો હોય છે એમ જાણવુ ॥ ઉત્સૂત્ર બોલનારો, નહિ ઉપદેશેલુ કહેનારો, સ્વછ દપણે વિકલ્પિત વચન બોલનાર–અનનુપાતી એવો જે સાધુ પરના પ્રયોજન સ તોષ માટેજ પ્રવર્તે છે તે કારણથી તે યથાછન્દ જાણવો ॥ એ ઉપર કહેલા પાર્શ્વસ્થાદિ પાચે પ્રકારના સાધુને વ દના કરનારને કીર્તિ કે નિર્જરા કઈ પણ થાય નહિ પરન્તુ કાયકલેશ થાય અને આજ્ઞાવડે[4] (આજ્ઞાદિ વિરાધનાદોષો) કર્મબ ધ જ થાય ॥ ૬૧–૭૦ ॥

જેમ લોખ ડની શીલા પોતે પણ જળમા ડૂબે છે, અને સાથે વળગેલા પુરૂષને પણ ડૂબાવે છે તેમ આ આર ભસમાર ભવાળા ગુરૂઓ પોતાને અને પરને પણ ડૂબાવે છે ॥

---

૧ જે સમુદાયમાં જાય તેવા રૂપે થઈ જાય અર્થાત્ પાર્શ્વસ્થાદિમાં પાર્શ્વસ્થાદિ સરખો અને સ વેગીમાં સ વેગી સ પો તે **સંસક્ત**

૨ પોતાને છદે ચાલનાર તે યથાછન્દ

૩ અસ ગત વચન બોલનારો અને કરનારો.

૪ અહિ 'कायकिलेसं एमेव कुणइ तह कम्मबंध च' એવો પાઠ આવશ્યકમાં હોવાથી અહિં પ્રક્ષેપ છે

જેમ અશુચિસ્થાનમા પડેલી ચપકમાળા[1] મસ્તકે ધારણ ન કરાય, તેમ પાર્શ્વસ્થાદિ સ્થાન (રૂપ અશુચિસ્થાન)મા વર્તતા ગુરૂઓ પણ અહિ અપૂજનીક ગણાય છે ।। પકવણ[2] (ચડાલના) કુળમા રહેનાર સઐાણીપાર શિષ્ય (૧૪ વિદ્યામા[3] પારગત શિષ્ય) પણ નિંદ્ય છે તેમ અહિ કુલી ડ્રોમા વસતા સુવિહિત સાધુઓ પણ નિન્દ્ય છે ।। પોતાનો પરિવાર પૂજનીક થવાના કારણથી અને પાર્શ્વસ્થોની અનુ વર્તનાથી (અનુકૂળતા વિચારીને) જે સાધુ શુદ્ધ માર્ગન

---

૧ એ ચમ્પકપ્રિયકુમાર ચપકપુષ્પમાળાને શિર્ ઉપ ધારણ કરી અશ્વ ઉપર બેસી કોઇક સ્થાને જાય છે તેટલામાં ઉદ્ધત એવો તે અશ્વ કાબુમાં ન રહેવાથી ચપકમાળા અપવિત્ર સ્થાનમા (વિષ્ઠામાં) પડી, તે ચપકમાળા ગ્રહણ કરવા ગયો પરન્તુ આતો વિષ્ઠામાં પડી છે એમ જાણી તે છોડીને ચાલ્યો ગયો, પરન્તુ તે ચપકકુમાર ચપકમાળા વિના સતોષ પામતો નથી છતાં પણ વિષ્ઠામા પડેલી હોવાથી તેનો ત્યાગ કરવો પડ્યો તેમ પાર્શ્વસ્થાદિ સાધુઓ પ્રમાદ સ્થાનમાં પડેલા હોવાથી નિરૂપાયે પણ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે (ઇત્યા વશ્યકે વન્દનાધ્યયને)

૨ પકવણ એટલે ગર્હિત–નિન્દ્ય–અધમ.

૩ શકુનિ એટલે ૧૪ વિદ્યાસ્થાનો તે ૬ અગ ૪ વેદ–મિમાસા –ન્યાય–પુરાણ અને ધર્મશાસ્ત્ર એ ૧૪ વિદ્યાસ્થાનો તેને પાર પામેલો તે **શાકુનિપારગ** તેનું દ્રષ્ટાન્ત આ પ્રમાણે.

એક પિતાને પાંચ પુત્રો શકુનિપરગ હતા તે બ્રાહ્મણ હતા તેમનો ૧ બ્રાહ્મણ પુત્ર કોઇ દાસી સાથે સબધવાળો થયો તે દાસી મદિરા પીએ છે પણ બ્રાહ્મણ પુત્ર પીતો નથી તેથી દાસીએ તેને

અરૂપે તે સાધુને દુર્લભબોધિ જાણવો ॥ જો કે પોતાના આત્માવડે વિશુદ્ધ હોય તો પણ કુશીલનો સંગ અને કુશીલનો પક્ષપાત પોતાની પૂજા થવાના કારણથી ત્યાગ ન કરે તો તે સાધુને દુર્લભબોધી જાણવો ॥ કેટલાએક એમ કહેછે કે શ્રાવકોની આગળ (સાધુ ધર્મનો) સૂક્ષ્મ વિચાર ન કહેવાય, તો તે અસત્ય છે, કારણકે અંગ આદિક શાસ્ત્રમાં તે શ્રાવકોનું વર્ણન આ પ્રમાણે સાંભળાય છે ॥ શ્રાવકો લબ્ધ અર્થવાળા, ગૃહિત અર્થવાળા, પૂછેલ અર્થવાળા, નિશ્ચયે કરેલ અર્થવાળા, જીવાજીવના જ્ઞાતા અને સિદ્ધાન્તથી–ધર્મથી ન ચળાયમાન થાય એવા હોય છે ॥

સ્નેહમાં લોભાવી આગ્રહથી પ્રથમ છાની મદિરા પીવાડી, ત્યારબાદ તે ધીરે ધીરે તે પ્રગટ રીતે મદિરા પીવા અને માંસ પણ ખાવા લાગ્યો તેથી તેના પિતાએ ઘરમાંથી તેને કાઢી મૂક્યો તે ચાંડાલોની સાથે ભમવા લાગ્યો. અને ઘેરથી કાઢી મૂકેલો તે ગામબ્હાર એક ઝુંપડીમાં રહે છે, ત્યાં બીજો ભાઇ ભાઇના સ્નેહથી તેની પાસે આવ જા કરે છે અને કંઇક આપી આવે છે તે વાત જાણતાં તે બાપે બીજા પુત્રને પણ ઘરમાંથી કાઢ્યો, ત્યારબાદ ત્રીજો પુત્ર પણ સ્નેહથી તે ગામ બહાર ઝુંપડીથી અળગ ઉભો રહી વાર્તાલાપ કરી કંઇક આપી આવે છે તે વાત જાણતાં ત્રીજા પુત્રને પણ ગામથી કાઢ્યો ત્યારબાદ ચોથો પુત્ર ત્યાં જતો નથી પરન્તુ બીજાઓ દ્વારા કંઇક ચીજો મોકલાવે છે તેમ જાણતાં પિતાએ ચોથા પુત્રને પણ રજા આપી, અને પાંચમો પુત્ર તેઓનો લેશ પણ પરિચય રાખતો નથી તેથી ન્યાયાલયમાં જઇ પિતાએ પોતાની સર્વ મિલ્કત પાંચમા પુત્રને સોંપી. આ દૃષ્ટાન્તમાં ચાંડાળો તે પાર્શ્વસ્થાદિ જાણવા પિતા તે આચાર્ય જાણવા પાંચ પુત્રો તે પાંચ સાધુ જાણવા

આહારની તૃષ્ણામા લુબ્ધ થયેલા એવા જે સાધુઓ સમ્યક્ પ્રકારના અર્થોને પૂછતા એવા તે શ્રાવકોને ઉન્માર્ગનો ઉપદેશ કરે છે તે સાધુઓ ધર્મને પણ ઓળખ્યો નથી.॥ આહારની પ્રશસામા ધર્મીજનોની નિન્દા કરતા એવા તે સાધુઓ તે શ્રાવકોની સદ્ગતિનો નાશ કરે છે, અને ઘણા લોકને દુર્ગતિમા લઇ જાય છે ॥ કાચા પાણીનું પીવુ, પુષ્પ–ફળ–અનેષણીય આહાર–અને ગૃહસ્થના કાર્યો અવિરત જનો સેવે છે, છતા વિશેષ એજ છે કે આ અવિરતજનો સાધુ વેષને વિટબણા કરનારા છે ॥ ૨૧–૩૦ ॥

જેઓ ઘરમા રહેવાને જ આશક્ત છે, છકાયના શત્રુ છે, એવા અસયતી સાધુઓ અવિરત જ છે, પરન્તુ વિશેષ એટલો જ કે તે અસયતિઓએ એક ઘર છોડી બીજુ કર્યું છે ॥ એષણાના ૪૨ દોષનુ જેઓ રક્ષણ કરતા નથી તથા ધાત્રીપિડ[1] શય્યાતરપિડ[2] અને વિગય ને વારવાર ખાય છે, તેમજ સન્નિધિ[3] આહારને વાપરે છે ॥ સૂર્ય

---

૧ ધાત્રી એટલે બાળકને ધાવન વિગેરે કરાવનારી પાંચ પ્રકારની ધાવમાતા તેના સરખાં આચરણોથી ગૃહસ્થોને પ્રીય થઇ આહારાદિ ગ્રહણ કરવા તે **ધાત્રીપિંડ**

૨ ઉપાશ્રયના અથવા વસતિના સ્વામિનો આહારાદિ ગ્રહણ કરવો તે.

૩ પ્રથમ અધિક આહાર લાવીને બીજા વખતના પરિભોગ માટે રાખી મૂકે તે રાખી મૂકેલો આહાર કરવો તે **સન્નિધિ** દોષ.

પ્રમાણ[1] આહાર કરનાર, સાધુ ભિક્ષા વિનાનો આહાર ખાય, મડલીમા બેસી ભોજન ન કરે, અને આળસુ એવો તે સાધુ ભિક્ષા માટે પણ પર્યટન ન કરે ॥ કલીબ (નપુસક–અસમર્થ) સાધુ લોચ ન કરે, પ્રતિમામા (અભિગ્રહમા) લજ્જા ધરે, શરીરનો મેલ કાઢે, પગરખા પ્હેરી ચાલે, અને વિના કારણે કટિપટ્ટ (ચોલપટ્ટ) બાધે ॥ આખી રાત સુઇ રહે, અતિશયે કરીને જડ જેવો સ્વાધ્યાય આદિ કરે નહિ પ્રમાર્જન કરતો પ્રવેશ ન કરે, અને નિસિહિ આવસ્સહિ પણ ન કહે ॥ સર્વ અથવા થોડી ઉપધિની પડિલેહણા ન કરે, સ્વાધ્યાય ન કરે, હમેશા દુર્ધ્યાનમા રક્ત રહે, તથા પ્રતિલેખના પ્રમાર્જનાના આચાર વિનાનો હોય ॥ નીચે કહેલા પાચે મુનિવરોમાના એવા તે કુશીલીઆઓ નીચા દરજ્જાના છે માટે ધર્માથી ભવ્યોએ તેઓનો સગ ન કરવો ॥ આચાર્ય–ઉપાધ્યાય–પ્રવર્તક–સ્થવિર–અને સાધુ એ પાચે જે ગચ્છમા અનાચારવાળા હોય તે ગચ્છ અહિં છોડવા યોગ્ય છે ॥ (જે ગચ્છમા ઉન્માર્ગની દેશનામા રક્ત થયેલા આચાર્યાદિકો ગુણી પુરૂષો પ્રત્યે દ્વેષ ધરે છે તે ગચ્છ દુષ્ટગચ્છ છે, માટે સયમની ઇચ્છાવાળાએ તે છોડવા યોગ્ય છે ॥) વ્રતછક્ક[2]–કાયછક્ક[3]–અકલ્પ[4]–ગૃહસ્થનુ ભાજન–પલગ–નિષદ્યા – સ્નાન

---

૧ સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધી આહાર વાપરનાર એવો સાધુ તે સૂરપ્પમાણભોઇ કહેવાય.

૨ પ્રાણાતિપાતાદિ વિરમણથી રાત્રિભોજન વિરમણ પર્યંતનું રક્ષણ

૩ છકાય જીવોનુ રક્ષણ

૪ પિંડશય્યા વસ્ત્ર પાત્રાદિ રહિત

અને શોભાનો ત્યાગ એ ૧૮ દોષવર્જન છે (એ દોષ) ॥ ૩૧-૪૦ ॥

જે ગચ્છમા સાધુવેષ ધરનારાઓ એ ૧૮ દોષ[1] સેવે છે તે નિશ્ચયે ગચ્છ નથી પરન્તુ ધર્મરૂપી ધનનુ હરણ કરનારી તે પલ્લિ (ચોરાનુ ગામ) છે એમ જાણવુ ॥ સખડી[2] વિગેરે કાર્યમા જેઓ રસયુક્ત આહાર (સરસ આહાર) ગ્રહણ કરે છે, અને આહારને અર્થે વણીમક એવા તે સ્તુતિ કરે છે તે નિશ્ચયે મુનિઓ નથી ॥ જ્યોતિષ નિમિત્ત અક્ષર અને ભૂતિકર્મ આદિ વિદ્યાઓ આત્માર્થિક (પોતાના) સુખને માટે પ્રયોજે છે તે મુનિઓ નથી પણ ધર્મપિશાચો છે ॥ લોકમા રાજાની આનાનો ભગ કરતા નિશ્ચયે એકવારજ દડ થાય છે, પરન્તુ સર્વજ્ઞની આજ્ઞાનો ભગ કરતા તો અનન્ત વાર દડ પામે છે ॥ જે ગચ્છમા નિત્ય વિવેક શૂન્ય એવા મુનિઓ ક્રય વિક્રયાદિ કરે છે, તે ગચ્છને ગુણરૂપી સમુદ્રમા ઝેર સરખો જાણી દૂરથીજ ત્યાગ કરવો ॥ જે ગચ્છમા વિવિધ રગવાળા અતિશ્વેત અને શબ્દવાળાં[4] અને ધૂપવડે વાસિત એવા વસ્ત્ર પહેરાય

---

૧ ઉપર જે ૧૮ અદોષ કહ્યા તેથી વિપરીત આચરણરૂપ ૧૮ દોષ જાણવા

૨ ઘણા માણસોને જ્યાં જમણવાર થતો હોય તે **સંખડિ**

૩ આહાર જેની પાસેથી લેવાનો છે તે જે ધર્મનો ગુરૂનો ઇત્યાદિનો રાગી હોય તે ધર્માદિકની પ્રશસા કરી ખુશ કરવા રૂપ ચાટુ-વચનો બોલે તે **વનીમક** અથવા **વનીપક** કહેવાય

૪ કડકડતાં.

છે તે ગચ્છ મૂળ ગુણથી પણ રહિત જાણવો ॥ જે ગચ્છમા ધકારેલા, મારેલા, પંડુરવર્ણીવસ્ત્રવાળા, દવદવચરી[1] પ્રમત્તમનવાળા, અભિમાનીની પેઠે ઉદ્દામ-પ્રચંડ, અને દુષ્ટ હસ્તિની પેઠે નિરંકુશ, વિકથાદિકમા તત્પર, કુતુહલવાળા, ક્રૂર, નિમ્મેરા,[2] અને નિર્લજ્જ એવા સાધુ હોય છે તે ગચ્છને ગુણથી ભ્રષ્ટ થયેલો ગચ્છ જાણવો ॥ જે ગચ્છમા અન્યન્તિત[3]વૃષભોની માફક જ્યા સ્ત્રીઓની આગળ ગાયન કરે છે, જે ગચ્છમા સાધુઓ જ્યાર મયાર[4] બોલે છે અને પોને આળ[5] આપે છે તથા જે ગચ્છમા સાધ્વીઓ પાસેથી પાત્ર તથા વિવિધ ઉપકરણોનો લઈ સાધુઓ તે પાત્રો તથા ઉપકરણોનો પરિભોગ કરે છે તો હે ગૌતમ! તે ગચ્છ કેવા પ્રકારનો?) અર્થાત્ તેવા ગચ્છને ગચ્છ શી રીતે કહેવાય? ॥ ૪૧-૫૦ ॥

(જે ગચ્છમા સાધુઓ પ્રમાદ વિનાના હોઈને અગ્નિ સ્પર્શ સરખો અથવા વિષ સરખો સાધ્વીઓનો સંસર્ગ છોડે છે (તે ગચ્છ છે) કારણ કે સાધ્વીઓના સંસર્ગવાળો સાધુ નિશ્ચયે શીઘ્ર અપકીર્તિ પામે છે ॥) હે ગૌતમ! જે ગચ્છમા સાધુઓ પારકા હિરણ્યને[6] તથા સુવર્ણને પણ સ્પર્શતા નથી, તેમજ કારણે પ્રાપ્ત થતા (પ્રાપ્ત દ્રવ્યને) પણ સ્પર્શતા નથી તે ગચ્છને નિશ્ચયે હુ ગચ્છ કહુ છુ ॥

---

૧ અતિ ઉતાવળથી શીઘ્ર શીઘ્ર ચાલનારા
૨ મેરા એટલે મર્યાદા અર્થાત્ મુનિ માર્ગની મર્યાદા રહિત
૩ નાથ્યાવિનાના ૪ જકારમકાર પદાતદા
૫ તુ આવી છે તુ તેવી છે ઇત્યાદિ આળ
૬ હિરણ્ય એ રૂપુ ચાંદી અથવા ઘાટ ઘડેલુ સોનુ

જે ગચ્છમા સાધુઓ પરકુજનની[1] માફક ધનવડે (ધન ખર્ચીને) નાના નાના બાળકોને ગ્રહણ કરે છે, અને પ્રવ ચનમાગની–શાસ્ત્રમાર્ગની પ્રરૂપણા કરે છે, તે ગચ્છમા આત્મહિત ક્યાથી પ્રવર્તે ? ।। આત્મમનાલોચિત વચનવાળો (પોતાના મનથી વિચાર કરેલા એટલે મનકલ્પિત વચન વાળો) એવો સાધુ બીજાઓને તપ વડે આલોચના (તપ કરવારૂપ આલોચના) આપે છે, તે સાધુ મુગ્ધ (ભોળા) લોકને લૂટે છે, અને અધર્મવડે તેમનુ ધન (ધર્મરૂપી ધન) ગ્રહણ કરે છે ।। બ્રહ્મચર્યથી ભ્રષ્ટ થયેલા એવા જે સાધુઓ બ્રહ્મચારી જનોને પાયમા (પગે) પાડે છે (સાધુઓને પણ નમસ્કાર કરાવે છે) તે સાધુઓ ઠુટમુટ[2] થાય છે અને તેઓને બોધિબીજ પણ દુલભ હોય છે ।। શિષ્યના ઉદ રાદિ સ્ફોટનાર્થે[3] (ઉદરાદિ ભરવાને[3]) ભૃત્યપણુ (સેવકપણુ) કરે, લોભને માટે ગૃહસ્થની સ્તવના કરે, જીનપ્રતિમાનો ક્રયવિક્રય (ખરીદ વેચાણ) કરે, ઉચ્ચાટન પ્રમુખ ક્ષુદ્ર કરણો (ઉચ્ચાટનાદિ મલિન વિદ્યાઓ) કરે, સન્નિધિ[4] તથા આધા કર્મ[5] આચરે, જળ ફળ પુષ્પ વિગેરે સર્વ સચિત્તનો ઉપ ભોગ કરે, નિત્ય બે ત્રણવાર ભોજન કરે, વિગય વાપરે, લવિ ગાદિ તંબોલ ખાય, જેમ તેમ પ્રતિલેખના કરેલુ અથવા નહિ પ્રતિલેખના કરેલુ તથા પ્રમાણ રહિત અને સકણિક[5]

---

૧ નપુસકની માફક ૨ હાથપગે અપગ

૩ સ્ફોટન શબ્દનો ફોડવુ અને વિનાશ એ બન્ને અર્થ થાય છે

૪ બીજી વખતે વાપરવા માટે આહાર પ્રથમ વધારે લાવી રાખી મૂકે

૫ પોતાને ઉદ્દેશીને આહાર થયેલો હોય તે આચરે.

૫ કોર–કિનારીવાળા

એવા દુકુનાદિ[1] વસ્ત્ર વાપરે, શય્યા પગરખા વાહન હથિયાર તુબડા વિગેરેના પાત્ર ઈત્યાદિ આચરે, પ્રતિમાનુ રક્ષણ કરે પૂજા કરે, મહિમા સહિત જીનની સ્તવના અને શ્રવણાદિ કરે (અર્થાત્ મોટા ઉત્સવાદિ કરે અને ઉત્સવમાના ગાનતાન વિગેરે પ્રેમરાગથી સાભળે), આલોકતપ (આલોકના સુખને અર્થે લૌકિક તપ) કરાવે, લઘુહસ્તાદિ કરણ[2] કરે, મસ્તકે અને મુખે શુશ્રુમુડન કરાવે (હજામત કરાવે), કાર્ય પડે ત્યારે રજોહરણ અને મુખવસ્ત્રિકા ધારણ કરે, એકાકી ભ્રમણ કરે સ્વછદ ચેષ્ટા કરે, ગીતગાન કરે, ચૈત્યમા અને મઠમા નિવાસ કરે, પૂજાનો આરભ વિગેરે કરે, નિત્યવાસ કરે (નિય એક સ્થાને પડયો રહે) દેવદ્રવ્યાદિકનો ઉપભોગ કરે, જીનચૈય તથા ધર્મશાળા આદિ બધાવે, સ્નાન કરે, શરીરનુ ઉદ્વર્ત્તન (ઉદ્વર્તના) કરે, વિભૂષાદિ વ્યાપાર કરે, સુગધિ તેલ અત્તર વિગેરેનો સગ્રહ રાખે, કાલ આચરે (મુહૂર્ત્તાદિનો વ્યવહાર આચરે, ગૃહસ્થોને આપે), ગામ ઉપર અને કુલપ્રત્યે મમત્વ રાખે, સ્ત્રીનુ નૃત્ય દેખે, સ્ત્રીનો પ્રસગ કરે, નરકગતિના કારણરૂપ એવા જ્યોતિષ્-નિમિત્ત-મત્ર-ચિકિત્સા (વૈદક) અને યોગ[3] વિગેરેના વ્યવહાર કરે, મિથ્યાત્વનુ રાગથી સેવન કરે અથવા મિથ્યાત્વદૃષ્ટિ રાજાની સેવા કરે, નીચ પુરુષોને પણ

---

૧ રેશમી વિગેરે

૨ હથયાળાના જાદુઇ પ્રોગ કરવા તે લઘુહસ્તકરણ-નઘુ લાઘવી કળા કહેવાય.

૩ યોગચૂર્ણાદિના પ્રોગ.

પાપ કરવામા મ્હાય કરનાર હોય, સુવિહિત સાધુઓ ઉપર દ્વેષ રાખે, સાધુઓ પાસે ધમ કર્મોનો પ્રતિષેધ કરે (સાધુઓ પાસે ધર્મ નથી રહ્યો એમ પ્રરૂપે), શાસનની પ્રભાવના થતી હોય તેમા પણ ઇર્ષ્યા કરે, લકુટાદિવડ કલેશ કરે (દંડાદંડી કરે), કુલનીતિ અને કુલમર્યાદાનો ભગ વિગેરે અનેક દોષોનુ પ્રરૂપણ કરે, શ્રાપ વિગેર આપવાનો ભય દેખાડે, ઈત્યાદિ કાર્યોમા પ્રવર્તે, તથા સ્રીના હાથનો સ્પર્શ કરે સ્રી સાથે અબ્રહ્મ સેવે ધન આપે, વર્તન કરે, ધન વડે નીચકુલનો પણ શિષ્ય ગ્રહણ કરે, અવિધિએ કરેલા અનુષ્ઠાનમા પ્રભાવના, દર્શનના પ્રવાહને ચલાવે અપ્રવચનોક્ત (સિદ્ધાતમા નહિ કહેલા એવા) તપની પ્રરૂપણા અને તે તપની ઉજમણાવિધિ પણ કરે, મત સ્થાપવાને જીનપૂજાની[1] પ્રરૂપણા કરે, મરેલાનુ દ્રવ્ય જિનેશ્વરના દાનમા આપે, ધનને અર્થે ગૃહસ્થોની આગળ અગઆદિ[2] પ્રવચનની પ્રરૂપણા કરે, ગવલોકને સવ પાપમા પ્રવૃત્તિ કરાવનાર એવા મુહૂર્ત્ત આપે, ઉપાશ્રયમા અથવા ગૃહસ્થને ઘેર ખાજા વિગેરે પકવાન્ન તથા પાક (મેથીપાક-સુઠીપાક ઇત્યાદિ પાક)કરે, જક્ષ વિગેરે ગોત્રદેવની પૂજા કરવી તથા પૂજા કરાવવી ઈત્યાદિ મિથ્યાત્વ પ્રવૃત્તિ કરે, સમ્યક્ત્વાદિકનો નિષેધ કરે, અથવા મૂલ્ય લઈને તે (જક્ષ આદિ દેવ દેવી)નુ ગ્રહણ-વેચાણ કરે, જેઓએ પોતે ગુરૂ તરીક માન્યા છે તેવા

---

૧ સાધુ પણ જીનપૂજા કરી શકે એવી પ્રરૂપણા કરે

૨ અર્થાત્ ધનની પ્રાપ્તિ માટે નીમિત્તશાસ્ત્રો વાંચે-સભળાવે

હીનાચારી ગુરૂઓના પણ નહિ[1]–બલિપીઠ[2] ઈત્યાદિ ર
અને (વ્યાખ્યાનની અંદર સ્ત્રીઓ પોતાના ગુણુ (ગુહલિ
ગાય (તથી કૃતકૃત્યતા માને, તથા જે ગચ્છમા સાધુ
એકલી સ્ત્રીઓ આગળ વ્યાખ્યાન વાચે છે, અને સાધ્વી
પુરૂષ આગળ વ્યાખ્યાન વાચે છે, તે સાધુઓ અમે
(મર્યાદા વિનાના) નાટકીઆઓના ટોળા સરખા જાણવા
૫૧–૭૨ ॥

અથવા કરેલ શણગારવાળી અને કરેલ કટાક્ષવા
એવી સાધ્વીઓ સાધુઓની સભામા આગળ બેસે છે, અથ
ભોજનવેળાએ આગળ બેસે છે તે સ્ત્રીરાજ્ય[4] છે પણ ગ
નથી ॥ (એ પ્રમાણે લોકને વિષે ઘણા પ્રકારના સા
આચરણો અને જીનેશ્વરે નિષેધ કરેલ કાર્યોને તથા નિં
કાર્યોરૂપ કુમાર્ગને જે સાધુઓ સેવે છે, પોતે કરે છે અ
બીજા પાસે કરાવે છે તે અધર્મી સાધુઓ છે ॥ આ લ
અને પરલોકને પણ હણનાર અને શાસનની કીર્તિનો ઘ
કરનાર એવા તે કુદૃષ્ટિઓને (લિંગધારીઓને) જૈનદર
કયાથી ? તેમનો સાધુ વેષ શુ ? અને તેમને નમન વંદન
શુ ? ॥) વળી અજ્ઞાનીઓ એમ કહે છે કે તીર્થકરોનો આ

---

૧ ત્રિગડાગઢની રચના કરવી.

૨ સમવસરણમા બલિદેવાદિને આપે છે ધૂપ આદિ

૩ उस्सग्गमेरा એ પદમા समेरा ૫ છુટુ કરીને મર્યાદા રહિત
એવો અર્થ અધિક ને અનુસારે કરવાનો છે

૪ (अज्जा अवारियाओ इत्थिरज्ज न न गच्छ અર્થાત
જે ગચ્છમાં ન નિવારી શકાય (આજ્ઞા ન માને એવી) સાધ્વીઓ
તે ... પણ ગચ્છ નથી ઇતિ વચનાત

(સાધુનો વેષ માત્ર) પણ નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે (અને આચાર ભલે ન હોય), તેમ બોલનારાઓને વારંવાર ધિક્કાર છે, મસ્તકને શૂળ સમખા આ તેમના વચનનો કોની આગળ પોકાર કરીએ ! (અર્થાત્ કોને કહીએ ?) ॥ વળી તે બાલજનો (લિંગધારીઓ) લોકોની આગળ એમ કહે છે કે સામગ્રીના[1] અભાવે અમે શું કરીએ ? અને આ કાળ પણ વક્રજડનો[2] છે ॥ (વળી તેઓ કહે છે કે-) દુષમકાળમાં (આ પાંચમા આરામાં) વિધિમાર્ગ દુર્લભ છે, માટે તે (આ) પાંચમા આરામાં વિધિમાર્ગ કરવા જઈએ તો ઉલટો તીર્થનો-શાસનનો વિચ્છેદ થાય માટે જેવો સમય તેવું ચાલવું ॥ પૂર્વકાળમાં થયેલા અને શાસ્ત્રમાં કહેલા એવા પૂર્ણ વિધિવાળા સાધુ અને શ્રાવકો (આજકાલ) કયાં રહ્યા છે ? કારણ કે તે પૂર્વકાળે તો તેઓ મુક્તિમાં જનારા હતા, અને હવે તો મોક્ષ માર્ગનો વિચ્છેદ થયો છે ॥ વળી આ કાળમાં ધૈર્ય સંઘયણ અને બળની હાનિ શ્રી જીનેશ્વરોએ કહી છે, તો પછી શુભઅશુભનો[3] ભેદ કોનામાં, અને એ તો નિશ્ચય કદાગ્રહ છે, અથવા શુભાશુભનો ભેદ શું ? અને નિશ્ચયે એવો આગ્રહ કોને હોય ! ॥ ૭૩-૮૦ ॥

માટે ઘણા લોકોએ પ્રવૃત્તિ પમાડેલો[4] એવો ધર્મ

---

૧ બળ-સંઘયણ ઇત્યાદિ સામગ્રીના

૨ અર્થાત્ આ કાળ વક્રજડનો છે તેથી આ કાળે સાધુ ઉત્કૃષ્ટ આચાર પાળી શકે નહિ.

૩ આ શુદ્ધ સાધુ અને આ પતિત સાધુ એવો શુભાશુભ ભેદ

૪ આદરેલો

તેજ લોકના પ્રવાહ[1] પ્રમાણે કરવો, જો પોતાનુ મન નિર્મળ હોય તો સર્વસ્થાને [illegible] હોય છે ॥ એવા પ્રકારના દુર્વચનો બોલન[illegible] (ત વિરાધકીઓ) પોતે પ્રમાદ કરતા છતા ભવ સમુદ્રમા ડુબે છે, અને બીજાઓને પણ ડુબાવે છે ॥ વળી પ્રવચનના નામ ગ્રહણથી[3] વ્યાખ્યાનમા જે સાધુઓ કામના વિષયવાળુ (કામોદ્દીપક) હાસ્યકારી અને વિસ્મયકારી વિકથાઓ વિગેરે નિશ્ચય ભોળા બાળજનોની આગળ કરે છે તેમજ હમેશા બાહ્યગ્રન્થિ (ધન-પૈસા વિગેરે પરિગ્રહ) અને અભ્યન્તરગ્રન્થિ (મિથ્યાત્વ-કષાય-આદિ) ધારણ કરે છે, અને વળી લોકોને સમજાવે છે કે આ વિષમકાળમા સાધુઓને (સાધુપણુ પાળી શકે એવી) સામગ્રી મળવી દુર્લભ છે ॥ વળી જો કોઈપણ રીતે જે ગચ્છમા સાધુઓ ચારિત્રમા કુશીલ થયા હોય પરન્તુ જો આચાર્ય શુદ્ધધર્મમા રહેલ હોય તો તેના ગચ્છને ગચ્છ કહેવો ॥ અને જે ગચ્છમા મુનિઓ સયમ રહિત હોય અને જો આચાર્ય પણ કુમાર્ગ સેવી-સયમ રહિત હોય તો ભવ્યજનોએ તે ગચ્છને ચડાલના કુવાની પેઠે ત્યાગ કરવો ॥ એવો ગચ્છ ચડાલના પાડામા-વસતિમા રહેલા નિર્મળ જળથી ભરેલા પાણીવાળા કુવા સરખો નિદનીય છે, માટે ઉત્તમ સાધુઓએ તે ગચ્છનો સગ મન વચન કાયાથી ત્યાગ કરવો ॥ વળી જે આચાર્ય પોતાના શરીરના સુખને અર્થે આધાકર્મી અને

૧ ઘણા લોક જે વિધિએ કરતા હોય તે વિધિએ

૨ સિ[illegible]ઓના ગચ્છમાં અને સવેગીના ગચ્છમાં-સર્વે ગચ્છમાં

[3] દ્રષ્ટાંત વાચવાના બ્હાનાથી

અનેષણીય આહાર વાપરે તો સયમની ઇચ્છાવાળા સાધુ-ઓએ તે આચાર્યનો ત્યાગ કરવો ।। જે ગચ્છમા આચાર્ય સાધ્વીઓના પરિચયવાળો હોય, અને સર્વદ્રવ્યનો સગ્રહ કરવાવાળો હોય તથા ઉન્માગ નો પક્ષ કરવાવાળો હોય તો તે આચાર્યને–ગચ્છને અનાર્યમિથ્યાની[1] પેઠે છોડવો ।। જે ગચ્છ મૂળ ગુણથી રહિત હોય તો તે ગચ્છ વિદ્યાવાળો હોય કે લબ્ધિવાળો હોય ક ઉત્તમ કુળમા ઉત્પન્ન થયેલો હોય તો પણ તે ગચ્છને ત્યાગવો ।। ૮૧–૯૦ ।।

જે મુનિઓએ પોતાની નિશ્રાએ વસ્ત્ર ઉપકરણ પાત્રો વિગેરે, દ્રવ્યને અથવા ધનને–પરિગ્રહને ગૃહસ્થીને ઘેર રાખેલો છે તે મુનિ નહિ પણ કિણી[2] જાણવા ।। જે મુનિઓ ગૃહ સ્થોને શાસ્ત્ર સભળાવી તેઓની પાસેથી ધનની આશા રાખે છે તે જ્ઞાનનો વિક્રય કરનારા અને મિથ્યાદ્રષ્ટિ સરખા જાણવા પણ મુનિઓ ન જાણવા ।। વળી અલ્પ અપરાધના સ્થાને અભિમાન દર્પસહિત જે આચાર્ય મહાદડ કરે છે, તેવા ધૂમધામગૃહિત[3] (ધામધૂમના આડબરવાળા) આચાર્યને સર્પવત્ દૂરથી હમેશા ત્યાગ કરવો ।। પોતાની આજ્ઞાના ભગ વડે જે આચાર્ય પોતાના પ્રકૃષ્ટ–શ્રેષ્ઠ ગુણને અસાર કરે છે ત સુવિહિત મુનિઓ ઉપરના દ્વેષથી ઉત્પન્ન

૧ અજ્ઞાની એવો દુષ્ટ

૨ કિણ એટને ગુમડુ કિણી–એટને ગુમડાવાળા એટને અસાર ચારિત્ર રૂપિ દેહવાળા રોગી

૩ ધૂમ અને ધામ શબ્દનો અર્થ આગળની ગાથામા કહે છે

થયેલ પ્રચંડ ક્રોધ સ્વભાવરૂપ ધૂમ[1] કહેવાય ॥ તથા ઘામ એટલે ગારવની[2] રસિકતા, તથા પોતાની પૂજા સત્કાર રૂપ સમુદ્રનો ઉત્કર્ષ તેને લોકમા વ્યવહાર દેખાડવાના ગર્વવડે ગુણોનુ ન્યક્કરણ (ગુણોને તુચ્છ કરવા) તે (ધામ કહેવાય) ॥ જેમ કોઈ શરણાગત જીવોને હણે તેમ ગચ્છની સારણા વારણા નહિ કરનારો એવો આચાર્ય પણ જે કારણથી શિષ્યોને હણે છે એમ સૂત્ર-સિદ્ધાન્તમા કહ્યુ છે ॥ અને તે આચાર્યને ઉન્માર્ગમા પ્રવેશ કરેલ, ઉન્માર્ગનો પ્રરૂપક, ઉન્માર્ગપ્રરૂપકને સહાય કરનાર, અને સુવિહિત [illegible] એવો [illegible] કહ્યો છે ॥ જે આચાર્યો લૌકિક કાર્યોમા [illegible] ધનના અર્થી છે, ભક્તલોકની સ્તવના કરનાર છે, [illegible] સુવિહિત જનોને અકલ્યાણ કરનારા છે તે [illegible] અને કુશીલીયા છે ॥ અગીતાર્થ અને [illegible] મનગ હુ મન વચન કાયાએ ત્યાગ [illegible] રસ્તામા ચોર તેમ મોક્ષમાર્ગમા તે [illegible] છે ॥ જે ગચ્છમા આચાર્ય વિગેરે [illegible] (અસયમી) હોય તેવા ગચ્છને સયમની [illegible] ફલ સરખો જાણીને ત્યાગ કરવો ॥ [illegible]

વ્યાધિ ઉત્તમ છે, મૃત્યુ શ્રેષ્ઠ છે, [illegible] સારી, અરણ્યમા વાસ કરવો [illegible]

---

૧ સયમ માર્ગીઓ રૂપ [illegible] રૂપ [illegible] બાળીને જેઓ કર્યું [illegible]

[illegible] ઋદ્ધિ શાતારૂપ [illegible]

ચારીનો સગ સારો નહિ ॥ હીનાચાર પણ સારો પરન્તુ કુશીલીઆઓનો સગ કલ્યાણકારી નથી, જે કારણથી હીનાચારી તો અલ્પગુણનો–અથવા પોતાનો જ નાશ કરે પરન્તુ કુશીલીનો સગમ તો (પોતાનો અને પરનો) સર્વનો નાશ કરે ॥ જેમ આમ્ર વૃક્ષના અને લીબડાના બન્નેના મૂળ ભેગા થયા હોય તો સમર્ગ દોષવડે આમ્રવૃક્ષ નાશ પામીને લીંબડાપણું પામે છે (આમ્રવૃક્ષ પોતે લિંબડા વૃક્ષ રૂપે થાય છે) ॥ જે માણસ જેવા સાથે મિત્રાચારી કરે તે માણસ શીઘ્ર તેવા પ્રકારનો થઈ જાય છે, જેમ પુષ્પોની સાથે રહેનારા તેલ પણ પુષ્પો સરખી ગધવાળા થઈ જાય છે ॥ અહિં પ્રશ્ન—વૈડૂર્ય નામનો મણિ (ઉત્તમ જાતિનો નીલમ મણિ) દીર્ઘકાળ સુધી પણ કાચના મણિ સાથે (મિશ્ર) રહ્યો છતો પણ પોતાના પ્રધાન ગુણ વડે પોતે કાચરૂપ થતો નથી ॥ પુન જો તમને સસર્ગ એજ પ્રમાણ છે તો શેલડીની વાડીમા નલસ્તમ[1] દીર્ઘ કાળ સુધી રહ્યો પણ મધુર રસવાળો કેમ થતો નથી ॥ આચાર્ય ઉત્તર આપે છે કે—લોકમા ભાવુક[2] અને અભાવુક[3] એમ બે પ્રકારના દ્રવ્ય છે, અને તેમા વૈડૂર્ય મણિ બીજા દ્રવ્યોવડે અભાવનાવાળો[4] છે ॥ અને અનાદિ અનન્ત એવો

---

૧ નલ–નડ એ તૃણ વનસ્પતિ વિશેષ છે તેનો સાંઠો

૨ સસર્ગથી સ્વભાવ પરાવૃત્તિવાળુ

૩ સસર્ગથી પણ સ્વભાવ ન ફરે એવ

૪ સ્વભાવ નહિ ત્યાગનારો

આ જીવ તો સંસારમાં તે ભાવના વડે ભાવિત થાય છે, તેથી મેલનદોષના[1] પ્રભાવે તે આત્મા તેવી ભાવનાવાળો થઈ જાય છે ॥ જેમ મીઠું જળ અનુક્રમે સમુદ્રના જળમાં મળ્યું છતું મેલનદોષના[2] પ્રભાવે ખારાશપણું પામે છે, એ પ્રમાણે નિશ્ચયે સુશીલવંત જીવ દુઃશીલની સાથે મળ્યો છતો મેલનદોષના[3] પ્રભાવે ગુણનો વિનાશ પામે છે ॥ ૧૦૧-૧૧૦ ॥

સર્વ તીર્થંકરોએ હીનાચારીઓની સાથે-આલાપ[4]-સંલાપ[5]-વિશ્વાસ-સ્તવના અને પ્રસંગનો નિષેધ કર્યો છે ॥ ઉત્સૂત્રાચરણ[5] કરતો જીવ અતિ ચિક્કણા કર્મ બાંધે છે, સંસાર વધારે છે, અને માયામૃષા[6] આચરે છે ॥ જો ગ્રહણ[7] કરીએ તો વ્રતનો લોપ થાય છે, અને ન ગ્રહણ કરીએ તો શરીરનો નાશ થાય છે અને પાર્શ્વસ્થનો સંગમ પણ વ્રતના લોપવાળો છે, તે કરતાં સંગ ન કરવો ઉત્તમ છે ॥ એવા પ્રકારના કુશીલ એવા સાધુપિશાચોને જેઓ

૧-૨-૩ સંસર્ગદોષના પ્રભાવે.

૪ એકવાર બોલવું ૯ વારંવાર બોલવું

૫ સૂત્રોક્ત વિધિમાર્ગથી વિપરીત આચરણ.

૬ કપટ સહિત અસત્યવાદ.

૭ અર્થાત્ ચારિત્ર પાળવા અસમર્થ કોઈ સાધુ કહે છે કે જો પાર્શ્વસ્થાદિપણું ગ્રહણ કરતાં વ્રતલોપ થાય છે, અને ન ગ્રહણ કરતાં આ શરીર અસમર્થ હોવાથી નાશ પામે છે તેને [illegible] ઉપદેશ છે

૬ ૭

ભક્તિપૂર્વક વંદના નમસ્કાર કરે છે તે મહાપાપવાળા છે ॥ તે કુશીલ સાધુઓને ગુરૂબુદ્ધિએ ધર્મ છે એમ જાણીને તેઓ પાસે કરેલું પ્રત્યાખ્યાન વિગેરે ધર્માનુષ્ઠાન નિષ્ફળ છે અને પ્રાયશ્ચિત કરવા યોગ્ય છે ॥ (તે કરેલા અનુષ્ઠાનનું પ્રાયશ્ચિત આ પ્રમાણે—) મમત્વબુદ્ધિએ[1] મિથ્યાત્વ હોય તેને ગુરૂકાર્યમાં ષટલઘુકપ્રાયશ્ચિત, અને લઘુકાર્યમાં ૫ માસ પ્રાયશ્ચિત, અહિં સ્વસ્થાન તે ધર્મસ્વસ્થાન છે ॥ (હવે સંઘ-કુસંઘનું સ્વરૂપ કહે છે-) કુશીલ એવા દ્રવ્યલિંગી સાધુઓનો પક્ષ કરનાર, ઉન્માર્ગ અને અવિધિનો રાગી, વિધિપક્ષમાં ઇર્ષ્યા કરનાર એવો જે લોકસમૂહ તે સંઘ નથી અને તેવો સંઘ પ્રમાણ નથી જે સંઘના સ્વરૂપથી અજાણ પુરૂષો હોય તેઓ જ ઉન્માર્ગની પ્રરૂપણા કરનાર એવા ઘણા લોકને જોઇને તેને સંઘ કહે છે ॥ સુખશીલીઆ અને સ્વચ્છન્દચારી લોકો મુક્તિમાર્ગના શત્રુ છે, અને આજ્ઞાભ્રષ્ટ એવા ઘણા લોક હોય તેને સંઘ ન કહેવો ॥ દેવદ્રવ્યાદિના ભક્ષણમાં તત્પર તથા ઉન્માર્ગનો પક્ષ કરનાર, અને સાધુઓનો દ્વેષ કરનાર લોકને સંઘ ન કહેવો ॥ ૧૧૧-૧૨૦ ॥

અધર્મ અનીતિ અને અનાચાર સેવનારા તથા ધર્મની નીતિથી પ્રતિકૂળ સાધુ વિગેરે[2] ચારે ઘણા હોય તો પણ સંઘ ન કહેવો ॥ જીનેશ્વરનો સંઘ તો માતાપિતા સરખો

---

૧ આ પ્રાયશ્ચિત્ત સંબંધિ બે ગાથાઓમાં પ્રાયશ્ચિત્ત સંબંધિ પારિભાષિક શબ્દો આવેલા છે તે થી બહુશ્રુતથી સમજવા યોગ્ય છે

૨ સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા

અને મોક્ષરુપી મ્હેલના સ્તંભ સરખો હોય છે, અને જીનેશ્વરની આજ્ઞાથી બહાર વર્તનારો સંઘ તો સર્પ સરખો ભયંકર છે ॥ જેઓ રાગ અથવા દ્વેષ વડે અસંઘને સંઘ કહે છે, તેઓને છેદપ્રાયશ્ચિત[1] અથવા મુહૂર્ત્તપ્રાયશ્ચિત હોય છે ॥ સંઘનું નામ ધરાવીને જેઓ અવ્યવહાર (સંઘને અનુચિત વ્યવહાર) કરનારા છે, તે પક્ષિના ફુટેલા ઇંડા સરખા અસાર છે ॥ તેવા સંઘનું બહુમાન કરે, અને ધર્મ છે એમ જાણીને ભક્તિપૂર્વક આહાર વસ્ત્ર વિગેરે આપે છે ખરેખર કાગડાઓની તૃપ્તિ વિષ્ટાવડેજ હોય ॥ સંઘના સમાગમમાં મલેલા જે સાધુઓ ગારવવડે અને સ્હાયવડે કાર્યો કરે છે તે સંઘાત છે પણ સંઘ[2] નથી । કારણ કે આજ્ઞાના ભંગમાં પ્રવર્તતાની (સાધુઓની અથવા શ્રાવકોની) સ્હાયમાં જેઓ વર્તે છે તેઓ મન વચન કાયાવડે સમાન દોષવાળા કહ્યા છે ॥ આજ્ઞાભંગ જોઈને પણ જેઓ[3] મધ્યસ્થ થયા છતાં મૌન રહે છે, તેઓને અવિધિની અનુમોદના હોવાથી તેઓનો પણ વ્રતભંગ થાય છે । જે સાધુઓ ધનરક્ષણ આદિ કાર્ય કરે છે તેઓનું પણ શ્રમણપણું ભ્રષ્ટ છે, અને તેઓ ભ્રષ્ટવ્રતવાળા છે ॥ ધનવાન પુરૂષની વિરૂદ્ધ વર્ત્યા હોય તો તે બિચારો શું કરવાનો હતો પરંતુ સુક્ષ્મ

૧ આ ટિપ્પણ પૃષ્ટ ૭૮ નો ૧ નંબરની ટિપ્પણ પ્રમાણે જાણી લેવી.

૨ તાત્પર્ય એ છે કે સાધુઓના શિથિલાચારમાં જે સંઘની સ્હાય હોય છે અને તેવી સંઘની સ્હાય વડે તે સાધુઓ શિથિલાચાર આચરે છે તેવો સંઘ સંઘ નથી પણ સંઘાત (અસ્થિ સંઘાત એટલે હાડનો સમૂહ) છે सेसा पुण अट्ठिसघाओ ईति વચનાત્.

૩ સાધુ શ્રાવકો

પણ ભગવાનની આજ્ઞાનુ લેશમાત્ર પણ ઉલ્લઘન કરવુ તે અનન્ત દુખનુ કારણ છે ॥ ૧૨૧- ૧૩૦॥

તીર્થકરની આરાધનામા તત્પર અને શ્રુતધર્મ તથ સઘની ભક્તિવાળા એવા જીવે આજ્ઞાથી ભ્રષ્ટ થયેલા જનં અનુસરણી-ઉપદેશ સર્વથા નહિ દેવા યોગ્ય છે ॥ ગર્ભપ્રવેશ (પુનર્જન્મ) પણ સારો છે, નરકમા નિવાસ કરવા રૂપ પાર પણ કલ્યાણકારી છે, પરન્તુ જીનાજ્ઞાનો લોપ કરના સઘમા વસવું સારૂ નથી॥ કેટલાએક[1] એમ કહે છે પાર્શ્વસ્થાદિ સાધુનું દર્શન અને જીનેન્દ્ર ભગવતન આશાતના એ બે કરે તો તે વડે અનન્ત સસાર થાય છે॥ જે કારણથી જીનેન્દ્ર ભગવ ત સાવદ્યમ રક્ત (સાવદ્ય ક્રિયાના રાગી) નથી, અર્થવાળા (પરિગ્રહવાળા નથી, વિભૂષાવાળા[2] નથી, લોક પ્રચારનો (લોકપ્રવાહનો પક્ષ કરનાર કે સ્વચ્છદ પણે વચનવાળા નથી॥ વળી કદીપણ પરવૃત્તિએ વ્યવહાર કરનારા (બીજાના ચિત્તને અ કૂળ વ્યવહારવાળા) નથી, તે કારણ માટે કુશીલનુલિંગ સાધુવેષ વિટબનાનુ કારણ છે॥ એમ જાણીને ડાહ્યા પુરૂ આજીવિકા માટે મુનિના ચિન્હ આદિ રૂપ તે દ્રવ્યલિંગ માત્રને આ જીન વેષ છે એમ કદિપણ કહેતા નથી॥ અ કેટલાએક તો બાળજીવોને (સ્થૂલ દ્રષ્ટિવાળા મનુષ્યોને હવે ઉત્પન્ન કરે એવો કોઇ બીજી નવીન જાતનો વેષ જે ઉદ્ભટ અને પ ડુરવર્ણી વસ્રાદિરહિત અને સુવિહિ

---

1 અહિથી પુન સુર્વાભાસનુ સ્વરૂપ પણ મિશ્રિતપણે ચ છે અને કુશીલનુ પણ સ્વરૂપ કહેવાય છે 2 શોભા

મુનિઓના વેષના આભાસ સરખો ધારણ કરે છે [illegible] (શબ્દાભાસ) મુનિઓ ઉપકરણોને [illegible] છે, [illegible] કરે છે, સારસ[1] વા બગલાની પેઠે ગતિ ધારણ [illegible] છે (બગની પેઠે ધીરી ચાલથી ચાલે છે), અને [illegible] સાધુની ભ્રાન્તિ ઉપજાવવાને માટે ધર્મની [illegible] ધારણ કરે છે ॥ લોકનુ ચિત્ત આકર્ષવાને [illegible] ધ્યાન વિગેરે કરે છે, અને આ ઉત્તમ [illegible] બોધ થવા માટે પોતાના દોષ પ્રગટ [illegible] જ્ઞાન ગ્રહણ કરાય છે તેને આ પ્રમાદ [illegible] કહે છે, અને જે આચાર્ય તે [illegible] ગ્રાહેણ (છુપી રીતે શ્રુતને ગ્રહણ [illegible]) [illegible] ॥ ૧૩૧–૧૪૦ ॥

(જ્ઞાનભંડારની વૃદ્ધિ માટે [illegible] ગ્રહણ [illegible] છે, અને ગ્રહણ કરાવે છે અને બાહ્ય લોકને ([illegible] લોકને) બહારથી ક્રિયાનો આટોપ (ડોળ) [illegible] પણ અન્યોન્ય (પરસ્પર) વિગ્રહ [illegible] છે, [illegible] પોતાના ઉત્કર્ષ વડે (અભિમાન વડે) [illegible] નથી, અને પરસ્પર સમાચારીનો વિરોધ [illegible] છે, ([illegible] સમાચારીને ખોટી કહે છે) ॥ [illegible] હોય છે, અને સર્વે બીજાને [illegible] ના આચાર વાળા હોય છે યથાર્થની [illegible] હોય છે, અને

૧ પક્ષી વિશેષ ૨ [illegible]

૩ સુવિહિત સાધુ [illegible] વચનો છે

૬

કહે છે કે ધર્મ શું પરની સાક્ષીએ[1] થાય છે ! (અર્થાત્ ધર્મ તો આત્મસાક્ષીએ છે) ॥ મંડલિમાં ભોજન કરવું ઇત્યાદિ વ્યવહારથી પરાઙ્ગમુખ, પરસ્પર સંબંધ વિનાના, શબ્દ કરનાર (રાત્રે બોલનારા[2]) ઝંઝકારી (જે રીતે સમુદાયમાં ભેદ પડે તે રીતે આચરનારા) તુમંતુમા (તુંતા થી ટુંકારીને બોલાવનારા), અને પાપાગ્નિથી તપ્ત થયેલા અથવ પાપથી સંતોષ વાળા (એવા ગુર્વાભાસ મુનિઓ હોય છે)॥ શિથિલ આલંબનના કારણથી સ્થાન અને વિહાર વડે સર્વ પ્રમાદાચાર કરે છે, પોતાનો લેશ ગુણ પણ ભક્તજનોની આગળ મોટા મેરૂ સરખો કહે છે ॥ ધર્મ-કથાઓ ભણે છે, અને ઘેરઘેર તે કથાઓ કહેતા ફરે છે, તથા અમુક કારણ છે એમ કારણ જણાવીને વધારે ઉપકરણો રાખે છે ॥ સર્વ સ્થાને એકાકી ભ્રમણ કરે છે, (દીક્ષાપર્યાયની ગણત્રી[3] નહિ કરીને સર્વે અહમિન્દ્ર[4] ધર્મ વાળા રહે છે, અને પોતાના નિયમોનો-મહાવ્રતોનો પરાભવ કરે છે-હારે છે ॥) (પોતાને કાર્ય હોય તે વખતે મૃદુ વચન બોલનારા, અને કાર્ય થઇ રહ્યા બાદ કઠોર વચન બોલનારા, અતિમૃદ અને

---

૧ અર્થાત્ અમો અમારા આત્માને અર્થે જે થોડું કરીશું તે પણ કલ્યાણકારી છે એ વચનથી પોતાના શિથિલાચારના પોષણને અર્થે કહે છે માટે અહિતકાર છે

૨ રાત્રે મોટે શબ્દે બોલવું એ ૧૬મું અસમાધિસ્થાન છે

૩-૪ દીક્ષા પર્યાય પ્રમાણે નાના મહોટાની મર્યાદા નહિ રાખીને સર્વે મોટા ગુરૂ બનવા ચ્હાય છે

શુદ્ધ હૃદયવાળા, અને ચુનો તથા કનક (કાથા)ની પેઠે રગ[1] કરનારા હોય છે ॥ જેઓ સાપ્રત-વર્તમાનકાળમા પણ પોતાને વિષે ચારિત્રધર્મનું સ્થાપન કરનારા છે, તેઓને વિષય કષાયરૂપી અગ્નિની જ્વાળાથી બળેલા જાણવા ॥ કારણ કે શ્રીજીનેશ્વરોએ સજ્વલન કષાયના ઉદયથીજ[2] ચારિત્રધર્મ કહ્યો છે, અને તે મુનિઓ તો પ્રાય અભિન્નગ્રથીપ્રદેશવાળા[3] હોય એમ જાણવુ ॥ ૧૪૧-૧૫૦ ॥

વાયુથી ભરેલી બસ્તિની[4] પેઠે પોતાના ઉત્કર્ષ (અભિમાન) વડે જેમ તેમ બોલે છે, અને ગીતાર્થની સેવા કરતો નથી તે બસ્તિની પેઠે અદર્શનીય છે ॥ સ્તબ્ધ (માનમા અક્કડ), અને નિર્વિજ્ઞાની એવો તે સાધુ જીનેન્દ્ર ધર્મને નહિ જાણતો છતો પરાભવ પામે છે, જગતને તૃણ સરખુ માને છે, અને કોઈને પણ પોતાની તુલ્ય જાણતો નથી ॥ ગૃહસ્થ લોકને ઘણુ માન આપે છે, અને ગૃહસ્થો

---

૧ ભગવા રગના કપડાં પ્હેરી ફરનાર પ્રત્યે આ શીક્ષા સભવે છે કારણ કે મુનિના વસ્ત્ર શ્વેતવર્ણી હોય વર્તમાનમા પીતવર્ણી વસ્ત્ર કારણે ગીતાર્થકૃત વ્યવહાર છે માટે માન્ય છે

૨ અથાત્ ચારિત્રનો પ્રારભ કેવળ સજ્વલન કષાયના ઉદયથી છે માટે.

૩ મિથ્યાદષ્ટિ ગુણસ્થાનમા અનાદિ ભાવથી વર્તતા છે, અને એકવાર પણ સમ્યક્પ્રાપ્તી વિનાના છે

૪ બસ્તિ એટલે ચામડાની મશક અને ગુદાની અદરનો ભાગ. એવા બે અર્થ છે અહિ જેમ તેમ બોલવાનુ અને અદર્શનીયપણાનુ વિશેષણ હોવાથી ગુદાનો અર્થ થઈ શકે છે

આ સંયમરહિત વર્તે છે એમ કહે છે, અને તેવા સાધુએ
ઉત્તમ જ્ઞાનવાળા ગુરૂઓની આજ્ઞા માનતા નથી ॥ ગામ-
દેશ-કુલ-શ્રાવક-અને શ્રાવિકાઓને એ સર્વને મમત્વ
ભાવવાળા કરે છે અર્થાત્ મમત્વમાં[1] પ્રવર્તાવે છે, તથ
વસતિ-ઉપાશ્રય ઘર અને ચન્દ્રવાદિક તથા નંદિધનાદિકની
વૃદ્ધિ કરે છે ॥ પોતે સાધુ મનાવીને બીજાઓ પાસે સા
બુદ્ધિએ વંદના નમસ્કારાદિ કરાવે છે, અને શિથિલાચારવાળ
છતાં પણ તે સાધુઓ પોતે તો કોઈને વંદના કરતા નથી
લોકમાં તો એવા પ્રકારના સાધુવાદ-પ્રશંસા થાય છે કે અ
સાધુઓ ધર્મરક્ત છે, ધર્મોપદેશક છે, અને મનોહર છે, પરન્
તે સર્વે સાધુઓ અધર્મી અમર્યાદ અને નાટકીયાના ટોળ
સરખા છે ॥ અસાધુઓ સાધુઓની પેઠે પૂજાય છે
આ ૧૦ મું આશ્ચર્ય છે, તે આશ્ચર્યના પ્રભાવથી (અ
ક્ષેત્રમાં) દુકાળ દ્રાદ્રિ અને ભયના સમૂહ ઉત્પન્ન થા
છે ॥ જે સાધુઓ સંક્લિષ્ટ ચિત્તવાળા છે, માયાસ્થાનમ
નિત્ય તત્પર રહે છે, અને આજીવિકાના ભયવડે ગ્રસ્ત થયેલ
છે તે મૂઢ મુનિઓ સાધુઓ ન હોય ॥ મૂળ ગુણથી રહિ
છકાયના શત્રુ, વિશેષત અસંયમી, ગુણવંત મુનિઓ ઉપ
દ્વેષવાળા ધૃષ્ટ અનાચારી અથવા ધિક્સ્થાનીય એટલે ઉત્ત
સમાચારીથી ભ્રષ્ટ થયેલા અથવા પાપાચાર્ય તે નિયકિમાં (
ચામાં) તત્પર, ભક્તલોકની સ્તવના કરવામાં નિપુણ, છાની રી

1 અર્થાત્ પોતાના જ કે ળ સાધુ ગુરૂ માને બીજાને ન મ
એવા મમત્વમાં નાખે છે

2 નાણું વિગેરે માડી ધનની વૃદ્ધિ કરનાર.

સર્વ પરિગ્રહનો સંગ્રહ કરનારા, સર્વ વસ્તુ [illegible]
આહારમાં તત્પર, તથા જેઓ શુદ્ધ અને [illegible]
અંગપર (આત્મામાં) ધારણ કરતા નથી [illegible]
કરતા નથી, એવા તેઓ શ્રદ્ધાગુણથી [illegible]
તત્પર, ગૃહસ્થની આગળ સ્વાધ્યાય [illegible]
લઢનારા, અને જેઓ શિષ્યાદિકની [illegible]
ઉદીરણા કરે છે, ઇત્યાદિ ઘણું કહેવા [illegible] તે
સાધુઓ બાલજીવોને (અજ્ઞાન જીવોને) [illegible]
છે, પરન્તુ દક્ષ-નિપુણ જનોને તો તે [illegible]
છે, અને છાના પાપના દ્રહ (જળાશય [illegible]) [illegible]
॥ ૧૫૧-૧ ૩ ॥

એવા સાધુઓની આજ્ઞા [illegible] અને
ગુરુબુદ્ધિએ યોગ ઉપધાન આદિ કરવું [illegible]
છે, અને પ્રાયશ્ચિત લેવા યોગ્ય છે [illegible]
વિષે (છેદ ગ્રંથોમાં કહ્યું છે -) [illegible]
એવા તીર્થિ અથવા લિંગીની પાસે જે [illegible] કર્યું [illegible]
તેનું પ્રાયશ્ચિત ચતુર્ગુરુ જેટલું છે [illegible] સાધુઓને
કૃતિકર્મ (દ્વાદશાવર્તવંદન) [illegible], અને [illegible]
કર્મબંધને માટે છે, અને [illegible]
છે તે પ્રમાદસ્થાને ઉત્સેવન [illegible] જણાય છે ॥ [illegible]
જાણીને કલ્યાણની ઇચ્છા [illegible] કુશીલ સાધુ [illegible]
સ્તવના અને સહવાસને [illegible] ત્યાગ કરે [illegible]
મોહ ઉત્પન્ન કરનારી [illegible] નિન્હવ અને
નિશ્ચયે [illegible] ક્રિયા [illegible]

જાણવું ॥ પુન જીનેન્દ્રોએ તો નિશ્ચયથી નિરવદ્ય ધર્મ કહ્યો છે, એવું વચન બોલતા અને (તેમ બોલવાથી) તીર્થંકરાદિકની વિધિમાગવાળી ભક્તિને ગોપવતા, તથા અલ્પમતિવડે શાસનની હેલના કરતા, અને તત્ત્વમાર્ગને નહિ પામતા એવા તે સાધુઓ મુગ્ધ-ભોળા જીવોને અજ્ઞાન કષ્ટનું સ્વરૂપ દેખાડે છે (અજ્ઞાન કષ્ટમાં પાડે છે) ॥ તેવા સાધુઓ પણ દર્શન નહિ કરવા યોગ્ય, જીનશાસનથી બહાર મિથ્યાત્વરૂપ દારિદ્રયવાળા પાપીષ્ઠ અને સર્વથી અધમ જાણવા ॥ ૧૬૪-૧૭૧ ॥

इति कुगुरु गुर्व्वाभास पार्श्वस्थादि स्वरुपाधिकार.

॥ अथ सुगुरुस्वरुपम् ॥

હવે તેમના ગચ્છ અને સંઘ સહિત સુગુરૂનું સ્વરૂપ કહું છું કે જેમાં અન્તમુહૂર્ત્ત માત્ર સહવાસ કરવાથી પણ મહાલાભ થાય છે॥ સુગુરૂનો ગચ્છ પણ મહા પ્રભાવશાળી હોય છે, તે ગચ્છમાં વસતા સાધુને ઘણી નિર્જરા થાય છે, અને સારણા[1] વારણા ચોયણા ઈત્યાદિ નિર્દોષ–દોષ રહિત આચારો વડે પ્રતિપત્તિ (ભક્તિ–દૃઢ શ્રદ્ધા) થાય છે॥ શ્રાવકોને આ ગુરૂ આપણા અને આ ગુરૂ પારકા એમ કદી પણ ન હોય, કારણ કે જીનેન્દ્રાગમરૂપી રત્નના ભંડારવાળા તે સર્વે ગુરૂઓજ કહ્યા છે॥ વર્તમાન દુષમકાળમાં ધર્મના અર્થી સુગુરૂ અને સુશ્રાવકો દુર્લભ છે, પરન્તુ રાગદ્વેષવાળા નામ ગુરૂ અને નામ શ્રાવક ઘણા છે॥ શ્રી જીનેન્દ્રના માર્ગમાં નામ આદિ ચાર પ્રકારના ગુરૂ કહ્યા છે, તે ચારમાં નામ–સ્થાપના અને દ્રવ્ય એ ત્રણ પ્રકારના ગુરૂ વડે કંઈ પરમાર્થ–પ્રયોજન નથી[2]॥ (પરન્તુ ભાવ ગુરૂવડે

---

૧ સારણા સંભારી આપવું વારણા અનર્થથી નિવારવું ...., ચોયણા સંયમ વિધિમાં પ્રેરણા પડિચોયણા વારંવાર ....

૨ એ ભિન્ન ભિન્ન પદાર્થોમાં ઘટતા નિક્ષેપા .... કહ્યું છે, અન્યથા અભિન્ન નિક્ષેપ આશ્રયિ તો .... નિક્ષેપા ....

પ્રયોજન છે તે ભાવગુરૂ આ પ્રમાણે-) શુદ્ધ ચારિત્રવાળા,
ઉત્તમ દર્શન-સમ્યક્ત્વવાળા, તત્ત્વનો માર્ગ પ્રરૂપવામા
તત્પર, મૂળગુણ અને ઉત્તમગુણરૂપી રત્નોવડે અલંકૃત
એવો જે સયત-મુનિ તે ભાવસાધુ-ભાવગુરૂ કહેવાય ॥
(એજ ભાવગુરૂ) દ્રવ્યથી (બાહ્ય લક્ષણોથી) ત્રણ પ્રકારે
કહ્યા છે—૧ મુદ્રાથી[1], ૨ ઉપકરણથી, અને ૩ ઉપદેશ
વિગેરેથી એ ત્રણે પ્રકારવડે શાસન અભિમુખ-સન્મુખ થયેલ
લોકોને શુદ્ધ વ્યવહાર ઉત્પન્ન કરનાર છે ॥ શાંત આકાર
વાળા, પ્રશાન્ત ચિત્તવાળા, દમન કરેલી ઇન્દ્રિયોવાળા, ધૈર્ય
વાળા, તેમજ પરિષહાદિકવડે ઉત્પન્ન થયેલ ક્રોધાદિકના કાર
ણમા વચન લક્ષ્મીને (વચનને) ન પલટાવે (અર્થાત્ અસત્
ન બોલે) એવા (ભાવગુરૂ) હોય છે ॥ ઈર્યાસમિતિ-ભાષા
સમિતિ-એષણા સમિતિ-આદાનસમિતિ અને પારિષ્ઠાપન
સમિતિ એ પાચ પ્રકારની સમિતિવાળા એ પાચ સમિ
તે ચારિત્રમા જયણાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવામા છે, અને અશુ
યોગની નિવૃત્તિ રૂપ ત્રણ પ્રકારની ગુપ્તિવાળા (એ
ભાવગુરૂ હોય છે) ॥ ત્યા આલબન-કાળ-માર્ગણા-
જયણા એ ચાર પ્રકારે ઈર્યાસમિતિ છે, તેમા પણ દર્શ
જ્ઞાન અને ચારિત્ર રૂપ ત્રણ પ્રકારના આલબન છે ॥૧-૧

તથા કાળ ઈર્યાસમિતિ તે દિવસને વિષે કહી
અને ઉન્માર્ગ વર્જન આડો અવળો માર્ગ છોડી ધોરી

---

૧ આકૃતિથી-પરિમિત અને પ્રમાણવાળા ઉપકરણોથી
મોક્ષમાર્ગાભિમુખી ઉપદેશથી ભાવગુરૂ ઓળખાય
વિશેષ અર્થ ઉપદેશરત્નાકરથી જાણવો

ચાલવુ તે) ભાષાસમિતિ છે તથા જયણાસમિતિ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-અને ભાવથી ચાર પ્રકારની છે॥ તથા ક્રોધ-માન-માયા-લોભ-હાસ્ય-ભય-મૌખર્ય-અને વિકથા એ આઠ સ્થાનોને ઉપયોગપણે સયત-સાધુ પરિવર્જન કરે (તે ભાવથી[1] જયણાસમિતિ જાણવી) પુન. અસાવદ્ય-પ્રમાણયુક્ત-અવસરોચિત-એવી ભાષા બોલે તે ભાષાસમિતિ જાણવી (ભાવગુરૂ કહેવાય)॥ (હવે એષણા સમિતિના ૩ ભેદ આ પ્રમાણે-) આહારના સબંધમા ગવેષણા ઉપધિના સબંધમા ગ્રહણષણા અને શય્યાદિકના સબંધમા પરિભોગૈષણા એ પ્રમાણે એ ત્રણે એષણાને શુદ્ધ કરવી॥ તથા ઓઘ[2] ઉપધિ (સક્ષિપ્ત-અલ્પ ઉપધિ) અને ઉપગ્રહઉપધિ[3] તથા પાત્ર એ બન્ને પ્રકારના[4] ઉપકરણને ગ્રહણ કરતો તથા સ્થાપન કરતો એવો મુનિ વિધિપૂર્વક નિક્ષેપ (લેવુ મૂકવુ) કરે॥ વડીનીતિ-લઘુનીતિ-શ્લેષ્મ-નાસિકામલ શરીરનો મેલ-આહાર-ઉપધિ-અને શરીરને અથવા તેવા પ્રકારના બીજા કોઇ પદાર્થને વિધિપૂર્વક ત્યાગ કરે તે પારિષ્ઠાપનસમિતિ)॥

---

૧ અહિં દ્રવ્યાદિક ચાર જયણાસમિતિ કહી નથી તે આ પ્રમાણે—દ્રવ્યથી સચિત્તાચિત્ત દ્રવ્ય સબધી, ક્ષેત્રથી અમુક ગામ નગર યા માર્ગ સબધિ કાળથી દિવસે અને રાત્રે પણ જયણા ઇર્યાસમિતિ પાળવી તે ભાવ જયણા ઇર્યાસમિતિ જાણવી

૨ હમેશને માટે રાખવાની ઉપધિ

૩ કારણ પડયે જે ઉપધિ ગ્રહણ કરવી પડે તે.

૪ એ

મન, વચન અને કાયાને સરંભ[1] સમારંભ[2] અને આરંભમાંથી[3] જયણાપૂર્વક નિવર્તે તે સાધુ (મનઆદિ ત્રણ ગુપ્તિવાળા કહેવાય) ॥ (સાધુના ૧૪ ઉપકરણ કહે છે–) પાત્ર –પાત્રબન્ધ[4] પાયટ્ઠવણી[5]–પાયકેસરિકા[6]–પડલા[7] – રજસ્રાણ[8] –ગુચ્છાએ[9] –પાત્રનિર્યોગત્રણ[10]– પ્રચ્છાદક[11]– રજોહરણ – મુહપત્તિ–માત્રક[13]–અને ચોલપટ્ટ[14] ॥ દ્રવ્યાદિ વિશેષ ભેદ સહિત, જ્ઞાત અજ્ઞાત અને દુર્વિદગ્ધ એ ત્રણ પ્રકારના પુરૂષોને લાભ થાય તે રીતે ત્રણ પ્રકારે પ્રવચનનો વિશુદ્ધ અને તત્ત્વ માર્ગ પ્રરૂપે છે (તે ભાવગુરૂ કહેવાય) ॥ ૧૧–૨૦ ॥

૧ મનોગત હિંસા સંકલ્પ તે **સરંભ**

૨ વચનાદિકે સંતાપ ઉપજાવવા તે **સમારંભ**

૩ કાયવડે હણવું તે **આરંભ** અથવા સંકલ્પથી–સંતાપથી–ઘાતથી પણ એ ૩ ભેદ જાણવા. ૪ ઝોળી.

૫ પાત્ર સ્થાપનિકા–જેમ ગામણીના કકડામાં પાત્ર થપાય છે તે.

૬ પાત્રકેસરિકા–પાત્ર પ્રમાર્જવાની નાની ચરવળી–પૂંજણી

૭ પાત્ર ઉપર ઢાંકવાના કપડાં.

૮ પાત્ર ઉપર પડતી રજના નિવારણ માટે જે વીંટણું બંધાય છે તે પાત્રવીંટન.

૯ પાત્ર ઉપર વીંટણું અને તે વીંટણું ઉપર કંબલનો કકડો રખાય છે તે

૧૦ એ સાત વસ્તુઓ પાત્ર સંબંધિ હોવાથી **પાત્રનિર્યોગ** કહેવાય.

૧૧ બે સૂત્રના અને ૧ ઉનનો એમ ત્રણ પ્રચ્છાદ–કકડા

૧૨ ઓઘો ૧૩ પાત્રવિશેષ ૧૪ કેડે પહેરવાનું વસ્ત્ર.

ઈત્યાદિ ગુણવાળો સાધુ તે દ્રવ્યથી સાધુ કહેવાય, અને અન્યકષાયથી (સજ્વલન કષાયોદયથી) મૂળગુણ અને ઉત્તરગુણમા શુદ્ધ હોય તે **ભાવગુરુ** કહેવાય ॥ અપ્રમત્ત અને પ્રમત્ત એ બે ગુણસ્થાનમા રહેલો, પચમહાવ્રતયુક્ત, ચરણકરણના (ચારિત્રના અને ક્રિયાના) ઈત્યાદિકના મોટો ગુણસમૂહ સહિત અને જ્ઞાનવડે બળવાન (તે ઉત્તમ સાધુ-ભાવગુરૂ કહેવાય) ॥ પ્રાણિવધનો ત્યાગ-મૃષાવાદનો ત્યાગ-અદત્તત્યાગ-મથુનત્યાગ-અને પરિગ્રહત્યાગ એ સાધુના પાચ પ્રકારના મહાવ્રત છે ॥ પૃથ્વી-જળ-અગ્નિ-વાયુ-વનસ્પતિ-દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય-અને પચેન્દ્રિય એ ૯ પ્રકારના જીવને મન વચન અને કાયાએ ત્રણ વડે ગુણતા ૨૭ ભેદ થાય છે ॥ પુન કરવુ-કરાવવુ અનુમોદવુ એ ત્રણ કરણ વડે ગુણતા ૮૧ થાય, પુન એ ૮૧ ને ત્રણ કાળ વડે ગુણતા ૨૪૩ થાય ॥ (એ ૨૪૩ પ્રકારની અહિસા ૩૫) જયણા ધર્મને ઉત્પન્ન કરનારી છે જયણા ધર્મનુ રક્ષણ કરનારી છે, જયણા તપની વૃદ્ધિ કરનારી છે, અને જયણા એકાન્ત સુખ આપનારી છે ॥ સુવર્ણના અને રત્નના પગથીઆવાળુ, હજારો થભ વડે ઊચુ, એવુ જો જીનચૈત્ય કરાવે તો તે કરતા પણ તપ સયમ અધિક છે॥ વળી જો અહિસા ધર્મને જાણ્યો હોય તો જીવના ભેદનો સગ્રહ પણ (જાણ્યો હોય તે જીવભેદ સગ્રહ આ પ્રમાણે—) ચેતનાયુક્ત જીવ તે જીવનો ૧ ભેદ છે, અને સસારી તથા સિદ્ધ એમ જીવના ૨ ભેદ છે ॥ તથા ત્રસ અને સ્થાવર એ પણ (સસારી જીવના)

છે, સ્ત્રી પુરૂષ–અને નપુંસક એ ભેદથી જીવ ૩ પ્રકારના છે, મનુષ્ય–તિર્યંચ–નારક અને દેવ એ પ્રમાણે અથવા તો અવેદક[1] ભેદસહિત જીવ ચારપ્રકારના છે ॥ એકેન્દ્રિય–દ્વીન્દ્રિય–ત્રીન્દ્રિય–ચતુરિન્દ્રિય–અને પંચેન્દ્રિય એ પ્રમાણે ૫ પ્રકારના અને અનીન્દ્રિય (સિદ્ધ) સહિત ૬ પ્રકારના છે, તથા પૃથ્વી–જળ–અગ્નિ વનસ્પતિ–પવન અને ત્રસ અને અકાય (સિદ્ધ) એમ ૭ પ્રકારના જીવ છે ॥ ૨૧–૩૦ ॥

અંડજ[3]–રસજ[4]–જરાયુજ[5] – સ્વેદિમ[6] – પોતજ[7]–સમ્મુચ્છિમ–ઉદ્ભિજ[8]–અને ઔપપાતિક[9] એ ભેદ વડે ૮ પ્રકારના જીવ છે ॥ ૫ સ્થાવર અને ૪ ત્રસ એમ ૯ પ્રકારના જીવ છે, અથવા નપુંસક નારક–પુરૂષદેવ–સ્ત્રીદેવ–ત્રણ વેદવાળા તિર્યંચ–અને ત્રણવેદવાળા મનુષ્ય એ સહિત કરતા પણ ૯ પ્રકારના જીવ છે ॥ પૃથ્વિ આદિ આઠ, અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય, સંજ્ઞિપંચે૦ એ ૧૦ ભેદ છે, અને સિદ્ધ સહિત ૧૧ ભેદ છે, તથા પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા સહિત ૧૨ પ્રકારના જીવભેદો થાય ॥ એ ૧૨ ભેદોમાં અશરીરી (સિદ્ધ) યુક્ત કરે તો ૧૩ ભેદ થાય, તથા એકેન્દ્રિ સૂક્ષ્મ–એકેન્દ્રિય બાદર–દ્વીન્દ્રિય–ત્રી૦–ચતુ૦–સંજ્ઞિપંચે૦ – અસં૦ પંચે૦ – એ

---

૧ ત્રણ વેદવાળાની સાથે એક અવેદક એટલે સિદ્ધ સહિત ગણવાથી

૨ ૭ પ્રકારના અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત ગણતા ૧૨ ભેદ થાય–ઇતિ–ચેત્

૩ ઇંડાથી ઉત્પન્ન થનાર ૪ રસથી ઉત્પન્ન થનાર

૫ ઓરવાળા હોય ૬ પરસેવાથી ઉત્પન્ન થનાર

૭ હાથી વિ ૮ જમીન ભેદીને ઉ ૯ દેવનારક

સાને અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત ગણતા ૧૪ ભેદ પણ થાય ॥ એ ૧૪મા સિદ્ધ સહિત ૧૫ ભેદ થાય, અડજ આદિ ૮ પ્રકા ના પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત ગણતા ૧૬ ભેદ, અને સિદ્ધ સહિત કરતા ૧૭ ભેદ થાય છે ॥ પૂર્વોક્ત ૯ જીવભેદને પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત ભેદથી દ્વિગુણ કરે તો ૧૮ ભેદ થાય તેમા સિદ્ધ સહિત જીવના ૧૯ ભેદ થાય છે ॥ પૃથ્વી આદિ ૧૦ પ્રકારને પર્યા૦ અપર્યા૦થી ગણતા ૨૦ ભેદ થાય, તેમા સિદ્ધ સહિત કરતા જીવના ૨૧ ભેદ થાય ॥ પૃથ્વી-જળ--અગ્નિ-વાયુ-સાધારણવનસ્પતિ અને સૂક્ષ્મ-બાદર બે ભેદે ગણતા ૧૦ ભેદ તેમા પ્રત્યેક વનસ્પતિ મેળવતા ૧૧ ભેદ અને દ્વી૦ ત્રી૦ ચતુ૦ સ૦ અસ૦ મેળવતા ૧૬ ભેદને પર્યાપ્ત પર્યાપ્ત વડે ગણતા ૩૨ ભેદ થાય ॥ તથા ૭ નારક -૧૦ ભવનપતિ-૮ વ્યન્તર-૫ જ્યોતિષી-૧૨ કલ્પ-૯-ગ્રૈવેયક -અને ૫ અનુત્તર એ ૫૬ વૈક્રિયને (દેવોને) ગણીને ત્યાર બાદ તેમા મનુષ્ય અને તિર્યંચ એકત્ર કરે તો ૫૮ ભેદ થાય તેને પણ પર્યા૦ અપર્યા૦ ભેદે ગણતા સર્વ જીવ ૧૧૬ ભેદે થાય ॥ ૩૧-૪૦ ॥

પ્રથમ જે ૩૨ જીવભેદ કહ્યા તમાથી સનિ અને અસનિ એ બે ભેદ બાદ કરતા બાકીના ૩૦ ભેદ સહિત કરે તો ૧૪ ભેદ થાય તેને ભવ્ય-અભવ્ય-દૂરભવ્ય અને આસન્નભવ્ય એ ચાર ભેદે ગુણે તો સસારી જીવોના ૫૮૪ ભે૦ થાય છે ॥ એ સર્વ જીવભેદોને જે સાધુ પોતાના આત્માની પેઠે રક્ષણ કરે તેને સિદ્ધાતના જ્ઞાતા અને દ્રવ્યથી તેમજ ભાવથી ઉભય પ્રકારે સાધુ કહેલા છે ॥

સન્નિજીવોને ૧૦ પ્રાણ છે, તથા અસન્નિ ચતુ૦ ત્રી૦ દ્વી૦ ને એકેક ન્યૂન પ્રાણ છે (અનુક્રમે ૯—૮—૭—૬ પ્રાણ છે), એકેન્દ્રિયને ૪ પ્રાણ છે, એ પ્રમાણે ૪૪ પ્રાણની રક્ષા કરતો સાધુ ચારિત્રધારી કહેવાય છે ॥ પૃથ્વી—જળ—અગ્નિ વાયુ—વન૦—દ્વિ૦—ત્રી૦—ચતુ૦—પંચે૦—અને અજીવ એ (દશપદ)મા પ્રેક્ષણ[1]—ઉત્પ્રેક્ષણ—[2]—પ્રમાર્જન—અને પરિસ્થાપન તથા મન વિગેરે ત્રણ (મન—વ૦—કાયા) એ ૭ મેળવતા ૧૭ પ્રકારનો અસયમ છે તેને ત્યાગ કરે॥ અથવા ૫ મહાવ્રતનુ ગ્રહણ, ૪ કષાયનો રોધ, ૫ ઇન્દ્રિયનો રોધ અને ૩ ગુપ્તિ એ પ્રમાણે સયમના ૧૭ ભેદ પણ કહે છે॥ એ પ્રમાણે પહેલા મહાવ્રતને એવી રીતે પાળે કે જેથી જીવને મરણાન્તે પણ મનથી પીડા ન કરે તે ગચ્છ કહેવાય॥ સકલ્પાદિ ત્રણ પ્રકારને મન આદિ ૩ યોગ તથા કરણ[3] તેમજ ૪ ક્રોધાદિ વડે ગુણતા ૧૦૮ પરિણામ (સયમના ભેદ થાય છે) ॥ इति प्रथम महाव्रतम् ॥ (હવે બીજુ મહાવ્રત કહે છે) જે મુનિઓ યાવજ્જીવ સુધી પોતે અસત્ય બોલે નહિ, બીજા પાસે બોલાવે નહિ, અને બોલતાને અનુમોદન આપે નહિ તેજ નિશ્ચયે મુનિ કહેવાય॥ ભાષા ચાર પ્રકારની છે—૧ સત્ય,[5] ૨ મૃષા, ૩ સત્ય

---

૧ પડિલેહણા ૨. પડિલેહણાનોજ ભેદ છે

૩ સકલ્પ—સમારભ અને સારભ જેનો અર્થ પ્રથમ ફુટનોટમા આનુ ૧૭મી ગાથાના સબધમાં કહ્યો છે

૪ કરવુ—કરાવવુ—અનુમોદવુ

૫ એ ચાર મૂળ ભે૦ તથા ૪૨ ઉત્તરભે નુ સ્વરૂપ ગ્રથાન્તરોથી જાણવુ

મૃષા, ૪ અસત્યામૃષાએ ચારમાથી પ્હેલી અને ચોથી ભાષા બોલવી, તથા બે ભાષાઓ ન બોલવી ॥ ૪૧-૫૦ ॥

કારણ પડયે તો ચારે ભાષા બોલવી પરન્તુ પ્રાણીનો ઘાત થાય એવી ન બોલવી, તેમજ (પ્રાણીનો ઘાત કરનારી એવી) સત્યભાષા પણ સંયમરૂપી આત્માનો ઘાત કરનારી છે માટે ન બોલવી ॥ જનપદસત્ય-સમ્મતસત્ય-સ્થાપનાસત્ય-નામસત્ય - રૂપસત્ય - પ્રાતિત્યસત્ય-વ્યવહાર સત્ય-ભાવસત્ય-યોગસત્ય-અને ઉપમાસત્ય એ ૧૦ પ્રકારની સત્યભાષા છે ॥ ક્રોધથી-માનથી-માયાથી-લોભથી-પ્રેમથી-દ્વેષથી-હાસ્યથી-ભયથી-અભ્યાખ્યાનથી-અને ૧૦મી ઉપઘાતથી એ ૧૦ મૃષાભાષા ન બોલવી ॥ ઉત્પન્ન-વિગત-ઉત્પન્નવિગત-જીવ-અજીવ-જીવાજીવ-અનંત-પ્રત્યેક અદ્ધા-અને અદ્ધાદ્ધા એ ૧૦ મિશ્રભાષા છે ॥ આમન્ત્રણ-આજ્ઞાપન-યાચના-પૃચ્છના-પ્રજ્ઞાપના-પ્રત્યાખ્યાની-ઇચ્છાનુલોમા-અનભિગૃહિત અભિગૃહિત સંશયકારી વ્યાકૃતા અને અવ્યાકૃતા એ ૧૨ પ્રકારની અસત્યામૃષા ભાષા પ્રવૃત્તિધર છે(વ્યવહાર ભાષા છે)॥ત્રણકાળ[1] ૩ વચન[2]-૩ લિંગ[3] પરોક્ષ[4] પ્રત્યક્ષ[5] ઉપનીય[6]-

---

૧ ભૂત ભવિષ્ય-વર્તમાન ૨ એકવચન દ્વીવચન-બહુવચન
૩ સ્ત્રીલિંગ પુલ્લિંગ, નપુંસકલિંગ
૪ દ્રષ્ટિ પ્રાપ્ત નહિ તે પરોક્ષ
૫ દ્રષ્ટિ ૬ ગુણોપનયરૂપ જેમકે આ રૂપવાન

વિપર્યય[1]–અવભાવ[2]–અપનીત[3]–અધ્યાત્મ[4]એ ૧૮ મુ એ ૧૬ વચનવડે[5] યોગ્ય અયોગ્યની સમ્યક પરીક્ષા[6] થયે ગુરૂના નિર્દેશમા (આજ્ઞામા) રહેલો મુનિ સિદ્ધાન્તનો સાર કહે ॥ જે મુનિ હેતુવાદ[7]નિશ્ચય વ્યવહાર વિગેરે સાતનય યુક્ત એવો ઉપદશ જો આપે (તો આરાધક છે નહિતર) બીજો મુનિ (નયયુક્ત ઉપદેશ નહિ આપનાર મુનિ) સિદ્ધાન્તનો વિરાધક જાણવો ॥ इति द्वितीय महाव्रतम् ॥ (હવે ત્રીજુ મહાવ્રત કહે છે) સ્વામિઅ૦ત્ત[8] –જીવ અદત્ત[9] –તીર્થંકર અદત્ત[10]–અને ગુરૂઅદત્ત[11] એ ચાર પ્રકારના અદત્તને દ્રવ્યાદિ ચાર ભેદે મનથી પણ ઈચ્છે નહિ ॥ ૫૧–૬૦ ॥

---

૧ અપનીતોપનીત–આ દુ શીલ છે પણ રૂપવાન છે (પ્રથમ અવગુણને પછી ગુણવાળુ)

૨ ઉપનીતાપનીત–આ રૂપવાન છે પરન્તુ દુ શીલ છે (પ્રથમ ગુણ ને પછી અવગુણવાળુ)

૩ અપનીત–આ દુ શીલ છે

૪ ઇષ્ટ અર્થને ગોપવવાની ઈચ્છાવાળાને શીઘ્ર તેનો જ અર્થ કહેવો તે અધ્યાત્મ વચન

૫ એ ૧૧ વચનો પ્રશ્નવ્યાકરણમાં છે ત્યાં ઉપનીતાદિ ચાર વચનનો ક્રમ ઉપનીત–અપનીત ઉપનીતાપનીત અપનીતોપનીત એ રીતે છે અને આ ગાથાનો ક્રમ ભિન્ન છે

૬ અર્થાત્ શાસ્ત્રના વચનમા દરેક વચન આ ૧૬ પ્રકારે વિચારતા બરાબર આવડે ત્યારે જ સિદ્ધા ત વાંચવાનો અધિકારી ગણાય

૭ હેતુ હેત્વાભાસ વિગેરે ન્યાયની પરિપાટી

૮ વસ્તુના માલિક નહિ આપેલી

૯ એ વસ્તુની પોતાની સમતિ ન હોય અને ગ્રહણ કરવી.

૧૦ તીર્થંકરે નિષેધ કરેલી, ૧૧ ગુરૂએ નિવારણ કરેલી

વિશુદ્ધ નયવાળાઓને સર્વ વસ્તુ પ્રત્યે સઙ્કલ્પ તે સંરંભ, પરિતાપ–સતાપ ઉપજાવવો તે સમારંભ અને ઉપદ્રવ કર વાથી–વિનાશથી આરમ્ભ કહ્યો[1] છે ॥ ઇતિ તૃતિય મહાવ્રતમ્ ॥ (હવે ચોથુ મહાવ્રત કહે છે)—મન, વચન, કાયા એ ત્રણ યોગે કરવુ કરાવવુ ને અનુમોદન એ ત્રણ કરણવડે દેવસબધી–ઔદારિકસબધિ ૯–૯ ભેદ ગણતા ૧૮ પ્રકારનુ બ્રહ્મચર્ય છે, એ ૧૮ ભેદે બ્રહ્મચર્ય પાળતો સાધુ ત્રણે કાળમા સ્રીની ઇચ્છા ન કરે ॥ સપ્રાપ્ત અને અસપ્રાપ્ત એ બે ભેદમા ૨૪ પ્રકારનો કામ છે, ત્યા સપ્રાપ્ત કામ ૧૪ પ્રકારનો છે, અને અસપ્રાપ્ત કામ ૧૦ પ્રકારનો છે ॥ તેમા ૧૦ પ્રકારનો અસંપ્રાપ્ત[2] કામ આ પ્રમાણે–ઇચ્છા[3]–ચિન્તા[4] શ્રદ્ધા[5]–સ્મરણ[6]–વિકલ્પ[7]

---

૧ અહિં આ ગાથાનુ ૩ જુ ચરણ સપ્ઘનપાગં વિગુસાગ એ પ્રમાણે શ્રી ભગવ૦મા વ્યવહારસ્થલમાં આલોચના પ્રસગ માટે વિશુદ્ધ ગણ્યા છે (અન્યથા અન્તિમ નયો વિશુદ્ધ નયો છે) તે માટે અહિં પાઠભેદ છે અહિં પ્રથમના ત્રણ નયોને શ્રી આરભાદિ ક્રિયાના વર્ણનમાં વૃત્તિને વિષે

૨ સ્રી પુરુષનો વચન અથવા કાયાથી સબધ થયા વિના જે મનોગત દશાઓ તે અસંપ્રાપ્તકામ

૩ સ્રીનો અભિલાષ માત્ર તે ઇચ્છા

૪ સ્રીની રૂપ આદિ સૌન્દર્યતા વિચારવી તે ચિન્તા

૫ સ્રીના સગમનો અભિલાષ કરવો તે શ્રદ્ધા

૬ સ્રીનુ રૂપચિત્ર આદિ દેખીને સજ્જનો હર્ષ માનવે તે સ્મરણ

૭ સ્રીના વિરહના દુખથી હાવભાદિ વિનોદ હિત ઉદ્વેગ કરવો તે વિકલ્પતા

-લજ્જાનાશ[1]-પ્રમાદ[2]-ઉન્માદ[3]-તદ્ભાવ[4] અને ૧૦મું મરણ છે તથા હવે સમાત[5] કામ પણ સંક્ષેપમાં કહું છું-દ્રષ્ટિસંપાત[6] - દ્રષ્ટિસેવા[7] - સંભાષણ[8] - હાસ્ય[9] - લલિત[10] -ઉપગૂહન[11]-દંતનિપાત[12] નખનિપાત[13] ચુંબન[14]-આદિ

---

૧ ગુરૂ આદિ પાસે પણ રાગી સ્ત્રીના ગુણાદિ કહેવા તે **લજ્જાનાશ**

૨ સ્ત્રીની પ્રાપ્તિ માટેજ સર્વ ઉદ્યમ કરવો તે **પ્રમાદ**

૩ સ્ત્રીમાં ચિત્ત એકાગ્ર થતાં બીજું આલજાલ બોલવું-બેભાન થવું તે **ઉન્માદ**

૪ સ્તંભાદિકને પણ સ્ત્રીની બુદ્ધિએ આલિંગનાદિ કરવું તે **તદ્ભાવ** મરણ પ્રસિદ્ધ છે (કેટલાક શાસ્ત્રો નિકૃષ્ટ અવસ્થાને પણ અહિ મરણ કહે છે)

૫ સ્ત્રીપુરૂષનો સંબંધ થતાં જે દશાઓ થાય છે તે **સમાપ્તકામ**

૬ સ્ત્રીનાં સ્તનાદિ જોવાં તે **દ્દષ્ટિસંપાત**

૭ સ્ત્રી પુરૂષે હાવભાવપૂર્વક દ્દષ્ટિએ દ્દષ્ટિ મેળવવી સામસામુ જોઈ રહેવું તે **દ્દષ્ટિસેવા**

૮ અવસર મળ્યે કામકથા કરવી તે **સંભાષણ**

૯ **હાસ્ય** પ્રસિદ્ધ છે

૧૦ બાઝ-ચોસર-ઇત્યાદિ રમવું તે **લલિત**

૧૧ ગાઢ આલિંગન તે **ઉપગૂહન**

૧૨ દંતનિપાત-દાંતથી છેદવાનો કામવિધિ (બચકાં ભરવાં તે)

૧૩ નખથી છેદ કરવા (નખથી શરીર વલુરવું) તે **નખનિપાત**

૧૪ **ચુંબન** પ્રસિદ્ધ છે

ગન[1] —આદાન[2] —કરત[3] —સેવન[4] —અને અનંગક્રીડા[5] ॥ ઈત્યાદિ ભેદવાળુ મૈથુન કાર્ય કદી પણ ઇચ્છે નહિ તથા ૯ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિ દરેક પ્રકારના પ્રાણીઓની સાથે સર્વ પ્રકારના સંગથી સાચવે (તે ૯ ગુપ્તિઓ આ પ્રમાણે) ૧ વસતિ[6]–૨ કથા[7] ૩ નિષદ્યા[8] -ઈન્દ્રિય[9]- કુડ્યન્તર[10] –પૂર્વક્રીલિત[11]–પ્રણીત[12]–અતિમાત્રાહાર[13] અને ભૂષણ[14] એ બ્રહ્મચર્યની નવ ગુપ્તિઓ (નવવાડ) છે ॥ જે કોઈ ક્રોડ નમે સોનૈયાનુ દાન આપે, અથવા સુવર્ણનુ જીનભુવન કરાવે, તો પણ તેને તેટલુ પુણ્ય નથી થતુ કે જેટલુ બ્રહ્મચર્યથી પુણ્ય થાય છે ॥ શીલવ્રત એ કુળનુ આભરણ છે, શીલવ્રત એ સર્વ રૂપમા ઉત્તમ રૂપ છે, શીલ એજ નિશ્ચયે પંડિતપણુ છે, અને શીલ એજ નિરૂપમ ધર્મ છે ॥૬૧-૭૦॥

---

૧ કિંચિત્ સ્પર્શ તે આલિંગન

૨ સ્તનાદિ ગ્રહણ તે આદાન ૩ ભગના આસન તે કરણ.

૪ મૈથુન ક્રીડા તે સેવન

૫ અસભ્ય (મૈથુન સિવાયની) ચેષ્ટા તે અનંગક્રીડા

૬ સ્ત્રી અને નપુંસક તથા તિર્યંચની વસતિમાં ન રહેવુ તે.

૭ સ્ત્રી કથા ન કરવી ૮ સ્ત્રીના ઉઠ્યા પછી તરત ત્યાં ન બેસવુ

૯ સ્ત્રીનાં અંગોપાંગ ન જોવા

૧૦ એક ભીંતિને આંતરે સ્ત્રી રહેતી હોય ત્યાં ન રહેવુ.

૧૧ પૂર્વકૃત કામક્રીડા ન સંભારવી

૧૨ સ્નિગ્ધ માદક આહાર ન કરવો

૧૩ અધિક આહાર ન કરવો ૧૪ શરીરવિભૂષા ન

શીલ એ ઉત્તમ ધન છે, શીલ ને પરમ કલ્યાણકારી છે, શીલ સદ્‌ગતિનુ કારણ છે, અને શીલ એ આચારરૂપી નિધિનુ સ્થાન છે ॥ જો કે કોઈ એક સ્થાને રહેનાર હોય, મૌનવ્રતવાળો હોય, મુડ થયેલ હોય, વલ્કલી (છાલ પહેર નારો) હોય, અથવા તપસ્વી હોય પરતુ જો અબ્રહ્મની ઈચ્છા (વિષયની ઈચ્છા) રાખતો હોય તો તેવો બ્રહ્મા પણ મને રૂચતો નથી ॥ સ્ત્રીઓની યોનિમા ૯ લાખ ગર્ભજ[1] જીવો હોય છે, એક બે અથવા ત્રણ અને વધારેમા વધારે ગર્ભપૃથકત્વ[2] (૯ ગર્ભજજીવો) પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે ॥ સ્ત્રીઓની યોનિમા દ્વીન્દ્રિય[3] જીવો અસખ્ય ઉત્પન્ન થાય છે, અને ચવે છે, તેમજ સમ્મૂર્ચ્છિમ[4] પણ અસખ્ય ઉત્પન્ન થઈ મરણ પામે છે ॥ સ્ત્રીના ઋતુ કાલ વખતે તો તે સર્વે જીવો પાપોનુ પાત્ર છે, અને (યોનિ તે) જીવોનુ ભવન છે, તે કારણથી જે ધીર પુરૂષો છે તેઓ પ્રધાન એવા બ્રહ્મચર્યવ્રતને ધારણ કરે છે ॥ સ્ત્રીના

---

૧ ગર્ભજ પચેન્દ્રિય મનુષ્ય

૨ અહિ છાપેલી પ્રતમાં गम्भपुहुत्त શબ્દ છે, અને સબોધસપ્તતિકા વિગેરેમાં इत्थीजोणीए समवति बेइंदिया उ जे जीवा इक्को व दो व तिन्न व लक्खपुहुत्तं च उक्कोसं ॥ માટે ઉત્કૃષ્ટ ૯ લાખ (અર્થ) ઉચિત છે

૩ દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસ જીવો નહિ પણ દ્વીન્દ્રિયો કહ્યા છે

૪ સમ્મૂર્ચ્છિમમનુષ્ય.

સભોગ વખતે રૂની નલિકાનાયોગપ્રયોગ દ્રષ્ટાન્તના સદ્ભાવથી તે સર્વે જીવોનો સમકાળે વિનાશ થાય છે ॥ જીનેશ્વરોએ શીલવ્રતને સર્વવ્રતોને શોભાવનાર કહ્યુ છે, એ વિષયરૂપ હલાહલ વિષવડે જેઓ ચળાયમાન થયા નથી તે મહાધૈર્યવત છે ॥ આત્માનુ કલ્યાણ કરનાર એવા સુવિહિત મુનિઓને સ્ત્રીનો સગ તથા સ્ત્રીનુ રૂપ દેખવુ પણ નિષેધ કરેલ છે, કારણકે બ્રહ્મચર્યવ્રત શરીરનુ ઉત્તમ આભૂષણ છે ॥ જેમ કુકડીના બચ્ચાને કુબતથી (મજારીથી બિલાડીથી) હમેશા ભય રહે છે, તેમ નિશ્ચયે બ્રહ્મચારી મુનિને સ્ત્રીના સગથી મહાભય હોય છે ॥ પુરૂષના આસન ઉપર સ્ત્રી ૩ પ્રહર સુધી ન બેસે, અને સ્ત્રીનાઆસનને પુરૂષ અન્તમૂહૂર્ત સુધી વર્જીત કરે (ન બેસે) ॥૭૧–૮૦ ॥

અબ્રહ્મચય ઘોર અને પરિણામે ભયકર છે, અને નિશ્ચયે ભયકર છે, તે કારણથી નિગ્રન્થો મૈથુનનો સસર્ગ વર્જે ॥ પાત્ર–ઉપકરણ–તથા શરીર વિગેરેમા અને ગામ દેશ તથા સયનેવિષે જે કદીપણ મમત્વભાવ ન કરે તે શ્રમણના ગુણવાળો મુનિ છે ॥ દ્રવ્યાદિ (દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવ એ) એ ચારે પ્રકારના પરિગ્રહમા જે પ્રતિબધ–રાગ ન કરે તથા વદન પૂજા સત્કારમા તથા માન અને અપમાનમા જે સમાનવૃત્તિવાળો હોય તે સાધુ કહેવાય ॥ ચાર પ્રકારના અશન આદિ (અશન–પાન–ખાદિમ–સ્વાદિમ)મા સવમા દ્રવ્યાદિ ચાર પ્રકારે (દ્ર૦ ક્ષે૦ કા૦ ભા૦થી)જે સનિધિપ્રબધ (સગ્રહ કરી રાખવાની ઈચ્છા) કારણ પડયે પણ ન કરે તે સાધુ કહેવાય ॥ નિત્ય સ્વાધ્ય

રહે, શુભધ્યાનવાળા હોય, ઈત્યાદિ ગુણવાળા સાધુઓ જે ગચ્છમા નિયતવિહાર કરે છે તે મુનિ ગચ્છ છે, અને સુવિહિત છે ॥ જે ગચ્છમા આચાર્ય ઉપાધ્યાય સ્થવિર પ્રવર્તક અને મુનિ એ પાચે રાત્નિક (જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રરૂપ રત્નવાળા) હોય, અને ગુણવડે વિભૂષિત હોય તે ગચ્છ કહેવાય ॥ દુષમ કાળવડે દોષિત થયેલા અમારા સરખા જીવો તે કયા ! અહો જો જીનાગમ ન હોય તો અમારા જેવા અનાથોનુ શુ થાત ! ॥ જો ગચ્છમા પ્રવચન રત્નના નિધાન એવા આચાર્યો નાયક હોય (તે જ ગચ્છ કહેવાય) અને સાપ્રતકાળે પણ જે કારણથી સર્વ ધર્મ તે આચાયના અધિષ્ઠાનવાળો[1] છે ॥ શ્રી તીર્થંકરો તો માર્ગ દર્શાવીને ક્યારનાએ અજગામર પણ પામ્યા છે, માટે વત માન કાળમા તો સર્વ શાસન આચાર્યોજ ધારણ કરે છે ॥ પ્રતિરૂપ આદિ ૧૪ ગુણ,[2] ક્ષાન્તિ ૧૦ પ્રકારનો ધર્મ અને ૧૨ ભાવનાઓ એ આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥ ૮૧-૯૦ ॥

પાચ ઈન્દ્રિયોનો સવર કરનાર, તથા ૯ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિને ધારણ કરનાર, તથા ચાર કષાયના ત્યાગી એ ૧૮ ગુણ સહિત તથા મહાવ્રત યુક્ત, ૫ પ્રકારના આચાર પાળવામા સમર્થ, ૫ સમિતિવાળા અને ૩

---

૧ અર્થાત્ આચાયને આધારે સર્વ ધર્મ વર્તમાન કાળમાં પ્રવર્તે છે

૨ પ્રતિરુપ-તેજસ્વી-યુગપ્રધાનઆગમવ ત-મધુરવચન-ગભી -ધૈર્ય-ઉપદેશપ ટ્યુ-અપરિશ્રાવી-સૌમ્ય - સગ્રહશીલ - અભિગ્રહમતિ અવિકથ્ય-અચપલ પ્રશાન્તચિત્ત.

ગુપ્તિવાળા એ પ્રમાણે ૩૬ ગુણ સહિત આચાર્ય હોય છે ॥ વિધિપૂર્વક અંગીકાર કરેલ ચારિત્રવાળા, ગીતાર્થ, વાત્સલ્ય ગુણવાળા, સુશીલ, ગુરૂકુલવાસને સેવ્યો હોય અને અણુયત્તિપર (અનુવર્તનામા તત્પર) એવા ગુરૂ કહ્યા છે ॥ ઉત્તમ દેશ કુલ જાતિ અને રૂપવાળો, સંઘયણવાળો, ધૈર્યવંત, અનાશંસી (નિરિચ્છ), અવિકથાવાળો, માયારહિત, સ્થિરપરિપાટીવાળો[1], ગૃહિતવચનવાળો,[2] પર્ષદાજીતનાર, નિદ્રા જીતનાર, મધ્યસ્થ, દેશકાળ ભાવને જાણનાર, શીઘ્રપ્રાપ્ત બુદ્ધિવાળો, અનેક પ્રકારના દેશોની ભાષા જાણનાર, પંચ પ્રકારના આચારમાં યુક્ત, સૂત્ર-અર્થ-અને સૂત્રાર્થની વિધિને જાણનાર, ઉદાહરણ-હેતુ-ઉપનય-અને નયમાં નિપુણ, ગ્રહણ કરવામાં કુશલ, સ્વસિદ્ધાન્ત અને પર સિદ્ધાન્તને જાણનાર, ગંભીર, દીપ્તિમાન્, ઉપદ્રવરહિત, સૌમ્ય ઇત્યાદિ સેંકડો ગુણ સહિત એવા પ્રવચનનો ઉપદેશ આપનારા-સુગુરૂ-આચાર્ય હોય છે ॥ ગણિસંપદા ૮ પ્રકારની છે, પુન તે દરેક ગણિસંપદા ચાર ચાર પ્રકારની છે (તેથી ૩૨) અને ૪ પ્રકારની વિનયપ્રવૃત્તિ એ ૩૬ ગુણ આચાર્યના છે ॥ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ પ્રત્યેકના આઠ આઠ ભેદવાળા (તેથી ૨૪) અને ૧૨ પ્રકારના તપ એ પ્રમાણે આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥ આચાર વિગેરે ૮, તેમજ ૧૦ પ્રકારનો સ્થિતકલ્પ, બારપ્રકારનો તપ, અને ૬ પ્રકારે

---

૧ અતિ પરિચિત સૂત્ર અર્થવાળા (અતિ અભ્યાસથી સ્થિર થઇ છે યોગરૂપ પરિપાટી જેની તે સ્થિરપરિપાટી)

૨ વચનવાળા અથવા અસ્ખલિત

ાવશ્યક એ પ્રમાણે આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥૯૧-૧૦૦॥

૧૮ પાપસ્થાનનો ત્યાગ, સાધુની ૧૨ પ્રતિમા ધારણ રનાર, અને ૬ મહાવ્રતની રક્ષામા ધીર એ પ્રમાણે આચા ના ૩૬ ગુણ છે ॥ ૨૨ પરિસહ સહન કરનાર, ૧૪ ભૂત-ામ (જીવ ભેદ)ના રક્ષક, એ પ્રમાણે શ્રી જીનેન્દ્રોએ આચાર્યના ૩૬ ગુણ કહ્યા છે ॥ સારણાદિ ૪ શિક્ષા, દાના દેક ૪ ધર્મ, ચાર ધ્યાન તે પણ એકેક ચાર ચાર પ્રકારનુ ધ્યાન, અને ૧૨ ભાવના એ સર્વનો ઉપદેશ આપવામા તત્પર છે તેથી આચાર્યના એ ૩૬ ગુણ છે ॥ ૫ ચારિત્ર, ૫ મહાવ્રત, ૫ સમિતિ, ૫ આચાર, ૫ સમ્યકૃત્વ, ૫ સ્વાધ્યાય, અને પાચ વ્યવહાર તથા ૧ સંવેગ એ ૩૬ વડે અલકૃત શરીરવાળા હોવાથી આચાર્યના એ ૩૬ ગુણ છે ॥ ૫ ઈન્દ્રિય, ૫ વિષય ૫ પ્રમાદ, ૫ આશ્રવ, ૫ નિદ્રા, ૫ દુષ્ટ ભાવના એ ૩૦નો ત્યાગ કરવાવાળા, અને છ કાય જીવની જયણામા તત્પર એ ૩૬ ગુણ આચાર્યના છે ॥ ૬ લેશ્યા, ૬ આવશ્યક, ૬ દ્રવ્ય, ૬ વચન, ૬ દોષ તેમજ ૬ ભાષાને જ્ઞાનગુણ વડે જાણે તે આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥ ૭ પિંડેષણા, ૭ પાનૈષણા, ૭ ભય, ૭ સુખ, અને ૮ મદના સ્થાન એ પ્રમાણે સદાકાળ આચાર્યના ૩૬ ગુણ જાણવા ॥ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર એ ત્રણ આચારના ૮-૮-૮ આચાર, ૮ ગુરૂના ગુણ અને ચાર શુદ્ધિ સહિત એ ૩૬ ગુણયુક્ત આચાર્ય છે ॥ ૮ અષ્ટાંગયોગ, ૮ સિદ્ધિ, ૮ દૃષ્ટિ, ૮ કર્મ જાણનાર, અને દ્રવ્યાદિ ચારઅનુયોગ ધરનાર એ ૩૬ ગુણ આચાર્યના છે ॥ ૯ પાપનિદાનનુ નિવારણ કરનાર, ૯ બ્રહ્મ

ગુપ્તિ ધરનાર, ૯ કલ્પવિહાર કરનાર, અને ૯ તત્ત્વના જ્ઞાની એ ૩૬ ગુણ સહિત આચાર્ય છે ॥ ૧૦૧-૧૧૦ ॥

૧૦ ઉપઘાત, ૧૦ અસવર, ૧૦ સકલેશ, અને હાસ્યાદિ ૬ નો ત્યાગ કરેલ એ ૩૬ ગુણવાળા આચાર્ય જીનશાસન પ્રવર્તાવનાર છે ॥ ૧૦ સમાચારી, ૧૦ સમાધિસ્થાન, એ વીસનો ઉપદેશ આપે અને ૧૬ કષાયથી રહિત હોય એ ૩૬ ગુણ સહિત આચાર્ય હોય છે ॥ સમાધિના ચાર સ્થાનના દરેકના ચાર ભેદ હોવાથી ૧૬ સમાધિસ્થાન, ૧૦ અશન વિશુદ્ધિ (પિંડવિશુદ્ધિ), અને ૧૦ પ્રતિસેવા રહિત એ પ્રમાણે આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥ ૧૦ મુનિધર્મ, ૧૦ વિનય, ૧૦ વેયાવચ્ચ, અને ૬ અકલ્પ રહિત એ પ્રમાણે ૩૬ ગુણ સહિત આચાર્ય હોય છે ॥ ૧૦ રૂચિ-૨ શિક્ષા-દૃષ્ટિવાદ સહિત ૧૨ અંગ-અને ૧૨ઉપાંગ એ પ્રમાણે આચાર્યના ગુણની સંખ્યા ૩૬ છે ॥ ૧૧ ગૃહસ્થપ્રતિમા-૧૨ ગૃહસ્થના વ્રત-૧૩ ક્રિયાસ્થાન-એ સર્વને જાણતા તથા વર્જતા (એટલે ગૃ૦પ્રતિમા અને ગૃ૦વ્રતને જાણતા અને ૧૩ ક્રિયાસ્થાનને વર્જતા) એવા આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥ ૧૦ પ્રકારનુ પ્રાયશ્ચિત-૧૨ ઉપયોગ-અને ૧૪ ઉપકરણને વિધિપૂર્વક અંગીકાર કરતા આચાર્ય ૩૬ ગુણવાળા છે ॥ ભાવના-તપ-અને સાધુની પ્રતિમા એ દરેકના ૧૨-૧૨-૧૨ ભેદ હોવાથી બારને ત્રણે ગુણવા, એ પ્રમાણે ૩૬ ગુણવાળા આચાર્યને શુદ્ધબુદ્ધિએ નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે ॥ અંડસૂક્ષ્મ વિગેરે આઠ સૂક્ષ્મ, તથા ૧૪ ગુણસ્થાન, અને ૧૫ પ્રતિરૂપ વિગેરે એ ૩૬ ગુણ શ્રી આચાર્યના છે ॥ ૩ ગારવ-૩

સંજ્ઞા–અને ૧૫ યોગ–એ ૩૬ ગુણને જે હંમેશા જાણે તે આચાય કહેવાય ॥૧૧૧–૧૨૦॥

૧૬ ઉદ્ગમદોષ–અને ૧૬ ઉત્પાદનાદિ દોષ અને ૪ દ્રવ્ય અભિગ્રહ એ પ્રમાણે આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥ ૧૬ વચન–૧૭ સંયમ–અને ૩ વિરાધના એ ૩૬ ગુણવડે અલંકૃત શરીરવાળા આચાય હોય છે ॥ ચારિત્રને અયોગ્ય એવા ૧૮ પ્રકારના પુરૂષને ચારિત્ર ન આપે અને ૧૮ પાપસ્થાનનો ત્યાગ કરે એ પ્રમાણે આચાર્યના ૩ ગુણ છે ॥ ૧૮ પ્રકારના બ્રહ્મચર્યને ધારણ કરે, અને ૧૮ હજાર શિલાગરથના વહનમા વૃષભ સરખા હોય, એ આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥ ૧ મિથ્યાત્વ–૨૦ અસમાધિસ્થાન–૫ મંડલિના દોષ–અને ૧૦ એષણાના દોષ (એ સર્વનો ત્યાગ કરે) તે આચાયના ૩૬ ગુણ છે ॥ ૨૧ સબલ દોષ–૧૫ શિક્ષાશીલના સ્થાન–એ પ્રમાણે સદ્ગુણના સમૂહવાળા આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥ ૧ મિથ્યાત્વ–૩ વેદ–૬ હાસ્યાદિ–અને ૪ કષાય એ ૧૪ અભ્યન્તર ગ્રન્થિ અને ૨૨ પરિષહ એ ૩૬ ગુણ આચાર્યના છે (અહિં ગ્રંથિનો ત્યાગ જાણવો અને પરિષહ સહન કરવાનો આદર જાણવો) ॥ સાધુના ૨૭ ગુણ–અને અશનાદિકની ૯ કોટિએ વિશુદ્ધિ એ પ્રમાણે આચાયના એ ૩૬ ગુણ સદાકાળ હોય છે ॥ ૨૫ પડિલેહણા– કાય વિરાધનાનો ત્યાગ–અને ૫ વેદિકાદિકની શુદ્ધિ એ ૩૬ ગુણવાળા આચાય છે ॥ ૧૨૧–૧૩૦ ॥

૩૨ યોગસંગ્રહના ગુણવડે સહિત, અને ૪ પ્રકારના ભાવવડે એટલે આચરણા–સંભાષણા–વાસના–અને પ્રવર્તના

સહિત એ ૩૬ ગુણ આચાર્યના છે ॥ લબ્ધિના ૨૮ તથા પ્રભાવક પુરૂષના ૮ ભેદ એ પ્રમાણે હમેશા ગુરૂના ગુણ જાણવા ॥ ૨૯ પાપસૂત્રના પ્રસંગ રહિત, અને ૭ શુદ્ધિના ગુણવાળા એ પ્રમાણે આચાર્યના હમેશા ૩૬ ગુણ જાણવા ॥ અન્તરંગ શત્રુ અને ૩૦ મોહનીયના સ્થાન (ના ત્યાગ) તે નિપુણ બુદ્ધિવાળાઓએ આચાર્યના ૩૬ ગુણ જાણવા ॥ ૩૧ સિદ્ધના ગુણ અને ૫ જ્ઞાન એ પ્રમાણે આચાર્યના ૩૬ ગુણને હમેશા હૃદયમા ધારણ કરવા ॥ આદિકના ૪ ઉપસર્ગ વિશુદ્ધમનથી હમેશા સહન કરે, અને જીવના ૩૨ ભેદ જાણે, એ પ્રમાણે આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥ તથા ૪ વિકથા અને વદનાના ૩૨ દોષનો હમેશા ત્યાગ કરે, એ સ્વભાવથીજ આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥ ૩૩ આશાતનાનો ત્યાગ અને ૩ વીર્યાચારનુ અગોપન એ પ્રમાણે આચાર્યના ૩૬ ગુણ સત્ય રીતે કહ્યા છે ॥ પાચ મહાવ્ર તની ૨૫ ભાવનાઓવડે ભાવિત તથા ૧૧ અગને ધારણ કરનાર એ આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥ ૧૨ અગને ધારણ કરનાર તથા ૧૦ પયન્ના- છેદ-૪ મૂળસૂત્ર-૧ નદીસૂત્ર-અને ૧ અનુયોગદ્વાર સૂત્રના જ્ઞાનને ગચ્છપ્રતિપક્ષ રહિતપણે ધારણ કરનાર એ આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥ ૧૩૧-૧૪૦ ॥

જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપ-અને વીર્યાચાર એ પાચ આચારને કરવું-કરાવવું-અને અનુમોદવુ એ ત્રણ કરણ ભેદે ગણતા ૧૫ આચારના ભેદ તથા ૧૦ પ્રકારની સમાચારીમા કુશળ-તથા ૫ સમિતિ અને ૫ સ્વાધ્યાય સહિત અને અપ્રમત્તતા આચાર્ય હમેશા ૩૬ ગુણ

જૈન કરે છે ॥ ૮ પ્રવચન માતા-૮ સુખદુ ખની શય્યા-૩ પ્રકારનુ સત્ય-૯ ભાષા-૭ ધ્યાન-૭ વિભ ગ-અને ર ધર્મ એ આચાર્યના ૩૬ ગુણ છે ॥ ઈત્યાદિ અનેક સે કડો ગુણના સમૂહવડે સહિત અને સુવિહિત મુનિઓને હિતકારી એવા અતિ પ્રશસ્ત આચાર્ય ગચ્છને વિષે મેઢી સરખા કહ્યા છે ॥ ॥ इति आचार्यगुण षट्त्रिंशिका ॥ દ્રવ્યથી અને ભાવથી મૂળ ગુણ અને ઉત્તરગુણવડે વિશુદ્ધ, શાસનનો ઉત્કર્ષ કરનાર, અને નારણા વિગેરેમા ઉદ્યમવ ત એવા ગીતાર્થ ગુરૂ હોય છે ॥ તે આચાય શ્રી જીન શાસનરૂપી પ્રાસાદને પીઠ સમાન અને પ્રાકાર (ગઢ) સમાન કહ્યા છે અને તેવા આચાર્યોની કુતીર્થિઓવડે કોઇ પણ રીતે લઘુતા થઈ શકતી નથી ॥ જે શ્રી જીનેન્દ્રના ધમ ને પ્રગટ કરે છે, તે ભાવઆચાર્ય શ્રી તીર્થંકર તુલ્ય કહ્યા છે પરન્તુ જે આચાર્ય જીનેન્દ્ર મતનુ ઉલ્લ ઘન કરે છે, તે કાપુરૂષ (કાયર પુરૂષ-પામર) છે, પણ સત્પુરૂષ નથી ॥ તીર્થભાવને પ્રાપ્ત થયેલ એવા તીર્થંકર ભીક્ષાર્થે જતા નથી તેમ આચાર્ય પણ વસ્ત્ર અશન આદિકની ભીક્ષાર્થે જાય નહિ ॥ સિદ્ધાન્તને વિષે જેટલો (અથવા જે કાળે જેટલો સિદ્ધાન્તનો) સાર વર્તે છે તેટલો સર્વ સાર પ્રાપ્ત કરે, અને શ્રી અરિહ તની પેઠે નિ શ્ચયપણે સર્વ શુદ્ધ સિદ્ધાન્તના રહસ્યને યથાર્થ કહેનાર એવા આચાર્ય હોય છે ॥ જેમ અરિહ ત ભગવ ત સમવસરણમા પર્ષદા ઓની મધ્યે રહ્યા છતા પહેલે પ્રહરે વ્યાખ્યાન કરે છે, ત્યા આચાર્ય પણ તેવીજ રીતે બીજી વ્યાખ્યાન આપે છે પણ બીજે સ્થાને નહિ ॥ ૧૪૧-૧૫૦ ॥

જેમ તીર્થંકરની આજ્ઞા ઉલ્લંઘન કરવા યોગ્ય નથી તેમ આચાર્યની આજ્ઞા પણ ઉલ્લંઘન કરવા યોગ્ય નથી તથા જેમ તીર્થંકર ભગવંત મંડલીમા ભોજન કરતા નથી તેમ આચાર્ય પણ મંડલિમા ભોજન કરતા નથી ॥ જેમ તીર્થંકર સર્વને પૂજ્ય છે, તેમ આચાર્ય પણ સર્વ પૂજ્ય છે તથા પરિષહના સમૂહમા જેમ તીર્થંકર ભગવંત નિર્ભય છે, તેમ ધર્મ કાર્યમા આચાર્ય પણ નિર્ભય છે ॥ તેમજ (તીર્થંકર ભગવંત જેમ લોકનું કાર્ય ન ચિંતવે તેમ) આચાર્ય લોકનું કાર્ય ન ચિંતવે, વિકથા ન કરે, સંલાપ ન કરે, અને નિઃસંગપણામા તત્પર એવા આચાર્ય ધ્યાનમા એકાકી થયા છતા ધર્મ ધ્યાનમા રહે ॥ એ પ્રમાણે સિદ્ધાન્તમા આચાર્યના ૯ કલ્પ તીર્થંકર તુલ્ય કહ્યા છે, તેવા આચાર્યની આજ્ઞામા વર્તવું તે ધર્મની પ્રભાવના છે ॥ શ્રી જીનેન્દ્ર ભગવંતની આજ્ઞાએ તપ, આજ્ઞાએ સંયમ, અને આજ્ઞાએ દાનાદિક ધર્મો છે, અને આજ્ઞા રહિત એવો જે મુનિધર્મ તે અસાર કહ્યો છે ॥ જેમ ફોતરા ખાંડવા, મડદાને શણગારવું, અને શૂન્ય અરણ્યમા રૂદન કરવું, એ સર્વ નિરર્થક તેમ આજ્ઞા રહિત અનુષ્ઠાન પણ નિરર્થક છે ॥ આજ્ઞાભંગ કરનાર જો કે વિશુદ્ધ આહાર કરે, અને ધર્મોપદેશ ઈત્યાદિ કરે તોપણ તેનું તે સર્વ અનુષ્ઠાન નિષ્ફળ છે ॥ સર્વે પણ જનો અરિહંત તે દેવ, સુગુરૂ તે ગુરૂ, એમ નામ માત્રથી કહે છે, પરન્તુ પુણ્ય રહિત એવા તે જનો તેનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણી શકતા નથી ॥ વર્તમાનકાળના દોષથી તેમની સેવાનો પ્રસંગ તો દૂર રહ્યો, પરન્તુ તેમનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણવું તે પણ લોકમા દુર્લભ છે ॥ તેઓ ધન્ય

છે, તેઓ કૃતપુણ્ય છે, તેઓ કૃતાર્થ છે, અને તેઓનો જન્મ પણ સુજીવિત (સુજન્મ) છે કે જેઓએ સુગુરૂનુ સ્વરૂપ જાણ્યુ છે, તેમને વદના કરે છે, અને તેમનુ ધ્યાન કરે છે ॥ ૧૫૧-૧૬૦ ॥

જે ગચ્છમા દેવેન્દ્રોએ પૂજીત એવા ઋષભદેવાદિ તીર્થકરોની આજ્ઞાનુ ઉલ્લઘન થતુ નથી તેવા ભાવાચાર્યની નાયકતાવાળા ગચ્છને ગચ્છ જાણવો ॥ જે ગચ્છમા દાત રહિત થયેલા વૃદ્ધ સાધુઓ પણ સાધ્વીઓ સાથે આલાપ સલાપ કરતા નથી, અને સ્રીના અગ ઉપાગાદિ ચિતવતા નથી તે ગચ્છ કહેવાય ॥ જે ગચ્છમા પૃથ્વી-(પાણી)-અગ્નિ-પવન-વનસ્પતિ અને ત્રસ એ વિવિધ પ્રકારના જીવોને મરણાન્તે પણ મન માત્રથી પીડા કરતા નથી તે ગચ્છ કહેવાય ॥ જે ગચ્છમા એવા આચાર્ય અને એવા ઉપાધ્યાય હોય તે ગચ્છ શ્રી જીનેન્દ્રશાસનરૂપી પ્રાસાદના સ્તભમા ઉપર રહેલી વેદિકા (ઉદ્દગતવેદિકા[1]) સરખો જાણવો ॥ શાત-પ્રસન્ન મુખવાળા-વિધિવડે સર્વને ભણાવવામા કુશળ-આચાર્યના વચનને પાળવામા તત્પર-ઉત્તમ કાર્ય કરનાર-૨૫ ગુણસહિત -વિશેષત સત્ય કાર્યવાળા-સત્ય વચનવાળા-સઘ વિગેરેના કાર્યમા તત્પર-અને દ્રઢ પ્રતિજ્ઞાવાળા (એવા ઉપાધ્યાય) હોય છે ॥ ૧૧ અગ તથા ૧૪ પૂર્વ પોતે ભણે અને બીજાને ભણાવે તે ૨૫ ગુણવાળા ઉપાધ્યાય કહેવાય ॥ ૧૧ અગનુ

---

૧ જેના ઉપર માટડાના છેડાઓ ગોઠવાય છે તે સ્તભની ઉપરની કુભી.

ત ધારણુ કરનાર, ૧૨ ઉપાગને ભણુનાર, તથા ૧ [illegible]
ત્તરિ અને ૧ કરણુ સિત્તરિ ધારણુ કરનાર તથા [illegible]
વનાર એવા જે મુનિ તે ઉપાધ્યાય ૨૫ ગુણુવાળા [illegible]
નની ૧૪ આશાતના પોતે કરે નહિ, બીજાની [illegible]
ાવે નહિ, અને સુવર્ણના ૧૧ ગુણુ કહે, એ [illegible]
ાયના ૨૫ ગુણુ છે ॥ ૧૩ ક્રિયાસ્થાન (નો ત્યાગ) [illegible]
અને ૬ કાય એ ૨૫ ગુણુ અથવા ૧૪ ગુણુસ્થાને [illegible]
ાવકની ૧૧ પ્રતિમા (નુ વ્યાખ્યાન કરનાર) એ [illegible]
ામ એ રીતે ૨૫ ગુણુ ઉપાધ્યાયના છે ॥ ૧૧ ॥ [illegible]

હમેશા પાચ મહાવ્રતની ૨૫ ભાવનાઓ [illegible]
ઉપાધ્યાયના ૨૫ ગુણુ છે, તથા ૨૫ અશુભ [illegible]
ાતે ત્યાગ કરે અને બીજાને ત્યાગ કરાવે તે [illegible]
ાયના ૨૫ ગુણુ છે ॥ પ્રજ્ઞાપનીયભાષાના [illegible] ૮
ેદ તથા પૂજાના ૧૭ ભેદની પ્રરૂપણા કરે, તે [illegible]
પાધ્યાયના છે, તથા ૪ પ્રતિપત્તિ ભેદ અને [illegible] ૧
ેદ પ્રરૂપે તે પણુ ૨૫ ગુણુ ઉપાધ્યાયના છે [illegible]
ણુ સહિત વીસ એટલે ૨૩ વિષયો છે તે [illegible] વિષયો
. રાગ વડે ગ્રહણુ નકરે, અને અશુભ વિષયોને દ્વેષથી
્રહણુ ન કરે તે ૨૫ ગુણુ ઉપાધ્યાયના છે ॥ નિશ્ચે ૨૧
ેદ મિથ્યાત્વના છે, તેની પ્રરૂપણા ૪ [illegible] સુધમા કરે
ાટે ઉપાધ્યાયના હમેશા ૨૫ ગુણુ [illegible] ॥ ૧૪ ભૂત

---

૧ વિનીતવિનેયોવદેશદાને યા [illegible] પ્રજ્ઞાપની વિનય
ાન શિષ્યને ઉપદેશ આપવ જે [illegible] પ્રજ્ઞાપની [illegible]

ગ્રામ (એટલે જીવ ભેદ), અને જાણવુ આદરવુ તથા પાળ
એ ત્રણથી થતા ૮ ભાગા તથા અંગપૂજા અગ્રપૂજા અ
ભાવપૂજા એ ૩ પૂજા સહિત ઉપાધ્યાયના ૨૫ ભેદ (
ગુણ) થાય છે ॥ તથા ૮ અનન્ત, ૮ પુદ્ગલપરાવ
અને ૯ નિદાનને પ્રરૂપનાર તે ઉપાધ્યાયના ૨૫ ગુણ
તેમજ ૯ તત્ત્વ-૯ ક્ષેત્ર-અને ૭ નય એ ૨૫ ગુણ ઉપાધ્
યના છે ॥ ૪ નિક્ષેપા-૪ અનુયોગ ૪ ધર્મકથા-અને ૪ વિક
(નો ત્યાગ)-૪ દાનાદિ ધર્મ (ની પ્રરૂપણા) અને ૫ ક
(ના પ્રરૂપક) એ ૨૫ ગુણ ઉપાધ્યાયના છે ॥ ૫ જ્ઞાન-
વ્યવહાર-૫ સમ્યક્ત્વ-૫ પ્રવચનના અંગ-અને ૫ પ્રમાદ
પાચેના પાચ પાચ ભેદ હોવાથી ૨૫ ભેદની પ્રરૂપણા ક
નાર તે ઉપાધ્યાયના ૨૫ ગુણ છે ॥ ૧૨ વ્રત-૧૦ રૂચિ
અને ૩ વિધિવાદ-એ ૨૫ ગુણ તથા ૩ હિંસા-૩ અહિંસ
અને કાયોત્સર્ગના ૧૯ દોષ એ ૨૫ ગુણ ઉપાધ્યાયના છે
૮ આત્મા-૮ પ્રવચનમાતા-અને મદના ૮ સ્થાન એ ત્રણ
આઠ આઠ ભેદ હોવાથી ૨૪ અને ૧ શ્રદ્ધા મળી ૨૫ ગ
ઉપાધ્યાયના છે, તથા શ્રાવકના ૨૧ ગુણ અને ૪ વૃ
પ્રવર્તન એ ૨૫ ગુણ ઉપા૦ના છે, તથા ૩ અતત્ત્વ-૩ ત
-૩ ગારવ-૩ શલ્ય-૬ લેશ્યા-અને ૩ દંડ તથા ૪ કારણ
૨૫ ગુણ ઉપાધ્યાયના છે ॥૧૭૧-૧૮૧ ॥

અરિહંત (તીર્થંકર) પદની ઉપાર્જનાના ૨૦ સ્થા
અને ૫ આચાર એ ૨૫ ગુણ તથા અરિહંતના ૧૨ ગુ
-સિદ્ધના ૮ ગુણ-અને ૫ પ્રકારની ભક્તિ એ ૨૫ ઉ
ધ્યાયના ગુણ છે ॥ સિદ્ધના ૧૫ ભેદ અને ૧૦

સહિત ૨૫ ગુણ ઉપાધ્યાયના છે, તથા ૧૯ આગાર અને ૬ પ્રકારના સંસારી જીવ સહિત ૨૫ ગુણ ઉપાધ્યાયના છે ॥ આશનાદિકના ૧૦ દોષ, ઉત્પાદનાદિ ૧૬ દોષ, એ ૨૫ ગુણ[1] ઉપાધ્યાયના છે ॥ ઈત્યાદિ ગુણ સહિત વિશુદ્ધ જીના જ્ઞનની પ્રરૂપણામા કુશલ અને નયમા નિપુણ એવા ઉપાધ્યાય પરમાત્માને ઓળખાવે છે અથવા સ્વપરને (સ્વ અને પરને) ઓળખાવે છે ॥ સમ્યક્ત્વ–જ્ઞાન–ચારિત્ર સહિત, સૂત્ર–અર્થ–અને સૂત્રાર્થની વિધિને જાણનાર તથા આચાર્યપદને યોગ્ય એવા ઉપાધ્યાય સૂત્ર ભણે છે અને ભણાવે છે ॥ ઉપાધ્યાય સ્થિર (દઢ) સંઘયણયુક્ત, ઉત્તમજાતિવાન, ઉત્તમકુલવાન, છીનેન્દ્રિય, ભદ્ર, અગોપાગની વિકલતા રહિત, નિરોગી, અને વાચના આપવામા કુશળ હોય છે ॥ ગુરૂએ આપેલા પરમમન્ત્રવાળા, દીક્ષા–વડીદીક્ષા–અને પ્રતિષ્ઠા વિગેરેમા કુશળ ઈત્યાદિ લાખો ગમે ગુણયુક્ત હજાર કહ્યા છે ॥ વળી સ્થિર કરવાથી સ્થવિર કહેવાય છે, કારણ કે સયમ ક્રિયાઓમા પ્રવૃત્તિ કરવાના વ્યાપારવાળો થયે છતે જે સાધુ બળ હોવા છતા જે ક્રિયામા સીદાતો (દુર્બલ મનવાળો) થતો હોય તો તેને સ્થિર કરે છે માટે સ્થવિર કહેવાય છે ॥ સમ્યક્ત્વ–જ્ઞાન–ચારિત્ર વિગેરેમા, વસ્ત્ર વિગેરેમા અને વિહારમા એ સર્વમા સહાય કરીને સયમમા સ્થિર કરે (તે સ્થવિર કહેવાય) ॥ ૧૮૨–૧૯૦ ॥

તપ–સયમ–અને યોગમા જે સાધુ જેને યોગ્ય હોય (એટલે જેવા તપ વિગેરેને યોગ્ય હોય) તે સાધુને

1. અહિ ૨૫ ગુણ કહેવાના છે, અને ગાથામા ૨૬

પ્રવર્તાવે અને અશુભ કાર્યથી નિવારે તે પ્રવર્તક ગણની ચિંતાવાળો કહ્યો છે ॥ આચાર્યે (પ્રવર્તકને) તેવા પ્રકારના કાર્યમા નિયુક્ત કર્યે છતે સઘને પણ વાત્સલ્ય પ્રભાવના વિગેરે કાર્યમા પ્રવર્તાવે તે મહત્વના કાર્ય કરનાર એવા પ્રવર્તક કહેવાય ॥ સપૂર્ણ યોગોને વહન કરેલા હોય, તથા કાલગ્રહણ વિગેરે (યોગના) અનુષ્ઠાનવાળો હોય, અને ગચ્છમા સાધુઓને યથાયોગ્ય યોગમા ઉદ્યમ કરે અને કરાવે તેવા મુનિ ગણિ કહેવાય છે ॥ ઉદ્ભાવણા, પ્રભાવના, અને ક્ષેત્ર ઉપધિ માગણામા અવિવાદી (ખેદ રહિત) હોય સૂત્ર અર્થ અને સૂત્રાર્થની વિધિના જાણનાર હોય, અને ગુણવડે પ્રસિદ્ધ હોય એવા મુનિ ગણિ કહેવાય છે ॥ એ પાચે પદમા રહેલા પદસ્થો પર્યાયમા લઘુ હોય તો પણ અવમરાત્નિક[1] છે, માટે દીક્ષા પર્યાયમા મોટા એવા સામાન્ય સાધુઓએ તે પદસ્થો વદન કરવા યોગ્ય છે ॥ અહિ (ઉપરની ગાથામા સામાન્ય સાધુ કહ્યા) તે સામાન્ય એ શબ્દ સાધુઓને ગુરૂએ આપેલા પદ માત્રની (પદવીની) વિવક્ષાને અગે જાણવુ, અને તે પણ સામાન્ય સાધુઓ (જો કે સામાન્ય છે તો પણ) ગુણરૂપી રત્નના કરડીઆ સરખા જાણવા ॥ વળી જે ગચ્છમા આ ઉપરોક્ત પાચ પ્રકારના મુનિઓ પણ નથી, તે ગચ્છ તો ભવ્ય પ્રાણિઓના સમ્યક્ત્વરૂપી રત્નને હરણ કરવામા પલ્લિ (ચોરના ગામ) સરખો છે, અને સસારમા ભ્રમણ કરનારો છે ॥ વળી જે ગચ્છમા જે સામાન્ય

---

[1] દીક્ષા પર્યાયમાં લઘુ હોય પરતુ જ્ઞાનાદિ રત્નત્રયીમા અધિક હોય તો તે મુનિ અવમરાત્નિક કહેવાય.

મુનિઓ ગુણવાન નથી હોતા–થતા તેવા ગચ્છમા સુવિહિત સાધુઓએ મુહૂર્ત્ત માત્ર પણ ન રહેવુ ॥ ૬ મહાવ્રતનુ પાલન, ૬ કાયની રક્ષા ૫ ઈન્દ્રિયને સયમ, ૧ લોભનો નિગ્રહ, ૧ ક્ષમા, ૧ ભાવવિશુદ્ધિ, ૧ પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયાની વિશુદ્ધિ, ૧ સયમયોગસહિતપણુ, ૩ અકુશળ યોગનો એટલે સાવદ્ય મન વચન કાયાના વ્યાપારનો ત્યાગ, ૧ શીત વિગેરે પીડાઓની સહનશીલતા, ૧ મરણ–ઉપસર્ગનુ સહન કરવુ એ ૨૭ ગુણ અથવા બીજા પણ અનેક પ્રકારે ૨૭ ગુણો વડે વિભૂષિત એવો સાધુ જીનપ્રસાદમા (જીનેન્દ્ર પ્રવચન રૂપી પ્રસાદમા) પ્રવેશ કરવાને દ્વાર સરખો અને મનો હર ગુણના સમૂહ રૂપ છે ॥ ૧૯૧–૨૦૧ ॥

ઉરગના સરખા,[1] પર્વતના સરખા,[2] જ્વલન (અગ્નિ) ના સરખા,[3] સમુદ્રના સરખા,[4] આકાશતળના સરખા,[5]

---

૧ બીજાએ કરેલા સ્થાનમા રહેવાપણુ હોય, આહારમા આસક્તિ ન હોય અને સયમમા એક ચિત્ત હોય તે ઉરગના સરખા કહેવાય.

૨ પરિષહ રૂપી ભયક પવનોથી પણ ચલાયમાન થાય નહિ તે ગિરિના સરખા કહેવાય

૩ તપરૂપી તેજ છે પ્રધાન જેઓને અને સૂત્ર અને અર્થમા અતૃપ્તિવાળા હોય દોષવાળા આહાર મા પ્રવૃત્તિ કરનાર ન હોય તે જ્વલન સરખા કહેવાય

૪ સમુદ્ર જેવા ગભીર હોય, જ્ઞાનરૂપી ખજાનાવાળા અને પોતાની મર્યાદાનુ ઉલ્લઘન ન કરનાર હોય તે સમુદ્ર સરખા કહેવાય.

૫ બધે ઠેકાણે આલબન રહિતપણુ હોય તે આકાશતળ સરખા કહેવાય.

વૃક્ષોના સમુદાય સરખા,[૬] ભમરાના સરખા,[૭] મૃગના સરખા,[૮] પૃથ્વીના સરખા,[૯] કમળના સરખા,[૧૦] સૂર્યના સરખા[૧૧] અને પવનના સરખા[૧૨] એવા જે હોય તે મુનિ કહેવાય ॥ ભાવથી સાધુઓએ વિષાદિ સરખા,[૧૩] તિનિસ (નેતર)ના સરખા,[૧૪] પવનના સરખા, વંજુલ (વેતસ)ના સરખા,[૧૫] કર્ણિકાર સરખા,[૧૬] ઉત્પલના સરખા,[૧૭] ભમરાનુ સરખા

૬ મોક્ષફળ ॥ અર્થી વાસી અને ચંદનમાં સમાન અધ્યવસાય વાળા હોય તે વૃક્ષના સમુદાય સરખા હોય.

૭ અનિયત વૃત્તિપણું હોય તે ભ્રમર સરખા કહેવાય

૮ સંસારના ભયથી ખેદવાળા હોય તે મૃગ સરખા કહેવાય

૯ સર્વ ખેદને (દુખ) સહન કરવાપણું હોય તે પૃથ્વી સરખા કહેવાય.

૧૦ કામ અને ભોગથી ઉત્પન્ન થવા છતા તે બન્નેથી દુર રહેનાર હોય તે કમળ સરખા કહેવાય.

૧૧ ધર્માસ્તિકાયાદિને વિષે કરીને પ્રકાશ કરવાપણું હોય તે સૂર્ય સરખા કહેવાય.

૧૨ વિહારાદિમાં જેઓને પ્રતિબંધાદિ ન હોય પવન સરખા જાણવા

૧૩ વિષમાં સર્વ રસોનો અંતરભાવનો અધિકાર કરીને કહ્યુ છે

૧૪ માનના ત્યાગથી નમ્રપણાએ કરીને

૧૫ છાયના સમુદાય સરખા ક્રોધાદિ વિષથી પરાભવ પામેલા જીવોને તેને દુર કરવા વડે કરીને એવી રીતે સંભળાય છે કે નિશ્ચે કરીને વેતસને પાસ કરી સર્પો નિર્વિષ થાય છે

૧૬ કર્ણિકારના પુષ્પની માફક પ્રગટથી અશુચિગંધની અપેક્ષાએ કરીને અને નિર્ગંધવડે

૧૭ ઉત્પળ સરખા (સહેજ કમળ) પ્રકૃતિ (સ્વભાવ) એ સહૃદ-

ઉદુરના સરખા,[1] નટના સરખા,[2] કુકુટના સરખા[3] અને આદર્શ સરખા[4] આવા પ્રકારે શ્રમણે થવુ જોઈએ * ॥ પાચ મહાવ્રતની ૨૫ ભાવના વડે ભાવિત, અને દ્રવ્ય તથા ભાવ (સાધુત્વ) યુક્ત એ ૨૭ ગુણ સાધુના છે તથા ૨૫ અશુભ ભાવનાનો ત્યાગ તથા ૧ રાગ અને ૧ દ્વેષનો ત્યાગ એ પણ ૨૭ સાધુના ગુણ છે ॥ ૧૦ શ્રમણધર્મ-૯ બ્રહ્મચર્યગુપ્તિ-અને ૮ પ્રવચનમાતા એ સર્વને ધારણ કરે તે હમેશા મુનિપણાના વ્યવહારમા ઉદ્યુક્ત (તત્પર) એવા સાધુના ૨૭ ગુણ છે ॥ તથા બે શુભધ્યાનના ૪-૪ ભેદ છે માટે ૮ શુભધ્યાન, તથા જ્ઞાનાદિક ૩, તેમજ મૈત્રિ આદિ ભાવનાના ચાર ચાર ભેદ હોવાથી ૧૬ મૈત્રી (આદિ ભાવના) એ ૨૭ ગુણને સાધુ હમેશા ધારણ કરે છે ॥ અશુભ બે ધ્યાનના ચાર ચાર ભેદરૂપ ૮ અશુભધ્યાન, તથા ૧૬ કષાય, અને જ્ઞાનાદિ ત્રિકની વિરાધના એ સર્વનો ત્યાગ એ ૨૭ ગુણ સાધુના છે ॥ ૭ પિંડેષણા, ૭ પાનૈષણા, ૬ અશુભ ભાષા, અને ૭ સપ્તૈકને યથાયોગ્ય નિત્ય ધારણ કરે અને ત્યાગ કરે તે સાધુના ૨૭ ગુણ છે ॥ ૧૦ સત્ય વચન અને સયમના ૧૭ ભેદ એ મોક્ષના ઉત્તમ અર્થી એવા મુનિના સાધુના ૨૭ ગુણ છે ॥ બાહ્ય અને અભ્યન્તર ભેદે ૧૨

પણ હોવા વડે અને મગધીપણુ હોવાથી

૧ ઉપયુક્ત દેશકાળમા ફરવાવડે કરીને (વિહાર [illegible])

૨ તે તે પ્રયોજનોને વિષે તે તે વેષ કરવા વડે કરીને

૩ સવિભાગ રચના વડે કરીને કુકડો જેમ [illegible] મેળવીને પગથી ખુણે કરીને બીજા કુકડાની સાથે [illegible]

૪ નિર્મળતાવડે તરુણાદિની અનુવૃત્તિના [illegible]

* દશવૈ૦ નિ પ્ર૦

પ્રકારનો તપ, ૧૪ પ્રકારનો કામ, અને અસયમનો નિગ્રહ એ સાધુના ૨૭ ભેદ-ગુણ છે ॥ ૨૦૨-૨૧૦ ॥

એષણાના ૧૦ દોષ, ઉત્પાદનાદિ ૧૬ દોષ (એ ૨૬ દોષનો ત્યાગ) તથા ૧ અગૃદ્ધિભાવ (અલોલુપતા) એ ૨૭ ગુણ સાધુના છે॥ ૧૬ ઉદ્ગમદોષ-૫ આશ્રવ-અને ૫ મઠ બિના દોષ એ સર્વનો ત્યાગ તથા સયમમા મન સહિત એ ૨૭ ગુણ ઉત્તમ ભાવ સાધુના છે॥ ૧૫ શિક્ષા સ્થાન અને ૧૨ ભિક્ષુ પ્રતિમા એ ૨૭ સાધુના ગુણ છે, તથા વર્સ તિદોષ-પ્રમાદ-અને મદ એ ત્રણે આઠ આઠ પ્રકારના ગણતા ૨૪ અને ૩ ગારવ સહિત કરીએ તો ૨૭ સાધુના ગુણ થાય છે॥ ૧૦ વિનય, ૫ વરણ (ગ્રહણ), અને અસત્યામૃષા ભાષાના ૧૨ ભેદ એ ૨૭ ગુણ સાધુના છે, તથા અગ ઉપાગ અને અભિગ્રહ (ના અનુક્રમે ૧૧-૧૨-૪ ભેદ ગણતા) એ ૨૭ સાધુના ગુણ છે॥ ઇચ્છા વિગેરે ૧૦ પ્રકારની સમાચારી, તથા આવશ્યકઆદિ ૧૦, ૨ શિક્ષા, અને ૫ સ્વાધ્યાય એ ૨૭ ગુણ સાધુના છે ॥ ૧૮ હજાર શિલાગરથના ધરનાર અને ૯ અશુભ નિયાણાનો ત્યાગ એ ૨૭ સાધુના ગુણ છે॥ ૩ અપ્રશસ્ત લેશ્યાનો ત્યાગ, ૧૮ પ્રકારનુ બ્રહ્મચર્ય, ૩ શલ્ય (નો ત્યાગ) અને ૩ દડ (નો ત્યાગ) એ ૨૭ ગુણ સાધુના છે॥ ૮ પડિલેહણા, ૮ ગોચરી, અને ૮ દ્રષ્ટિ એ ત્રણે આઠ આઠ ગણવાથી ૨૪ અને ૩ પ્રશસ્ત લેશ્યા એ ૨૭ ગુણ સાધુ હમેશા ધારણ કરે॥ ૧૨ ભાવના તથા ૪ સુખશય્યા એ ૧૬ ધારણ કરે અને ૭ ભય તથા ૪ દુખશય્યાનો ત્યાગ કરે તે ૨૭ ગુણ મુનિવરોના-

સાધુ મહાત્માઓના છે ॥ ૧૦ પ્રત્યાખ્યાન, ૧૧ વિગતિ (નો ત્યાગ),[1] અને ૬ આવશ્યક એ સાધુના ૨૭ ગુણ છે, તથા દેવાદિકના ૪ ઉપસર્ગ, ક્ષુધાદિ ૨૨ પરિષહ, અને ધૃતિ એ સાધુના ૨૭ ગુણ છે ॥ ૨૧૧-૨૨૦ ॥

૧ જીનકલ્પ-૧ સ્થવિર કલ્પ-એ બે પ્રકાર તથા અચેલ આદિ ૧૦ કલ્પ-૫ ચારિત્ર-અને ૧૦ પ્રાયશ્ચિત એ ૨૭ ગુણ સાધુના છે ॥ ૨૦ અસમાધિસ્થાન, અને ૭ વિભંગ એ ૨૭ સ્થાનનું સાધુએ મનથી પણ ધ્યાન ન કરવું (તે સાધુના ૨૭ ગુણ કહેવાય) ॥ ૨૧ સબલદોષ, કરવું તથા અનુમોદવું એ ૨, તથા ૪ અસંવર એ ૨૭ ગુણોને (એટલે દોષોને) મુનિએ મનથી પણ ન ચિંતવવા તે સાધુના ૨૭ ગુણ કહેવાય ॥ પૃથ્વી-જળ-અગ્નિ-વાયુ-વનસ્પતિ-મૃગ અથવા શ્વાન-રાસભ-કૂકડો-ચકર-દીપક-સુવર્ણ-મોતી-હંસ-કમળ-પોત-શ્રીફલ-વાસ-શંખ-તુંબડ-ચન્દન ગુરૂ મેઘ-અને ચન્દ્ર-વૃષભ-ગજેન્દ્ર-તથા મૃગેન્દ્ર એ વસ્તુઓ સરખા તથા સૂર્ય સરખા તેજસ્વી એ ૨૭ ગુણ યુક્ત સાધુ હંમેશા હોય છે ॥ ઈત્યાદિ અનેક ગુણના સમૂહવડે સમાપ્ત કર્યો છે આઠ પ્રકારનો કર્મસમૂહ જેણે એવા તે મુનિઓને ત્રણ કાળ આત્મહર્ષ (પોતાના ચિત્તના ઉલ્લાસ) વડે પ્રણામ કરીએ ॥ મુનિ મહાત્માઓ ગીતાર્થ, સંવિજ્ઞ, કલ્પ રહિત, ગારવના સંબંધનો ત્યાગ કરેલ, જીનેન્દ્ર મતનો ઉદ્યોત કરનાર અને

---

[1] નરક્[illegible]સ્થાવર પાંચ વિકલેન્દ્રિ ત્રણ સં
પંચેન્દ્રિ [illegible]ર કુગતિમાં ન જવું

સમ્યક્ત્વના પ્રભાવક હોય છે॥ વળી મુનિઓ ઉત્સર્ગમા રક્ત હોય અને કારણથી બીજા પદને (એટલે અપવાદને) સેવનારા પણ હોય, તેમા પણ મૂળગુણને વિષે નહિ, અને ઉત્તરગુણને વિષે પણ કદાચિત્ (અપવાદ સેવે પરંતુ નિત્ય નહિ)॥ પ્રવ્રજ્યાને પ્રાપ્ત થયેલ નવદીક્ષિત શિષ્યને સમ્યક પરીક્ષા[1] કરીને (પ્રવર્તાવનાર), તથા કુલવંત અને ગૃહસ્થાવાસમા પણ આસક્તિ રહિત એવા મુનિઓ ચારિત્રમા કટયાણ કરનારા હોય છે॥ ૫ વ્રત, ૧૦ શ્રમણધર્મ, ૧૭ સંયમ, ૧૦ વૈયાવચ્ચ, ૯ બ્રહ્મચર્ય ગુપ્તિ, ૩ જ્ઞાનાદિક, ૧૨ તપ, ૪ ક્રોધાદિનિગ્રહ, એ ચારિત્રના ૭૦ ભેદ (તે चरणसित्तरि [2]કહેવાય) ॥૨૨૧-૨૩૦॥

૪ પિંડવિશુદ્ધિ, ૫ સમિતિ, ૧૨ ભાવના, ૧૨ પ્રતિમા, ૫ ઈન્દ્રિયનિગ્રહ, ૨૫ પડિલેહણા, ૩ ગુપ્તિ, અને ૪ અભિગ્રહ એ ક્રિયાના ૭૦ ભેદ કહેવાય (તે करणसित्तरि[3] કહે

---

૧ ભગવન્ત હરીભદ્રસૂરિજી મહારાજે પોતાના બનાવેલ પંચવસ્તુક નામના ગ્રંથમા પરીક્ષા બતાવી છે તે ભવ્ય આત્માઓએ જોઈ લેવુ અને તેમા પોતે ૭ મહીનાનો કાળ કહે છે જીવના પરિણામ વિશેષની અપેક્ષાએ અને મલધારી શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિજી મહારાજના કથન પ્રમાણે દીક્ષા પહેલાં પણ માત્ર ૭ મહીના પરીક્ષાનો સમય છે

૨ યાવજીવ સતત પાલનરૂપ ધર્મ તે ચારિત્રના ૭૦ ભેદરૂપ चरणसित्तरि છે

૩ ચારિત્રમા અમુક અમુક વખતે કરવાની ક્રિયાના ૭૦ ભેદ તે करणसित्तरि (એ આદિ યતાએ જાણવું)

ાય ॥ ૭ માસ સુધીની (પ્હેલી ૧ માસની બીજી ૨ મા
ઇત્યાદિ રીતે) સાત પ્રતિમા, ત્યા બાદ પ્હેલી (એ
આઠમી) પ્રતિમા ૭ રાત્રિ દિવસની એ પ્રમાણે બીજી
રાત્રિ દિવસની, ત્રીજી સાત રાત્રી દિવસની એ ૧૦ પ્રતિ
ત્યારબાદ ૧૧ મી એક અહોરાત્રિની, અને ૧૨ની એ
રાત્રિની એ પ્રમાણે સાધુની ૧૨ પ્રતિમાઓ જાણવી ॥ ત
પ્હેલી સાધુ પ્રતિમા ૧ માસની, ત્યારબાદ એકેક મા
વધતા યાવત્ સાતમી પ્રતિમા ૭ માસની, આઠમી નવમી
અને દશમી પ્રતિમા ૭ રાત્રિ દિવસની અગિ ... ૧
અહોરાત્રિની, અને ૧૨ મી ૧ એકરાત્રિની જાણવી ॥ મુનિ
ઇર્યાસમિતિમા સદાકાળ યત્ન કરે, ભોજન પાન વિગેરે
જોઇને વાપરે, તથા વસ્તુને ગ્રહણ કરવા મુકવામા અને
દુગછા કરવામા સયમવાળા થાય, સમાધિવાળા થાય, અને
મન વચનાદિથી સયમી હોય એમ ૫ પ્રકારે સયમી
હોય ॥ મુનિ હાસ્યરહિત ભાષણ કરે, વિચારીને ભાષણ કરે,
તથા ક્રોધ લોભ અને ભય રહિત સત્ય ભાષણ કરે એ ૫
ગુણવાળા હોય તથા મુનિ સદીર્ઘગત (સરળજીવ) હંમેશા
સમુપ્રેક્ષિત (સમ્યક્ પ્રકારે વસ્તુઓ જોઇ પડીલેહીને ઉપ
યોગમા લેનાર) હોય અને મૃષાવાદને હંમેશા ત્યાગ કર
નાર હોય ॥ વળી મુનિ પોતે અવગ્રહની યાચના કરે પુન
અવગ્રહ માગેલો હોય તો સાધુની પાસે અવગ્રહ માગે
અનુજ્ઞાપિત (ગુરૂએ આજ્ઞા આપ્યા બા) પાન,
કરે, અને ... સાધર્મિકોની અવગ્રહ આજ્ઞાને (

ગુણ અવગ્રહ ભેદે કહ્યા) ॥ તથા મુનિ આહારની ગુપ્તિ વાળા (સાવદ્ય આહાર નહિ કરનાર અને નિરવદ્ય આહાર પણ ગૃહસ્થની દ્રષ્ટિએ નહિ કરનાર) હોય, પોતાના શરીરની શુશ્રુષા ન કરે, સ્રીનું ધ્યાન ન કરે, સ્રીની અથવા ગૃહસ્થની સ્તવના ન કરે, વળી જ્ઞાન તત્ત્વવાળા એવા મુનિ ક્ષુદ્રવધ (એકેન્દ્રિયાદિનો વધ) ન કરે, એવા (પાંચ ગુણવાળા) ધર્માનુપ્રેક્ષી (ધર્મ ભાવનાવાળા) મુનિ નિરન્તર બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરે ॥ જે મુનિ મનોજ્ઞ અથવા અમનોજ્ઞ શબ્દ રૂપ રસ ગંધ પ્રાપ્ત થયે અથવા સ્પર્શ પ્રાપ્ત થયે (સમભાવી રહે અને) ગૃહસ્થ ઉપર પ્રદ્વેષ ન કરે, તે મુનિ પંડિત કહેવાય, તેમજ દાન્ત વિરક્ત અને અપરિગ્રહી કહેવાય ॥ કન્દર્પ ભાવના–દેવભાવના–કિલ્બિષીભાવના–આભિયોગભાવના આસુરીભાવના–અને સંમોહભાવના એ પાંચ અપ્રશસ્ત ભાવનાના દરેકના પાંચ પાંચ ભેદ હોવાથી ૨૫ અપ્રશસ્ત ભાવના છે ॥ તેથી ૩ કરણ અને ૩ યોગવડે સમ્યક્ સમાધિવાળો મુનિ પ્રશસ્તભાવના ભાવે અને (તે ૨૫) અપ્રશસ્ત ભાવનાનો ત્યાગ કરે ॥ ૨૩૧–૨૪૦ ॥

॥ अथ ५ निर्ग्रन्थनु स्वरुप ॥

પુલાક-બકુશ-કુશીલ-નિર્ગ્રન્થ-અને સ્નાતક એ ૫ પ્રકારના નિર્ગ્રન્થ (એટલે સાધુ) કહ્યા છે, તથા તે પાચેમા દરેક નિર્ગ્રન્થ બે બે પ્રકારે છે॥ "પુલાક" એ શબ્દવડે અસાર ધાન્ય કહેવાય છે અર્થાત્ જેનુ ચારિત્ર અસાર ધાન્ય સરખુ હોય તે પુલાક કહેવાય, તે લબ્ધિપુલાક અને અને સેવાપુલાક એમ બે પ્રકારના છે॥ જે લબ્ધિ વડે સઘ વિગેરેના કાર્યપ્રસગે ચક્રવર્તિના સૈન્યને પણ ચૂર્ણ કરે તે લબ્ધિપુલાક જાણવો॥ આસેવના પુલાક પાચ પ્રકારે છે જ્ઞાનાસેવનપુલાક, દર્શનપુલાક, ચારિત્રપુલાક, લિંગપુલાક, અને યથાસૂક્ષ્મપુલાક એ પાચ આસેવના પુલાક છે॥ તથા ઉપકરણ બકુશ અને શરીર બકુશ બકુશમુનિ ૨ પ્રકારે છે, પુન તે એકેક બકુશ પણ આભોગ-અનાભોગ-સવૃત-અસવૃત -અને સૂક્ષ્મ એ ભેદથી પાચ પાચ પ્રકારે છે॥ કુશીલમુનિ પણ પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાયકુશીલ એમ બે પ્રકારના છે, પુન તે પણ દરેક જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપ-અને યથાસૂક્ષ્મ એ ભેદથી પાચ પાચ પ્રકારે છે॥ (અહિ (અહિ "નિર્ગ્રન્થ" એ શબ્દમા) "ગ્રન્થ" એટલે મિથ્યાત્વ આદિ મોહ રૂપી ધન, તે ધનથી જે બહાર નિકળ્યો તે નિર્ગ્રન્થ કહેવાય તે ઉપશામક અને ક્ષપક એમ બે પ્રકારે

છે, પુન તે પણ દરેક નિર્ગ્રન્થ (નીચેની ગાથામા કહ્યા પ્રમાણે) પાચ પાચ પ્રકારે છે ॥ પ્રથમ-અપ્રથમ-ચરિમ-અચરિમ-અને યથાસૂક્ષ્મ (એ પાચ પાચ પ્રકારે નિર્ગ્રન્થના એ ભે૦ જાણવા) અહિ ૧ મિથ્યાત્વ-૩ વેદ-૬ હાસ્યાદિ-અને ક્રોધાદિ ૪ કષાય એ ૧૪ પ્રકારની ગ્રન્થિ (અભ્યન્તર ગ્રન્થિ) કહેવાય ॥ તથા શુદ્ધ ધ્યાન રૂપી જળથી વિશુદ્ધ થયેલ અને કર્મરૂપી મલનો અત્યત ક્ષય થવાથી સ્નાતક કહેવાય, તે પુન સયોગી અને અયોગી એમ બે પ્રકારના કહ્યા છે,॥ તે દરેક ભેદ પણ અચ્છવી-અસબલ-અકર્માશ-અપરિશ્રાવી-અને શુદ્ધ જ્ઞાન૦દર્શનધારી એ પાચ ભેદે અરિહત (સયોગી અને અયોગી) છે ॥ ૨૪૧-૨૫૦ ॥

(એ પાચ પ્રકારના સાધુઓમા) પ્હેલા ૩ પ્રકારના મુનિ પ્હેલા બે પ્રકારના ચારિત્રમા (સામા૦ છેદો૦મા) વર્તે છે, અને ચારે કષાયમા વર્તે છે, અને નિગ્રન્થ તથા સ્નાતકતો યથાખ્યાત ચારિત્રમા વર્તે છે ॥ એ પાચમા પુલાક મુનિ મૂળગુણ અને ઉત્તરગુણની પ્રતિસેવા સેવનાર હોય છે, બકુશમુનિ ઉત્તરગુણની પ્રતિસેવા સેવનાર અને બાકીના ૩ મુનિ પ્રતિ સેવના રહિત હોય છે ॥ સામાયિક-છેદોપસ્થાપન પરિહારવિશુદ્ધિ-સૂક્ષ્મસ પરાય-અને યથાખ્યાત એ ૫ ચારિત્ર છે ત્યા ચય (એટલે કર્મના સચય)ને રિક્ત કરે (ખાલી કરે તે ચારિત્ર કહેવાય ॥ તેમા સામાયિક ચારિત્ર ઇત્વર અને યાવત્કથિક એમ બે પ્રકારનુ જાણવુ, તેમા પહેલુ ઇત્વરસામાયિક ચારિત્ર પ્હેલા અને છેલ્લા તીર્થકરના શાસનમા હોય છે, અને યાવત્કથિક ચારિત્ર મધ્યના ૨૨ તીર્થંકરના

સમયમા તથા મહાવિદેહમા હ મેશા હોય છે સામાયિક કર્યે છતે ચતુર્યામ (ચાર મહાવ્રત) રૂપી અતિ ઉત્તમ ધર્મને મન વચન કાયા વડે સ્પર્શે છે, માટે નિશ્ચયે તે સામાયિક ચારિત્ર કહેવાય ॥ છેદોપસ્થાપન ચારિત્ર સાતિ ચાર અને નિરતિચાર એમ બે પ્રકારે છે, આ ચારિત્ર મધ્યમ ૨૨ તીર્થંકરોના શાસનમા અને મહાવિદેહમા હોય નહિ ॥ પોતાના પૂર્વપર્યાયનો (એટલે પ્રથમ ગ્રહણ કરેલ ચાર મહાવ્રતરૂપ ચારિત્ર પર્યાયનો છેદ કરીને જે મુનિ આત્માને પંચયામ (પંચમહાવ્રત) ધર્મમા સ્થાપે તે નિશ્ચયથી છેદોપસ્થાપન ચારિત્ર કહેવાય ત્રીજુ પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્ર નિર્વિશમાનક અને નિર્વિષ્ટકાયિક એમ બે પ્રકારે છે, આ ચારિત્ર ૯ મુનિના ગચ્છ વડે સેવાય છે ॥ જે સાધુ પંચ મહાવ્રતરૂપી અનુત્તર-શ્રેષ્ઠ ધર્મને ત્રિવિધે (મન વચન કાયાએ) સ્પર્શીને પરિહરે[1] તે નિશ્ચય પરિહાર વિશુદ્ધ સાધુ કહેવાય ॥ સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર સંકિલશ્યમાણ[2] અને વિશુદ્ધિમાન[3] એમ ૨ પ્રકારનુ છે, અને એ ચારિત્ર શ્રેણિ ઉપર ચઢેલા અકષાયી (સરાગી) મુનિને હોય છે ॥ ૨૫૧–૨૬૦ ॥

---

૧ અહિ પરિહરે એટલે સેવે એવો અર્થ છે 'અથવા પરિહારે' એ શબ્દનો 'ગુરુ પાસે ત્યાગ એવો પણ અર્થ છે, કારણ કે આકલ્પ પૂર્ણ થયે ગુરુ પાસે ત્યાગ કરવાનો હોય છે (એટલે પુન ગચ્છમાં આવવાનુ અથવા જીન કલ્પમાં પ્રવેશ કરવાનો હોય છે)

૨ શ્રેણિથી પડતા જીવને ૩ શ્રેણિ ૮

લોભના અણુને (સૂક્ષ્મ લોભને) વેદતો જે ઉપશમક અથવા ક્ષપક સાધુ હોય તે (નુ ચારિત્ર તે) સૂક્ષ્મસ પરાય ચારિત્ર યથાખ્યાત ચારિત્રથી કઈક ન્યુન[1] છે ॥ તથા યથાખ્યાત ચારિત્ર છદ્મસ્થપણાનુ અને કેવલિપણાનુ એમ બે પ્રકારનુ છે, ત્યા એ પહેલા ચારિત્રમા (ઉપશમ યથાખ્યાતમા) ચઢવા પડવાની ભજના છે, અને બીજામા (ક્ષાયિક યથાખ્યાતમા કેવલિ યથાખ્યાતમા) પડવાનુ હોય નહિ ॥ મોહનીય કર્મ સર્વથા ઉપશાન્ત થયે અને ક્ષય પામ્યે નિશ્ચયે છદ્મસ્થ અને સર્વજ્ઞ એ બન્ને યથાખ્યાત ચારિત્રી થાય છે ॥ (હવે ૫ નિર્ગ્રંથમા ૩૬ માર્ગણાઓ કહે છે) પ્રજ્ઞાપન–વેદ–રાગ–કલ્પ–ચારિત્ર–પ્રતિસેવા–જ્ઞાન–તીર્થ–લિગ–શરીર–ક્ષેત્ર–કાળ–ગતિ–સ્થિતિ–સ યમ નિકર્ષ–યોગ ઉપયોગ–કષાય–લેશ્યા–પરિણામ–બ ધન–વેદ કર્મોદીરણા ઉપસ પદાદાન–સ જ્ઞા–આહાર–ભવ–આકર્ષ–કાળ–અન્તર–સમુદ્ઘાત – ક્ષેત્ર સ્પર્શના–ભાવ–પરિણામ–અને અલ્પબહુત્વ એ પાચ નિર્ગ્રંથના ૩૬ દ્વાર છે ॥ એ (પાચ પ્રકારના) ચારિત્રોમા સર્વે અતિચા સ જ્વલન કષાયોના ઉદયથી હોય છે, અને શેષ ૧૨ કષાયોના ઉદયથી તો મૂલચ્છેદ (મહાવ્રતનો પણ નાશ) થાય છે ॥ ૧૬ ઉદ્ગમદોષ, ૧૬ ઉત્પાદનાદિ દોષ, એષણાના ૧૦ દોષ, તથા ગ્રાસૈષણાના ૫ દોષ મળી (ગોચરી સ બધિ) ૪૭ દોષ છે ॥ આધાકર્મ–ઔદ્દેશિક–પૂતિકર્મ–મિશ્રજાત–સ્થાપના –પ્રાભૃતિક–પ્રાદુષ્કરણ–ક્રીત–પ્રામિત્ય–પરિવર્તના–અભિહૃત–ઉદ્ભિન્ન – માલોપહૃત–આચ્છેદ્ય–અનિ સૃષ્ટ

---

1 સૂક્ષ્મલોભની સત્તા હોવાથી

અને અધ્યવપૂરક એ ૧૬ પિંડોદ્દમ (આહાર સબંધિ ઉદ્દમ) દોષ છે ॥ ૨ ૧-૨૭૦ ॥

ધાત્રીદોષ-દૂતીદોષ-નિમિત્તદોષ-આજીવકદોષ-વનિપક દોષ-ચિકિત્સાદોષ-તથા ક્રોધ-માન-માયા-લોભ એ ૧૦ દોષ, તેમજ પૂર્વસસ્તવ, પશ્ચાત્‌સસ્તવ, વિદ્યા, મત્ર, ચૂર્ણ, યોગ અને ૧ મો મૂલકર્મ એ ૧૬ ઉત્પાદનાદિ દોષ છે ॥ શકિત, મ્રક્ષિત, નિક્ષિપ્ત, પિહિત, સહૃત, દાયક, ઉન્મિશ્ર, અપરિણત, લિપ્ત અને છર્દિત, એ ૧૦ દોષ એષણાના છે ॥ સયોજના, પ્રમાણ, અગાર, ધૂમ, એ ૫ ગ્રાસૈષણા દોષ છે વળી આ ઉપકરણ-આહાર-અને પાણી એ ત્રણ સબધિ છે, તેમા પણ પ્હેલી સયોજના નામની ગ્રાસૈષણા બાહ્ય અને અભ્યન્તર એમ બે પ્રકારની છે ॥ (તથા પાચમી કારણ નામની ગ્રાસૈષણા આ પ્રમાણે-) વેદના-વૈયાવૃત્ય-ઈર્યાસ્થાન-સયમસ્થાન-પ્રાણવૃત્તિ-અને છઠું કારણ ધર્મ ચિન્તા (એ ૬ કારણે ગ્રાસૈષણા છે) ॥ તથા આતક-ઉપસર્ગ -બ્રહ્મચર્યગુપ્તિતિક્ષા-પ્રાણિદયા-તપહેતુ-અને શરીર વિચ્છેદ (એ ૬ કારણે ગ્રાસૈષણા નથી) ॥ અસસૃષ્ટ-અસસૃષ્ટ-ઉદ્ધૃત-અલ્પલેપ-ઉદ્ગૃહિત-પ્રગૃહિત-અને સાતમી ઉજ્ઝિતધર્મ એ ૭ પિંડૈષણા છે તથા ૭ પાનૈષણા પણ એ પ્રમાણે જાણવી પરન્તુ ભિન્નતા એ છે કે ચોથી અલ્પલેપ નામની પાનૈષણા સૌવીર (કાઞ્જી ઓસમણ) જળ વિગેરે અલેપ જળવાળી છે ॥ એ પ્રમાણે ૧૯૨ પિંડૈષણા વિગેરેના દોષ ભેદ વર્જીને જે સાધુ હમેશા આહારાદિકને આસક્તિથી રહિત ગ્રહણ-કરી ભોજન કરે તે સાધુ કહેવાય ॥ ઋજુગતિ

ગોમૂત્રિકા ગતિ–પતંગવિધિ–પેટાગતિ–અર્ધપેટાગતિ–અભ્યન્તર સંબુકા ગતિ,–અને બાહ્યસંબુકા ગતિ (એ ૮ ગોચર ચર્યાની ભ્રમણ રીતિ) છે ॥ ૨૭૧–૨૮૦ ॥

યથાચિ તતાવગ્રહ–સ્વપરાવગ્રહ–સ્વ અવગ્રહ–પર અવગ્રહ–સૈકાવગ્રહ–સાગારિમ સ્તારકાવગ્રહ–અને સમ્કૃતાવગ્રહ એ પ્રમાણે ૭ અવગ્રહ છે (અહિં એ ૭ અવગ્રહ પ્રતિમા છે એમ જાણવું) ॥ સ્થાન–નૈષેધિકી–ઉચ્ચારાદિ–શબ્દ–રૂપ–પરક્રિયા–અને અન્યોન્યક્રિયા સંબંધિ એ સાત સપ્તૈક[1] આચારાંગમાં છે ॥ ગજા–શ્રેષ્ઠિ–સ્ત્રી–પુરુષ–પરપ્રવિચાર–સ્વપ્રવિચાર–અપ્રવિચાર–દેવ–દારિદ્ર અને શ્રાવકપણું એ ૯ નિદાન[2] (પાયનિયાણા) છે ॥ ઉદ્ગમ–ઉત્પાદનાદિ–એષણા–પરિકર્મ–પરિહાર–જ્ઞાન–દર્શન–ચારિત્ર–સંરક્ષણ–અને અપ્રીતિક એ ૧૦ ઉપઘાત[3] છે ॥ અર્થ ક્રિયા–અનર્થ ક્રિયા–હિંસા–અકસ્માત–દૃષ્ટિકી–મૃષાવાદિકી–અદત્તક્રિયા– અધ્યાત્મક્રિયા–માનક્રિયા–અમિત્રક્રિયા–માયા–લોભ–અને ઇર્યાપથિકીક્રિયા (એ ૧૩ ક્રિયાસ્થાનો છે)॥ ઈત્યાદિ અનેક ગુણના સમૂહવડે સહિત અને સારણા વિગેરેમાં મનોહર એવા જે ગચ્છમાં સામાન્ય મુનિઓ પણ એવા પ્રકારના હોય છે (તે गच्छ) કહેવાય ॥ એવા પ્રકારનો જીનઆજ્ઞામાં વર્તનારો મુનિસમુદાય તે गच्छ

---

૧ આચારાંગ સૂત્રમાં એ સાત નામવાળા અધ્યયનો છે તે પ્રત્યેક અધ્યયનનું નામ स्थान सत्तैकक ઇત્યાદિ છે

૨ ઘણું તપના પ્રભાવે રાજા ઇત્યાદિ થાઉં એવી ઇચ્છા તે નિદાન

૩ અકલ્પનીય પિંડ વિગેરે ગ્રહણ કરતાં સંયમનો અથવા આત્મગુણનો ઉપઘાત થાય છે માટે ઉપઘાતના એ ૧૦ ભેદ કહ્યા છે

કહેવાય અને અન્ય ગચ્છ તે પામરના સમૂહ ટોળા તથા
નાટકીયાના ટોળા સરખા જાણવા ॥ એક સાધુ એક સાધ્વી
એક શ્રાવક અને એક શ્રાવિકા હોય પરંતુ જો તેઓ પ્રભુની
આજ્ઞાયુક્ત હોય તો સંઘ છે, નહિતર બીજા અજ્ઞાનયુક્ત
સાધુ આદિ સંઘ નથી પણ હાડકાંનો ઢગલો છે ॥ જિનેન્દ્ર
જ્ઞાનાદિક વડે પ્રધાન દર્શનયુક્ત અને ચારિત્રગુણયુક્ત એવા
પ્રકારનો સંઘ શ્રી તીર્થંકર ભગવંતને પણ પૂજ્ય² કહેવાય
છે ॥ જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્ર ગુણ વડે વિભૂષિત સાધુ
ઓનો સર્વ સમુદાય ગુણનો સંઘાત (સમૂહ) હોવાના
કારણથી સંઘ³ કહેવાય છે ॥ ૨૫–૨૬ ॥

, વિશુદ્ધ વ્યવહારનું અવલંબન કરતો અને શ્રી જિને
શ્વરની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન નહિ કરનાર એવો એક પણ
મનુષ્ય નીતિવાદી (ન્યાયશીલ) હોય તો તે એક પુરુષ પણ
ભાવસંઘ છે ॥ ચતુર્વર્ણ સંઘ તે સ્વપક્ષ અને સંઘ તે પણ
એક પક્ષ છે (અદ્વીતિય પક્ષ છે) અને તે ચાતુર્વર્ણ્ય સંઘ
પણ આચાર્ય સહિત (ગુરુ સહિત) હોય તો સાંઘ કહે
વાય ॥ તીર્થ એટલે તીર્થ-પ્રવચન અંગ ઉપાંગસહિત (શ્રુત)
જ્ઞાન-અને પ્રથમ ગણધર (એ જ કહ્યું છે) ત્યાં ભાવને
જે પ્રગટ કરે તે સાંઘ કહેવાય અને તે સિવાય બીજા

---

૧ સમૂહ.

૨ ણમો તિત્થસ્સ' જિનેશ્વર બોલે છે માટે સંઘ
તીર્થંકરને પણ પૂજ્ય છે

૩ અર્થાત્ જ્ઞાનાદિક ગુણો ધારણ કરનાર એવા ગુણી

કુતીર્થી કહેવાય ॥ જે મુનિ સૂત્ર વિરૂદ્ધ ભાષણ કરે, ઉત્સૂત્રવચન સદ્દહે, તે પ્રમાણે કરે અને બીજા પાસે કરાવે અને તેમ કરવાને મન વચન કાયાથી અનુમોદે તે નિશ્ચયે મિથ્યા દૃષ્ટિ છે, શ્રાવકોએ પણ સાધુના વેષવાળા તે મુનિનો ત્યાગ કરવો, કારણ કે તેવા મુનિના દર્શનનુ પણ ચતુર્ગુરૂ પ્રાયશ્ચિત કહ્યું છે ॥ દૂષમ કાળવડે દૂષિત થયેલા અરે અમારા સરખા પ્રાણિઓ કયા ! અહો જો જીનાગમ ન હોત તો અનાથ એવા અમારૂ શુ થાત ! ॥ અહો આ કાળમા પોતાના અર્થે (અથવા પોતાના માટે ધન તથા) વિષયોવડે વિષમય (ઝેરરૂપ) એવી દેશના આપવાના કાર્યમા રક્ત થયેલા હીનાચારીઓએ તથા વેષ વિડબકોએ શાસનને મલિન કરી દીધુ છે ॥ વર્તમાનકાળે, કાળના પ્રભાવથી વિચ્છેદ કરેલ (વિનાશ પમાડેલ[1]) ધર્મગ્રથવાળા અને નાસ્તિકતા રૂપ પ્રચડ વાયુવડે નાશ પામેલ છે જ્ઞાનાદિ રૂપ મેઘ જેનો એવા તથા કલેશ આદિ દોષવાળા એવા કેટલાએક-કઈક મુનિવેષ રૂપ પાસ-જાળવાળા અસયમને પણ સયમ બોલનારા અને બાળજીવોને (મુગ્ધજનોને) પ્રીય એવા તે મુનિઓ આત્મોત્કર્ષવડે (આત્મગર્વવડે) અતિ ઉદ્દામ-પ્રચડ હોય છે ॥ જો જીનવચન (જીનેન્દ્રાગમ) ન હોત તથા શુદ્ધ પ્રરૂપણાવાળા મુનિઓ અને ગીતાર્થો ન હોત તો

---

૧ ભાવી કાળના જીવોની અયોગ્યતા જાણી વિદ્યાર્મના ગ્રથ વિચ્છેદ કરનાર શ્રી સુવિહિત મુનિઓ માટે આ વચન નથી પરન્તુ સ્વેપશીલપણાના કારણથી બેદરકારીપણે ધર્મગ્રથોનો નાશ કરનાર તથા ધર્મગ્રથો વેચીને પેટ ભરનારા લિંગધારીઓ માટે આ આક્ષેપ છે

તે (લિંગધારી) મુનિઓનું સ્વરૂપ બીજી કઈ રીતે જાણવું ? ॥ २९१–३०० ॥

આ દુષમ કાળમા તો જે આગમમા કહ્યા પ્રમાણે યથાર્થ પ્રરૂપણા કરે, તે પ્રમાણે સદ્દહે અને યથાશક્તિ આચરે તો તેવો સાધુ પણ ત્રણ લોકને વદનીય છે ॥ સમ્યક્ત્વરૂપી રત્ન સહિત, ગીતાર્થ, સર્વશાસ્ત્રના અભિપ્રાય —નયમા કુશલ, ધર્મનેઅર્થે[1] વેષ ધારણ કરનારા, આસ્તિક્ય (શ્રદ્ધા) રૂપ આભરણવડે વિભૂષિત સર્વ અંગવાળા, પ્રવચનમાર્ગને અનુસારે ઉત્તમ પ્રવૃત્તિવાળા, દૃષ્ટિવડે પોતાના દોષ દેખનારા, અને શક્તિ પ્રમાણે અનુષ્ઠાન કરનારા એવા સંવિજ્ઞ મુનિઓ ત્રીજાપક્ષને[2] (સંવેગપાક્ષિકપણાને) ધારણ કરનારા છે ॥ ઉત્તમ ચારિત્રવાળો સાધુ શુદ્ધ છે, અને ગુણવાન એવો શ્રાવક પણ શુદ્ધ છે અને સંવિજ્ઞપક્ષની રૂચીવાળો અવસન્નચારિત્ર ક્રિયાવાળો (શિથિલ ચારિત્રી) સાધુ પણ શુદ્ધ છે (કારણ કે તે સંવિજ્ઞપાક્ષિક છે) ॥ સંજ્વલન કષાયોના ઉપશમ ભાવ થયે પંચમહાવ્રતધારીઓ પરન્તુ અવસન્ન-શિથિલાચારી થયા હોય તો પણ તેઓ શ્રદ્ધાદિ ગુણો યુક્ત હોય છે ॥ તેઓ હૃદયમા સિદ્ધાન્તના

---

१ લિંગધારીઓનો સાધુવેષ આજીવિકા માટે છે અને સુવિહિત સાધુનો વેષ સ્વપરોપકાર રૂપે ધર્મ માટે છે—ઈતિ ભાવ

२ અહિં આવા પ્રકારના ઉત્તમ સાધુઓને પણ ત્રીજા પક્ષમાં સંવિજ્ઞપક્ષમા ગણ્યા છે, તે વિશેષ અપ્રમત્ત અને ઉગ્રવિહારી સંવિગ્નમુનિઓની અપેક્ષાએ સંભવે. (અહિં ३०२ થી ३१० સુધીની ગાથા

મૃષાવાદને અનર્થકારી જાણે છે, જે કારણથી પરને અને પોતાને બોધ કરવા માટે શુદ્ધ પ્રરૂપણા કરે છે ॥ ઉત્તમ સાધુનો શુદ્ધ ધર્મ શુ છે તે પ્રરૂપે છે, અને પોતાના આચારને સુવિહિત સાધુઓ ની આગળ નિંદે છે તે સર્વાવમરાત્નિક[1] હોય છે ॥ પોતે ઉત્તમ મુનિઓને વદના કરે છે, પણ તેઓને વદાવતા નથી, કૃતિકર્મ (દ્વાદશાવર્તવદન) કરે છે પણ કરાવતો નથી, પોતાનો શિષ્ય બનાવવા માટે દીક્ષા આપતો નથી, પરન્તુ પ્રતિબોધ પમાડી બીજા સુસાધુઓ પાસે સોપે છે ॥ અથવા આત્માર્થી એવા તે મુનિઓ ધર્મીજનોને પોતાને માટે દીક્ષા આપે (પોતાનો શિષ્ય કરે) તોપણ તેઓની આગળ સાધુઓનો સર્વ આચાર પ્રરૂપીને સન્માર્ગમા જોડે છે (તે ત્રીજાપક્ષવાળા-સવિજ્ઞપાક્ષિક છે) ॥ અથવા પુન જેણે મુનિપણાનુ તત્ત્વ જાણ્યુ નથી એવો જીવ દીક્ષાને ગ્રહણ ન કરી શકે અને તેવા જીવને પોતાનો વિનય કરાવવા માટે દીક્ષા આપે તે યોગ્ય નથી ॥૩૦૧-૩૧૦॥

અવમન સાધુ (શિથિલાચારી સાધુ) પોતાને અર્થે દીક્ષા આપે તો પરને અને પોતાને પણ હણે છે, તે દીક્ષા લેનારને દુર્ગતિમા નાખે છે-ડૂબાવે છે, અને પોતે અધિક ડૂબે છે ॥ ગીત એટલે કલ્પ (બૃહત્કલ્પ) તથા નિશિથ આદિ (છેદ) સૂત્રો, તે સૂત્ર અર્થ અને સૂત્રાર્થ તેની વિધિનો જાણનાર તે **ગીતાર્થ** કહેવાય, અને બીજા મુનિઓ **સમયા** **ધઘર** અને **અનુયોગધર** કહેવાય ॥ ગીતાર્થ પણ નિશ્ચયે

---

૧ દીક્ષાપર્યાયમા લઘુ પણ સમ્યગ્દર્શનાદિ ગુણરૂપી રત્નોવડે

ગીતાર્થની સેવાભક્તિ બહુમાનવાળો હોય છે, તથા પર્ષદાના ગુણ નય અને હેતુવાદ ઇત્યાદિ વડે દેશના આપવામા કુશલ હોય છે ॥ વિધિવાદને વિષે વિધિધર્મની પ્રરૂપણા કરે છે, પણ અનર્થકારી અવિધિમાર્ગની પ્રરૂપણા એકલો હોય કે લોક સમુદાયમા રહેલો હોય તેમજ દિવસે કે રાત્રે કદી પણ કરે નહિ ॥ ગીતાર્થ મુનિ પ્રાણાન્તે પણ ઉત્કૃષ્ટ આચારના વિષયને (સાધુના ઉત્સર્ગ માર્ગને) મિથ્યાપણે (વિપરીત) ન પ્રરૂપે, તથા બાહ્ય કષ્ટ ક્રિયા પણ જો જીનેન્દ્રમાર્ગમા (જીનેન્દ્રા ગમથી) પ્રતિકૂળ થતી હોય તો તે પણ રૂચિકર ન થાય ॥ (ઉત્તમ મુનિ) સર્વસ્થાને ઉચિત દૃષ્ટિ અને ઉચિત પ્રવૃત્તિ આચરે છે, પારકાના દોષ જોઇને તે દોષ પોતાના કર્મ સ્વભાવથી ઉત્પન્ન થયા છે એમ જાણે છે ॥ (ઉત્તમ મુનિ) જો કે અવસન્ન-શિથિલાચારી છે તો પણ દોષોને પ્રગટ સેવનારો હોતો નથી, જે કારણથી (પ્રગટ દોષ સેવતા) પ્રવચનનો દોષ (શાસનની નિન્દા) અને શુદ્ધ (વ્યવહારવાળા) જનોમા મોહ ઉત્પન્ન થાય છે (એટલે અધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે) ॥ (ઉત્તમ મુનિ) ગીતાર્થોની આગળ પોતાના આચારો સત્યતાથી કહી દે છે, જે કારણથી ગીતાર્થો તીર્થ સરીખા અને સિદ્ધાન્તમા યુગપ્રધાન (સરખા) કહ્યા છે ॥ જે કારણથી જ્ઞાની પુરૂષો માટે એમ દર્શાવ્યુ છે કે સારણ વારણ ચોયણ અને પડિચોયણ ઇત્યાદિ કાર્યોમા ગીતાર્થને મુખ્ય કરવા ॥ પ્રવચનની-શાસનની પ્રભાવના કરનાર એવો અવસન્ન-શિથિલાચારી સાધુ પણ સારો છે, કારણકે ઉત્તમ સંવેગવાળો

સાધુ ચારિત્રમા આળસુ થયો હોય તો પણ ચારિત્રમા રહેલા સાધુઓના પક્ષકારી છે ॥ ૩૧૧-૩૨૦ ॥

પરન્તુ જેઓ જ્ઞાનાદિ ગુણ રહિત હોય, આત્મોત્કર્ષી (અભિમાની) હોય અનર્જુ (વક્ર) હોય, માયામા તત્પર હોય, અને ધર્મના બ્હાને ગૃહસ્થોની સ્તુતિ કરનાર હોય તેવા ઓનો સગ ન કરવો ॥ પરમાર્થ તત્ત્વવાળા મુનિઓનો યોગ તો ધન્ય પુરૂષોને જ હોય પરન્તુ જો સવિજ્ઞપક્ષીઓનો યોગ હોય તો પણ ભવ્યજીવોને કલ્યાણકારી છે ॥ તત્ત્વ-જ્ઞાન-અગ-ધર્મ-ઇન્દ્રિય-મદ-વિષય ક ય મભોગ યોગ નજ્ઞા -દિગ્-સયમ-ઋદ્ધિ-વ્રત-વિહાર-વચન- ભાવના - આશ્રય - લેશ્યા-પર્યાપ્તિ-પ્રાણ-યોનિ-સ્વર ગગ્ણ સમુદ્ઘાત ચર્ચા અહ ત્ આદિ-દાન-અવસ્થા-વ્રત-અર્થશ્રુત-નય-વિનય-આકાર-ગર્ભ -ક્ષુધાદિક-વસ્ત્ર-સ્ત્રી-શસ્ત્ર-મિથ્યા-મલ-તનય-ગુણ - ધ્યાન - ષટ્સ્થાન-કામ-વૈયાવૃત્ય-ઉપસર્ગ-તૃણ-ચરણ- લિપિ - બ્રહ્મ - ક્રમ -અષ્ટ-(અબ્દ) ભાષા-શય્યા-માનઆદિ-સામાયિક-કરણ -નમસ્કાર-કલ્પ-અ ડ-લોક-નિગ્રન્થ-ક્ષેત્ર-કલ્પવૃક્ષ-કણ-ગતિ -મુડ-ભાવ-પ્રમાદ-સ્થાન-અનુષ્ઠાન-મુદ્રા વ્રત જપવિધિ-સપ્ત ભગી-પ્રમાણ-પ્રાયશ્ચિત-પ્રવૃત્તિ - પ્રવચનપ્રભાવના-આવશ્યક- હેતુ-વગ -પ્રત્યાખ્યાન-અનુયોગ-અણિમપ મગુણ મેત્રી નિક્ષેપ -દીક્ષા-ધર્મ-સમ્યકત્વ-રત્ન-ઉપનય-શમ-યમ-બ્રહ્મ-શિલ્પ- અને નમેય (એ ૧૦૦ સ્થાન જાણનાર ગીતાર્થ હોય છે ॥ ઇત્યાદિ અનેક સ્વસિદ્ધાન્ત અને પરસિદ્ધાન્તના રહસ્ય ગુણના

૩૫ સમ્યકત્વની પ્રભાવના કરવામા પ્રગટ, અને

વૃક્ષ સરખા (ગીતાર્થો જાણવા) ॥ ઘણુ કહેવાથી

શુ ? તેવા ગીતાર્થ ગુરૂની નિશ્રાએ તો ઉત્તમ સાધુઓ હમેશા વિચરે છે, તેની આજ્ઞા ધારણ કરે છે, અને તેમનુ વચન પણ સભારે છે ॥ જે આચાર્યો-ગીતાર્થો વિધિમાર્ગની પ્રરૂપણા કરે છે તે જીનશાસનના પ્રભાવક સવિન આચાર્યો આ દુષમકાળમા ચિરકાળ સુધી જયવત વર્તો ॥ સમ્યક્ત્વ ધારણ કરનાર એવા કઈક સાધુઓ આજીવિકાની વિધિવડે દ્રવ્યવેષને (ગુણરહિત સાધુવેષને) ધારણ કરનાર છે, તે ચારિત્ર ગુણહીન સાધુઓ સવસ્થાને બીજા પદમા વર્તનાર જાણવા ॥ મસ્તકે મુડ થયેલા, ઉદ્ભટવેષવાળા, વિચિત્ર વેષને ધરનારા, તથા વિદ્યા અજન ચૂર્ણાદિક તથા કુતમમત્વાદિ કરતા એવા જે સાધુઓ પોતાને માર્ગ પૂછનાર જીવને સમ્યક્ પ્રકારે માર્ગ કહે છે, અને પ્રવચન મૃષાને (ઉત્સૂત્ર વચનને) દુષ્ટ માનનારા છે તેવા સાધુઓ પણ સારૂપિક[1] જાણવા ॥ ૩૨૧-૩૩૧ ॥

અતિ મનોહર એવું જે ચારિત્ર તે જેણે પશ્ચાત્ કર્યું (પોતાની પાછળ પાડયુ, અર્થાત્ ચારિત્રથી છૂટો પડયો) તે પશ્ચાત્કૃત કહેવાય અને ચારિત્રને જેણે ફેકી દીધુ અર્થાત્ ગૃહસ્થ થયો, શિખાવાળો (ચોટલીવાળો) તેમજ સ્ત્રી વિનાનો થયો અને ભીક્ષાવૃત્તિ કરે છે તે ક્ષપિત કહેવાય ॥ તથા શિખાવાળો સ્ત્રીવાળો કૂર્ચવાળો (દાઢી મૂછવાળો) થયો તે

1 રજોહરણ સિવાય સાધુના વસ્ત્રવાળો અસબ્રહ્મચારી સ્ત્રી રહિત અને ભીક્ષા માગી આજીવિકા ચલાવનાર એવો ગૃહસ્થ તુલ્ય સારૂપિક કહેવાય અને પ્રવચનની વિરૂદ્ધ પ્રરૂપણા કરી તેને દુષ્ટ માને અને પુછનાર મનુષ્યોની આગળ જિનેશ્વરના માર્ગની શુદ્ધ પ્રરૂપણા કરે.

ગૃહસ્થ સિદ્ધપુત્ર કહેવાય, તે ભીક્ષા માગતો નથી પરન્તુ શિલ્પ આદિ કર્મ કરી આજીવિકા ચલાવે છે ॥ કેટલાએક આચાર્યો એમ કહે છે–માને છે કે–પશ્ચાત્કૃત અને સિદ્ધપુત્ર એ બન્ને શિખાવાળા હોય અથવા શિખારહિત પણ હોય તેમજ સ્રીસહિત હોય અને સ્રીરહિત પણ હોય ॥ એ સર્વ નામો પણ જો સમ્યક્ત્વ સહિત હોય તો એ નામો જાણવા, પરન્તુ તેઓનુ જો સમ્યક્ત્વ ભ્રષ્ટ થયુ હોય અને તેથી સમ્યક્ત્વ ન વર્તતુ હોય તો તે સર્વે ગૃહસ્થો જાણવા ॥ કોઈક વખત તેઓને (સિદ્ધપુત્રાદિકોને) પણ આલોચના વિગેરે કાર્યમા યોગ્ય ગણ્યા છે, પરન્તુ જો જ્ઞાનવાળા હોય, સત્ય ભાષણથી ગુણપ્રધાન હોય, અને સ્થાન (પ્રાયશ્ચિતના સ્થાન) જાણનારા હોય (તો તેઓ પ્રાયાશ્ચિતાદિ કાર્યમા યોગ્ય છે)॥ વળી જો તેઓ કુશીલ થયા હોય મિથ્યા ઉપદેશ આપનારા, દભ વડે ધર્મને ઠગનારા અને કુશિલનુ લિગ વેષ ધારણ કરનાર હોય તો તેઓ પણ અદર્શનીય (નહિ દેખવા યોગ્ય) છે ॥ વિધિમાર્ગનો યોગ ધન્યપુરૂષોને થાય છે, વિધિપક્ષના આરાધક તો સદાકાળ ધન્ય છે, વિધિમાર્ગનુ બહુમાન કરનારા ધન્ય છે, અને વિધિપક્ષને દૂષણ નહિં આપનારા પણ ધન્ય પુરૂષો છે ॥ જેઓ વિધિમાર્ગ આચરે છે, વિધિમાર્ગના રાગી છે, અવિધિનો ત્યાગ કરનાર છે, અને અવિધિ થતા મિથ્યાદુષ્કૃત કરનારા છે, અને અનુત્કર્ષ (આત્મોત્કર્ષ–ગર્વ) નહિ કરનારા છે, તેઓને પ્રવચનમા સદાકાળ દ્રષ્ટિવ'ત કહ્યા છે (અર્થાત્ શાસ્ત્રમા સમ્યગ્દ્રષ્ટિ કહ્યા છે)॥ સર્વે આસન્નસિદ્ધિવાળાઓનુ તેમજ સર્વે

આસ્તિકવાદિઓનુ એ (વિધિ રાગ આદિ) લક્ષણ છે, અને અભવ્ય જીવ તથા દૂરભવ્ય જીવોનુ તેથી વિપરીત લક્ષણ છે ॥ ૩૩૨–૩૪૦ ॥

સમ્યક્ત્વ જ્ઞાન અને ચારિત્ર અને ઉંચી રીતે વિત રાગની આજ્ઞાનુસાર જેવી રીતે હોય તે પ્રમાણે અનુસરીને જે સ્થાને જીનેશ્વર ભગવતે કહેલા માર્ગ છે (અર્થાત્ માર્ગ કહ્યા છે) તે માર્ગને વિધિ પ્રમાણે તેવા પ્રકારના ઉત્તમ ભાવથી પૂજવો (આદરવો) ॥ કેટલાએકનો એવો આદેશ (પ્રરૂપણા) છે કે–વર્તમાનકાળમા દર્શન અને જ્ઞાનવડે તીર્થ (શાસન) પ્રવર્તે છે, અને ચારિત્ર તો વિચ્છેદ પામ્યુ છે એમ બોલનારને પ્રાયશ્ચિત હોય છે ॥ જે કારણથી ભગવતે આ ક્ષેત્રમા શ્રી દુપ્પસહસૂરિ સુધી ચારિત્ર રહેવાનુ કહ્યુ છે, તે ચારિત્ર આજ્ઞાવતી જીવોનેજ હોય, માટે વર્તમાન કાળે ચારિત્ર નથી એમ કહેવુ તે મિથ્યામોહ છે ॥ કાળને ઉચિત જયણામા વર્તતા (એટલે કાળને ઉચિત ચારિત્ર ધર્મમા વર્તતા) માત્સર્ય રહિત ઉદ્યમવત અને જનયાત્રા[1] રહિત એવા યતિઓને યતિપણુ–ચારિત્ર હમેશા હોય છે ॥ જ્યા બાલ જીવોનો (અજ્ઞાનીઓનો) પ્રસગ નથી, અત્યત વચના–ઠગાઈ નથી, બલાત્કાર વિગેરે કરવો કરાવવો નથી અને ગીતાર્થોની સેવા હોય છે તે ગચ્છમા હમેશા ચારિત્ર હોય છે એમ જાણુવુ ॥ સર્વે જીનેન્દ્રોનુ શાસન બકુશ

---

૧ લોકસમુદાયની વૃત્તિને અનુસરીને પ્રરૂપણા કરવી તથા પ્રતિ કરવી તે ... કહેવાય

કુશીલ સાધુઓ વડે આ પ્રમાણેજ ચાલે છે, પરન્તુ તેમાં કષાયકુશીલ એવા પ્રમાદી સાધુઓ વિશેષ હોય છે ॥ નિર્ગ્રન્થો[1] વિના તીર્થ નહિ, અને નિર્ગ્રન્થો અતીર્થ હોતા નથી[2] જ્યાસુધી છકાયવધનો સયમ-ત્યાગ વર્તે છે ત્યા સુધી આ પચમકાળમા વર્તમાન સમયે પણ અનુમર્જના (તીર્થની હયાતી) છે ॥ એ પ્રમાણે ૮ વિક ૫-ભાગા[3] છે તેમા પ્હેલા ભાગાવાળા વર્જવા યોગ્ય છે બીજા ભાગાવાળા સેવવા યોગ્ય છે, અને ચોથા ભાગાવાળા પણ હમેશા સેવવા યોગ્ય છે ॥ તેઓના અભાવે[4] દુષ્ટવૃષ્ટિના[5] ઉદાહરણ પ્રમાણે સંધિગ્રહણ[6]

---

૧ અહિ નિર્ગ્રન્થો એટલે પાચ નિર્ગ્રન્થમાનો ચોથો ભેદ નહિ પણ નિર્ગ્રન્થ એટલે મુનિ એવો સામાન્ય અર્થ ગ્રહણ કરવો

૨ કહેવાનો ભાવાર્થ એ છે કે તીર્થ શ્રી દુપ્પસહ સૂરિ સુધી રહેવાનુ છે અને તે તીર્થ નિર્ગ્રન્થ-સાધુ વિના ન હોય અને સાધુ તે તીર્થરૂપજ છે માટે શ્રી દુપ્પસહસૂરિ સુધી તીર્થરૂપ સાધુઓ અવસ્ય હોય છે એમ શ્રદ્ધા કરવી.

૩ આ ૮ ભગાની ઉત્પત્તિ ૩૪૧મી ગાથાના ભાવાર્થથી શરૂ નાર્િ ત્રણની અસ્તિ નાસ્તિથી તીર્થ હયાતીના અનુયોગવાળા છે

૪ તેઓના એટલે ૧-૨-૪ ભાગાવાળા મુનિના અભાવે.

૫ જે વૃષ્ટિનુ જળ પીવાથી સર્વ નગરલોક ઘેલા થયા પરંતુ રાજાએ અને પ્રધાને તે જળ ન પીવાથી સ્વસ્થ રહ્યા હતા પરન્તુ લોકોએ રાજા પ્રધાનને ઘેલા ગણી સતામણી કરવા લાગ્યા ત્યારે રાજા અને પ્રધાન પણ જાણી જોઇને લોકવૃત્તિ અનુસરીને ઘેલા જેવા થયા પરંતુ ચિત્ત સ્વસ્થ રાખ્યુ હતુ તે પ્રમાણે લોકવૃત્તિને અનુસારે કષાય

કરીને ત્રીજા ભાગાવાળા પણ સેવવા યોગ્ય છે, અને કારણ પ્રાપ્ત થયે તો સર્વે ભાગા શુદ્ધ છે॥ દર્શનત્રિક[1] રહિત તે પ્હેલા ભાગાવાળા, દર્શનત્રિક વડે શુદ્ધ તે બીજા ભાગાવાળા, ચારિત્ર રહિત તે ચોથા ભાગાવાળા, અને ત્રીજા ભાગામા દર્શનની ભજના જાણવી ॥ અનુક્રમે દ્રવ્ય અને ભાવવડે ચારિત્ર (ઉપરના સેવ્ય ભાગામા) જાણવુ, બીજા ભાગાઓમા દર્શન ગુણ જાણવો અને જ્ઞાનની તો નિશ્ચયે ભજના જાણવી ॥ પુદ્દુવાર પ્રથમના છેદાદિકનો સુવિસ્તાર (અતિ વિસ્તાર) જાણવો, અને ત્યા સયમસ્થાનો સયમશ્રેણિ અને કડકાદિક પણ જાણવું ॥ ૩૪૧–૩૫૨ ॥

इति गुरुस्वरूपवर्णनम् ॥

ત્રીજા ભાગાવાળા સાધુઓને પણ સેવવા પડે તો પણ સંધિગ્રહણ કરીને જ સેવવા

૬ અહિ સન્ધિ એટલે ભાવસંધિ જાણવી તે આ પ્રમાણે— આ ગુરૂ સમ્યક્ત્વની પણ ભજનાવાળા છે એમ વિવેક રાખીને એટલે મનમા સમજીને પોતાના જ્ઞાન દર્શનાદિ ગુણોને ન ત્રુટે તેવી સાવધાનતા રાખવી તે ભાવસન્ધિ પૃષ્ઠ ૧૩૮માં ૬ નબર જોવો

૧ દર્શનત્રિક એટલે દર્શન જ્ઞાન ચારીત્ર

॥ अथ सम्यक्त्वाधिकार ॥

સમ્યકૃત્વગુણ સહિત અલ્પ સેવેલા એવા પણ
દિક સર્વે ધર્મો સફલ થાય છે, પરન્તુ જો સમ્યક
ન હોય તો તે ચારિત્રાદિ ધર્મો શેલડીના સાઠા (
શેલડીના સાઠા) સરખા નિષ્ફળ છે॥ અહિં દર્શ
સમ્યક્ત્વ કહેવાય, અને તે તત્ત્વાર્થની (તત્ત્વ ભૂત
શ્રદ્ધા રૂપ છે વળી નિર્મળ અધ્યાત્મગુણના સ્થાન
સ્થાન) રૂપ તે સમ્યક્ત્વ દર્શનમોહનીય કર્મના
પ્રાપ્ત થાય છે॥ વળી તે દર્શન ક્ષાયિક આદિ પા
છે, તેમા પ્રથમ ઉપશમસમ્યક્ત્વ તે અનાદિ અન
સંસારમાં અતિ ભ્રમણ કરનાર જીવ પામે છે॥ પ

---

૧ પલ્ય એટલે ધાન્યનો પાલો-સારો કે જેમાં એક
ખર્ચ જેટલું ધાન્ય વાસની મોટી સાદડીઓના ગોળ સ
ઉપથી લીંપણ કરી ગમે છે તે પાલામાંથી થોડું ધાન્ય
થોડું ઉમેરે એ પ્રમાણે વારંવાર કરતા ધાન્ય ખાલી થવા
આવે છે તેમ દર્શન મોહનીય કર્મનો એ પ્રમાણે વિનાશ
સાતકર્મની અંતઃકોડાકોડિ સાગરોપમ બાકી રહેતા
સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ થાય છે

ઉપલ[1] વિગેરેના દ્રષ્ટાન્તથી (અથવા દ્રષ્ટાન્તવાળા) યથા પ્રવૃત્તકરણ વડે કોઈ અપાર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત સંસાર બાકી રહેલો એવો પંચેન્દ્રિય ભવ્યજીવ ને યથાપ્રવૃત્તકરણવડે સાતે કર્મની (આયુષ્ય વિના સાતે કર્મની) સ્થિતિરસના (ખાલી કરે) પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ ન્યૂન ૧ કોડા કોડિ સાગરોપમ જેટલી બાકી રહે (ત્યારે ગ્રન્થીભેદ કરીને ઉપશમ સમ્ય૦ પ્રાપ્ત કરે ને દર્શાવે છે-) ॥ અહિં ગ્રન્થિ એટલે દુર્ભેદ્ય કર્કશ ઘન (નક્કર) રૂઢ (મજબુત) અને ગૂઢ (ગુપિલ) એવી (કાષ્ઠાદિકની) ગ્રન્થિ (ગાંઠ) સરખો કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલો ગાઢ રાગદ્વેષ રૂપ પરિણામ જાણવો ॥ તે ગ્રન્થિને અધ્યાત્મધ્યાનની વિશુદ્ધિ (ચિત્તની વિશુદ્ધિ) વાળા અપૂર્વકરણરૂપ પરિણામ વડે ભેદીને ત્યાં અન્તર્મુહૂર્ત્ત માત્રનું અન્તરકરણ[2] કરે છે ॥ (અને સમ્ય૦ પામે છે) યત

---

૧ પર્વતની નદીઓ પાષાણ પર્વતમાં અથડાઈને અને નદીના જળથી ઘસાઈને સહજે ગોળ જેવા બને છે તેમ આ યથાપ્રવૃત્ત અન્તઃકોડાકોડિની સ્થિતિ સત્તા પણ અનાદિકાળથી કર્મનિર્જરા કરતાં કોઈ વખત પ્રાપ્ત થઈ જાય છે ત્યારે ગ્રન્થિભેદાદિકથી સમ્યક્૦ પ્રાપ્તિ થાય છે ઇત્યાદિ દૃષ્ટાન્તો શ્રી વિશેષાવશ્યકથી જાણવાં.

૨ સિદ્ધાન્તના અભિપ્રાયથી અપૂર્વકરણમાં જ એટલે અપૂ૦ ક૦ સમાપ્ત થતાં તુર્ત ઉપ૦ સમ્ય૦ પામે અને કર્મગ્રન્થ મતે ત્રીજું અનિવૃત્તિકરણ પૂર્ણ થયે ઉપ૦ સમ્ય૦ પામે. અહિં અન્તર-કરણ ઉપશમ સમ્યક્ત્વના કાળ અથવા તે પર્યન્તનો ત સંબંધિ ક્રિયા કાળ પણ ગણાય.

ઉપશમ શ્રેણીને પ્રાપ્ત થયેલા જીવને પણ ઉપશમસમ્યક્ત્વ[1] પ્રાપ્ત થાય છે, અથવા તો જે જીવે પ્રથમ ત્રણ પુંજ નથી કર્યા અને મિથ્યાત્વ ક્ષય પામ્યુ નથી તેવા જીવને ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય (એમ સિદ્ધાન્તાદિમા કહ્યુ છે) ॥ જે મિથ્યાત્વ ઉદય પ્રાપ્ત છે તેનો ક્ષય થયે અને જે ઉદય પ્રાપ્ત નથી તેનો ઉદય ન આવ્યે છતે જીવ અન્તર્મુહૂર્ત્ત માત્ર ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે ॥ (કરણનો ક્રમ આ પ્રમાણે છે–) જ્યા સુધી ગ્રન્થિ પાસે વર્ત્તે ત્યા સુધી યથા પ્રવૃત્તકરણ, ગ્રન્થિનો ભેદ કરતી વખતે બીજુ અપૂર્વકરણ હોય, અને જીવ સમ્યક્ત્વ પુરસ્કૃત થયે છતે (એટલે સમ્યક્ત્વ પામ્યો નથી પણ પામવાની તૈયારીમા અન્તરાવ કાળે) अनिवृत्तिकरण હોય છે ॥ ૧–૧૦ ॥

(ઉપશમ સમ્યક્ત્વનો કાળ પૂર્ણ થયા બાદ) કઈપણ આલંબન નહિ પામેલી વેલ જેમ પોતાના મૂળ સ્થાનને છોડતી નથી (અર્થાત્ મૂળ સ્થાને જ પાછી આવે છે) તેમ ત્રણપુંજ જેણે નથી કર્યા અને ઉપ૦ સમ્ય૦ પામ્યો હોય તેવો જીવ પુન મિથ્યાત્વેજ આવે છે ॥ પુન એ ઉપશમ સમ્યગ્ દષ્ટિજીવ અન્તરકરણમા[2] રહ્યો છતો કદાચ કોઈ જીવ દેશવિરતિ પણ પામે છે અને પ્રમત્તાપ્રમત્ત ભાવ પણ પામે છે ॥ ઉપાર્જે છે)॥ એ કહેલો દ્રવ્ય શ્રુતનો લાભ અભવ્ય જીવને થાય છે, પરન્તુ ભવ્ય જીવને તો નિશ્ચયે સંપૂર્ણ દશપૂર્વ

---

[1] બીજી ત્રીજી ચોથા અને પાંચમીવા નુ (વિશેષત

[2] ઉપશમ સમ્ય૦ના અનુભવકાળમાંજ

જો કોઈ ભવ્ય અથવા અભવ્ય જીવ ગ્રન્થિની પાસે આવ્યો હોય છતા ગ્રન્થિ ભેદ કરે નહિ અને સખ્યાત અથવા અસખ્યાત કાળસુધી પણ ત્યા ગ્રથિ નજીકજ રહે છે[1] ॥ ચારિત્રના પરિણામથી રહિત (બોધિબીજ રહિત) જીવને વિષે (પણ પ્રથમ) શ્રી જીનેશ્વરની ઋદ્ધિ દેખવાથી દ્રવ્ય શ્રુતનો (દ્રવ્યથી શ્રુત સામાયિકનો) લાભ કે જે (ઉત્કૃષ્ટથી) નવમા ગ્રૈવેયકના સુખના અર્થ-કારણરૂપ છે તે પ્રાપ્ત થાય છે (અર્થાત્ નવમા ગ્રૈવેયકે ઉત્પન્ન થવા યોગ્ય શુભ કર્મ રૂપ (ભાવશ્રુત સામાયિકનો) લાભ થવાથી કોઈક જીવ અન્તર્મુહૂર્ત્તમા ગ્રન્થિભેદ કરી મોક્ષ પામે છે ॥ इति उपशम सम्यक्त्वम् ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી પતિત થઈને હજી મિથ્યા સ્વભાવ નથી પામ્યો તેવા અન્તરકાળમા વર્તતા જીવને (ઉત્કૃષ્ટથી) ૬ આવલિકા પ્રમાણનુ सास्वादन सम्यक्त्व પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ત્યારબાદ તે સાસ્વાદનથી પડેલો જીવ અવશ્ય મિથ્યાદષ્ટિજ થાય છે એ સાસ્વાદન તથા ઉપ૦ સમ્ય૦ ઉત્કૃષ્ટથી (એક જીવને સસારમા) ૫ વાર પ્રાપ્ત થાય છે ॥ इति सास्वादन सम्यक्त्वम् । પૂર્વે અપૂર્વકરણવડે[2] અથવા અન્તકરણવડે[3] જેણે ત્રણ પુજ કોદ્રવના ઉદાહરણ-દ્રષ્ટાન્ત પ્રમાણે કર્યા છે તેવો જીવ શુદ્ધ પુજનો વેદક જ્યારે થાય

---

૧ અભવ્ય જીવ અસખ્ય કાળ સુધી રહી પુન ગ્રથિથી દૂર ચાલ્યો જાય છે

૨ સિદ્ધાંતના અભિપ્રાય પ્રમાણે અપૂર્વકરણવડે

૩ કાર્મગ્રથિક અભિપ્રાય પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણમાં અન્ત-કરણ

છે, તે વખતે જે મિથ્યાત્વ ઉદયમા આવેલુ છે તે
પામે છે અને નહિ ઉદય આવેલુ મિથ્યાત્વ ઉપશાન્ત
વર્તે છે, એ પ્રમાણે મિશ્ર ભાવે પરિણમેલા મિથ્યા
(શુદ્ધ પુજને) વેદતા જીવને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ થાય

પ્રશ્ન—ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી ક્ષયોપશમ સમ્ય૦
તફાવત-વિશેષતા છે ?

ઉત્તર—મિથ્યાત્વનો ઉપશમ થતા મિથ્યાત્વ પ્રદે
પણ વેદાતુ નથી, અને અહિ ક્ષયોપ૦ સમ્ય૦મા તો
શથી વેદાય છે એ વિશેષ છે ॥ ઈતિ ક્ષયોપશમ સમ્યક
॥ ૧૧-૨૦ ॥

પુન સર્વ ઉદય આવેલા પરમ પુદ્ગલની અવસ્થા
(એટલે અન્ત્ય સમયે સમ્ય૦ મોહનીયના સર્વ પુદ્ગ
ઉદયવાળુ) વેદકસમ્યક્ત્વ છે અને ત્રણે પ્રકારનુ
મોહનીય ક્ષય થતા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ થાય છે ॥ ઉ
સમ્ય૦નો કાળ અન્તમુ૦ પ્રમાણ, સાસ્વાદનનો કા
આવલિ, વેદકનો કાળ ૧ સમય, ક્ષાયિક સમ્ય૦નો
સાધિક ૩૩ સાગરોપમ,[1] અને ક્ષયોપ૦ સમ્ય૦નો
તેથી દ્વિગુણ (સાધિક ૬૬ સાગરોપમ) છે ॥ (મ સ.
વેદક અને ક્ષાયિક સમ્ય૦ ૧ વાર પ્રાપ્ત થાય, ક્ષયો
અસખ્યવાર પ્રાપ્ત થાય, એમા ક્ષાયિક સમ્ય૦નો કાળ
ભાવમા (સિદ્ધિગતિની અપેક્ષાએ) સાદિ અનન્ત છે
જીવોએ એક અન્તર્મુ૦ માત્ર પણ સમ્યક્ત્વનો સ્પર્શ
હોય તે જીવોને નિશ્ચયે (ઉત્કૃષ્ટથી) અપાર્ધ (દેશોન

૧ ભવસ્થ જીવની અપેક્ષાએ ૩૩ સાગર.

[illegible] સમાપ્ત થઈ રહે છે તથા [illegible]
[illegible] થાય પણ [illegible]
[illegible] કઠિન થતો નથી¹ (પુન: એ બાબ [illegible])
[illegible] પ્રતિપાતિ છે, [illegible]
[illegible] છે, અને [illegible] છે, [illegible]
[illegible] અને [illegible]
[illegible] છે, અને [illegible]
[illegible]
[illegible] આયુષ્ય ન [illegible]
[illegible]
[illegible] અને [illegible]
[illegible] આયુષ્ય ન [illegible], અને [illegible]
[illegible] આયુષ્ય [illegible]
[illegible] આયુષ્ય [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

ત્યાર બાદ સં૦ સાગરો૦ ક્ષય થતા ક્ષપકશ્રેણિ પ્રાપ્ત થાય ॥ આખા સંસારચક્રમા નિશ્ચયે એક જીવને ૪ વાર ઉપશમ શ્રેણિ થાય છે, પુન એ ઉપશમશ્રેણિ એક ભવમા બે વાર પ્રાપ્ત થાય, અને ક્ષપકશ્રેણિ ૧ વારજ થાય ॥ શ્રુત સામાયિક-સમ્યક્ત્વ સામાયિક-દેશવિરતિ સામાયિક અને સર્વ વિરતિ સામાયિક એ ભેદ પ્રમાણે સામાયિક ૪ પ્રકારનુ છે, હવે એ ચારે સામાયિકના નાના-અનેક ભવમા કેટલા આકર્ષ થાય તે કહેવાય છે ॥ ૨૧-૩૦ ॥

પ્હેલા ૩ સામાયિકના એક ભવમા હજાર પૃથક્ત્વ આકર્ષ થાય, અને સર્વવિરતિના શતપૃથક્ત્વ આકર્ષ થાય, એ પ્રમાણે એક ભવમા આકર્ષ થાય તે જાણવા ॥ તથા પ્હેલા ૩ સામાયિકના અનેક ભવમા અસખ્યહજાર આકર્ષ થાય, સર્વવિરતિના હજાર પૃથક્ત્વ આકર્ષ થાય, એ પ્રમાણે અનેક ભવમા એટલા આકર્ષ થાય એમ જાણવુ ॥ વર્તમાન કાળે સરાગ સયમીઓને પણ અરિહત ભગવત ઉપરનો રાગ તથા બ્રહ્મચારી એવા સાધુઓ ઉપર જે રાગ તે પ્રશસ્ત રાગ જાણવો (અર્થાત્ વર્તમાનમા એવો સરાગ સયમજ છે) ॥ અરિહત એજ દેવ, સુસાધુ એજ ગુરૂ, અને જીનેશ્વરે કહેલો તેજ ધર્મ ઈત્યાદિ જે શુભ ભાવ તેને જગદ્ગુરૂ શ્રી જીનેશ્વરો સમ્યક્ત્વ કહે છે ॥ જો સમ્યક્ત્વ ન ગયુ હોય, અને પૂર્વે આયુષ્ય ન બાધ્યુ હોય (અર્થાત્ અબદ્ધાયુ સમ્યગ્દૃષ્ટિ) એવો સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવ નિશ્ચયે વિમાનવાસી દેવોમાજ ઉત્પન્ન થાય ॥ જો ધર્મ કરી શકાય તો કરવો, અને ન કરી શકાય તો તે ધર્મની શ્રદ્ધા કરવી, કારણ

કે શ્રદ્ધા રાખનારો જીવ અવશ્ય મોક્ષસ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે॥ એક ત્રાજવામા લૌકીક અને લોકોત્તર અનુષ્ઠાનવાળા સર્વ ધર્મો (અર્થાત્ સર્વ ધર્મની ક્રિયાઓ) અને બીજા ત્રાજવામા નિશ્ચયે સમ્યકત્વ રાખ્યુ હોય તો પણ એ સમ્યક્ત્વ તેઓની તુલ્યતામા ન આવે (પરન્તુ અધિક થઈ જાય-ઇતિ ભાવ)॥ શંકા-કાંક્ષા-વિચિકિત્સા- અન્યતીર્થિપ્રશંસા-અને પરતીર્થિઓની સેવા એ સમ્યકત્વના ૫ અતિચાર છે॥ ધર્મ હશે કે નહિ ઈત્યાદિ ધર્મ સંબધિ શંસય તે શંકા સર્વથી અને દેશથી એમ બે પ્રકારે છે, અને પરધર્મમા દયા વિગેરે ગુણના કંઈક અંશ દેખવાથી તે કુધર્મપ્રત્યે જે અભિલાષ થાય તે કાંક્ષા કહેવાય ॥ ધમક્રિયાના ફળનો સંદેહ કરવો, અથવા સાધુ સાધ્વીના મલિન શરીર જોઈ દુગંચ્છા કરવી તે વિચિકિત્સા તથા અન્ય ધર્મીઓનો પરિચય કરવો અને પ્રસંગ કરવો તે પ્રશંસા કહેવાય ॥ ૩૧-૪૦ ॥

અહિ કુદર્શનીઓની-પરધર્મીઓની પ્રશંસા કરવાથી મિથ્યાત્વની દ્રઢતા થાય છે, અતત્ત્વની શ્રદ્ધા થાય છે, અને પ્રવૃત્તિ દોષ (મિથ્યા આચરણમા પ્રવર્તવા પ્રવર્તાવવારૂપ દોષ) પ્રગટ થાય છે, તેમજ તીવ્ર કર્મ બન્ધ થાય છે॥ જે જીવ બીજા જીવોને મિથ્યાત્વ ઉત્પન્ન કરે છે તે નિમિત્તથી-કારણથી તે જીવ શ્રી જીનેશ્વર ભાષિત બોધિબીજ (સમ્યક્ત્વ ધર્મ) પામતો નથી॥ જે જીવ પતિત જીવોના આલંબન ગ્રહણ કરે છે, તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ જાણવો, અને જે સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જીવો છે તેઓ સ્વભાવેજ ચઢતા ધર્મવાળા ના આલંબન ગ્રહણ કરે છે॥

સંબધિ અને ગુરૂ સબધિ એમ બે પ્રકારે જાણુવુ, એ પ્રમાણે લોકોત્તરમિથ્યાત્વ પણુ દેવગત અને ગુરૂગત એમ બે પ્રકારે જાણુવુ ॥ એ ચારે પ્રકારના મિથ્યાત્વને જે જીવ ત્રિવિધ ત્રિવિધે (૩ યોગ અને ૩ કરણુ સહિત) વર્જે તે જીવને નિષ્કલંક પ્રગટ સમ્યક્ત્વ (શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ) હોય છે ॥ તથા એ અનતરોક્ત-પૂર્વે કહેવા (ચાર પ્રકારના) મિથ્યાત્વને હુ સેવુ એમ મનથી ન ચિંતવે, અથવા (બીજો જીવ મિથ્યાત્વ સેવે એવો ઉપદેશ ન કરે-અર્થાત્) તુ મિથ્યાત્વ કર એવો ઉપદેશ ન આપે અથવા બીજાએ મિથ્યાત્વ સેવ્યું હોય તેને ઠીક કર્યું એમ ન જાણે (તે કરવુ કરાવવુ અને અનુમોદવુ એ ૩ કરણુથી મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કહેવાય) ॥ ૪૧-૪૬ ॥

॥ મિથ્યાત્વના ૫ ભેદ ॥

અભિગ્રાહિક--અનભિગ્રહિક--અભિનિવેષિક--શાસયિક-- અને અનાભોગિક એમ ૫ પ્રકારનુ મિથ્યાત્વ છે ॥ પુન [1]મિથ્યાત્વ સર્વ ~નર્થોનુ કારણુ જાણુવુ, તેમા પણુ અભિગ્રહિકમિથ્યાત્વ કપિલ[2] વિગેરેનુ જાણુવુ ॥ તથા અનભિગ્રહિકમિથ્યાત્વ[3] કુદર્શનની દીક્ષાવાળા (કુદર્શનીઓને), તથા નથી પ્રાપ્ત કર્યું સમ્યક્ત્વ એવા મનુષ્યો અને તિર્યંચોને બાળથી ગોપાલ સુધીનાઓને (અર્થાત્ સર્વમનુષ્ય-

---

૧ પરંપરાએ ચાલ્યો આવતો ધર્મ સાચો તે અભિગ્ર૦

૨ મરિચિના શિષ્યાદિકને

૩ સર્વે ધર્મ સાચા છે અનભિ૦

તિર્યંચોને) જાણવુ ॥ તથા અભિનિવેષ મિથ્યાત્વ જીનેન્દ્ર-વચન પ્રાપ્ત થવા છતા પાછળથી અન્યથા બોલનાર (અસત્યાગ્રહવાળાને) પણ કદાગ્રહ ભાવ વર્તતા હોય છે ॥ ॥ ૪૭-૫૦ ॥

પુન સૂત્રમા અર્થમા અને સૂત્રાર્થમા (ઉભયમા) જે શસય થવો તે શાસયિક મિથ્યાત્વ બૌદ્ધના પ્રસગથી સકિલષ્ટ પરિણામવાળા થયેલ જીનદત્તશ્રાવક[1] વિગેરેને જાણવુ ॥ એકેન્દ્રિય વિકલેન્દ્રિય અને સમ્મૂર્ચ્છિમ જીવોને અનાભોગ[2] મિથ્યાત્વ હોય છે, કારણ કે એ જીવોને સર્વ વિષયોમા અજ્ઞાનરૂપ[3] ઉપયોગ સ્ફુરાયમાન હોય છે ॥ એ પાચે પ્રકારનુ મિથ્યાત્વ જીવોને અનાદિઅનન્તકાળવાળુ[4] જાણવુ, અને તેનો ત્યાગ થયે ભવ્ય જીવોને સમ્યક્ત્વ પ્રગટ થાય છે ॥ इति मिथ्यात्वपंचकम्॥ જીવને તીવ્રમિથ્યાત્વ જે મહાદોષ ઉત્પન્ન કરે છે તેવો મહાદોષ અગ્નિ, ઝેર, અથવા કાળો સર્પ પણ ઉત્પન્ન કરતો નથી ॥ હે જીવ ! તુ કષ્ટ કરે છે, આત્માનુ દમન કરે છે, અને ધર્મ માટે ધનસગ્રહ કરે છે, પરન્તુ એક મિથ્યાત્વ રૂપી વિષનો અશ ત્યાગ કરતો નથી તો તે કારણથી તુ ભવસમુદ્રમા ડૂબે છે ॥

---

૧ તે દ્રષ્ટાન્ત અન્ય ગ્રન્થોદ્વારા જાણી લેવુ

૨ ધર્માધર્મ સ્પષ્ટ સજ્ઞા જેને નથી તેવા જીવોને

૩ અવ્યક્ત જ્ઞાનરૂપ

૪ સર્વ અનેક જીવાપેક્ષાએ દરેક મિથ્યાત્વ અનાદિ અનન્ત છે, અથવા પાચે સમુદાયપણે અનાદિ અનન્ત છે દરેક મિથ્યા૦નો એક જીવની અપેક્ષાએ જુદો જુદો

તે કારણથી જે જીવોએ મિથ્યાત્વને મહાદોષ રૂપ જાણી મિથ્યાત્વનો સર્વથા ત્યાગ કર્યો છે તેવા સમ્યક્ત્વધારી પુરૂષો ધન્ય છે અને કૃતપુણ્ય (ભાગ્યશાળી) છે ।। મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરીને જે જીવ જીનેન્દ્રની ચૈત્યની અને સાધુની સેવામા તત્પર થયો છતો આઠ પ્રકારના દર્શનાચારનુ પાલન કરે છે તે જીવને સમ્યક્ત્વ છે એમ જાણવુ ।। તે સમ્યક્ત્વની વિશુદ્ધિ માટે ૬૭ સ્થાનો કહ્યા છે, પ્રવચનને વિષે પરમકુશળ એવો જીવ તે ૬૭માથી યથાયોગ્ય ધારણ કરવા લાયક ધારણ કરે અને ત્યાગ કરવાયોગ્ય સ્થાનનો ત્યાગ કરે ।। ૫૧-૫૮ ।।

।। સમ્યક્ત્વના ૬૭ સ્થાન ।।

૪ સદ્દહણા-૩ લિંગ-૧૦ વિનય-૩ શુદ્ધિ-૫ ગતદોષ (અતિચાર રહિતતા)-૮ પ્રભાવક-૫ ભૂષણ-૫ લક્ષણ સહિત તથા-૬ પ્રકારની જયણા- આગાર-૬ ભાવનાવડે ભાવિત અને ૬ સ્થાન એ ૬૭ લક્ષણોના ભેદવડે વિશુદ્ધ એવુ સમ્યક્ત્વ હોય છે ।। (ત્યા ૪ સદ્દહણા કહે છે—) પરમાર્થ સસ્તવ (એટલે જીનેન્દ્રોક્ત તત્ત્વની ભાવના-દેવ ગુરુ ધર્મની સ્તુતિ) તથા સમ્યક પ્રકારે જાણેલા પરમાર્થવાળા મુનિની સેવા કરવી તથા સમ્યક્ત્વથી પતિત થયેલાનો અને અન્ય દર્શનીઓના મતનો ત્યાગ કરવો તે ચાર પ્રકારની સદ્દહણા કહેવાય ।। શ્રેષ્ઠ સિદ્ધાન્ત-આગમની શુશ્રૂષા-સેવા, ધર્મ સાધન કરવામા પરમ રાગ, તથા જીનેન્દ્ર અને ગુરુની વૈયાવચ્ચનો નિયમ કરવો, એ સમ્યક્ત્વના ૩ લિંગ છે।। અરિહંતનો-સિદ્ધનો-ચૈત્ય-શ્રુતનો-ધર્મનો-સાધુવર્ગનો-આચા

ર્યનો–ઉપાધ્યાયનો–પ્રવચનનો–અને સમ્યક્ત્વનો એ ૧૦ પ્રકારનો વિનયછે ॥ (એ ૧૦ વિનયમા દર્શનવિનય કહે છે) જીનેન્દ્રાદિકની ભક્તિ, પૂજા, વર્ણોજ્વલન[1] અવર્ણવાદનો ત્યાગ, અને આશાતનાનો ત્યાગ તે સંક્ષેપથી દર્શન વિનય છે॥ જેમા મન વચન અને કાયાની શુદ્ધિ છે જે ન યક ત્વને શુદ્ધ કરનારી છે તે ત્રણ શુદ્ધિ કહેવાય તેમા શ્રી જીનેન્દ્ર અને જીનેન્દ્રનો ધર્મ એ બે વર્જીને શેષ સર્વ અસાર છે એમ વિચારવુ તે મનશુદ્ધિ કહેવાય॥ શ્રી તીર્થંકરના ચરણની આરાધનાવડે જો મારૂ કાર્ય સિદ્ધ થતુ નથી તો બીજા કોઈ પણ કાર્ય માટે બીજા દેવની પ્રાર્થના ન કરૂ ઈત્યાદિ વચન તે વચનશુદ્ધિ કહેવાય ॥ છેદાતા ભેદાતા પીલાતા અને અગ્નિમા બળવા છતા પણ જીનેશ્વર સિવાય બીજા દેવને જે નમસ્કાર પણ ન કરે તે જીવને કાયશુદ્ધિ જાણવી॥ બહુશ્રુત–ધર્મકથા કહેનાર–વાદવિવાદ કરનાર–નિમિત્તશાસ્ત્રનોજ્ઞાતા–તપસ્વી – વિદ્યાવાન–સિદ્ધિવાળો–અને કવિ એ આઠ પ્રભાવક કહ્યા છે॥[2] અથવા વિધિની પ્રરૂ

---

૧ વર્ણોજ્વલના એટલે વર્ણવવા -પ્રશસા અથવા વર્ણસંજ્વલનના એવો અર્થ પણ થાય તે અર્થ દેવતત્ત્વની ૨૫૭મી ગાથાના અર્થની ફુટનોટમા જુઓ

૨ અહી ૫ ગતદોર (અતિચારના અભાવ)ના મેની ગાથા કહી નથી તો તે આ પ્રમાણે सका कख विगिच्छा पसस तह संथवो कुलिंगीसु । सम्मत्तस्सइयारा परिहरिअव्वा पयत्तेण ॥

અર્થ —શકા-કાક્ષા–વિચિકિત્સા–અને કુલિંગીઓની સ્તવના એ પાચ અતિચાર પ્રયત્નથી વર્જવા ॥

પણા કરનાર, વિધિમાર્ગ આચરનાર, શાસનની પ્રભાવના કરનાર, ધર્મથી પડતાને સ્થિર કરનાર, શુદ્ધ પ્રરૂપક, તે કાળમા સર્વ સિદ્ધાન્તનો જ્ઞાતા, શાસનની પ્રશંસા કરનાર, અને શાસનની નિંદાનુ નિવારણ કરનાર એ આઠ પ્રભાવક પૂર્વે કહેલા આઠ પ્રભાવકોના અભાવે જાણવા ॥ ૫૯—૭૦ ॥

અતિશય રૂપ ઋદ્ધિવાળા, ધર્મકથાકહેનાર, વાદ વિવાદકરનાર, આચાર્ય, તપસ્વી (ક્ષપક), નૈમિત્તિક, વિદ્યાવાન્, અને રાજાદિકના માનવાળા એ આઠ નિત્ય શાસનની પ્રભાવના કરે છે ॥ શ્રી જીનશાસનને વિષે કુશળતા, શાસનની પ્રભાવના, તીર્થની સેવા, ધર્મમા સ્થિરતા અને ભક્તિ એ પાચ ઉત્તમ ગુણો સમ્યક્ત્વને દીપાવનારા (હોવાથી ૫ ભૂષણ) છે જેના વડે હૃદયમા રહેલો સમ્યક્ત્વ ગુણ ઓળખાય તે લક્ષણ કહેવાય અને તે ઉપશમ—સંવેગ-નિર્વેદ—અનુકંપા—અને આસ્તિક્ય એમ પાચ પ્રકારે છે । અન્યતીર્થિઓને, અન્યતીર્થિઓના દેવાદિકને, અને અન્ય તીર્થિએ ગ્રહણ કરેલ ચૈત્યાદિક પ્રત્યે જે ૬ પ્રકારનો વ્યવહાર ન કરે તે ૬ પ્રકારની જયણા કહેવાય ॥ (તે ૬ વ્યવહાર આ પ્રમાણે—) વન્દન, નમસ્કાર, દાન, અને અનુપ્રદાન તે અન્ય તીર્થિઓનુ વર્જે તેમજ પ્રથમ ન બોલાવે તો તેની સાથે આલાપ અને સંલાપ ન કરે (તે ૬ પ્રકારની જયણા કહેવાય ॥ પુન રાજાભિયોગ, ગણાભિયોગ, બલાભિયોગ, દેવાભિયોગ, કાન્તારવૃત્તિ, અને ગુરુનિગ્રહ એ જૈન શાસનમા ૬ પ્રકારની છીંડી કહી છે (તે ૬ આગાર કહેવાય) ॥ તથા આ સમ્યક્ત્વ તે ચારિત્રધર્મનુ મૂળ છે

દ્વાર તુલ્ય છે, પ્રતિષ્ઠાન ભૂત છે, નિધિરૂપ છે, આધારભૂત છે, અને પાત્રરૂપ છે એમ ભાવવુ–વિચારવુ તે ૬ ભાવના કહેવાય ॥ તથા જીવાદિક પદાર્થ અસ્તિરૂપ છે, નિત્ય છે, પુન્યપાપનો કર્તા છે, પુન્યપાપનો ભોક્તા છે, નિશ્ચયથી મોક્ષ અને મોક્ષનો ઉપાય પણ છે એવી શ્રદ્ધા કરવી તે સમ્ય કૃત્વના ૬ સ્થાન છે ॥ ૭૧–૭૮ ॥

॥ સમ્યક્ત્વના અનેક ભેદ ॥

તે સમ્યક્ત્વ ૧ પ્રકારનુ, ૨ પ્રકારનુ, ૩ પ્રકારનુ, ૪ પ્રકારનુ, અને ૫ પ્રકારનુ પણ છે, ત્યા તીર્થને વિષે (અર્થાત્ જૈનશાસનમા) રૂચિ માત્ર જ હોય ત ૧ પ્રકારનુ સમ્ય કૃત્વ કહ્યુ છે ॥ દ્રવ્યથી અને ભાવથી અથવા વ્યવહારથી અને નિશ્ચયથી એમ બે રીને બે પ્રકારનુ સમ્યક્ત્વ છે તેમા અજ્ઞાનજીવને[1] દ્રવ્ય સમ્ય૦ અને તત્વજ્ઞાતજીવને[2] ભાવ સમ્ય૦ છે ॥ જ્ઞાનાદિ ગુણમય આત્માના શુદ્ધ પરિણામ તે નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ, અને ભક્તિ બહુમાન આદિ લક્ષણ વાળા જીવને વિષે વ્યવહાર સમ્ય૦ કહેવાય ॥ તથા કારક રોચક અને દીપકના ભેદ વડે સમ્યક્ત્વ ૩ પ્રકારનુ છે, ત્યા મુનિને કારક, શ્રેણિકાદિકને રોચક, અને મિથ્યાદ્રષ્ટિને તથા

---

૧ જીવાદિ નવ પદાર્થોનુ જાણપણુ ન હોય પરન્તુ પૂર્વે કહેલા સમ્યક્ત્વમાં ૬૭ લક્ષણોમાંના યથાયોગ્ય લક્ષણો હોય તો તે દ્રવ્ય સમ્ય૦ અથવા વ્યવ૦ સમ્ય૦માં ગણી શકાય છે

૨ તત્ત્વનો જ્ઞાતા હોય અને તે સાથે દર્શનસપ્તકનો ભાવ ક્ષયોપશમ હોય તો ભાવ સમ્ય૦ છે

અભવ્યજીવને પણ ત્રીજુ દીપક[1] સમ્યક્ત્વ હોય છે ॥ અથવા ક્ષાયિક ક્ષયોપશમ અને ઉપશમ એ પણ ૩ પ્રકારનુ સમ્ય૦ છે, ત્યા દર્શનમોહના ક્ષયથી ક્ષાયિક, તથા ઉદય આવેલ દર્શનમોહના ક્ષયવડે અને અનુદિત દર્શનમોહના ઉપશમ વડે ક્ષયોપશમ સમ્ય૦ હોય છે ॥ પુન મિથ્યાત્વના (દર્શનમોહના) ઉપશમથી શ્રી સર્વજ્ઞો ઉપશમ સમ્યક્ત્વ કહે છે અને તે ઉપશમ શ્રેણિમા અથવા સમ્યક્ત્વના પ્રથમ લાભ વખતે પ્રાપ્ત થાય છે ॥ વિધિપૂર્વક અનુષ્ઠાન કરનારા જીવને કારક સમ્ય૦ શ્રદ્ધામાત્ર કરનારને રોચક, અને જે કારણથી મિથ્યાદ્રષ્ટિ જીવ તત્ત્વને દીપાવે છે-પ્રગટ કરે છે (અર્થાત્ બીજા જીવને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરાવે છે) માટે તે દીપક સમ્ય૦ કહેવાય છે ॥ તથા ઉપર કહેલા-ક્ષાયિકાદિ ત્રણ સમ્યક્ત્વને સાસ્વાદન સહિત ગણતા ૪ પ્રકારનુ સમ્ય૦ થાય છે એ સાસ્વાદન સમ્ય૦ ઉપશમ સમ્ય૦થી ભ્રષ્ટ થયેલા એવા મિથ્યાત્વપ્રાપ્તિની સન્મુખ થયેલા જીવને હોય છે ॥ તથા એ ચા સમ્ય૦મા વેદક સમ્યક્ત્વ સહિત કરતા ૫ પ્રકારનુ સમ્ય૦ છે એ વેદક સમ્ય૦ સમ્ય૦ મોહનીયના અન્ત્ય સમયના અનુભવ વખતે હોય છે ॥ ઉપર કહેલા ૫ પ્રકારના સમ્યક્ત્વને નિસર્ગ[2] થી અને ઉપદેશ[3] એ બે ભેદથી

૧ પોતાની અંદર ન હોય અને બીજા જીવોને પ્રાપ્ત કરાવે તે દીપક સમ્યક્ત્વ કહેવાય

૨ કંઈપણ પ્રયત્ન વિના ચ મ યથાપ્રવૃત્તકરણના પ્રભાવે કર્મોની સ્થિતિ ની ગત પષાણના ન્યાયથી સ્વાભાવિક રીતે ઓછી થઈ જતા સમ્ય૦ પ્રાપ્તિ થાય તે નિસર્ગ થી

૩ ગુરૂ વિગેરેના ઉપદેશ આદિ નિમિત્તથી શ્રદ્ધા પરિણામ જાગે તે ઉપદેશ થી

ગણતા ૧૦ પ્રકારના સમ્ય૦ થાય છે અથવા સિદ્ધાન્તમા નિસર્ગ રૂચિ આદિ રૂચિના ભેદથી પણ ૧૦ પ્રકારના સમ્ય૦ કહેલા છે,॥ (રૂચિ ભેદથી ૧૦ પ્રકારના સમ્ય૦ આ પ્રમાણે) નિસર્ગરૂચિ ઉપદેશરૂચિ–આજ્ઞારૂચિ સૂત્રરૂચિ–બીજરૂચિ–અભિગમરૂચિ–વિસ્તારરૂચિ–ક્રિયારૂચિ–સંક્ષેપરૂચિ–અને ધર્મરૂચિ (એ ૧૦ પ્રકારના પણ સમ્ય૦ છે) ॥ પ્હેલી ૩ નરક પૃથ્વીઓમા ક્ષાયિક–ઉપશમ–અને ક્ષયોપશમ એ ત્રણ સમ્ય૦ હોય છે, તેમજ વૈમાનિક અને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોને પણ એ ત્રણ સમ્ય૦ હોય છે ॥ ૭૯–૯૦ ॥

બાકીના (ચાર પૃથ્વીઓના) નારકોને–તિર્યંચસ્ત્રીઓને અને (વૈમાનિક સિવાય) ત્રણે નિકાયના દેવોને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ નથી, અને પાંચ સમ્યક્ત્વ તો મનુષ્યોને હોય પણ બીજીઓને ન હોય ॥ જે મનુષ્ય કોઈ એક પણ દુખાર્ત જીવને જીનેન્દ્ર શાસનમા પ્રતિબોધ પમાડે તે જીવે આ સર્વજીવલોકને[1] વિષે અમારિ પટહ વજડાવ્યો જાણવો ॥ ઘણા ભવો સુધી સર્વ ગુણ સહિત હજારો ક્રોડ ઉપાય (ભક્તિ આદિ ઉપચાર) કર્યે છતે પણ સમ્યક્ત્વ પમાડનાર જીવનો દુષ્પ્રતિકાર છે (એટલે તેના ઉપકારનો બદલો વળી શકતો નથી)॥ સમ્યક્ત્વ[2] પ્રાપ્ત થયે નરક અને તિર્યંચ

---

૧ મરણ કે ઉત્ત ત ફ્યા સર્વ ઉત્તનોના જીવોને અભયદાન મળ્યુ તે માટ

૨ સમ્યક્ત્વ અવસ્થામા આત્મા નરક ... તિર્યંચનુ આયુષ્ય બાંધતો નથી સમ્યક્દૃષ્ટિ મનુષ્ય અથવા તિર્યંચ દેવા આયુષ્ય છે સર ... અથવા ના મી મનુષ્યનુ આયુષ્ય બાંધે છે

ગતિના દ્વાર બધ થયા જાણવા, અને દેવલોકના તથા મનુષ્યના સવ સુખ સ્વાધીન થયા જાણવા ॥ પોત પોતાના ધર્મમા દૃઢ થયેલા એવા સર્વે લોકસમ્યક્ત્વ સમ્યક્ત્વ એમ કહે છે, પરન્તુ જો એ પ્રમાણે સર્વે ધર્મમા સમ્યક્ત્વ હોય તો મિથ્યાત્વનો વિસ્તાર કોઈપણ સ્થાને ન હોય ॥ (પરન્તુ) અરિહત ભગવત ઉપર નિરૂપચરિતભક્તિ[1] સજ્વલનનોકષાય[2] મન્દરસવાળો અને મન્દ અનુબધવાળો થાય ત્યારે શુદ્ધ આત્માને થાય ॥ તથા અઢીદ્વીપમા રહેલા મૂળગુણ અને ઉત્તરગુણ વડે વિશુદ્ધ એવા ઉત્તમ સાધુ વર્ગને વિષે તથા અઢીદ્વીપમા રહેલા સમ્યક્ત્વયુક્ત સઘને વિષે જે ભક્તિ (તે સમ્ય૦ છે) ॥ આજ તત્ત્વ છે એવી બુદ્ધિવાળો જીવ શ્રી જીનેન્દ્રના વચનને અનુસરનારો, અને જીનેન્દ્ર વચન એજ તત્ત્વ છે એવી જે બુદ્ધિવાળો, અને બીજે ઠેકાણે પણ જીનેશ્વરના માર્ગને અનુસરનાર મધ્યસ્થ અને તેના પક્ષમા મિથ્યાભાવનો સર્વથા ત્યાગ કરનાર ॥ તે શુદ્ધ સમ્યક્ત્વધારી કહેવાય, તેણે જ સર્વ ભૂમિ અલકૃત કરી છે, બાકીના બીજા મમત્વ અને મિથ્યાત્વની વાસના વાળા જીવો તો પાસ સરખા છે ॥ કુસિદ્ધાન્તોની શ્રુતિઓનુ (વચનોનુ) મથન કરનાર (નાશ કરનાર) એવુ સમ્યક્ત્વ

---

૧ આલોક પરલોકની આશસાદિ રહિત ભગવતનુ શુદ્ધસ્વરૂપ સમજીને અન્તરગમનથી કરેલી ભક્તિ

૨ સમ્યક અનુષ્ઠાનવાળી ચારિત્ર પરિણામ રૂપે ભાવપૂજા રૂપ જે નિરૂપચરિત ભક્તિ તેની અપેક્ષાએ આ વચન છે

ા હૃદયમા અતિ સ્થિર થયુ છે, તેવા જીવને જગતનો
ાશ કરનારૂ એવુ કેવળજ્ઞાન અને ભવનો નાશ કરનારૂ
મયથાખ્યાત ચારિત્ર પ્રગટ થાય છે ॥ ઇન્દ્રપણુ સહજે
ા થાય છે, અને પ્રભુતા પણ સહજે પ્રાપ્ત થાય છે, પરન્તુ
: સમ્યકત્વરૂપી દુર્લભરત્ન પ્રાપ્ત થતુ નથી ॥ સમય
ાણે ગુરુના ગુણ વડે સહિત એવા તે ગુરુઓને ઓળખીને
વેગ્ન પક્ષ આદિ ગુણોવડે તેમના વચનની આચરણા
.વી અ ગીકાર કરવી (અથવા સવિગ્નપક્ષાદિ ગુણોવડે
ચનની આચરણાવાળા ગુરૂઓ સેવવા યોગ્ય છે).

તિ સમ્યક્ત્વાધિકાર ॥ ૯૧-૧૦૨ ॥

॥ अथ श्रावकधर्माधिकार ॥

પ્રાપ્ત કરેલ છે સમ્યક્દર્શનાદિ ગુણ જેણે એવો જે
મનુષ્ય પ્રતિદિન મુનિવર્ગ પાસેથી સામાચારી સાભળે તેને
નિશ્ચય શ્રાવક કહે છે॥ જેમ ઉત્તમ કુલવધૂઓને વેશ્ય
ઓના સ્થાનોમા જવુ નિષિદ્ધ કરેલુ છે તેમ શ્રાવકોને
હીનાચારી મુનિઓનો પ્રસગ નિષેધ કરેલો છે॥ દ્રષ્ટિવિ
સર્પ સારો, હલાહલ નામનુ વિષ સારૂ, પરન્તુ હીનાચા
અને અગીતાર્થ એવા મુનિનો પ્રસગ તે નિશ્ચયથી કલ્યાણ
કારી નથી॥ શ્રાવકે હમેશા સુગુરૂના ચરણકમળને વિ
જૈન સિદ્ધાન્તનુ શ્રવણ કરવુ, અને અનુકપાદાન દેવુ
વર્તમાનમા દુષમકાળને વિષે ધર્માર્થી એવા સુગુરૂ અ
શ્રાવકો દુર્લભ છે, પરન્તુ રાગદ્વેષવાળા નામ ગુરૂ અને ના
શ્રાવકો ઘણા છે॥ ૧-૫ ॥

॥ શ્રાવકના ૨૧ ગુણ ॥

ધર્મરૂપી રત્નને યોગ્ય શ્રાવક ૨૧ ગુણવાળો હોય
આ પ્રમાણે-ક્ષુદ્ર-તુચ્છતારહિત, રૂપવાન, સ્વભાવથી સૌમ
લોકપ્રિય, અક્રૂર, ભવભીરૂ, અશઠ, દાક્ષિણ્યતાવાળો, લજ્જા
વાન, દયાળુ, મધ્યસ્થ, સૌમ્યદ્રષ્ટિ, ગુણરાગી, સત્યવચ
અને સત્પક્ષવાળો, અતિદીર્ઘદર્શી, વિશેષજ્ઞ, વૃદ્ધોને અ

સરી ચાલનારો, વિનયવાન, કૃતજ્ઞ, પરહિત કરનાર, અને લબ્ધલક્ષ્ય એ ૨૧ ગુણવાળો શ્રાવક (ધમરત્નને યોગ્ય છે) इति २१ गुण ॥ તથા વિધિવાદ નયવાદ આગમવાદ અને અસ્તિાનુવાદ જાણીને જે હ મેશા ઉત્તમ શીલવ તોની ભક્તિ કરનાર હોય તે શ્રાવક જાણવો ॥ પ્રતિદિન ચૈત્યવદન ગુરૂ વદન અને અવશ્યકાદિ ક્રિયા કરનાર, પ્રભાતમા પ્રત્યાખ્યાન કરનાર, અને ચૌ૰ નિયમ વાગ્નાર તે શ્રાવક કહેવાય છે ॥ ૯–૧૦ ॥

(તે ચૌદ નિયમ આ પ્રમાણે—) સચિત્ત–દ્રવ્ય–વિગય–ઉપાનહ (પગરખા) તબોલ–વસ્ત્ર–પુષ્પ–વાહન–શય્યા–વિલેપન–બ્રહ્મચર્ય–દિશિ–સ્નાન–અને ભોજન (એ ૧૪ નો નિયમ કરનાર–શ્રાવક હોય છે) ॥ વસતિ (સ્થાન), શયન, આસન, ભોજન, પાણી, ઔષધ, વસ્ત્ર, અને પાત્ર વિગેરે માથી જો અધિક ધનવાન ન હોય તો પણ થોડામાથી થોડુ પણ આપે ॥ પોતાના સર્વ બળવડે મુનિના તથા ચૈત્યના પ્રત્યનિકોને (શત્રુઓને) તથા અવર્ણવાદ (નિંદા) બોલનારને અને જીનશાસનનુ અહિત કરનારને નિવારણ કરે ॥ પ્રથમ મુનિ મહારાજને દાન આપીને ત્યારબાદ પોતે વદન કરીને પ્રત્યાખ્યાન પારે અને જો સુવિહિત મુનિ આદિનો યોગ ન બને તો દિશાવલોકન (ઘરથી દૂર જઇ ચારે બાજુ કોઈ મુનિ પધારે છે કે નહિ તેવી દષ્ટિ) કરીને પોતે જમે ॥ સાધુ અને દ્રવ્યલિંગી એ બેમા મેરૂ સરસવ જેટલો તફાવત છે એમ સમજીને સુપાત્ર

ઉદ્યમવાળો થાય તે સદ્‌ગુણી શ્રાવક કહેવાય ॥ શ્રી જીનેશ્વરોની[1] આજ્ઞા માને, મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરે, સમ્યક્‌ત્વ ધારણ કરે, અને પ્રતિદિન ૬ આવશ્યક ક્રિયામા ઉદ્યમવાળો હોય તે (તે શ્રાવક કહેવાય) ॥ વળી શ્રાવક પર્વને દિવસે પૌષધવ્રત કરે, દાન, શીલ, તપ, અને ભાવના તથા સ્વાધ્યાય, નમસ્કાર, પરોપકાર, અને જયણાયુક્ત હોય ॥ જીનેન્દ્રની પૂજા, જીનેન્દ્રની સ્તુતિ, ગુરૂની સ્તવના, સ્વધર્મીઓનુ વાત્સલ્ય, શુદ્ધવ્યવહારની પ્રવૃત્તિ, રથયાત્રા, અને તીર્થયાત્રા (એ શ્રાવકના કર્તવ્ય છે) ॥ ઉપશમ, વિવેક, સવર, ભાષાસમિતિ, ૬ કાયના જીવો ઉપર કરૂણાભાવ, ધર્મીજનની સગત, ઇન્દ્રિયોનુ દમન, અને ચારિત્રનો પરિણામ (એ શ્રાવકના કતવ્ય છે) ॥ સઘ ઉપર બહુમાન, પુસ્તક લખાવવુ, શાસનની પ્રભાવના કરવી, જીનશાસનને[2] વિષે અનુરાગ કરવો, અને નિત્ય સુગુરૂના વિનયમા તત્પર રહેવુ (એ શ્રાવક કર્તવ્ય છે) ॥ ૧૬–૨૦ ॥

ઉત્તમ શ્રાવક પોતાના હૃદયમા એવી ઇ છા રાખે કે આ નવવિધ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી સચમનો ભાર ગ્રહણ કરી નિદાન[3] રહિત એવી સંલેખણા ક્યારે કરૂ ! ॥ વળી શ્રાવક કપૂર ધૂપ અને વસ્ત્ર ઇત્યાદિ દ્રવ્યો વડે પુસ્તકોની

૧ આ ૧૬ મી ગાથાથી ૨૦ મી ગાથા સુધીમાં मन्नहजीणाण સઝાય ગણાટ છે

૨ ચાતુ મ નહજીણાણ ની મઝાયની છેલ્લી ગાથાના ઉત્તરાર્ધમાં | આ ગાથાના ઉત્તરાર્ધમાં પાઠભે઼ છે

૩ નિયાણારહિત

પૂજા હમેશા કરે અને પર્વદિવસે તો વિશેષથી પૂજા કરો ૧૦૦ (સોનૈયા) જેટલુ ધન થાય તો પોતાના ઘરમા જીનેન્દ્ર પ્રતિમાની સ્થાપના કરવી, ૧૦૦૦ (સોનૈયા) જેટલુ ધન થાય તો સિદ્ધાન્ત લખાવવુ, અને ૧ લાખ (સોનૈયા) જેટલુ ધન થાય તો જીનચૈત્ય કરાવવુ ॥ તથા ૧૦૦૦૦ (દશ હજાર સોનૈયા) જેટલુ ધન થાય તો જીર્ણોદ્ધારાદિ કાર્ય કરવા, ઈત્યાદિ ધર્મકાર્યો જે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે કરે તે શ્રાવક કહેવાય ॥ સવચ્છરી ચોમાસી અને અઠ્ઠાઈની તિથિઓમા શ્રી જીનેન્દ્રની પૂજા અને તપ વિશેષથી અતિ આદરવાળો થઈ ઉદ્યમ કરે ॥ અષ્ટમી-ચૌદસ-પૂર્ણિમા-અને અમાવાસ્યા એ ચાર તિથિઓમા ચારિત્ર ધર્મની આરાધના માટે પોસહ વિગેરે કરે ॥ બીજ-પાચમ-અને અગીઆરસ એ ત્રણ તિથિઓ જ્ઞાનના હેતુવાળી છે માટે એ તિથિઓમા જ્ઞાનાદિકની પૂજા અત્યત ભક્તિપૂર્વક કરવી ॥ બાકીની તિથિઓ દર્શનની છે માટે તે દર્શનતિથિઓમા શ્રી જીનેન્દ્રની ભક્તિ સહિત વિવિધ પ્રકારની વિવિધ પૂજાઓ વમ્ય પ્રમાદે પ્રતિદિન કરવી ॥ અઠ્ઠાઈના દિવસોમા જે શ્રાવક હોય તે જીવ (એકેન્દ્રિયો) તથા ત્રસ જીવોની અમારિ પ્રવર્તાવે, અને જીનેન્દ્રની આજ્ઞા પ્રમાણે નિરવદ્ય (નિર્દોષ) અશન-આહાર વિગેરે કરે ॥ શ્રાવક દેવદ્રવ્ય જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યને સગ્રહ ન કરે, અને જો સગ્રહ કરે (પોતાની પાસે રાખે) તો પોતાના ધનનો પ્રસગ ન થવા દે (પોતાના ધનથી અલગ રાખે ॥ ૨૧-૩૦ ॥

પુન (જો દેવદ્રવ્યાદિકની વૃદ્ધિ

૧૧

લેખ (ચોપડા વિગેરે) અને ભૃત્યાદિક (નોકર) નો લેળભેળ ન કરે (પોતાનુ કામ તેઓની પાસે ન કરાવે) તેનુ સઘ સમક્ષ રક્ષણ કરે, અને જો નાશ પામે તો મૂળ ધન પાછુ આપે॥ એ પ્રમાણે તે (દેવદ્રવ્યના રક્ષણના) પુન્યથી મહા શ્રાવક તીર્થકર નામ કર્મ પ્રાપ્ત કરે છે, અને જે જીવ એ વિધિથી વિપરીત પ્રવર્તન કરે છે તે દુર્લભબોધિ થાય છે॥ તે કારણથી અગ્રેસરી અને કુશલ એવો તે શ્રાવક સર્વત્ર આગમના માર્ગથી પ્રવર્તે અને તેવો શ્રાવક નિશ્ચયથી દર્શન શ્રાવક અને સઘમા વૃદ્ધ ગણાય છે ॥ વિધિપ્રમાણે ક્રિયા કરવી, ગુણી પુરૂષોનો રાગ કરવો, અવિધિનો ત્યાગ, શાસનની પ્રભાવના, અરિહત તથા સુગુરૂની સેવા એ સર્વ સમ્યક્ત્વના લિગ છે॥ શ્રાવક દશારપુત્રની (કૃષ્ણની) પેઠે ધર્મ કરવામા સ્હાયક થાય, શ્રેણિકની પેઠે ધર્મમા સ્થિર કરવાવાળો થાય, અને અભયકુમારની પેઠે અનુયોગવાળો (ઉપદેશ આપી સમજાવનારો) થાય॥ શક્તિને અનુસારે સાધર્મીવાત્સલ્ય કરે અને બીજા પાસે કરાવે, તથા દેવ દ્રવ્યાદિકનો અનાથ વિગેરેનો, દુખી જીવોનો, અને પોતાના સ્વજન કુટુબ વિગેરે (ના વાત્સલ્ય કરનાર થાય॥ જેનાથી પોતાની આજીવિકા વિગેરેનો નિષેધ ન થાય અને સર્વ લોકને નિદનીય ન થાય તેવી રીતે વાત્સલ્ય અને પ્રભાવનાદિ કાર્ય કરવા ॥ પ્રવચન સાધર્મી અને લિગ સાધર્મી એમ બે પ્રકારના સાધર્મી જીવો પુન દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બે બે પ્રકારના છે, તેમા પણ જે ભાવ સાધર્મિક છે તે સર્વમા વિશેષ-અધિક જાણવા ॥ ઇત્યાદિ ધર્મકાર્યો શ્રાવક સર્વસ્થાને ઉચિત ભક્તિવડે કરે,

અને એ પ્રમાણે કરવાથી જીનશાસનની ઘણી પ્રશંસા થાય છે॥ શ્રી જીનેશ્વરોના કલ્યાણકની તિથિઓમા તથા પર્વોમા અને પર્વ તિથિઓમા સમ્યક્ પ્રકારે જીનેન્દ્રની ભક્તિ તથા ધર્મ જાગરિકા (રાત્રિ જાગરણ) કરવુ ॥ અવિરતિ સમ્યગ્ દ્રષ્ટિ જીવ પણ અભ્યાસથી પ્રવચનની પ્રભાવના માટે અને પૂર્વોક્ત ધર્મવિધિની સુગમપણે પ્રાપ્તિ થવા માટે પોસહ વિગેરે કરે ॥ ૩૧-૪૧ ॥

॥ इति अविरत सम्यक्त्व श्रावकाचार ॥

॥ अथ श्रावकप्रतिमाऽधिकार ॥

સર્વ નયોના રહસ્યને પ્રગટ કરનાર એવા શ્રી સર્વજ્ઞ જીનેશ્વરને પ્રણામ કરીને હવે આઠ પ્રકારના શ્રાવકોના ભેદનો વિચાર કહીશ ॥ સમ્યક્ત્વયુક્ત તથા દેશવિરતિ વડે વિરત એમ બે પ્રકારના શ્રાવક કહ્યા છે, (તેમા દેશવિરતિ શ્રાવકો) મૂળગુણ (પાચ અણુવ્રત) અને ઉત્તરગુણ (દિગ્પરિમાણાદિ) વડે તે દેશવિરત શ્રાવકો દેશથી અને સર્વથી એમ બે પ્રકારના છે ॥ પુન તે દરેક જ્ઞાત અજ્ઞાત બાલ અને ભદ્રકે ભેદોવડે ચાર ચાર પ્રકારના છે, (તેથી શ્રાવકના ૮ ભેદ છે), અથવા તે દેશશ્રાવક અને સર્વશ્રાવક દ્રવ્યાદિ ભેદે (દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવ ભેદે પણ ચાર ચાર પ્રકારના હોવાથી ૮ ભેદ) જાણવા ॥ ત્યા સ્થૂલપ્રાણાતિપાત વિરમણ ઇત્યાદિ પાચ વ્રતો વડે ૫ પ્રકારના મૂલગુણ કહેવાય, અને શિક્ષાવ્રતાદિ સાતવ્રતો (એટલે દિગ્પરિમાણાદિ ૩ ગુણ વ્રત અને સામાયિકાદિ ૪ શિક્ષાવ્રતો) તે ઉત્તરગુણ કહેવાય ॥ તે દેશથી અને સર્વથી એમ બન્ને પ્રકારના છે, તે પણ ત્રસજીવાદિ સબધિ એકાદિક વ્રત (તે દેશથી દેશવિરતિ), અને તે મૂળગુણ તથા શિક્ષાવ્રત પ્રમુખ વ્રતો અનેક ભાગા (સ્વસ્વ પ્રાયોગ્ય સર્વ ભાગા) યુક્ત હોય તે સર્વથી દેશ વિરતિ કહેવાય દેશથી અથવા સર્વથી જે જે પ્રત્યાખ્યાન

સર્વ ભાગાના ગુણ વડે (ચારે¹ ભાગા સમજીને કરે અથવા ત્રિયોગ ત્રિકરણાદિ ભાગાના જ્ઞાન પૂર્વક) કરે તે જ્ઞાનગુણ યુક્ત શ્રાવક કહેવાય ॥ અને તેવા પ્રકારના વિશેષજ્ઞાન રહિત જે અતિચારોને પણ સમ્યક્ પ્રકારે જાણતો નથી તેવા કેવળ ઉદ્યુક્તભાવવાળા (પ્રત્યાખ્યાન કરવાની અતિરૂચિ માત્રવાળા શ્રાવકો અજ્ઞાત વિરત કહેવાય ॥ સર્વ પ્રત્યાખ્યાન સાર રૂપ છે અને ભવદુઃખનો નાશ કરનાર છે, એમ માને છે, પરન્તુ શુભ આશંસા (આકાંક્ષા)થી ઉત્પન્ન થયેલા આશયવાળા અને પ્રત્યાખ્યાનની રૂચિમાત્રનેજ ધારણ કરનારા એવા શ્રાવકો બાલવિરત કહેવાય ॥ સિદ્ધાન્તમા જે જે કહ્યું છે તે તે ગુરૂએ પણ તેમજ કહ્યુ છે એમ જાણીને સર્વ પ્રત્યાખ્યાનાદિ (ક્રિયાકાંડ) કરે તે ભદ્રવિરત શ્રાવકો કહેવાય ॥ બારવ્રતધારી હોય પણ ગૃહવ્યાપારોમા આશક્ત હોય તેવા શ્રાવકો દેશથી શ્રાવક કહેવાય (અર્થાત્ દેશથી દેશ વિરત કહેવાય), અને પ્રતિમા તથા અભિગ્રહોમા રક્ત એવા પાપરૂપી રજ રહિત શ્રાવકો તે સર્વથી દેશવિરત કહેવાય ॥ ૧–૧૦ ॥

શ્રાવકોને પણ જીનેન્દ્ર પૂજા, ગુરૂસેવા, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, સંયમ અને દાન ઈત્યાદિકના અનેક પ્રકારે અભિગ્રહો હોય છે॥ પુન તે દેશવિરત શ્રાવકો ઉત્કૃષ્ટ–મધ્યમ–અને જઘન્ય ભેદથી ત્રણ પ્રકારના જાણવા તેમા પ્રતિમાધર શ્રાવક ઉત્કૃષ્ટશ્રાવક, બારવ્રતધારી મધ્યમશ્રાવક અને પોતાની ક્રિયામા–

રક્ત, યથાર્થ વિધિમાગવાળો, તથા ભક્તાર્થાદિ (ઉપ વાસ એકાશનાદિ) નિયમમા ઉદ્યમવાળો અને સમ્ય ક્ત્વ પામેલો એવો જે શ્રાવક એકાદિ વ્રતવાળો હોય તે જઘન્યશ્રાવક જાણવો ॥ દ્રવ્યાદિક ચારભાગે[1] અથવા જ્ઞાત[2] આદિ સર્વ ભેદે જેવા ભાવથી (જે ભાગાથી) પ્રત્યાખ્યાન અગીકાર કર્યુ હોય તેવી રીતે પ્રત્યાખ્યાનનો નિર્વાહ કરનાર હોય ॥ સર્વ પ્રકારના ઉપધાનમા રક્ત, સર્વ ક્રિયાઓને વિષે વિધિમાર્ગમા પરિપૂર્ણ, તથા હમેશા જીનેન્દ્ર ધર્મના પરમ તત્વને જાણનારો અને શેષ સવ અનર્થકારી છે એમ જાણ નારો શ્રાવક હોય ॥ અરિહતાદિ ૧૦ પદમા આશસા (આકાક્ષા) રહિત ભક્તિ પૂર્વક વર્તનારો હોય, તથા જે કઈ પ્રત્યાખ્યાન પોતાને પરને અને ઉભયને (હિતકારી) હોય, (તેવુ પ્રત્યાખ્યાન કરનારો શ્રાવક હોય ॥ જો સાગાર પ્રત્યાખ્યાન હોય તો કુલ ગણ સઘ અને પદસ્થ એ ચારની ભક્તિના આગારવાળુ પચ્ચખ્ખાણ જો થતુ હોય તો કરે, અને નિરાગાર પ્રત્યાખ્યાનમા પણ અરિહતાદિકની ભક્તિનો

---

૧ દ્રવ્યથી અમુક અમુક ચીજ ક્ષેત્રથી અમુક ક્ષત્રમા, કાળથી અમુક કાળ સુધી અને ભાવથી નિયોગ નિકરણની અમુક શુદ્ધિવડે

૨-૧ પ્રત્યાખ્યાન લેના જ્ઞાત આપના જ્ઞાત ૨ પ્રત્યાખ્યાન લેના જ્ઞાત આપનાર અજ્ઞાત. ૩ પ્રત્યાખ્યાન લેનાર અજ્ઞાત આપનાર જ્ઞાત અને ૪ પ્રત્યાખ્યાન લેનાર આપનાર બન્ને અજ્ઞાત એ ચાર ભાંગામાં પહેલો ભાંગો અતિ વિશુદ્ધ છે બીજો ભાંગો કંઈક છે અને ત્રીજો ચોથો ભાંગો ક્રમે વિશેષ અશુદ્ધ જાણવા

તત્પન્તા તે નિરવદ્ય અનુબન્ધવાળી (પ્રત્યાખ્યાનને અવ્યાઘાત કરનાર એટલુ જ નહિ પણ મહાન લાભકારી) હોય છે ॥ કુલ ગણ વિગેરેની ભજના શક્તિવાળુ સાગારિક પચ્ચખાણુ હોય (કરવુ) અને નિરાગારી પચ્ચખાણની જયણા જાણવી, કા'રણ કે કાર્ય અકાર્યની (કરવા યોગ્ય છે કે નહિ કરવા યોગ્ય છે તે સબધિ) વિશેષતા અને તેમા લાભાલાભ સમજીને જ (નિરાગારી, પ્રત્યાખ્યાન કરવું) इति श्रावकप्रत्याख्यानविधि ॥ ૨૨-૨૫ ॥

॥ શ્રાવકના વિશેષ-૨૧ ગુણ ॥

શ્રાવક નામ આદિ (નામ-સ્થાપના-દ્રવ્ય-અને ભાવ) ભેદે ચાર પ્રકારના છે, તેમા નામશ્રાવક અને સ્થાપનાશ્રાવક સમજવા સુગમ છે, તથા ૨૧ ગુણવાળો શ્રાવક તે જીનેન્દ્ર સિદ્ધાન્તમા द्रव्यश्रावक કહ્યો છે ॥ તે ૨૧ ગુણ આ પ્રમાણે-) શાન્ત-દાન્ત- ધીર- અશઠ- ઋજુ- પરહિતાર્થકારી- અવિધિ ત્યાગી-ઉદાત્ત-અવચક (માયા પ્રપચ રહિત),-પાપભીરૂ-શ્રદ્ધાળુ-વિજ્ઞાનવાળો (વિશેષજ્ઞ)-પ્રતિજ્ઞાવાદી (બોલ્યા પ્રમાણે પાળનારો)-અનિંદ્યસુપરીક્ષક (નિન્દા રહિત અને ઉતમ ગુણ પરીક્ષા કરનાર)-આત્મગુણમા અને પરસિદ્ધાન્તમા અતિ લબ્ધલક્ષ્યવાળો-પરિમિતભાષી-કરણૈકય (મન વચન કાયા એ ત્રણેની એકતાવાળો)-સજ્જનની સેવાકરનાર-વિવેક સુપ્રતિજ્ઞ (વિવેકવાન)-અને ગુરૂના વચનમા દૃઢ ચિત્તવાળો (એ ૨૧ ગુણવાળો શ્રાવક) સિદ્ધાન્ત શ્રવણ કરવાને યોગ્ય ગણાય છે ॥ ૨૬-૨૯ ॥

॥ શ્રાવકના માર્ગાનુમાર્ગિના ૩૫ ગુણ ॥

વળી શ્રાવક માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણવાળો, ધર્મક્રિયાવાળો, અને સુગુરૂના ચરણકમળની સેવા કરવાવાળો હોય તે વ્યવહારથી દ્રવ્યશ્રાવક (અથવા વ્યવહાર શ્રાવક અને દ્રવ્યશ્રાવક) જાણવો ॥ (તે ૩૫ માર્ગાનુસારીના ગુણ આ પ્રમાણે-) ૧ ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલું છે ધનના સમૂહવાળો, ૨ નિત્ય શિષ્ટાચારની પ્રશંસા કરનાર, ૩ પોતાના કુલ સરખા કુલવાળા અને સરખા આચારવાળા સાથે પોતાનું ગોત્ર વર્જીને અન્યગોત્રમાં વિવાહ કરનાર, ૪ પાપની અનુપેક્ષા કરનાર (પાપથી ડરનાર), ૫ પ્રસિદ્ધ દેશના સદાચાર પ્રમાણે ચાલનારો, ૬ કોઈનો પણ અવર્ણવાદ-નિંદા નહિ બોલનાર અને તેમાં પણ રાજાદિકનો તો વિશેષ અવર્ણવાદ નહિ બોલનાર ॥ ૭ અતિગુપ્ત ઘરમાં નહિ રહેનારો, ૮ સારી સંગત કરનાર, ૯ ઘણા બારણાવાળા ઘરમાં નહિ વસનારો, ૧૦ સુવિહિત મુનિને પ્રણામ કરનાર, ૧૧ માતા પિતાદિકની ભક્તિવાળો ॥ ૧૨ ઉપદ્રવવાળા સ્થાનનો ત્યાગ કરનાર, ૧૩ નિંદ્યવ્યાપાર કરવાથી નિવર્તેલો, ૧૪ લાભના પ્રમાણમાં ઉચિત ખર્ચ કરનાર, ૧૫ કદાપિ પણ ઉદ્ભટ વેષ નહિ પહેરનાર ॥ ૧૬ શુશ્રૂષા આદિ બુદ્ધિના (આઠ) ગુણ સહિત, ૧૭ જીનેન્દ્ર ધર્મનું શ્રવણ કરનારો, ૧૮ અવસરે ભોજન કરવાની રૂચિવાળો, ૧૯ સંતોષી, ૨૦ [illegible] ગુણવાળો ॥ ૨૧ પરસ્પર બાધા ન ઉપજે તેવી રીતે [illegible] સરે એક બીજાને બાધ ન [illegible] તેવી રીતે [illegible] સાધના - [illegible] અર્થ-કામ [illegible] કરનાર

૨૨ સાધુ અતિથી અને દીન વિગેરેની ભક્તિ કરનારો, ૨૩ પવિત્ર ॥ ૨૪ કદાગ્રહ રહિત ચિત્તવાળો, ૨૫ સદ્ગુણી, ૨૬ ગુણનો પક્ષપાત કરવામાં તત્પર, ૨૭ દેશકાળની ચર્યા પ્રમાણે ચાલનારો, ૨૮ બલાબલને જાણનારો ॥ ૨૯ નિત્ય અતિદીર્ઘદર્શી, ૩૦ વિશેષ દક્ષ, ૩૧ સર્વત્ર કૃતજ્ઞ, ૩૨ શ્રદ્ધાથી (ભક્તિથી) વૃદ્ધજનોને અને પૂજાકૃત (નમસ્કાર સેવા સુશ્રુષાદિ) તથા પોષ્ય (સેવક) વિગેરેને પોષણ કરનારો ॥ ૩૩ લોકપ્રિય, ૩૪ લજ્જાળુ, ૩૫ સૌમ્યપ્રકૃતિવાળો, પરોપકારમાં રક્ત, એ માર્ગાનુસારિપણાના ૩૫ ગુણોવડે સહિત તથા કુટુંબવાળો હોય ॥ વળી-શ્રાવક દ્રવ્યાદિ ચાર ભાગે અથવા દેશથી અને સર્વથી અથવા એક દ્વિકાદિ સંયોગી ભાગાવડે પ્રત્યાખ્યાન કરવામાં અને કાળ અભિગ્રહ તથા વ્રત આદિ નિયમમાં કુશળ હોય ॥ ૩૦-૪૦ ॥

વળી બન્ને પ્રકારમાં પણ (સર્વથી અને દેશથી અથવા દ્રવ્ય અને ભાવ પ્રત્યાખ્યાનમાં અથવા અદ્ધા અભિગ્રહ અને વ્રતાદિ નિયમમાં) અતિક્રમ વ્યતિક્રમ અતિચાર તથા વ્યતિકરવડે પ્રત્યાખ્યાનનું સ્વરૂપ જાણનાર સદ્ગુરૂ પાસેથી સિદ્ધાન્તના વચન શ્રવણ કરવાના શુદ્ધ શ્રદ્ધા પૂર્વક તત્પર હોય ॥ ત્યાં ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગ યુક્ત જે પ્રત્યાખ્યાન તે સર્વથી પ્રત્યાખ્યાન કહેવાય અને તેથી ઈતર-બીજું દેશથી પ્રત્યાખ્યાન કહેવાય તથા ૧ સાવદ્ય અને સાનુબંધ,[1] ૨ સાવદ્ય અને નિરનુબંધ,[2] ૩ અસાવદ્ય નિર

૧ સામગ્રી સાવદ્ય હોય પણ તે ક્રિયાનું ફળ જો પુણ્યરૂ

નુબધ,[3] અને ૪ અસાવદ્ય સાનુબધ[4] એ ચાર પ્રકારના કાર્યનુ યથાયોગ્ય પ્રત્યાખ્યાન કરે ॥ તથા જે શ્રાવકોએ (પદ૦) કર્માદાન વિગેરે જે લોકમા નિંદનીય વ્યાપારો છે તે સર્વનો ત્યાગ કર્યો હોય, તેમજ પોતાના ઘરના વ્યાપાર પણ હમેશા જેણે ત્યાગ કર્યા છે, તેવા શ્રાવકોએ પણ શુદ્ધ (નિરવદ્ય) એવા કટ આદિ સમૃહવડે અરિહંતાદિ ૧૦ પદની ભક્તિ કરવી જે કારણથી લોકની નિંદા ન થાય, કારણ કે અરિહંતાદિની ભક્તિને અંગે પ્રત્યાખ્યાન સાગારી (આગાર--૯૮)વાળુ જ હોય છે ॥ વળી બીજુ કારણ એ છે કે બાદર ત્રસ જીવોના રક્ષણનો અધિકારી છે, પરન્તુ સૂક્ષ્મ (ત્રસાદિ) જીવોના પ્રત્યાખ્યાનનો અધિકારી નથી તેથી જો ગૃહવ્યવહારમા પણ (તેવા પ્રત્યાખ્યાનવાળો પ્રવર્તી શકે છે તો) અરિહંતાદિકની ભક્તિમા પ્રવર્તે એમા તો કહેવુ જ શું? ॥ ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગે તો હમેશા મુનિનુ જ પ્રત્યાખ્યાન હોય, અને શ્રાવકોને તો તેવુ સર્વથા

અથવા સવર અને નિર્જરાનુ કારણ ન હોય તો **સાવદ્ય સાનુબધ** ગૃહવ્યાપારાદિ.

[2] ક્રિયા સામગ્રી લૌકિકી રીતે સાવદ્ય હોય પરન્તુ તે ક્રિયાનુ ફળ જો પુણ્યરૂપ સવરરૂપ અને નિર્જરારૂપ હોય તો તે કાર્ય **સાવદ્ય નિરનુબંધ** જેમ કે જિનેન્દ્રપૂજાદિ પૃ૦ ૧૭૦મા ૨નો આંક જુઓ

[3] ક્રિયા સામગ્રી પણ નિરવદ્ય અને ફળ પણ નિર્જરાદિ રૂપ તે **અસાવદ્ય નિરનુબધ** જેમકે ધ્યાનાદિ

[4] જેમકે આર્તધ્યાનાદિ અથવા ભવ્ય જીવનુ ધર્મબુદ્ધિએ ધનોપાર્જનાદિ અશુભચિન્તા

પ્રત્યાખ્યાન સસ્તારકને વિષે (સલેખના સમયે) અથવા તે કોઈક વસ્તુને આશ્રયિ થઈ શકે ॥ તેથી જે કે પૃથ્વીકા (વિગેરે)નુ પ્રત્યાખ્યાન કરેલા શ્રાવકને પણ પ્રતિમા કરાવવામ દોષ હોતો નથી, પરન્તુ જળ અગ્નિ વાયુ અને વનસ્પતિ સ્થાનોત્થાન ન કરે ॥ શ્રી જીનેન્દ્ર પૂજાદિકના હેતુ શ્રાવક જીનપૂજાને માટે યથાશકિત કઇપણ અર્પણ કરે. જ બીજુ કઈ પણ સ્હાયરૂપ ન હોય તો તેવા કાયમા શ્રાવ પ્રત્યાખ્યાન કુશળ ન હોય (અર્થાત્ તે સબધિ પ્રત્યાખ્યા ન કરે.॥ જો કે જીનેન્દ્રપૂજામા જો કે (દેખીતી રીતે) કાય વધ-હિંસા છે તોપણ તે આત્માને વિશુદ્ધિનુ કારણ જેમ જળગાળવુ ઇત્યાદિ ધર્મની પેઠે તે ક્રિયા આત્મા અતિ નિરવદ્ય અને શુભયોગવાળી છે ॥ ૪૧-૫૦ ॥

જે કાર્યમા શુભયોગનીજ માત્ર પ્રવૃત્તિ હોય, અ પાપની નિવૃત્તિ હોય તો તેવુ ભક્તિની યુક્તિવાળુ કા અતિ નિરવદ્ય જાણવુ પણ સાવદ્ય નહિ ॥ ત્રસજીવોની[1] ય ના નિત્ય કરવી, પરન્તુ તેમા પણ જો અનાભોગથી-ઉપયો શૂન્યતાથી અજયણા થઈ જાય તો જ્યા જેવુ યોગ્ય પ્રા શ્ચિત ઘટતુ હોય તેવુ યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત લેવુ ॥ વળી મુનિ જો કે ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગથી (સર્વથા સાવદ્ય વ્યાપ રના ત્યાગરૂપી) યોગવાળા છે તોપણ ત્યા ભક્તિના કાય

1 શ્રી જીને દ્રાદિકની ભક્તિમાં પણ ત્રસની હિંસા અનાભોગ થાય તો પ્રાયશ્ચિત લેવુ પરન્તુ ત્રસની હિંસા સંભવ હોવાથી સર્વ જીનેન્દ્રાદિકની ભક્તિ ન કરવી તે ઉચિત નથી એવો ભાવ આ ગાથામા છે

ત્રણુ કરણ અને ત્રણુ યોગથી યુક્ત એવો મુનિ પણુ વિધિ અને ફલયુક્ત તેમજ નિષેધાદિને ધારણુ કરનાર ભાષા બોલે ॥ શ્રી જીનચૈત્યાદિકને અગે પૃથ્વી વિગેરેની હિંસા-વધ પણુ પરિણામના ભેદે નિપુણ પુરૂષોએ ગુણને માટેજ કહેલ છે ॥ (તેનુ દ્રષ્ટાંત-) જેમ પત્થર પણુ તીર્થ વિશેષમા (ડુબવાના સ્વભાવવાળો છતા પણુ) તરે છે, તથા અન્ય દ્રવ્યના સયોગે વિસર્જીત કરેલુ (ભઠ્ઠીમા પકાવીને મારેલુ') વિષ પણુ મારતુ નથી પરન્તુ બલની પુષ્ટિ કરે છે, તથા સત્યના પ્રભાવથી નિશ્ચયે અગ્નિ પણુ દાહ કરતી નથી પરન્તુ હિતકારી થાય છે, તેમ શુભયોગના નિમિત્તવાળી સમ્યક્ પ્રકારની જે જયણા તેના વડે (જીનેન્દ્ર પૂજા વિગેરેમા થતો) કાયવધ પણુ ક્ર્યા ણકારી હોય છે ॥ બાહ્યગત એવો શુભ પરિણામ પણુ શુભ ફળવાળો છે, પરન્તુ શુભ જે બાહ્ય સબધિ પરિણામ વિશેષ છે તે પણુ શુભફળને આપનાર થાય છે પણુ બીજા ઓએ જે વેદમા કહેલ હિંસા જેમ બ્રાહ્મણોને શુભફલ આપનાર નથી તેમ અનાર્યોને પણુ સમજવું ॥ સર્વ પ્રકારના સ્થામ (સ્થાન અથવા બળ) નો અભાવ હોને છતે જીને શ્વરની ભાવ આયાતનામા (ભક્તિ સબધિ કાર્યમા) જીન ચૈત્યાદિકમા પૃથ્વ્યાદિકનો વધ હોવા છતા પણુ તે જીવોનો (ભક્તિવંતોનો) નિસ્તાર ગુણુ (સસારસમુદ્ર તરી જવા રૂપ) ગુણુ રહેલો છે ॥ સાધુનો નિવાસ (ઉપાશ્રય), તીર્થંકર ભગ વતની સ્થાપના (પ્રતિષ્ઠા), અને આગમની વૃદ્ધિ (સિદ્ધાત લખાવવા) ઈત્યાદિ એકેક ભાવ આપનના ભવ્યજીવોને સસાર સમુદ્ર તરી જવાના ગુણરૂપ છે ॥ સાધુને રહેવા

યોગ્ય નિવાસ બાંધવાથી સદ્ધર્મની દેશના ધર્મક્રિયાની આચરણાનો લાભ થાય છે, તથા તીર્થંકર ભગવાનની સ્થાપના કરવાથી અતિશય મહાગુણોનું આગમન-પ્રાપ્તિ થાય છે ॥ ૫ -૧૦ ॥

તથા આગમની પરિવૃદ્ધિ-વિશેષવૃદ્ધિ સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરવામાં અતિ ઉપયોગી થાય છે, અને તે સ્વાધ્યાય ધ્યાનથી નિશ્ચયે રાગાદિકનો ક્ષય થાય છે, અને રાગાદિકના ક્ષયથી સદાકાળ સુખવાળો મોક્ષનો લાભ થાય છે ॥ તે કારણથી અહિં જીનચૈત્યાદિ કરાવવામાં કાયવધ હોવા છતાં પણ જયણા પૂર્વક પ્રવર્તેલા[1] સવિજ્ઞ જીવનો પરિણામ બહાગત શુભ રાગવાળો છે (તે ગુણકારી છે) ॥ માટે મુક્તિ પામેલ જીવના શરીર દ્રવ્યની પૂજા અથવા જીનેન્દ્રની પ્રતિમાની પૂજા ભવ્ય જીવોએ સંચિત કરેલા કર્મનો નાશ કરનારી છે, અને તે આરંભ પ્રવૃત્તિવાળી (એટલે સાવદ્ય) નથી, પરન્તુ ચિત્તની પ્રસન્નતા-નિર્મળતાવડે સમ્યક્ત્વને શુદ્ધ કરનારી છે ॥ જેનો ભાવ નિક્ષેપ શુદ્ધ છે, તે સ્થાને તેનો સ્થાપનાદિ નિક્ષેપ પણ શુભ પ્રબંધવાળો (આત્મગુણના કારણવાળો) છે, અને તે પોતાને અર્થે પરને અર્થે અને ઉભયને અર્થે ઈન્દ્રિયોના રાગવડે પ્રતિબંધવાળો છે ॥ નિક્ષેપે કરીને જે અશુદ્ધ હોય તેના અર્થને છોડીને બીજાઓની ભજના કરવી તેમજ સાગાર અથવા નિરાગાર જેવી રીતે (પ્રત્યાખ્યાન) કહ્યું હોય તેવી રીતે તેનો નિર્વાહ કરવો ॥ તથા શિક્ષાવ્રતોને વિષે લીધેલા વ્રતથી કંઈક અધિક ક્ષેત્રાદિકમાં ધર્મકાર્ય ઉપસ્થિત થાય

---

૧ ધર્મી

તો તે ક્ષેત્રમા સાધુની પેઠે ઈરિયાપૂર્વક (જયણાપૂર્વક) ત્યાનુ ધર્મકાર્ય કરવું ॥ જે કારણ માટે પ્રતિમા (શ્રાવકની ૧૧ પ્રતિમા) ધરનાર શ્રાવકોને પણ ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગથી કરેલો સાવદ્ય કાર્યનો ત્યાગ તત્સગત[1] નથી, પરન્તુ બીજા દેશવિરતિ શ્રાવકોને તો ધર્મને અર્થે ત્યાગ કેવી રીતે હોય? (એજ કારણથી) ગ્રહણ કરેલા કર્માદાનના પ્રત્યાખ્યાનવાળો શ્રાવક જીનેન્દ્ર પ્રતિમાના આભૂષણ કરે અને કરાવવામા રક્ત હોય તેમજ વનકર્માદાનનો પ્રત્યાખ્યાની શ્રાવક શ્રી જીનેન્દ્ર પૂજા માટે પુષ્પાદિક પણ વીણી શકે ॥ એ પ્રમાણે ભકિત વિગેરે સર્વકાર્યમા શ્રાવકોને જ્યાસુધી પોતાની ઈન્દ્રિયોના વિષયને અર્થે (જળ વિગેરેના જીવોને) હણવાનો સકલ્પ ઉત્પન્ન ન થાય ત્યા સુધી કોઈ પણ રીતે (ભકિત વિગેરેના કાયવધમા) દોષનુ પોષણ નથી ॥ શ્રાવકોએ ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ અને જઘન્ય પ્રત્યાખ્યાન-વ્રતરૂપી ધનની શકિતવડે અથવા વ્રત અને ધન એ બન્ને શકિતવડે જીનેન્દ્રની ભકિત આદિ કરવામા અને ચૈત્યાદિ બનાવવામા લાભ અને ગેરલાભનો સરખી રીતે-બરાબર વિચાર કરવો ॥ ૬૧-૭૦ ॥

વળી શ્રાવક દેશકાળ વિગેરેને અનુસરીને જ્ઞાત આદિ ચતુર્ભંગીને[2] અનુસરીને ગૃહકાર્યમા પણ વિવેક રાખી પ્રત્યાખ્યાન[3] કરે, અને સ્મૃત્યતર્ધ્યાન[4] વર્જે ॥ એ પ્રમાણે હોતે

---

૧ જીનેન્દ્રાદિકની (સાવદ્ય) ભકિત કરવામાં પ્રસગવાળો નથી

૨ પ્રત્યાખ્યાન આપનાર જાણ અને લેનાર જાણ ઇત્યાદિ ચાર ભાંગા પૂર્વે કહ્યા છે તે રીતે

૩ 'શ્રાવકે ગૃહકાર્ય સબધિ પ્રત્યાખ્યાન પણ વિવેક રાખીને

છતે ઉત્તમ ગુણોવડે ભાવશ્રાવકણુ પ્રાપ્ત થાય છે અને ગીતાર્થ ભગવન્તો તે ભાવશ્રાવકના લક્ષણો આ પ્રમાણે કહે છે—કૃતધર્મ (ધર્મકાર્ય કરનાર), તથા શીલવાન, ગુણવાન, ઋજુવ્યવહારી (સરળ સ્વભાવે વ્યવહાર પ્રવર્તાવનારો), ગુરૂશુશ્રુષા–સેવા કરનારો, પ્રવચનકુશળ, એ લક્ષણોવાળો નિશ્ચય ભાવશ્રાવક છે ॥ તથા જીનમતનો સાર જાણનારા અને સિદ્ધાન્તના જ્ઞાતા એવા મુનિઓ (એટલે ગીતાર્થો) જે કારણથી શ્રાવકના ભાવગત ૧૭ લિંગ (૧૭ ભાવલિંગ આ પ્રમાણે કહે છે— ॥ (શ્રાવકના તે ૧૭ ભાવલિંગ આ પ્રમાણે–) સ્ત્રી (ને વશવર્તી ન હોય), ઈન્દ્રિયો (ના વિષયમા પરાધીન ન થનાર), ધન (સંબંધિ મમત્વભાવ રહિત), સંસાર (ને અસાર જાણનાર) વિષય (થી વૈરાગ્ય ભાવવાળો), આરંભ (કરવામા પાપભીરૂ), ગૃહ (સંબંધ મમત્વભાવ રહિત), દર્શન (–સમ્યક્ત્વવાન), ગાડર પ્રવાહ (પ્રમાણે નહિ ચાલનાર)

કરવુ એમ કહેવાનો ભાવાર્થ એ છે કે ગૃહવાસમાં રહેલો ગૃહસ્થ પોષ્ય વર્ગને પોષણ કરવા વિગેરે કાર્યમાં બંધાયેલો હોવાથી તેમા લોક નિંદા અને શાસન હીલના ન થાય તેવા રીતે ધર્મ અર્થની અને કામને પરસ્પર બાધા ન પહોંચે તેવી રીતે પ્રત્યાખ્યાન કરવુ નહિતર સર્વથા કુટુંબનો ત્યાગ કરી મુનિ ધર્મ સ્વીકારવો પરન્તુ શ્રાવકધર્મમાં શિથિલતા ન રાખવી

૪ મે શુ પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે અને કોણ ભાગે કેવી રીતે કર્યું છે ઇત્યાદિ ભૂલી ન જાય. પૃ૪ ૧૭૫ માં ૪ નંબરનો આંક જોવો

આગમપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરનાર, યથાશક્તિએ દાનાદિક ધર્મમા પ્રવૃત્તિવાળો, વિહિક (એટલે ધર્મ કાર્યમા લજ્જા ન રાખનાર તથા અરક્તદુષ્ટ (એટલે સસારી પદાર્થોમા રાગદ્વેષ રહિત) મધ્યસ્થ, અસબધ્ધ, પરનુ કાર્ય કરવાની ઈચ્છાવાળો (પર ગજુ) અને અભોગી, તથા વેશ્યાની માફક (વેશ્યાએ ભાડે રાખેલા પુરૂષ પ્રત્યે જેમ વેશ્યા અતરગ રાગવાળી ન હોય તેમ) ગૃહવાસનુ પાલન કરનાર, એ ૧૭ ગુણવડે સહિત જે ભાવશ્રાવક તેના એ ભાવગત લક્ષણ સંક્ષેપથી કહ્યા ॥ વળી બીજા પણ શ્રાવકના (ભાવ શ્રાવકના) ભાવલિંગ આ પ્રમાણે છે-૧ ક્રિયા માર્ગાનુસારી હોય, ૨ ધર્મમા ઉત્કૃષ્ટ શ્રદ્ધા હોય, ૩ પ્રજ્ઞાપનીયયાત્રા પ્રત્યે ઉદ્યત હોય (શાસ્ત્ર શ્રવણમા તત્પર હોય), ૪ ક્રિયામા અપ્રમાદી, ૫ શક્તિ પ્રમાણે અનુષ્ઠાન કરનારો, ૬ ઉત્કૃષ્ટ ગુણાનુરાગી હોય, ૭ ઉત્કૃષ્ટ ગુરૂ વચનની આરાધના કરનાર, ૮ જેના નિમિત્તથી સમ્યકત્વ પામ્યો હોય તેનુ બહુમાન કરનાર, ૯ પરજીવોમા દોષ ન દેખે અને કર્મવાદ નહિ[1] ભાવનારો, ૧૦ મિથ્યાત્વથી મુગ્ધ થયેલા અને તેથી ધર્મમા શિથિલ થયેલા જીવોને ધર્મમા સ્થિર કરનાર ઇત્યાદિ ભાવશ્રાવકના લિંગ કહ્યા છે ॥ ૭૧-૮૧ ॥

ઉત્તમ શ્રાવકોને સુવિહિત સાધુઓ પ્રત્યે આ સાધુ આપણા અને આ સાધુ પારકા એમ ન હોય, કારણ કે

૧ એના કર્મનો દોષ તેમાં કોઇ શુ કરે ! એવો કરીને યથા[illegible]ગુણ ઉત્પન્ન કરવામાં સહાયક થાય.

ગુણુવંત શ્રાવકે તે ક્દાચિત્ ગુણુરહિત સાધુઓમા પણ પોતાનો ભાવ રાખે છે ॥ પચમગલ (નમસ્કાર), પ્રતિક્રમણ (ઇરિયાવહિ), શક્રસ્તવ (નમુથ્થુણં), નામસ્તવ (લોગસ્સ), ચૈત્યસ્તવ (અરિહંતચેઇ૦), શ્રતસ્તવ (પુખ્ખરવરદી૦), અને સિદ્ધસ્તવ (સિદ્ધાણું બુદ્ધાણું૦) એ સૂત્રોના ઉપધાનતપને વિષે ત્યા વિધિયુક્ત પ્રવર્તે ॥ ઈન્દ્રિયવિજયતપ, યોગવિજયતપ, અને કષાયવિજયતપ વિગેરે સવ તપશ્ચર્યા કરવામા અત્યત રતિવાળો, અને પ્રતિમા તથા અભિગ્રહને ધારણ કરનાર એવો શ્રાવક તે તે તપાદિક વિધિમા અનુક્રમે પરાક્રમ–વીર્ય ફોરવનાર હોય ॥ અહિં શિષ્ય વર્ગનો એવો પ્રશ્ન છે કે–વ્રત અને પ્રતિમામા શું તફાવત છે ? તેનો ઉત્તર કહે છે–પ્રતિમા "અન્નથ્થણાભોગેણં અને સહસાગારેણું" (ઇત્યાદિ) આગારના આલબન વિનાની હોય છે, અને વ્રત "રાયાભિયોગેણું" (ઇત્યાદિ) પદ (આગાર) સહિત હોય છે માટે તે વ્રતધર્મ કહેવાય છે, અને તે વ્રતધર્મ પુન. ઘણાભેદ સહિત હોય છે, કારણુ કે જેવા જેવા પ્રકારના આગાર ગ્રહણ કરેલ હોય તેવા તેવા પ્રકારના ભેદવાળો વ્રત ધર્મ છે, પરન્તુ પ્રતિમા તો તેવા પ્રકારના બહુ ભેદવાળી નથી ॥ પ્રતિમાધરને તો જો કોઇપણ રીતે એકવાર પણ "રાયાભિયોગ" (ઇત્યાદિ) પદનુ (આગારનુ) આલબન થઈ ગયું હોય તો તેને ચારિત્ર અગીકાર કરવુ પડે અથવા તો યથાયોગ્ય અનશન વ્રત અગીકાર કરવું પડે ॥ ૮૨–૮૭ ॥

॥ શ્રાવકની ૧૧ પ્રતિમાનુ સ્વરૂપ ॥

૧ દર્શનપ્રતિમા–૨ વ્રતપ્રતિમા–૩ સામાયિકપ્રતિમા ૪ પૌષધ પ્રતિમા–૫ પ્રતિમા (કાયોત્સર્ગ) પ્રતિમા–૬ વળી અબ્રહ્મ પ્રતિમા[1]–૭ સચિત્ત પ્રતિમા–૮ આરંભવર્જન પ્રતિમા ૯ પ્રેષ્યવર્જન પ્રતિમા–૧૦ ઉદ્દિષ્ટવર્જન પ્રતિમા–અને ૧૧મી શ્રમણભૂત પ્રતિમા છે॥ એ ૧૧ પ્રતિમામા જે પ્રતિમા જેટલી સખ્યાના નબરવાળી છે તે પ્રતિમાના તેટલા માસ (અર્થાત તે પ્રતિમા તેટલા માસની) જાણવી, પુન. આગળ આગળની પ્રતિમાઓમા પૂર્વ પૂર્વ પ્રતિમામા કહેલી ક્રિયાઓ પણ કરવાની હોય છે॥ પ્રશમ આદિ ગુણવડે વિશુદ્ધ, અને કદાગ્રહ તથા શકા આદિ શલ્ય રહિત એવું જે અનઘ (નિર્દોષ) સમ્યક્ત્વ તે દર્શનપ્રતિમા કહેલી જાણવી ॥૮૯-૯૦॥

નિશ્ચયે એ ૧૧ શ્રાવકપ્રતિમા ગુણસ્થાનના[2] ભેદથી જાણવી શ્રાવકની પ્રતિમા બાહ્ય અનુષ્ઠાનરૂપ લિંગવડે જાણવી જે કારણથી સમ્યક્ત્વ વિગેરેનુ કાર્ય દર્શનના કાય તેની ઉત્પત્તિ તે શરીર વ્યાપારે કરીને કાયક્રિયામા[3] (કાયક્રિયા

---

૧ એમાં પહેલી પ્રતિમા વિધિ સ્વરૂપ છે ત્યારબાદ એ પ્રતિમા વર્જ્ય સ્વરૂપ છે, અને શેષ ૪ પ્રતિમા તથા સ્વરૂપ પ્રતિમા છે અર્થાત્ વર્જ્ય સ્વરૂપે છે—ઇતિ પચા૦ વૃત્તૌ

૨ ઉત્તરોત્તર ગુણવૃદ્ધિના ભેદથી.

૩ પચાશક વૃત્તિમાં પ્રતિમા એટલે બોન્દિ (શરીર) એ અર્થના પ્રતિપાદનમાં કાયક્રિયા અને કાયક્રિયાથી થતો અભિવ્યગ (એટલે વ્યક્ત ઉપલબ્ધિ) એ બેને પ્રતિમા એટલે બોન્દિ (શરીર) અર્થાત પ્રતિમાવતનુ શરીર કહેલ છે તેનો વિશેષાર્થ ત્યાંથી જાણવો.

વડે) સમ્યક્ પ્રકારે ઓળખી શકાય-જાણી શકાય છે, માટે જાણવાર શ્રી જીનેન્દ્ર પૂજાથી પ્હેલી દર્શન પ્રતિમા (સમ્યક્ પ્રકારે જાણી શકાય છે) ॥ શુશ્રુષા, ધર્મનોરાગ, ગુરૂનુ તથા દેવનુ સમાહિત વૈયાવૃત્ય દેવ ગુર્વાદિના વૈયાવૃત્યનો યથાસમાધિ-સુખપૂર્વક નિયમ એ દર્શન પ્રતિમા (નુ અનુ ષાન રૂપ લિંગ) છે ॥ દર્શન પ્રતિમામા રહેલ શ્રાવકો સમ્ય ક્ત્વથી પતિત થયેલને નિન્હવોને યથાચ્છંદોને અને કદા ગ્રહવડે હણાયલા (અભિનિવેષિક મિથ્યાદ્રષ્ટિ) ઓને મનથી પણ વદન કરતા નથી ॥ इति प्रथमा दर्शनप्रतिमा બીજી પ્રતિમામા શ્રાવક અણુવ્રતધારી હોય, ત્રીજી પ્રતિમામાં સામાયિક કરનાર હોય, અને (ચોથી પ્રતિમામા) ચતુર્દશી અષ્ટમી આદિ તિથિદિવસોમા (ચાર તિથિઓમા) ચારે પ્રકારના સપૂર્ણ પોસહનુ[1] તથા સમ્યક્ત્વનુ શ્રાવક પ્રતિ પાલન કરે તથા બધઆદિ[2] અતિચારને વિષે અને અવદ્ય[3] (સાવદ્ય-પાપ) કાર્યોની પ્રતિજ્ઞાવાળો હોય (તે મતાદિપ્રતિમા કહેવાય ॥ તેમજ ચારેપર્વોમા[4] યતિ થવાના ભાવને ઉત્પન્ન

---

૧ ચાર પ્રકારના પોસહમાં અમુક દેશથી અને અમુક સર્વથી એમ જે વર્તમાન સમાચારી પ્રમાણે અગીકાર થાય છે તેમ પ્રતિમામાં ચારે પોસહ સર્વથી ઉચરાય છે માટે संपूर्णपोसह પચા૦ વૃ૦માં ગ્રન્થાન્તરના અભિપ્રાયથી કહ્યો છે

૨ બંધ આદિ અતિચારનો ત્યાગ વ્રત પ્રતિમાને અંગે જાણવો.

૩ અવદ્યનો ત્યાગ સામાયિક તથા પોસહ પ્રતિમાને અંગે જાણવો.

૪ અષ્ટમી ચતુર્દશી પૂર્ણિમા અમાવાસ્યા એ ચાર પર્વ જાણવા

કરનાર નિર્દોષ અને અતિશુદ્ધ એવી પૌષધ ક્રિયા કરવી તે **ચોથી પૌષધપ્રતિમા** છે ॥ પૌષધ પ્રતિમા વર્જીને શેષ (પૌષધ પ્રતિમાના દિવસો સિવાયના અપર્વ) દિવસોમા (પ્રતિમા ધારી શ્રાવક) સ્નાન ન[1] કરે, વિકટભોજી (પ્રગટઆહારી[2]) હોય, મૌલીકૃત (-કાછડી નહિ બાધનાર) હોય, દિવસે બ્રહ્મચારી હોય, અને રાત્રે પરિમાણકૃત (અમુક નિયમે અબ્રહ્મનો ત્યાગી) હોય ॥ પૂર્વોક્ત ચાર પ્રતિમામા કહેલા સર્વ નિયમ સહિત ૫ માસ સુધી ચારેદિશાએ[3] કાયોત્સર્ગનો અભિગ્રહ કરવો તે અહિ **પ્રતિમા પ્રતિમા** જાણવી ॥ એ પ્રમાણે પાચે પ્રતિમામા કહેલી ક્રિયાઓ સહિત હોય

---

૧ પરતુ જીનેન્દ્ર પૂજા માટે સ્નાન કરે (તે પણ સચિત્ત જળથી સ્નાન કરે એમ સભવે છે કારણ કે આઠમી પ્રતિમામાં જ્યાં ' આરભ પોતે ન કરે એવો અભિગ્રહ છે ત્યાં ઉષ્ણજળથી સ્નાન કરવાનુ શ્રી જીનેન્દ્રની પૂજા માટે પ્રતિપાદન કર્યું છે) પરન્તુ દેહના સસાર માટે તો પ્રતિમાધારી સ્નાન કરી શકેજ નહિ

૨ દિવસેજ ભોજન કરે અને રાત્રે ચતુર્વિધ આહારનુ પ્રત્યાખ્યાન કરે તે શ્રાવક **વિકટભોજી** કહેવાય અથવા પ્રકાશભોજી પણ કહ્યો છે (પચા० વૃ०)

૩ શ્રી પચાશક વૃત્તિમાં ચતુષ્પથ વિગેરે સ્થાને કહ્યું છે અને અહિં ચતુર્દિશિ એટલે નગરની ચારે દિશાએ કહ્યું છે

૪ એક રાત્રિની એટલે સર્વ રાત્રિકી પ્રતિમા-કાયોત્સર્ગ કરીને ઉપસર્ગથી પણ ચળાયમાન ન થાય અને સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરે (એક દિશિમા એક રાત્રિ કાર્યોત્સર્ગ કરી બીજે દિવસે બીજી દિશિએ એક રાત્રિક કાયોત્સર્ગ કરે એમ સભવે છે)

પરન્તુ વિશેષમા એ કે નિશ્ચયે ૬ માસ સુધી રાત્રે
અબ્રહ્મચર્યનો ત્યાગ કરે તો તે બ્રહ્મ પ્રતિમા (અથવા
બ્રહ્મ પ્રતિમા) કહેવાય ॥ ૯૧–૧૦૦ ॥

શૃંગારિક કથાઓ ઉત્કૃષ્ટ શરીર શોભા અને સ્ત્રી
વાર્તાઓને ત્યાગ કરનો જે શ્રાવક એકાન્તથી (એટલે સવ
અબ્રહ્મચર્યનો ત્યાગ કરે તે છઠ્ઠી બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમા ૬ મા
જાણવી ॥ વળી યાવજ્જીવસુધી[1] પણ અબ્રહ્મચર્યનો
હોય છે, નિશ્ચયે એ પ્રમાણે ભિન્ન ભિન્ન યોગયુક્ત
શ્રાવકધર્મ ઘણા પ્રકારનો હોય છે ॥ એ પૂર્વોક્ત છએ
માની ક્રિયાવાળો હોય પરન્તુ વિશેષમા જો નિશ્ચયથી
ચિત્તનો પણ સર્વથા ત્યાગ સાત માસ સુધી કરે અને
(નિરવદ્ય–અચિત્ત) ભોજન કરે તે (સાતમાસના નિયમ
સાતમી સચિત્ત પ્રતિમા (સચિત્તવર્જન પ્રતિમા) કહેવ
એ સાતમી પ્રતિમામા સાત માસ સુધી સચિત્ત આહ
કરે અને વિશેષમા એકે જે જે હેઠળની (દર્શન પ્રતિ
પ્રતિમાઓની) ક્રિયાઓ તે તે સર્વે ક્રિયાઓ ઉપરની
માઓમા અવશ્ય જાણવી ॥ પોતે આરભ કરવાનો
કરે (કરાવવા અનુમોદવાની જયણા કરે), સ્નાન
છતા પણ ઉષ્ણજળવડે સ્નાન કરી પૂજા કરવામા
હોય તે આઠ માસની આઠમી પ્રતિમા છે ॥ વળી
યાવજ્જીવ સુધી પણ સચિત્તનો ત્યાગ હોય તોપણ
પૂજા કરીને ભોજન કરીશ એવી પ્રતિજ્ઞાવાળો હોય

---

૧ ૬માસ પ્રતિમાપેક્ષાએ અને પ્રતિમા વિના તો યાવજ

પણ આ આઠમી પ્રતિમા[1] હોય છે ॥ વળી નવમી પ્રતિમા ૯ માસની છે તેમા સર્વથા પ્રેષ્ય[2] આરભનો ત્યાગ કરે, પૂર્વોક્ત આઠે પ્રતિમાની ક્રિયા સહિત હોય, અને જીનેન્દ્ર પૂજા (જળથી નહિ પણ) કપૂર અને વાસક્ષેપથી કરે ॥ વળી દશમી પ્રતિમા ૧૦ માસની છે તેમા ઉદ્દિષ્ટકૃત[3] આહારનુ ભોજન ન કરે, ક્ષુરમુડન (હજામત કરાવે એટલે કેશરહિત મસ્તકવાળો) થાય અથવા શિખા (ચોટલી) પણ રાખે અને પૂર્વોક્ત ક્રિયાઓ સહિત સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરે ॥ વળી આ પ્રતિમામા જે દાટેલો ધન સમૂહ હોય તે સબધિ પુત્રો પૂછે અને પોતે જાણતો હોય તો તે ધનસમૂહ બતાવે-કહે અને જો ન જાણતો હોય તો કહે કે હુ જાણતો નથી ॥ હવે અગિઆરમી પ્રતિમામા ઉત્કૃષ્ટથી ૧૧ માસ સુધી સાધુ થઈને વિચરે તેમા ક્ષુરમુડન કરાવે અથવા તો લોચ કરે કરે અને રજોહરણ તથા પાત્ર પણ ધારણ કરે ॥૧૦૧ ૧૧૦॥

ભીક્ષાને અર્થે પોતાના કુળની નિશ્રા[4] વડે અથવા સાધર્મીઓની નિશ્રાવડે વિચરે અને प्रतिमा प्रतिपन्नाय[5] मे भिक्षा

---

૧ અર્થાત્ આઠમી પ્રતિમામાં એ પ્રતિજ્ઞા પણ હોય છે

૨ સેવક આદિ પાસે આ ભ કરાવવાનો ત્યાગ કરે જેથી કરવુ અને કરાવવુ એ બે કરણના ત્યાગ થાય છે અને શ્રાવક હોવાથી અનુમતિનો ત્યાગ તો હોય નહિ

૩ પોતાને માટે કરેલો આહાર उद्दिष्ट आहार કહેવાય

૪ નિશ્રાવડે એટલે તેઓને ઘર અર્થાત્ પોતાના સ્વજનનાં ઘરોમાં અથવા ના ગાવ્યોને ત્યાં ભીક્ષાર્થે જાય

૫ મને પ્રતિમાધારીને ભીક્ષા આપો કહેવાય પણ મુનિવત્ ધર્મલાભ ન કહે

ક્વતુ એ વચન બોલીને ભીક્ષા ગ્રહણ કરે ॥ મુનિના ઉપા શ્રયથી બહાર પૂર્વોક્ત સ્વાધ્યાય ધ્યાન પૂર્વક રહે, અથવા તો પ્રમાદ રહિત મુનિની પેઠે બીજે ગામ વિહાર પણ કરે ॥ તથા પ્રકારના કાર્ય પ્રસગે જો સમ્હાય (કોઈની સ્હાય) હોય તો નદી તરીને પણ બીજે ગામ વિહાર કરે વળી આ પ્રતિમામા કેવળ ભાવસ્તવ–ભાવપૂજા યુક્ત હોય પણ અહિં દ્રવ્યસ્તવ દ્રવ્યપૂજા ન કરે ॥ આ ૧૧ પ્રતિમાઓ સેવીને (સમાપ્ત થયા બાદ) કોઈ શ્રાવક મહાન ક્ષેત્રમા સર્વ-વિરતિ અગીકાર કરે, અને શ્રાવક તથા પ્રકારના ભાવ થયે ગૃહસ્થાવાસ પણ અગીકાર કરે ॥ એ સર્વ (૧૧) પ્રતિમાઓ જઘન્યથી અન્તર્મુહૂર્ત કાળ[1] પ્રમાણની હોય અને ઉત્કૃષ્ટથી તો ક્ષય પામેલ રાગદ્વેષવાળા શ્રી સર્વજ્ઞભગવતોએ એ પ્રમાણે (ઉપર કહેલા કાળ પ્રમાણે) કહી છે ॥૧૧૧–૧૧૫॥

॥ इतिश्रावकप्रतिमाधिकार ॥

---

૧ જઘન્યથી પ્હેલી પ્રતિમા ૧ દિવસની, બીજી બે દિવસની યાવત્ ૧૧મી ૧૧ દિવસની છે તે મરણની અપેક્ષાએ અથવા અગી કાર કરવાની અપેક્ષાએ કહી છે અને ઉપરોક્ત અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ જઘન્યકાળ સામાન્ય રીતે) છે (ઇતિ ૫ચાશકવૃત્તો[1]

॥ अथ श्रावकव्रत अधिकार ॥

પ્રાણાતિપાતવિરતિ, મૃષાવાદવિરતિ, અદત્તાદાનવિરતિ, મૈથુનવિરતિ, અને પરિગ્રહવિરતિ તથા દિશિપ્રમાણ, ભોગોપભોગ પ્રમાણ, અનર્થદંડવિરતિ, સામાયિક, દેશાવકાશિક, પૌષધ,અને અતિથિસવિભાગ (એ શ્રાવકના ૧૨ વ્રત છે) ॥૧॥

॥ १ स्थूल प्राणातिपात विरमणव्रत ॥

જીવ સૂક્ષ્મ અને બાદર એમ બે પ્રકારના છે તેમા (બાદર એટલે ત્રસજીવની હિંસા તે) સંકલ્પથી[1] અને આરંભથી[2] એમ બે પ્રકારે છે તે પણ (સંકલ્પ હિંસા) સાપરાધની અને નિરપરાધિની એમ બે પ્રકારે છે, તેમા પણ (સાપરાધીની હિંસા) સાપેક્ષ[3] નિરપેક્ષ[4] એમ બે પ્રકારે છે (તેમા નિરપેક્ષનુ પ્રત્યાખ્યાન અને સાપેક્ષની જયણા છે) [5]॥

---

૧ બુદ્ધિપૂર્વક હણવુ (તે વર્જ્ય)

૨ ગૃહાદિ કાર્યમાં પ્રાસંગિક હિંસા થાય (તેની જયણા)

૩ અપરાધથી વધુ શિક્ષા ન થઇ જાય તેવી સભાનતાથી વર્તવુ (તેની જયણા)

૪ જીવઘાતની દરકાર રાખ્યા વિના યથેચ્છ અધિક હિંસા કરવી (તેનો ત્યાગ કરવાનો છે)

૫ અર્થાત્ ગૃહસ્થને સંકલ્પપૂર્વક નિરપરાધીની નિરપેક્ષપણે ત્રસ જીવની હિંસા કરવાનો ત્યાગ હોય છે અને તેજ [illegible] હોય છે ૨૦ વસાની દયામાથી અર્ધ અર્ધ [illegible] ગૃહસ્થને કહી છે તે પણ એ ચાર વિકલ્પથી [illegible]

દ્વીન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય (એ વિકલેન્દ્રિય જીવો) પ્રાણી કહેવાય, પ્રત્યેકવનસ્પતિનો સમૂહ ભૂત કહેવાય, સર્વે પચેન્દ્રિયો જીવ કહેવાય, અને શેષ સ્થાવર વિગેરે (એટલે પૃથ્વીકાયાદિ) સત્ત્વ કહેવાય (એ જીવોની જુદી જુદી સજ્ઞાઓ છે ॥ સૂક્ષ્મ જીવો જે લોકમા સર્વત્ર વ્યાપ્ત થયેલા છે તે અથવા ચર્મચક્ષુથી જે ગ્રાહ્ય (દેખી શકાય એવા) નથી તે જાણવા, અને સ્થૂલ એટલે ત્રસજીવો પણ જાણવા તે પણ ચક્ષુગ્રાહ્ય અને ચક્ષુથી અગ્રાહ્ય એમ બે પ્રકારના છે ॥ વધ, બધ, અગછેદન, અતિભાર ભરવો, અને આહારનો નિરોધ કરવો એ પાચ અતિચાર પહેલા અણુવ્રતને વિષે જાણવા ॥ હિંસાનો સકલ્પ તે સંરભ કહેવાય, જીવને પરિતાપ-સતાપ ઉપજાવવો તે સમારભ કહેવાય, અને જીવને ઉપદ્રવ-વધ કરવો તે આરભ કહેવાય આ આરભ આદિ ત્રણ ભેદ સવ વિશુદ્ધનયોની[1] અપેક્ષાવાળા છે ॥ એ ત્રણે ભેદમાનો દરેક ભેદ આભોગથી અને અનાભોગથી એમ બે બે પ્રકારે છે અને તે સર્વભેદ અતિક્રમ વ્યતિક્રમ અતિચાર અને અનાચારવડે વિચારવા ॥ પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ દ્વીન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિય એ સાત ભેદના જે જીવો તેને મન વચન અને કાયાવડે ગુણતા ૨૭ ભેદ થાય છે ॥ પુન કરવુ કરા

---

૧ જો કે વિશુદ્ધનયો તો ઋજુસૂત્ર-શબ્દ સમભિ૦-અને એવભૂત છે પ ન્તુ આ સક૫ તે સારભ ઇત્યાદિ બાબતમાં તો નૈગમ-સગ્રહ અને વ્યવહાર એ ત્રણ નયોજ વિશુદ્ધ છે (વિશેષ સ્પષ્ટાર્થ વ્યવહારસૂત્રની વૃત્તિ તથા મૂળથી જાણવો.)

॥ ૨ સ્થૂલમૃષાવાદ વિરમણવ્રત ॥

અલિક–અસત્ય વચન ન બોલવુ, અને (અહિતકારી એવુ) સત્યવચન હોય તોપણ ન બોલવુ, કારણ કે જે પરને પીડાકારી વચન સત્ય હોય તો પણ તે સત્ય ન જાણવુ ॥ મૃષાવાદ સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ એમ બે પ્રકારે છે, ત્યા અહિ હાસ્યાદિકથી ઉત્પન્ન થયેલ હોય તે સૂક્ષ્મમૃષાવાદ, અને તીવ્ર સંક્લેશથી ઉત્પન્ન થયેલ હોય તે સ્થૂલમૃષાવાદ જાણવો ॥ કન્યાનુ ગ્રહણ તે દ્વીપદનુ સૂચક છે, ગોનુ વચન તે ચતુષ્પદોનુ સૂચક છે, અને ભૂમિવચન તે સર્વ અપદનુ અને ધન ધાન્યાદિકનુ સૂચક[1] છે ॥ સહસા કલંક દેવુ, રહસ્યદૂષણ,[2] સ્વદારમન્ત્રભેદ,[3] કૂટલેખકરણ,[4] અને મૃષા ઉપદેશ એ પાચ મૃષાવાદવિરમણવ્રતના અતિચાર છે ॥ જેમ લાઉયનુ (કડવા તુબડાનું) એક બીજ ૧ ભાર

---

૧ આ ગાથાના અર્થનુ તાત્પર્ય એ છે કે—મૃષાવાદ પાંચ પ્રકારે છે તેમાં પ્રથમ **કન્યાલિક** એ મૃષાવાદ તેમા કન્યા શબ્દથી સર્વે દ્વિપદ એટલે દાસદાસી સબંધિ મૃષાવાદ બીજુ **ગોઅલિક** મૃષાવાદ તેમાં ગો શબ્દથી સર્વે ચતુષ્પદોનુ એટલે પશુઓનુ મૃષાવાદ, ત્રીજુ **ભૂમ્યાલિક** મૃષાવાદ તેમાં સર્વે અપદ (પગ વિનાના પદાર્થો) અને ધાન્ય ધન આદિનુ મૃષાવાદ જાણવુ અહિ ત્રણ ભેદ કહ્યા પરંતુ ગ્રન્થોમાં ભૂમ્યલિક ન્યાસાપહાર અને કૂટ સાક્ષી એ ત્રણ ભિન્ન કરતાં પંચપ્રકાર થાય છે

૨ કોઈની છૂપી વાત જાહેર કરવી.

૩ સ્ત્રીમિત્રાદિના મર્મ પ્રગટ કરવા

૪ ખોટા લેખ કરવા

જેટલા ગોજનો શીઘ્ર નાશ કરે છે, (ગળપણ તોડી કડવાશ કરે છે) તેમ અસત્ય વચન સમસ્ત ગુણ સમૂહનો નાશ કરે છે ॥ લાખો સામુદ્રિલક્ષણો શ્રેષ્ટ હોય પરન્તુ એક કાગડાના પગનુ લક્ષણ પડતા જેમ તે સર્વ લક્ષણો નકામા થાય છે, તેમ અસત્યવચન સમગ્ર ગુણસમૂહને અપ્રમાણ કરે છે ॥ સર્વ વિષમા તાલપુટ નામનુ વિષ, અને સર્વ વ્યાધિઓમા જેમ ક્ષેત્રકવ્યાધિ (ગાંડાપણાનો વ્યાધિ) અવિચિકિત્સાવાળો (એટલે અસાધ્ય) છે, તેમ સમગ્ર દોષોમા મૃષાવાદ દોષ મહાઅસાધ્ય છે ॥ અપ્રિયવાદી (એટલે અસત્યવાદી) જે જે જાતિમા જાય-ઉત્પન્ન થાય તે તે જાતિમા તે અપ્રિયવાદી થાય, સુંદર શબ્દો સાભળે નહિ પરન્તુ નહિ સાભળવા યોગ્ય બિભત્સ અને ભય કર શબ્દો સાભળે (એવા સયોગોમા ઉત્પન્ન થાય) ॥ અસત્ય વચન બોલવાથી (પર ભવમા) દુર્ગંધી શરીરવાળો, દુર્ગંધી મુખવાળો, અનિષ્ઠ વચનવાળો અનાદેયવચનવાળો તથા કઠોર વચનવાળો, જડ, બેહેરૂ (બધિર), મૂક (મુંગો), અને મન્મન (તોતડો) એટલા દોષવાળો થાય છે ॥ તથા આ લોકમા નિશ્ચયે અસત્યવાદી જીવો અસત્ય વચન બોલવાથી જીવ્હાછેદ-વધ-બન્ધન-અપયશ-ધનનો નાશ ઇત્યાદિ દોષો પામે છે ॥ इति मृषावाद विरमणव्रतम् ॥ ૧૬-૨૫ ॥

॥ ३ स्थूल अदत्तादानविरमण व्रत ॥

શ્રી આગમધર મહર્ષીઓએ સ્વામિઅદત્ત[1]-જીવ-

---

૧ વસ્તુના માલિકે નહિ આપી ...

દત્ત[1] તીર્થંકર[2] અદત્ત–અને ગુરૂઅદત્ત[3] એમ ૪ પ્રકારે અદત્તનુ સ્વરૂપ કહ્યુ છે ॥ એમા શ્રાવકોને સ્વામિઅદત્તનો સ્થૂલથી નિષેધ કર્યો છે, અને સાધુઓને તો જે કારણુથી ચારે પ્રકારના અદત્તાદાનનો સર્વથા (સૂક્ષ્મથી પણ) નિષેધ છે ॥ ચોરે આણેલુ દ્રવ્ય ગખવુ, ચોરપ્રયોગ (ચોરને ચોરી કરવાની પ્રેરણા કરવી), ખોટા માન માપ અને ખોટુ તોલ કરવુ, રાજ્યના શત્રુ સાથે વ્યવહાર રાખવો (એટલે રાજ્ય વિરૂદ્ધ આચરણા), અને સરખી વસ્તુનો સયોગ કરવો (ભેળસેળ વાળી વસ્તુ કરવી) તે ત્રીજા વ્રતના પાચ અતિચાર જાણવા ॥ ઉચિત વ્યાજથી પ્રાપ્ત થયેલ તથા દ્રવ્યાદિકના ક્રમથી (ક્ષયથી[4]) પ્રાપ્ત થયેલ જે દ્રવ્યવૃદ્ધિ તે છોડીને બીજુ દ્રવ્ય (ગ્રહણ ન કરવું), તથા કોઈના પડી ગયેલા પણ પર સબધિ પારકા દ્રવ્યને જાણતો (આ પારકુ દ્રવ્ય

---

૧ જીવની પોતાની ઈચ્છા ન હોવા છતાં તે જીવને આપણે ગ્રહણ કરવો તે **જીવઅદત્ત**

૨ તીર્થંકરે નિષેધ કરેલી વસ્તુ ગ્રહણ કરવી તે **તીર્થંકરઅદત્ત**

૩ ગુરૂએ નિષેધ કરેલી વસ્તુ ગ્રહણ કરવી તે **ગુરુઅદત્ત**

૪ પોતે પ્રથમ સોપારી આદિ દ્રવ્યનો સગ્રહ કર્યો હોય અને સોપારીની જાતનો દેશમાંથી ક્ષય થવે ઘણો ભાવ વધી ગયો હોય તો તે વધી ગયેલા બજાર ભાવથી સોપારી આદિ વેચી ધનવૃદ્ધિ દ્વિગુણ ત્રિગુણાદિ પણ કરે–ઇતિ ધર્મસગ્રહ

છે એમ જાણતો) છતો ગ્રહણ ન કરે ॥ તથા ચોરના ઘરે જવુ—ચોરને કુશળતા પૃછવી—તત્જાત (તેના જેવા)—રૂપ-ભેદ કરવો—ચોરનુ અવલોકન કરવુ—વળી માર્ગ દેખાડવો—શય્યા આપવી—પદભગ—(પગ ભાગવા) તથા વળી વિશ્રામ આપવો—પગે પડવુ—આસન આપવુ—ચોરને છૂપે [illegible]—તેવી રીતથી મોટા રસ્તા પાજ બતાવવી—[illegible] આપવુ—વાયુદાન (પખા આપવા)—દોરડુ આપવુ—અને [illegible] એ સર્વ જાણીને જે કરાય તે અદત્તાદાન [illegible] મતમા એ ઉપર કહેલ ૧૮ પ્રકારની [illegible] (ચોરી) જાણવી ॥ ક્ષેત્રમા, ખળામા, અરણ્યમા, [illegible] અથવા વિશ્વાસપણામા પણ જેનુ ધન [illegible] નથી તે અચોરીનુ ફળ છે ॥ તથા ગામ [illegible] નગર દ્રોણ-મુખ મડબ પત્તનનો (ગામ વિશેષોનો) જે સ્વામી દીર્ઘ-કાળ સુધીનો થાય છે (એટલે દીર્ઘકાળ અધિપતિપણુ ભોગવે છે) તે અચોરીનુ ફળ છે ॥ તથા આ લોકમા નિશ્ચયે ગર્દભ ઉપર ચઢવાનુ, નિન્દા, ધિક્કાર અને મરણ પર્યન્ત દુખ અને પરભવમા નરકનુ દુખ ચોર પુરૂષ ભોગવે છે—પામે છે ॥ વળી ચોરીના વ્યસનથી અત્યત હણાયેલા (એટલે અત્યત ચોરીના વ્યસની) પુરૂષો નરકમાથી નિકળીને પણ કૈવર્ત (શિકારી), ઠુટમુટ, બ્હેરા, અને આધળા, હજારો ભવ સુધી થાય છે ઇતિ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રત ॥ ૨૯—૩૬॥

॥ ૪ સ્થૂલ મૈથુન વિરમણ વ્રત ॥

ઇત્વર [illegible] ॥ સ્રી, અને અપરિગ્રહિતા સ્રીને સે

ામને વિષે તીવ્ર અભિલાષ રાખે, અનગક્રીડા (બીભત્સ ચેષ્ટાઓ) કરે, અને પારકાના વિવાહ જોડી આપે એ પાચ અતિચાર ચોથા વ્રતના છે ॥ દિવ્ય મૈથુન અને ઔદારિક (મનુષ્ય તિર્યંચનુ મૈથુન) એ બે મૈથુનને કરવુ કરાવવુ અને અનુમોદવુ એ ત્રણ કરણ તથા મન વચન કાયાથી ગુણતા નવ પ્રકારે અને ૧૮ પ્રકારનુ થાય (એટલે ૩ કરણ ૩ યોગે ૯ પ્રકારનુ અને દિવ્ય ઔદારિક એ બે ભેદે ગુણતા ૧૮ પ્રકારનુ થાય) ॥ (શ્રાવક સ્રોયદોશના આકારે મૈથુનનો ત્યાગ કરે અને સ્રીના ગુહ્ય અગ દેખવામા, સ્રીના અગનો સ્પર્શ કરવામા, ગોમૂત્ર ગ્રહણ કર (તી વખતે ગાયની યોનિને સ્પર્શ કર) વામા અને કુસ્વપ્નમા સર્વત્ર જયણા રાખે તેમજ સ્રીની ઇન્દ્રિયો દેખવામા પણ જયણા રાખે ॥ વસતિ–કથા–આસન–ઇન્દ્રિયાવલોકન–ભીત્ત્યતરા–પૂર્વક્રીડાસ્મૃતિ–સ્નિગ્ધાહાર–અતિમાત્રાહાર–અને વિભૂષાનુ વર્જન (એ દ્વનુ વર્જન)તે બ્રહ્મચર્યની ૯ વાડ છે ॥ (૫ અતિચારમાથી)પરસ્રી વર્જન કરનારને નિશ્ચયે ૫ અતિચાર, સ્વદાર સતોષીને ૩ અતિચાર સ્રીને ૩ અથવા ૫ અતિચાર ઈત્યાદિ (અતિચાર સબધિ) ભાગાના વિકલ્પો[1] જાણવા ॥ આજ્ઞાવાળુ ઐશ્વર્યપણુ, ઋદ્ધિ, રાજ્ય, કામભોગ, કીર્તિ, બળ, સ્વર્ગ, અને આસન્નસિદ્ધિ (નિકટમોક્ષ) એ સર્વ લાભ બ્રહ્મચર્યના પ્રભાવથી છે ॥ કલેશ કરાવનાર, જનોને મારનાર, અને સાવદ્યયોગમા તત્પર એવો પણ

૧ એ પાચ વા ત્રણ અતિચારોના જુદા જુદા વિકલ્પ પચાશકથી જાણવા

નારદ જે મોક્ષ પામે છે તે નિશ્ચયે બ્રહ્મચર્યનુ જ મહાત્મ
છે ॥ પરસ્ત્રી ગમનથી આ ભવમા પણ વધ-બધન-ઉ
બધન-નાસછેદ-ઈન્દ્રિયછેદ-અને ધન ક્ષય ઇત્યાદિ ઘ
પ્રકારની કદર્થનાઓ થાય છે ॥ તથા પરલોકમા પણ શિમ
(શાલમલીનુ વૃક્ષ) તથા તિક્ષ્ણ કટકના આલિંગન વિગે
ઘણા પ્રકારનુ દુસહ દુખ પરદારગામી જીવો નરકને વિ
પામે છે ॥ તથા (પરભવમા) દુશીલજનો છેદાયેલી ઈન્
યોવાળા, નપુસકો, દુષ્ટરૂપવાળા, દૌર્ભાગી, ભગદ્રવાળ
રડાપણવાળા, કુરડાપણવાળા, વાઝીયા, નિન્દુ (મૃતવત્સ
અને વિષકન્યા રૂપે થાય છે ॥ इति चतुर्थ स्थूलमह
विरमणव्रतम् ॥ ૩૭-૪૬ ॥

॥ ५ स्थूल परिग्रह विरमणव्रत ॥

ક્ષેત્ર વાસ્તુ વિગેરેનુ સંયોજન, રૂપ્ય સુવર્ણ વિગે
સ્વજનોને ઘેર રાખે, ધન ધાન્યાદિ પરઘેર રાખે તે આ
નિયમ પૂર્ણ થાય ત્યા સુધી રાખે, દ્વિપદ ચતુષ્પદાદિ
ગર્ભ ગ્રહણ કરાવે, કુપ્ય (રાચ રચીલુ) સક્ષેપ કરે (ઘણુ
એક કરે) અથવા અલ્પ સખ્યા પણ બહુ મૂલ્યવાળી
એ પાચ અતિચાર પાચમા વ્રતના છે ॥ પરિગ્રહ બાહ્ય અ
અભ્યન્તર એમ બે પ્રકારે જાણવો, તેમા મિથ્યાત્વ ર
અને દ્વેષ તે અભ્યન્તર પરિગ્રહ છે ॥ તથા બાહ્ય પરિગ્ર
૯ પ્રકારનો જાણવો તેમા ધન, ધાન્ય, ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, રૂ
સુવર્ણ, કુપ્યપ્રમાણ તથા દ્વિપદ અને ચતુષ્પદ વિ

કહ્યો છે ॥ એમા ધાન્ય ૨૪ પ્રકારના[1] છે, તથા ધન રત્નાદિ
૨૪ પ્રકારે[2] છે, ચતુષ્પદ ૧૦ પ્રકારે[3] છે, દ્વિપદ ૨ પ્રકારે[4]
છે, અને કુપ્ય ૧ પ્રકારે[5] છે ॥ તથા સ્થાવરરૂપ વાસ્તુ ૩
પ્રકારે[6] છે એ પ્રમાણે ૬૪ ભેદ થાય છે, અથવા ગણનીય[7]
ધરણીય, મેય, અને પરિછેદ્ય એમ ચાર પ્રકારનો પણ પરિ
ગ્રહ છે ॥ ત્યા જાયફળ, ફોફળ વિગેરે ગણિમ કંકુ ગોળ
વિગેરે ધરિમ ઘી, મીઠુ વિગેરે મેય અને રત્ન વસ્ત્ર આદિ
પરિચ્છેદ્ય કહેવાય ॥ ચોવીસ ધાન્ય આ પ્રમાણે-યવ-ઘઉ-
શાલી-વ્રીહિ-સાઠી-કોદ્રવા-અણુક (જવાર)-કાગ-રાલ-તિલ
-મગ-અડદ-અતસી-ચણા-તિઉડી- વાલ-મઠ- અને ચોળા
તથા ઇક્ષુ (બ ટી)-મસૂર-તુવર-કલથી-ધાણા-કલાય-એ ૨૪
ધાન્ય છે ॥ ૨૪ રત્નાદિ આ પ્રમાણે-સુવર્ણ-ત્રપુ ત્રાંબુ રૂપુ લોહ
-સીસુ-હિરણ્ય-પાષાણ-વજ્ર-મણિ-મોતી- પ્રવાલ - શ ખ-
તિનિશ-અગુરૂ-ચન્દન-વસ્ત્ર-અમિલાન (ઉનવસ્ત્ર) કાષ્ટાદિ-
નખ-ચર્મ-દાંત-કેશ-ગ ધ-અને દ્રવ્ય ઔષધ ॥ ભૂમિ-ગૃહ
-અને વનસ્પતિ એ ૩ સ્થાવર વાસ્તુ જાણવી તથા ચક્રાર
બદ્ધ (ગાડી) અને દાસ આદિ એમ બે પ્રકારે દ્વિપદ જાણવા ॥
ગાય-ભે સ-ઉ ટ-બકરૂ-ઘેટુ અશ્વ (જાતિમાન અશ્વ)-ખચ્ચર
-ઘોડો (અજાતિમાન અશ્વ)-ગર્દભ-હસ્તિ-એ પશુઓ ૧૦
પ્રકારના ચતુષ્પદ કહેવાય ॥ અનેક પ્રકારના જુદી જુદી
જાતના જે ઉપકરણ (રાચરચીલુ અથવા ઘરવખરી) તે કુપ્ય
કહેવાય એ કુપ્યનુ લક્ષણ છે એ અર્થ (પરિગ્રહ) છ

૧-૨-.-૪-૫-૬-૭ એ સર્વ ભેદ આગળ ગાથા દા ૭મ
અર્થકારજ કહેશે.

પ્રકારનો[1] તે ૬૪ ભેદવાળો છે ॥ સેતૂ[2]–કેતૂ[3]–અને ઉભયા ત્મક[4] એમ ત્રણ પ્રકારનુ ક્ષેત્ર છે તથા વાસ્તુ પણ ત્રણ પ્રકારે આ પ્રમાણે છે–ખાત[5], ઉચ્છ્રિત[6], અને ખાતોચ્છ્રિત[7] એ ત્રણ પ્રકારે જાણવુ ॥ જેમ જેમ લોભ અલ્પ થાય છે, અને જેમ પરિગ્રહનો આરભ અલ્પ થાય છે તેમ તેમ સુખની વૃદ્ધિ થાય છે અને ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે ॥ મનુષ્યપણાનો સાર જેમ આરોગ્યતા છે, ધર્મનો સાર જેમ સત્ય છે, વિદ્યાનો સાર જેમ નિશ્ચય છે, તેમ સુખનો સાર સતોષ છે इति पचम स्थूल परिग्रहविरमण व्रतम् ॥ ૪૭–૬૩ ॥

॥ ६ दिग्परिमाण व्रत ॥

દિશિપરિમાણ વ્રતના તિર્યગ્દિશિપ્રમાણ, અધોદિશિ પ્રમાણ, અને ઉર્ધ્વ દિશિપ્રમાણ એ ત્રણ ભેદ છે, અને એ ત્રણનો અતિક્રમ તથા સ્મૃતિવિસ્મરણ[8] અને ક્ષેત્રવૃદ્ધિ[9] એ દિશિવ્રતના ૫ અતિચાર છે इति दिग्परिमाणव्रतम् ॥૬૪ ॥

---

૧ ૯ પ્રકારના પરિગ્રહને યથાયોગ્ય સક્ષેપતા ૬ ભેદ થાય છે ત્યાં ધાન્ય–રત્ન–સ્થાવર–દ્વિપદ–ચતુષ્પદ–કુપ્ય એ ૬ પ્રકારનો

૨–૩–૪ કૂવાના પાણીથી જેમાં ધાન્ય નિષ્પત્તિ થાય તે સેતુ વર્ષાદથી ધાન્ય નિષ્પત્તિવાળુ केतु, અને ઉભયાત્મકથી ધાન્ય નિપજે તે **सेतूकेतू**

૫–૬–૭ ભોંયરૂ તે ખાત પ્રાસાદગૃહ આદિ ઉચ્છ્રિત, અને ભોંયરા સહિત પ્રાસાદાદિ તે ખાતોચ્છ્રિત

૮ કઇ દિશિમા કેટલુ પ્રત્યાખ્યાન કર્યું છે તે ભૂલી જવુ

૯ ક્ષેત્રાદિકની સખ્યા કાયમ રાખવાને બીજુ સાથેનુ ક્ષેત્રાદિ લઇ એક મોટુ ક્ષેત્રાદિ કરવુ

કહ્યો છે ॥ એમા ધાન્ય ૨૪ પ્રકારના[1] છે, તથા ધન રત્નાદિ ૨૪ પ્રકારે[2] છે, ચતુષ્પદ ૧૦ પ્રકારે[3] છે, દ્વિપદ ૨ પ્રકારે[4] છે, અને કુપ્ય ૧ પ્રકારે[5] છે ॥ તથા સ્થાવરરૂપ વાસ્તુ ૩ પ્રકારે[6] છે એ પ્રમાણે ૬૪ ભેદ થાય છે, અથવા ગણુનીય[7] ધરણીય, મેય, અને પરિછેદ્ય એમ ચાર પ્રકારનો પણ પરિગ્રહ છે ॥ ત્યા જાયફળ, ફોફળ વિગેરે ગણિમ કકુ ગોળ વિગેરે ધરિમ ઘી, મીઠુ વિગેરે મેય અને રત્ન વસ્ત્ર આદિ પરિચ્છેદ્ય કહેવાય ॥ ચોવીસ ધાન્ય આ પ્રમાણે-યવ-ઘઉ-શાળી-વીહિ-સાઠી-કોદ્રવા-અણુક (જવાર)-કાગ-રાલ-તિલ-મગ-અડદ-અતસી-ચણા-તિઉડી- વાલ-મઠ- અને ચોળા તથા ઇક્ષુ (ખ ટી)-મસૂર-તુવર-કલથી-ધાણા-કલાય-એ ૨૪ ધાન્ય છે ॥ ૨૪ રત્નાદિ આ પ્રમાણે-સુવર્ણ-ત્રપુ ત્રાણુ રૂપુ લોહ-સીસુ-હિરણ્ય-પાષાણુ-વજ્ર-મણિ-મોતી- પ્રવાલ - શ ખ-તિનિશ-અગુરૂ-ચન્દન-વસ્ત્ર-અમિલાન (ઉનવસ્ત્ર) કાષ્ટાદિ-નખ-ચર્મ-દાંત-કેશ-ગ ધ-અને દ્રવ્ય ઔષધ ॥ ભૂમિ-ગૃહ-અને વનસ્પતિ એ ૩ સ્થાવર વાસ્તુ જાણવી તથા ચકાર બદ્ધ (ગાડી) અને દાસ આદિ એમ બે પ્રકારે દ્વિપદ જાણવા ॥ ગાય-ભે સ-ઉ ટ-બકરૂ-ઘેટુ અશ્વ (જાતિમાન અશ્વ)-ખચ્ચર-ઘોડો (અજાતિમાન અશ્વ)-ગદ ભ-હસ્તિ-એ પશુઓ ૧૦ પ્રકારના ચતુષ્પદ કહેવાય ॥ અનેક પ્રકારના જુદી જુદી જાતના જે ઉપકરણ (રાચરચીલુ અથવા ઘરવખરી) તે કુપ્ય કહેવાય એ કુપ્યનુ લક્ષણ છે એ અર્થ (પરિગ્રહ) ૭

૧-૨-.-૪-૫-૬-૭ એ સર્વ ભેદ આગળ ગાથા દ્વારા સ્પષ્ટ કહેશે.

ઉપભોગ કહેવાય એ પ્રમાણે ભોગોપભોગ (એવું બીજું નામ પણ કહેવાય, તે ભોગોપભોગ) બીજી રીતે વિચારતા સંકલ્પથી અને આરંભથી એમ બે પ્રકારનો પણ છે ॥ એકવાર અથવા અનેકવાર (કરવા યોગ્ય હોય) પરન્તુ કર્મગત આદાનનો (કર્માદાનોનો) તો સર્વથા ત્યાગ કરવો આદિ વાણિજ્ય કર્માદાન તે વ્યાપાર અને સામાન્ય આદાન તો પ્રસિદ્ધ વ્યાપાર કહેવાય ॥ (બને તો) નિરવદ્ય આહાર વડે, (તેમ ન બને તો) નિર્જીવ આહાર વડે અને (તેમ પણ ન બને તો) પ્રત્યેકમિશ્ર (પ્રત્યેક વનસ્પતિ) વડે (આજીવિકા કરવી), આત્માનુસંધાનમાં (આત્મ ધર્મની પ્રાપ્તિની ઈચ્છામાં) તત્પર શ્રાવક એવા પ્રકારના (નિરવદ્યાદિ આહાર કરનારા) હોય છે ॥ રાંધવું ખાંડવું પીસવું દળવું અને પકવવું ઈત્યાદિ કાર્યોમાં હંમેશા પરિમાણ (-નિયમ) અંગીકાર કરવું, કારણ કે અવિરતિપણામાં મહાન કર્મબંધ હોય છે ॥ (મહાવિજય ૪ કહે છે-) કાષ્ટથી બનેલી અને પિષ્ટથી (ચૂર્ણથી આસવ રૂપે કાઢેલી) એમ મદિરા ૨ પ્રકારની છે અને માંસ જળચરનું, સ્થલચરનું, અને ખેચરનું એમ ૩ પ્રકારનું છે અથવા ચર્મ માંસ અને રૂધિર માંસ એમ બે પ્રકારનું પણ છે ॥ એ મદિરા ઉત્કટ મોહ ઉત્કટ નિદ્રા પરાભવ ઉપહાસ્ય ક્રોધ અને ઉન્માદનું કારણ છે, તથા દુર્ગતિનું મૂળ છે, તેમજ લજ્જા લક્ષ્મી બુદ્ધિ અને ધર્મનો નાશ કરનારી છે ॥ તથા પંચેન્દ્રિયના વધથી ઉત્પન્ન થયેલું માંસ દુર્ગન્ધમય અશુચિમય અને બિભત્સ છે, તથા રાક્ષસાદિ વડે છળ કરનારૂં છે, માટે દુર્ગતિના મૂળ સરખા અને મદને ઉત્પન્ન

॥ ७ भोगोपभोग परिमाण व्रत ॥

ઉપભોગ એટલે વિગય તંબોલ આહાર પુષ્પ અને ફળ વિગેરે, તથા પરિભોગ એટલે વસ્ત્ર સુવર્ણ વિગેરે તથા સ્ત્રી અને ઘર વિગેરે ॥ મુખ્યત્વે ઉપભોગ પરિભોગ વ્રત ભોજનથી અને કર્મથી એમ બે પ્રકારે છે, અને એ વ્રતના અતિચાર સબંધમા ૫ વાણિજ્ય કર્મ,[1] ૫ સામાન્ય કર્મ,[2] (અને ૫ મહાકર્મ[3]) એમ ત્રણ પ્રકારે[4] કર્મથી ઉપભોગ પરિભોગના જાણવા ॥ (એ ૧૫ કર્માદાન રૂપ ૧૫ અતિચાર કર્મોપ૦ પરિ૦ના છે તે સિવાય) આ ઉપભોગપરિભોગ વ્રતના ભોજન સબંધિ પાચ અતિચાર છે તે આ પ્રમાણે— અપક્વૌષધિભક્ષણ,[5] દુપક્વૌષધિભક્ષણ,[6] સચિત્તભક્ષણ, સચિત્તપ્રતિબદ્ધભક્ષણ, અને તુચ્છૌષધિભક્ષણ[7]॥ એકવારજ ભોગવવામા આવે તે નિશ્ચય ભોગ કહેવાય, અને તે અશન —આહાર પુષ્પાદિક છે, અને વારવાર ઉપભોગમા આવે તે

---

૧ દાંત—લાખ વિગેરેનો વ્યાપાર

૨ અંગાર કર્માદિ ૫ સામાન્યકર્મ

૩ યંત્ર પીલનાદિ પાંચ મહાકર્મ

૪ ભોજન સબંધિ ૫ કર્માદાન સબંધિ ૧૦, અને વ્યાપાર સબંધ ૫ મળીને પણ ત્રણ પ્રકારના અતિચાર સાતમા વ્રતમાં ગણાય.

૫ નહિ રંધાયલી (કાકડી વિગેરે)

૬ અર્ધ રંધાયલી (પોંક વિગેરે)

૭ ખાવાનું અલ્પ અને ફેંકી દેવાનું ઘણું (બોર વિગેરે)

વિગેરે કાર્યમા કુંથુ આદિ જીવોનો ઘાત થાય છે, ઇત્યાદિ ગનિ ભોજનના દોષ કહેવાને કોણ સમર્થ છે ? ॥ સર્વ દેશોમા સર્વ કાળમા કાચા ગોરસયુક્ત કુસુલિઓમા (કઠોર ધાન્યમા) નિગોદ જીવો અને પચેન્દ્રિય જીવો ઉત્પન્ન થાય છે ॥ જેનો[1] પીલવાથી તેલ ન નિકળે તેને વિદલ[2] કહે છે, વળી વિદલમા ઉત્પન્ન થયેલ ધાન્યમા પણ જો તેલયુક્ત ન હોય તો તે વિદલ કહેવાય નહિ ॥ ઉગવામાડેલુ (અકુરિત થયેલ) વિદલ પણ વિદલ કહેવાય, વળી સર્વ કાષ્ટ દળ કે જે સ્નેહ રહિત હોય (તેલ રહિત હોય) પરન્તુ સરખી બે ફાડ થતી હોય તો તે પણ વિદલ કહેવાય છે ॥ સ્નેહ રહિત (તેલરહિત) વિદલમા ઉત્પન્ન થયેલ ત્વચાપત્ર વિગેરે પણ સર્વ વિદલ છે, અને તે જો કાચા ગોરસમા પડે તો ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે ॥ વળી જો મગ અડદ વિગેરે પણ વિદલ કાચા ગોરસમા પડે તો ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ કહેવાય છે, અને દહિ પણ બે દિવસથી ઉપરાન્તનું હોય તો તેમા ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે ॥ દ્રવ્યાન્તર થયે છતે કાચા-ઠડા ગોરસ (દહી)મા પણ ઉનુ અને ઉના દહીમા ઠડુ ગોરસ (દહી) નાખવું નહિ ॥ (અનન્તકાય વનસ્પતિ દર્શાવે છે-) કદની સર્વ જાતિ, સૂરણકદ, વજ્રકદ, લીલી હલદર, તથા આદુ, તથા લીલો કચૂરો, સતાવરી, વિરાલી, કુવાર, થુવર, ગળો, લસણ, વાસ કારેલા, ગાજર,

---

૧ જેને એટલે જે કઠોળને (જેની ળ પડે એવા ધાન્યને)

૨ જેની બે ફાડ થાય એટલે નળ પડે તે દ્વિદલ ધાન્ય કઠોળ વિગેરે કહેવાય.

કરનાર માસનુ તુ ભક્ષણ ન કરે ॥ કાચી પાકી અને વિશે
ષત પકવ થતી માસની પેશીઓમા નિરન્તર નિશ્ચયે
નિગોદજીવોની ઉત્પત્તિ કહી છે ॥ ૬૪-૭૫ ॥

મદ્યમા માસમા મધમા અને ચોથા માખણમા એ
ચારમા તે તે વર્ણવાળા અસખ્ય જતુઓ ઉત્પન્ન થાય
છે ॥ મદ્યગલાદિક અનેક પ્રકારનુ છે તથા મધપૂડા અને
બીજી અનેક રીતે થયેલુ મધ તેમજ શરીરથી પ્રાપ્ત થયેલુ
જે માસ વિગેરે અને છાસથી બહાર નીકળેલુ માખણ
વિગેરે ॥ (હવે ૨૨ અભક્ષ્ય કહે છે)—૫ ઉદુ બરાદિ ફળ,
૪ મહાવિગય, હિમવિષ-કરા-સર્વ માટી-રાત્રિભોજન-બહુ
બીજ-અનન્તકાય-અથાણુ -ઘોલવડા-વે ગણ-અજ્ઞાત નામ
સ્વરૂપવાળા પુષ્પફળાદિ-તુચ્છફળ-ચલિતરસ-એ ૨૨ અભક્ષ્ય
દ્રવ્યો વર્જવા યોગ્ય છે ॥ (રાત્રિ ભોજનમા જો) કીડીનુ
ભક્ષણ થાય તો બુદ્ધિ હણાય છે, મક્ષિકા ભક્ષણથી વમન
થાય છે, યૂકા (જૂ) ખાવામા આવે તો જળોદર થાય છે
અને કરોળીયાનુ ભક્ષણ થાય તો કુષ્ટરોગ થાય છે ॥ ભોજ
નમા વાળ આવે તો સ્વરભગ થાય, કાષ્ટનો કકડો આવે
તો ગળામા કાટા વાગે છે અને (વીછી સરખા આકાર
વાળી ભાજી રૂપ) શાકમા જો વીછી આવી જાય તો તાળુ
વિધાઇ જાય છે ॥ વળી રાત્રિને વિષે અન્ન ઉપર વ્યન્તરોની
દ્રષ્ટિ પડે છે કારણ કે રાક્ષસો પણ પૃથ્વીમા સર્વત્ર જોવા માટે
પ્રચ્છન્ન ભ્રમણ કરે છે, માટે રાત્રિને વિષે ભોજન કરનારને
સ્પષ્ટ રીતે તે રાક્ષસો પણ છળે છે ॥ વળી ભાજનને ધોવા

વિગેરે કાર્યમા કુથુ આદિ જીવોનો ઘાત થાય છે, ઇત્યાદિ રાત્રિ ભોજનના દોષ કહેવાને કોણ સમર્થ છે ?॥ સર્વ દેશોમા સર્વ કાળમા કાચા ગોરસયુક્ત કુસુલિઓમા (કઠોર ધાન્યમા) નિગોદ જીવો અને પંચેન્દ્રિય જીવો ઉત્પન્ન થાય છે॥ જેને[1] પીલવાથી તેલ ન નિકળે તેને વિદલ[2] કહે છે, વળી વિદલમા ઉત્પન્ન થયેલ ધાન્યમા પણ જો તેલયુક્ત ન હોય તો તે વિદલ કહેવાય નહિ ॥ ઉગવામાડેલુ (અકુરિત થયેલ) વિદલ પણ વિદલ કહેવાય, વળી સર્વ કાષ્ટ દળ કે જે સ્નેહ રહિત હોય (તેલ રહિત હોય) પરન્તુ સરખી બે ફાડ થતી હોય તો તે પણ વિદલ કહેવાય છે॥ સ્નેહ રહિત (તેલરહિત) વિદલમા ઉત્પન્ન થયેલ ત્વચાપત્ર વિગેરે પણ સર્વ વિદલ છે, અને તે જો કાચા ગોરસમા પડે તો ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે॥ વળી જો મગ અડદ વિગેરે પણ વિદલ કાચા ગોરસમા પડે તો ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ કહેવાય છે, અને દહિ પણ બે દિવસથી ઉપરાન્તનું હોય તો તેમા (ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે॥ દ્રવ્યાન્તર થયે છતે કાચા-ઠડા ગોરસ (દહી)મા પણ ઉનુ અને ઉના દહીમા ઠડુ ગોરસ (દહી) નાખવું નહિ ॥ (अनन्तकाय वनस्पति दर्शावे छे-) કદની સર્વ જાતિ, સૂરણકદ, વજ્રકદ, લીલી હલદર, તથા આદુ, તથા લીલો કચૂરો, સતાવરી, વિરાલી, કુવાર, થુવર, ગળો, લસણ, વાસ કારેલા, ગાજર,

---

૧ જેને એટલે જે કોગને (જેની ળ પડે એવા ધાન્યને)

૨ જેની બે ફાડ થાય એટલે ળ પડે તે દ્વિદલ ધાન્ય કોગ વિગેરે કહેવાય

ણુ, લોઢક દ, ગિરિકર્ણિકા, કિશલયપત્ર, ખુરસાણી, લીલી-મોથ, તથા લવણવૃક્ષની છાલ, ખીલોડીક દ, અમૃતવલ્લી, મૂળા, ભૂમિરૂહ (છત્રાકાર), વિરૂહ, તથા ઢક, વાસ્તુલ, પ્રથમ સુકરવાલ, તથા પાલખ, કોમળ આબલી, તથા આલુ અને પિંડાલૂ એ અનન્તકાય વનસ્પતિઓના નામ છે, તેમજ સિદ્ધાન્તમા કહેલા લક્ષણોની રીતીથી બીજી પણ અનન્ત કાય વનસ્પતિઓ જાણવી ॥ (તે લક્ષણો આ પ્રમાણે)— જેની સિરા (નસો) ગુપ્ત હોય, સાધા ગુપ્ત હોય, અને પર્વ (ગ્રન્થિ) પણ ગુપ્ત હોય, તથા ક્ષીર-દૂધ સહિત કે દૂધ સહિત કે દૂધ રહિત એવી જે વનસ્પતિના ભાગવાથી સરખા બે ભાગ થાય, અને છેદ્યા છતા પુન ઉગે તે સાધારણ શરીર વાળી (એટલે અનન્તકાય) વનસ્પતિ જાણવી ॥ (૧૫ કર્મા દાન કહે છે-) અ ગારકર્મ,[1] વનકર્મ,[2] શાટકકર્મ[3] ભાટક-કર્મ,[4] અને સ્ફોટક કર્મ[5] એ પાચ સામાન્ય કર્મ વર્જવા તથા હાથીદાંત વિગેરેનો દંતવ્યાપાર, લાખ વિગેરેનો વ્યા પાર, તૈલાદિક વિગેરેનો રસવ્યાપાર, પશુઆદિકનો કેશવ્યા પાર, સોમલ આદિકનો વિષ વ્યાપાર, એ પાચ દતાદિ સબધિ વ્યાપારો પણ વજવા તથા એ પ્રમાણે નિશ્ચયે યત્રપીલનકર્મ, નિર્લાંછન કર્મ (કણુવધ વિગેરે), દવ દેવો,

---

૧ કોયલાની ભઠ્ઠીઓ વિગેરે કર્યુ—ભાગીકર્મ

૨ વન ક્પાવવા વિગેરે

૩ ગાડા વિગેરે કગવવા

૪ ભાડા ઉપજાવવાના આરભો કરવા

૫. ખેતી કરવી વિગેરે

તળાવ દ્રહ આદિના જળનો શોષ (ખાલી) કરવો તે સરદ્રહ શોષ, અને અસતિપોષણ (દાસદાસીઓના વેચાણ માટે પોષણ કરવા) તે પાચ મહાકર્મ એ ૧૫ કર્મદાન વર્જવા યોગ્ય છે॥ इति सप्तमभोगोपभोगविरमणव्रतम् ॥ ૬૫– ૭૫॥

॥ ८ अनर्थदंडविरमणव्रत ॥

ઈન્દ્રિયોને અર્થે અને સ્વજનાદિકને અર્થે જે પાપ કરાય તે અર્થદંડ કહેવાય, તેથી અન્ય (એટલે નિષ્પ્રયોજન જે) પાપ કરવુ તે अनर्थदंड કહેવાય॥ તે અનર્થદંડના ચાર પ્રકાર છે—૧ અપધ્યાનાચરણ, ૨ પાપોપદેશ, ૩ હિંસાપ્રદાન, ૪ અને ચોથુ પ્રમાદાચરિત ત્યા આર્ત્તધ્યાન અને રૌદ્ર ધ્યાન વડે अपध्यानाचरण (દુર્ધ્યાન) થાય છે॥ તથા શસ્ત્ર અગ્નિ મુશળ યંત્ર તૃણ કાષ્ટ મન્ત્ર મૂળકર્મ (ગર્ભપાતાદિ દ્રવ્યો) અને ઔષધો આપતા તથા અપાવતા અનેક પ્રકારે हिंसाप्रदान अनर्थदंड થાય છે॥

સ્નાન, ઉદ્વર્તન, વર્ણક, વિલેપન, શબ્દ, રૂપ, રસ, ગધ, વસ્ત્ર, આસન, અને આભરણ ઈત્યાદિ સંબધિ અનેક પ્રકારનો પાપોપદેશ છે॥ કૌત્કુચ્ય (ભાંડ ચેષ્ટા), મુખરતા (બહુ બોલાપણુ), ભોગોપભોગના ઉપયોગથી અધિક પદાર્થોનો ઉપયોગ, કન્દર્પ (કામોત્પાદક હાસ્યાદિ,) અને સંયુક્તાધિકરણ (હિંસાના પદાર્થોના અવયવો સંયુક્ત કરી રાખવા) એ પાચ પ્રકારના અતિચાર અનર્થદંડ વિરમણવ્રતના છે इति अष्टम अनर्थदंडविरमणव्रतम् ॥ ૯૯–૧૦૨॥

॥ ९ सामायिक व्रत ॥

સામાયિક કરનાર શ્રાવક મુહપત્તિ–રજોહરણ–(ચરવળો) –સ્થાપના, દંડ (દંડાસન), અને પુંચ્છનક (કટાસણું) એ પાંચ ઉપકરણ સહિત હોય ॥ સાવદ્ય યોગથી વિરક્ત, ત્રણ ગુપ્તિવાળો, ૬ કાયવધથી વિરક્ત, ઉપયોગવાળો, અને જયણા સહિત એવો આત્મા એજ સામાયિક છે ॥ જે સર્વ ભૂતોને વિષે (વનસ્પતિ જીવોને વિષે), ત્રસ જીવોને વિષે, અને સ્થાવરોને વિષે સમભાવવાળો હોય તેને સામાયિક હોય એમ શ્રી કેવલિ ભગવન્તે કહ્યું છે ॥ साम सम सम्यक् અને इक[1] એ ત્રણે સામાયિકના એકાર્થ વાચક પર્યાય શબ્દો છે, એ ત્રણે અર્થમાં હોય તેને સામાયિક હોય એમ શ્રી કેવલિ ભગવાને કહ્યું છે ॥ ત્યાં साम એટલે મધુર પરિણામવાળું શર્કરાદિ દ્રવ્ય તે द्रव्यसाम, (ભૂતાર્થ આલોચનમાં જે દ્રવ્ય) તુલ્ય હોય તે द्रव्यसम, ક્ષીર અને શર્કરાનું જોડવું તે द्रव्यसम्यक् અને દોરામાં મોતીના હારનો જે પ્રવેશ તે द्रव्यइक એ પ્રમાણે, એ ચારે એકાર્થ વાચક શબ્દો દ્રવ્ય નિક્ષેપમાં કહ્યા ॥ આત્મોપમાપણે (એટલે પોતાના આત્માની પેઠે) પરને દુખ ન કરવું તે भाव साम, રાગદ્વેષનું માધ્યસ્થ (અસેવન) તે भाव सम, જ્ઞાનાદિકનું યોજવું (આચરવું) તે भाव सम्यक्

---

१ इक એટલે પ્રવેશ પરોવવું એ દેશી શબ્દ છે એ ચારે શબ્દનું સ્વરૂપ શ્રી આવશ્યક સૂત્રમાં १०३-१०३१-१०३२ ની ગાથાના અર્થમાં કહ્યું છે

અને ક્ષાવ સામ આદિ ત્રણને આત્મામા પરોવવા તે માવફક એ ભાવ સામ વિગેરે કહ્યા ॥ સામાયિક કરીને જે ગૃહસ્થ ગૃહકાર્ય ચિતવે, અને આર્ત્તધ્યાનને વશ થયો હોય તો તેનુ સામાયિક નિષ્ફલ છે ॥ પ્રમાદયુક્ત હોવાથી જેને સામાયિક ક્યારે કરવાનુ છે, અથવા કહ્યુ છે કે નથી કર્યું તે પણ સ્મરણમા આવતુ નથી (સભાન્તો નથી) તેનું કરેલુ સામાયિક પણ નિષ્ફળ જાણવુ ॥ જે કારણથી સામાયિક કર્યે છતે શ્રાવક પણ સાધુ તુલ્ય થાય છે, તે કારણથી ઘણીવાર સામાયિક કરવુ ॥ તથા જે કારણથી જીવ ઘણા વિષયોમા અને ઘણીવાર ઘણા પ્રમાદવાળો થઈ જાય છે તે કારણથી (ઘણો પ્રમાદ ન થવાના કારણથી) પણ ઘણીવાર સામાયિક કરવુ ॥ દિવસે દિવસે કોઈ દાનેશ્વરી લાખ લાખ ખાડી સોનાનુ દાન આપે, અને બીજો એક જીવ સામાયિક કરે તો પણ તે દાન સામાયિક કરતા વધી જતુ નથી ॥ બે ઘડી સુધી સમભાવવાળુ સામાયિક કરનારો શ્રાવક આ નીચે કહેલા પલ્યોપમ જેટલુ દેવાયુષ્ય બાધે છે ॥ બાણુ, ક્રોડ ઓગણસાઠ લાખ પચીસ હજાર નવસો પચીસ પલ્યોપમ તથા એક પલ્યોપમના આઠ ભાગ કરે તેવા ૩ ભાગ સહિત (૯૨૫૯૨૫૯૨૫૩/૮ પલ્યો૦) આયુષ્ય બાધે ॥ તીવ્ર તપશ્ચર્યાએ તપતો જીવ જેટલુ કર્મ ક્રોડ જન્મ સુધી પણ ન ખપાવે તેટલુ કર્મ સમભાવના યુક્ત ચિત્તવાળો (-સામાયિકવાળો) જીવ અર્ધ ક્ષણમા ખપાવે છે ॥ જે કોઇ જીવ (આજ સુધીમા) મોક્ષે ગયા છે, જાય છે, અને જશે તે સર્વે સામાયિકના મહાત્મ્ય વડે જ જાણવા ॥ મન વચન કાયાએ

દુષ્ટ પ્રણિધાન (દુશ્ચિંતવનાદિ) કરવુ, તે અનુક્રમે મન દુ પ્રણિ ધાન, વચનદુષ્પ્રણિધાન કાયદુષ્પ્રણિધાન, તથા સ્મૃતિ અકરણ (સામાયિકની વિસ્મૃતિ), અને અનવસ્થિતકરણ (-અનાદર) એ પાચ સામાયિક વ્રતના અતિચાર છે ઇતિ નવમ સામાયિકવ્રતમ્ ॥ ૧૦૩-૧૧૮ ॥

॥ ૧૦ देशावकाशिकव्रत ॥

પ્રથમ જે જન્મ પર્યન્તનુ દિશિપ્રમાણ (છઠ્ઠું) વ્રત કરેલુ છે, તેનો આ દેશાવ૦ વ્રત નિશ્ચયે એકદેશ છે, કારણ કે સર્વે વ્રતોનો જઘન્ય કાળ મૂહૂર્ત્તનો કહ્યો છે ॥ એક મુહૂર્ત્ત એક દિવસ એક રાત્રિ અથવા પાચ દિવસ અથવા ૧૫ દિવસ સુધી પણ જેટલો કાળ દ્રઢ રીતે વહન-ધારણ થઈ શકે તેટલો કાળ આ દેશાવ૦ વ્રત દ્રઢ પણે ધારણ કરવુ ॥ (દેશાવ૦ વ્રતમા આ ૧૪ નિયમ ધારવાના હોય છે તે કહે છે-) સચિત્ત દ્રવ્ય, વિગય, પગરખા, તંબોલ, વસ્ત્ર, પુષ્પ, વાહન, શયન, વિલેપન, બ્રહ્મચર્ય, દિશિપ્રમાણ, સ્નાન, અને ભોજન (એ ૧૪ નો સક્ષેપ કરવાનો હોય છે ॥ દિશિપ્રમાણ (-છઠ્ઠા) વ્રતનો નિત્ય સક્ષેપ કરવો, અથવા સર્વ વ્રતોનો જે નિત્ય સક્ષેપ કરવો તે देशावका शिक व्रत કહેવાય ॥ આનયન (-નિયમ ઉપરાન્ત ક્ષેત્રથી કોઈ ચીજ મગાવવી), પ્રેષણ (નિયમ ઉપરાન્ત ક્ષેત્રમા કોઈ ચીજ મોકલવી), શબ્દાનુપાત (ખુખારો આદિ કરી પોતે છે એમ જણાવવુ), રૂપાનુપાત (પોતાનુ રૂપ દેખાડી પોતાનું છતાપણુ જણાવવુ), અને બાહ્યપુદ્ગલપ્રક્ષેપ (નિયમ

ઉપગન્ત ક્ષેત્રમા કાકરે વિગેરે ફેકી પોતે છે એમ જણાવવુ) એ પાચ અતિચાર દેશાવકાશિક વ્રતના છે ઇતિ દેશાવકાશિક વ્રતમ્ ॥ ૧૧૯–૧૨૩ ॥

॥ ૧૧ પૌષધોપવાસ વ્રતમ્ ॥

ધર્મની પોસ એટલે પુષ્ટિને જે ધારણ કરે (અર્થાત્ ધર્મની પુષ્ટિ કરે) તે પોસહ કહેવાય અને પર્વને વિષે જે ઉપવાસ (સહિત પોષહ કરવો) તે પૌષધોપવાસ વ્રત કહેવાય ॥ તે પોસહ આહારથી શરીર સત્કારથી બ્રહ્મચર્યથી અને વ્યાપારથી એ ચાર ભેદથી ચાર પ્રકારનો છે તે પણ દરેક દેશથી અને સર્વથી એમ બે બે પ્રકારે હોવાથી પોસહના ૮ ભેદ કહ્યા છે ॥ (એ એક સ યોગી ભાગા ૮ જાણવા) તથા દ્વિક સ યોગમા ૬ ભાગા થાય તેને અનુક્રમે એ ચાર ગુણા કરવાથી કુલ ૨૪ ભાગા થાય, તથા ત્રિસ યોગમા (મૂળ ૮ ભાગા થવાથી તે) ચારેના સર્વ મળી ૩૨ ભાગા થાય, પુન ચતુ સયોગે કુલ ૧૬ ભાગા થાય તેથી સર્વે મળીને (૮+૨૪+૩૨+૧૬=) ૮૦ ભાગા થાય છે, પરન્તુ વર્તમાન કાળમા તો આહાર દેશથી અને સર્વથી એમ બે પ્રકારે થાય છે (અને બાકીના ત્રણ સર્વથા થાય[1] છે) ॥ તે પોસહ તથા તપ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે (શક્તિ ગોપવ્યા વિના) કરવો, એ પ્રમાણે દેશાવકાશિક સહિત અથવા

[1] અર્થાત્ વર્તમાનકાળે પોસહના ૮૦ ભાગમાથી ૭૨ ભાગા પ્રવર્તે છે ૮૦ ભાગાની અભ્યાસના અન્યાન્તરથી જાણવી. (ધર્મસ ગ્રહાદિ ગ્રથોમાં છે)

સામાયિક સહિત જો પૌષધ વ્રત કરે તો તેને શ્રમણ ધર્મમા રહેલો (એટલે સાધુ સરખો) કહ્યો છે ॥ પોસહમા જે શ્રાવક સામાયિક સહિત હોય તે નિશ્ચયથી દ્વિવિધ ત્રિવિધે (સાવદ્યના) ત્યાગવાળો હોય, અહિં વર્તમાન કાળમા એજ વિધિ વર્તે છે, અને કુશળ શ્રાવકને (એટલે પોસહ વિધિના નિપુણને) તો યથા યોગ્ય ભજના[1] જાણવી ॥ જો કોઈ શ્રાવક સુવર્ણ અને રત્નના પગથીઆવાળુ, હજારો સ્તભો વડે ઉંચુ, અને સુવર્ણની ભૂમિવાળુ જીન ચૈત્ય કરાવે તેથી પણ તપ સયમ (એટલે ચાલુ પ્રકરણને અંગે પોસહ) અધિક છે ॥ તથા પૌષધની વિધિમા (પોસહ કરવામા) અપ્રમાદી શ્રાવક શુભ ભાવનુ પોષણ વૃદ્ધિ કરે છે, અશુભ ભાવનો ક્ષય કરે છે, અને નરક તથા તિર્યંચ ગતિનો નાશ કરે છે એમા કઈપણ સદેહ નથી ॥ જો એક પ્રહર પણ સામાયિકની સામગ્રી મળે તો અમારૂ દેવપણુ સફળ છે, એમ દેવો પણ પોતાના હૃદયમા ચિંતવે છે (તો પોસહના મહાત્મ્યનુ તો કહેવુ જ શુ ?) ॥ પૌસધ–અશુભનિરોધ –અપ્રમાદ–અથ યોગ સહિત–અને દ્રવ્યગુણ સ્થાનગત એ પૌસધ વ્રતના એકાર્થવાચક શબ્દપર્યાયો છે ॥ સત્તાવીસસો[2] સિત્તોત્તર ક્રોડ ૭૭ લાખ ૭૭ હજાર સાતસો સિત્તોત્તર પલ્યોપમ તથા એક પલ્યોપમના ૯ ભાગ કરે તેવા ૭ ભાગ

---

[1] અર્થાત્ ગમે તે ભાગે પોસહ અંગીકાર કરે (પરન્તુ સામયિક રહિતને માટે ગમે ગમે તે ભગ કહી છે)

[2] છાપેલી પ્રતની ગાથામાં અશુદ્ધિ શુદ્ધિ વિચારવી ખરો અંક અર્થમાં લખ્યો એજ છે

(–૨૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭) (એટલુ દેવાયુષ્ય એક પોસહ કરનાર શ્રાવક બાધે છે ॥ અપ્રતિલેખિત, અને અપ્રમાર્જીત, (–જોયા પૂજ્યા વિનાના) શય્યા વિગેરે, તેમજ સ્થંડિલ, તથા સમ્યક્ પ્રકારે અનનુપાલન (–અનાદરથી પાલન) એ પાચ[1] અતિચાર પોસહવ્રતના કહ્યા છે इति पोसचोपवास व्रतम् ॥ ૧૨૪–૧૩૫ ॥

॥ १२ अतिथिसविभागव्रत ॥

અહિ લૌકીક પર્વતિથિનો ત્યાગ જેને છે એવો ગુણવાન સાધુ અથવા શ્રાવક જે ભોજનના અવસરે આવેલ હોય તે अतिथि કહેવાય ॥ તે અતિથિને નિરવદ્ય આહાર વસ્ત્રપાત્ર વિગેરે વસ્તુઓનો જે વિભાગ (એટલે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે તે આહારાદિ) આપવો તે अतिथिसविभाग નિત્ય કરવા યોગ્ય છે એમ જાણવુ (પરન્તુ પૌષધને પારણેજ કરવા યોગ્ય છે એમ ન જાણવુ) ॥ [દેવા યોગ્ય વસ્તુ સચિત્તપદાર્થ ઉપર મૂકવી, અથવા દેવા યોગ્ય વસ્તુને સચિત્ત વસ્તુથી ઢાકવી, દેવા યોગ્ય વસ્તુ પોતાની હોય તો પારકી

---

[1] ગ્રન્થોમા જે પાચ અતિચાર કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે છે

૧ અપ્રતિલેખિત અને અપ્રમાર્જીત શય્યાદિ
૨ આદાન (ગ્રહણ કરવુ મૂકવુ)
૩ સ્થંડિલ (માં મત્રાદિકનો ત્યાગ)
૪ અનાદર
૫ અસ્મૃતિ

(ગાથામાથી સ્પષ્ટપણે એ પાંચ અતિચાર ગ્રહણ થતા નથી)

કહેવી (અથવા દેવાની બુદ્ધિએ પરની હોય છતા પોતાની કહેવી), બીજાની ઈર્ષ્યાએ દાન દેવુ, અને દાનકાળને વ્યતીત કરી દેવો તે અનુક્રમે] ૧ સચિત્તનિક્ષેપ, ૨ સચિત્ત પિધાન, ૩ અન્યવ્યપદેશ, ૪ માત્સર્ય, ૫ કાલાતિક્રમ એ નામના પાચ અતિચાર અતિથિ સવિભાગ વ્રતના જાણવા (આ પાચે અતિચાર ન દેવાની બુદ્ધિથી છે) સાધુ મહાત્માને જે કલ્પનીય છે તે વસ્તુ કોઇપણ રીતે કિચિત્ માત્ર પણ ન દેવાઈ હોય તો ધીર અને યથાથ વિધિવાળા સુશ્રાવકો તે વસ્તુ ખાતા નથી ॥ સ્થાન–શય્યા–આસન–ભોજન–પાણી–ઔષધ–વસ્ત્ર–અને પાત્ર વિગેરે વસ્તુઓ જો કે પોતે પૂર્ણ ધનવાન ન હોય તો પણ થોડામાથી થોડુ પણ આપવુ इति अतिथि संविभागव्रतम् ॥ ૧૩૯–૧૪૦ ॥

॥ सल्लेखना व्रतम् ॥

સલેખણા (–અન્ત્ય સમયના અનશન) વ્રતમા પાચ અતિચાર છે–આ લોકની સુખના ઈચ્છા, પરલોકના સુખની ઈચ્છા સુખમા જીવવાની ઈચ્છા, દુખમા મરવાની ઈચ્છા, તથા કામભોગની ઈચ્છા એ પાચ અતિચાર છે ॥ ઘણા ફળવાળા શીલવ્રત વિગેરે વ્રતોને હણીને (–વ્રતોને પાળે પણ પૌદ્ગલિક સુખની ઈચ્છા રાખે તેથી વ્રતોને હણીને) જે સુખની ઈચ્છા રાખે છે તે ધીરતામા દુબલ (અધૈર્યવાન) તપસ્વી ક્રોડ સૌનૈયાની વસ્તુને એક કાકિણિ જેટલા અલ્પ મૂલ્યમા વેચે છે ॥

(સંલેખનાદિ મતવાળા જીવને ૯ નિદાન વર્જ્યં છે' તે કહે છે–) રાજા–શ્રેષ્ઠિ–સ્ત્રી–પુરૂષ–પરપ્રવિચાર–સ્વપ્રવિચાર અલ્પરત –સુર–અને દારિદ્ર્ય (એ સની ઈચ્છા તે) નવનિયાણુ[1]–નિદાન કહેવાય.॥ ઘણું તપ આચર્યું હોય, અને દીર્ઘ કાળ સુધી મુનિપણુ પાળ્યુ હોય તો પણ નિયાણુ કરીને વ્યર્થ આત્માને

---

[1] નવ નિદાનનુ સ્વરૂપ આ પ્રમાણે—

૧ નૃપનિદાન—આ તપશ્ચર્યાના પ્રભાવે હુ આવતા ભવમાં રાજા થાઉં એવી ઈચ્છા રાખવી તે નૃપનિયાણુ કહેવાય.

૨ શ્રેષ્ઠિ નિદાન—આવતા ભવમાં હું શેઠ થાઉં એવી ઈચ્છા

૩ સ્ત્રી નિદાન—પુરૂષને કમાવા વિગેરેની બહુ ઉપાધી છે માટે સ્ત્રી થાઉં તો ઠીક.

૪ પુરુષ નિદાન—સ્ત્રીને પરતન્ત્રતા ભોગવવી પડે છે માટે પુરૂષ થાઉં તો ઠીક.

૫ પરપ્રવિચાર—દેવીઆદિ સાથે વિષયક્રીડા સેવવાવાળા થાઉં એવી ઈચ્છા.

૬ સ્વપ્રવિચાર—હુ પોતે દેવ અને દેવાંગના બનીને વિષય સેવવાવાળો થાઉં તો ઠીક.

૭ અલ્પરત—અલ્પવિષયવાળા દેવોમાં ગ્રવેયક—અનુત્તર આદિમાં ઉત્પન્ન થાઉં તો ઠીક અહિ ગ્રવેયક ને અનુત્તરમાં નિદાન પણ જાણવું

૮ સુર નિદાન—મનુષ્યાદિ ન થતા વૈમાનિકાદિ દેવ થાઉં તો ઠીક

૯ દારિદ્ર્ય નિદાન—ધનવાનને બહુ ઉપાધિ છે માટે નિર્ધન થાઉં તો ઠીક.

આત્મ-ધર્મને) હારી જાય છે ॥ બળદેવો ઉર્ધ્વ દેવલોકમા જાય છે, અને વાસુદેવો સર્વે પણ નરકમા જાય છે, તેમા નિયાણુ (બળદેવ ન કરે અને વાસુદેવે પૂર્વભવમા કર્યું હોય છે તે)જ કારણ છે, માટે બુદ્ધિમાન પુરૂષે નિયાણુ સર્વથા વર્જવુ: इति सलेखना स्वरूपम् ॥ १८१–१४५ ॥

॥ અથ ૫ आचारनु स्वरूप ॥

(જ્ઞાનાચાર આદિ પાચ આચાર છે તેના પ્રત્યેકના ભેદ કહે છે-) काल જ્ઞાનાચાર (કાળ વેળાએ જ્ઞાન ભણુવુ), विनय बहुमान उपधान (જ્ઞાન ભણુવા માટે તપયોગ કરવો તે), તથા अनि ह्नवना (ગુર્વાદિકને નહિ ઓલવવા), व्यजन शुद्धि अर्थशुद्धि, અને व्यजनार्थ (ઉભયની) शुद्धि એ ૮ પ્રકારનો જ્ઞાનાચાર છે ॥ નિ શ કતા (શ કારહિતપણુ), નિષ્કાક્ષા (પરધર્મની ઇચ્છા ન કરવી), નિર્વિચિકિત્સા (ધર્મફળનો અસદેહ), અમૂઢદૃષ્ટિ (પરધર્મના ચમત્કારાદિકથી મોહ ન પામવો), ઉપબૃહણા (પોતાના ધર્મને ઉત્તેજન આપવુ), સ્થિરિકરણ (ધર્મથી પડતાને સ્થિર કરવો), વાત્સલ્ય (સ્વ ધર્મીઓ પ્રત્યે પ્રેમ), અને પ્રભાવના એ આઠ પ્રકારનો दर्शनाचार છે ॥ પ્રણિધાન યોગયુક્ત (એટલે મન, વચન, કાયાના શુભ યોગમા વર્તતો) જીવ ૫ સમિતિ અને ૩ ગુપ્તિવડે સહિત હોય તે આઠ પ્રકારનો चारित्राचार છે અને એ ત્રણેમા (પ્રણિધાનમા-સમિતિમા-અને ગુપ્તિમા) વિપરીત રીતે વર્તે તો એજ આઠ અતિચાર છે ॥ ૧૪૬–૧૪૮ ॥

અનશન[1]-ઉનોદરિકા[2]-વૃત્તિ સંક્ષેપ[3]-રસત્યાગ[4] કાય-ક્લેશ[5] અને સલીનતા[6] એ બાહ્ય તપ કહ્યું છે પ્રાયશ્ચિત[7] વિનય[8] વૈયાવૃત્ય[9] તથા સ્વાધ્યાય[10] ધ્યાન[11] અને કાઉ

---

૧ એકાસણ, બેસણુ, ઉપવાસ, આમ્બિલ, વિગેરે.

૨ ભુખ કરતાં પાંચ-સાત કોળીયા ઓછા ખાવા

૩ જરૂરીયાત કરતા ઓછી વસ્તુ રાખી સંતોષી થવુ

૪ ઘી-દુધ વિગેરે વિગઇઓનો ત્યાગ કરવો

૫ લોચાદિ કષ્ટ સહન કરવાં

૬ જેમ બને તેમ સલીનતા રાખવી કષાયો ઉદીરવા નહિ અંગોપાંગનો ઉપયોગ પ્રસારણાદિ સંયમપૂર્વક કરવુ અને બહાર પડવા (આગળ આવવા) ધાંધલ ન કરવુ

૭ અતિચારનુ ગુરુ પાસે આલોચન કરી તેની શુદ્ધિ માટે જે તપશ્ચર્યા કરવી તે દશ પ્રકારનુ પ્રાયશ્ચિત જાણવુ

૮ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર તથા શાસનના બીજા દરેક અંગો તરફ હૃદયની ભક્તિ બહુમાન રાખવુ તે અનેક પ્રકારે.

૯ અરિહંત પ્રભુ તથા આચાર્યાદિકની સેવા ભક્તિ સગવડ પુરી પાડવી વિગેરે ૧૦ પ્રકારનુ વૈયાવચ્ચ.

૧૦ ભણવુ ભણાવવુ, પાઠ઼વુ સંભાળવુ, પ્રશ્નો પુછવા, જુવાબ આપવા, ખુલાસા કરવા વિગેરે ધર્મોપદેશ કરવો વિગેરે પાંચ પ્રકારનો સ્વાધ્યાય

૧૧ પાંચ પ્રકારના ધર્મધ્યાન અને ચાર પ્રકારના શુક્લ-ધ્યાન ધ્યાવા.

સગ્ગ[1] એ અભ્યતર તપ કહેલ છે સારીરીતથી ન કરવું તે બાર વ્રતના અતિચાર છે વીર્યાચારના ત્રણ છે મન વચન અને કાયાથી પાપમા પ્રવૃત્તિવાલા તે વીર્યાચારના અતિચાર છે ॥ સમ્યક્ત્વમા વિજય રાજાનુ દ્રષ્ટાન્ત, અહિંસામા હરિબલ રાજાનુ દ્રષ્ટાત, મૃષાવાદના ત્યાગમા કમલશેઠનુ દ્રષ્ટાત, અદત્તાદાનમા વરદત્તનુ દ્રષ્ટાત, બ્રહ્મચર્યના સબધમા શીલવતી સ્ત્રીનુ દ્રષ્ટાન્ત, પરિગ્રહમા ધનશ્રેષ્ઠિનુ, દિશિ પ્રમાણમા મહાનન્દનુ, ઉપભોગ પરિભોગમા મત્રીની પુત્રીનુ રાત્રિ ભોજનમા ત્રણ મિત્રનુ, ચન્દ્રવામા મૃગસુદરીનુ, અનર્થદંડમા વીરસેન રાજાનુ, સામાયિકમા ધનમિત્રનુ, દેશાવગાસિકમા ધનદનુ, પૌષધવ્રતમા દેવકુમર તથા પેયકુમરનુ દ્રષ્ટાન્ત અને અતિથિ સવિભાગ વ્રતમાં ગુણધર અને ગુણાકરનુ દ્રષ્ટાન્ત[2] છે ॥ इति श्रावकव्रत अधिकार ॥ ―૧૪૯―૧૫૫ ॥

॥ अथ सज्ञाऽधिकार ॥

સર્વ જીવોને આહાર–ભય–પરિગ્રહ–મૈથુન તથા ક્રોધ –માન–માયા–લોભ–લોક–અને ઓઘ એ ૧૦ પ્રકારની સજ્ઞા હોય છે ॥ વૃક્ષોને જળનો જે આહાર છે તે आहार संज्ञा છે, લાકડા અને શસ્ત્રના ભયવડે સંકોચાય છે તે भयसंज्ञा છે વહિઓ પોતાના તતુઓવડે વૃક્ષને વીટાઇ જાય છે તે

---

૧ અશુભ કર્મો, શરીર અને સર્વ વર્ણાદિક (પૌદ્ગલિક) સામગ્રીનો નિશ્ચયથી હાર્દિક ત્યાગ.

૨ એ સર્વ દ્રષ્ટાન્તો અર્થ દીપિકા વિગેરે ગ્રંથો તરીથી જાણવા.

પરિગ્રહસંજ્ઞા છે ॥ જ્યાં સ્ત્રીઓનું આલિંગન[1] થાય છે તો કુરૂબક વૃક્ષ પ્રફુલ્લિત થાય છે, અને સ્ત્રીના સ્તનોવડે સ્પર્શો થયેલા અશોકવૃક્ષો વિકસ્વર થાય છે ॥ તથા સ્ત્રીના મુખમાંથી નિકળેલી મદિરાના ગંધવડે તુષ્ટ થયેલા કેસર વૃક્ષો પુષ્પિત થાય છે, તેમજ સ્ત્રીએ સુગંધિ જળવડે સિંચેલા ચંપકવૃક્ષો અને વરૂણવૃક્ષો પ્રફુલ્લિત થાય છે ॥ વળી જ્યાં સ્ત્રીના કટાક્ષોવડે તિલકવૃક્ષો વિકસ્વર થાય છે, તથા વિરહવૃક્ષો સ્ત્રીના પંચમ (સરખો)[2] સ્વર સાંભળીને પ્રફુલ્લિત થાય છે ॥ વળી તામ્રવૃક્ષ શૃંગારવાળી અને મનોહર વેષવાળી સ્ત્રીના તળીઆના સ્પર્શથી (પ્રફુલ્લિત થાય છે તે સર્વ મૈથુનસંજ્ઞા છે) ॥ તથા પ્રાય (વિશેષત) કોકનદનો કન્દ ક્રોધવડે હુંકાર કરે છે તે ક્રોધસંજ્ઞા છે ॥ વળી રૂદતી નામની વલ્લી (જેના રસથી સ્વર્ણ બને છે) તે માનવડે ઝરે છે (જાણે આંસુ પાડતી હોય તેમ દેખાય છે) તે માનસંજ્ઞા છે તથા વેલડીઓ પોતાના ફળોને (પત્રાદિના સમૂહથી) ઢાંકી દે છે તે માયાસંજ્ઞા વડે છે ॥ અને બિલ્લવૃક્ષ તથા પલાશવૃક્ષ પોતાના મૂળ નિધાન ઉપર નાખે છે તે લોભસંજ્ઞા વડે છે ॥ રાત્રે કમળોનો સંકોચ થાય છે તે લોકસંજ્ઞા વડે છે, અને વેલડીઓ માર્ગ છોડીને પણ વૃક્ષ ઉપર ચઢે છે તે ઓઘસંજ્ઞા વડે છે ॥ શ્રી જીનેશ્વરોએ એકેન્દ્રિય જીવોને પણ (પૂર્વોક્ત રીતે) એ ૧૦ સંજ્ઞાઓ કહી છે અને બીજી મોહ–સુખ–દુઃખ–વિચિકિત્સા

[illegible] સાવાઓમાં અનુક્રમે વન[illegible]
[illegible] દ્વારા

ાક–અને ધર્મ (એ ૬) સજ્ઞાઓ હોતી નથી ॥ इति
સંજ્ઞાધિकार ॥ ૧–૯ ॥

॥ अथ छेश्याधिकार ॥

અથવા સજ્ઞાઓ અને લેશ્યાઓમા ભેદ છે ત્યા આત્મ-
વેદના (જીવને પોતાને જે અનુભવમા આવે) તે સજ્ઞા
તે બે પ્રકારની છે ૧ જીવોના શુદ્ધવીર્યથી–યોગથી ઉત્પન્ન
થયેલી અને ૨ અશુદ્ધ વીર્યથી–યોગથી ઉત્પન્ન થયેલી ॥
ત્યા પરિણામથી ઉત્પન્ન થયેલી અને શ્લેષ દ્રવ્યરૂપ કર્મગત
ભાવવાળી (તે ભાવલેશ્યા) અને કૃષ્ણાદિ દ્રવ્યના સાચિવ્ય–
પણાથી (સબધથી) સ્ફટિકની પેઠે આત્મા (જે રીતે
કૃષ્ણાદિ ભાવ વાળો થાય છે તે કૃષ્ણાદિ દ્રવ્યો) દ્રવ્યલેશ્યા
છે ॥ (તે ૬ લેશ્યાઓના દ્રષ્ટાન્ત આ પ્રમાણે–) જેમ અત્યત
પાકી ગયેલા ફળોના બહુ ભાર વડે નમી ગયેલ સર્વ અગ-
વાળા એક મહાન જબૂવૃક્ષને (કોઈ ૬ મુસાફરોએ) દેખ્યો
તે સર્વેએ એકબીજાને કહ્યુ કે આપણે બીજા ફળો વિગેરેથી
શુ કામ છે ? આ જબૂફળોનુ જ ભક્ષણ કરીએ ॥ (પરન્તુ
તેમા એકે કહ્યુ મૂળ સહિત વૃક્ષ નીચે પાડીએ ઈત્યાદિ રીતે
યાવત્ છઠ્ઠાએ કહ્યુ કે કેવળ જાબૂ જે નીચે પડ્યા છે તે
જ વીણી લઈએ એ જુદા જુદા કથન રૂપ) દ્રષ્ટાન્તનો
ઉપનય આ પ્રમાણે છે–જે એમ કહે છે કે વૃક્ષને મૂળમાથી
જ છેદો તે જીવ કૃષ્ણલેશ્યા મા વર્તે છે, અને મહાશાખા
ઓને છેદવાનુ કહેનાર નીલલેશ્યા મા વર્તે છે ॥ પ્રશાખાઓ
છેદવાનુ કહેનાર કાપોત લેશ્યાવાળો, ગુચ્છાઓ છેદવાનુ

કહેનાર તેજોલેશ્યામા, ફળો તોડી ખાવાનુ કહેનાર પદ્મલેશ્યા મા અને પડેલા ફળ વીણી ખાવાનુ કહેનાર શુક્લ લેશ્યામા વર્તે છે અથવા બીજુ પણ ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે-॥ એક ગામનો વધ કરવા માટે (એટલે ગામને હણીને પણ ચોરી કરવા માટે) ૬ ચોર નિકળ્યા, તેમાના એક ચોરે કહ્યુ કે દ્વિપદ (મનુષ્યાદિ હોય) કે ચતુષ્પદ (પશુ આદિ) જે હોય તે સર્વનો જે દેખાય તેનો ઘાત કરવો ॥ બીજો કહે છે (પશુનો નહિ પણ) મનુષ્યોને જ હણવા, ત્રીજો કહે છે કે (મનુષ્યમા પણ સ્ત્રીઓ વર્જીને) પુરૂષોને જ હણવા, ચોથાએ કહ્યુ (પુરૂષોમા પણ શસ્ત્ર રહિતને વર્જી) શસ્ત્રવાળાઓનેજ હણવા, પાચમાએ કહ્યુ (શસ્ત્રવાળા પુરૂષોમા પણ) જે સ્હામા યુદ્ધ કરે તેનેજ હણવા, અને છઠ્ઠાએ એમ કહ્યુ કે કેવળ તેઓનુ એક ધનજ હરણ કરવુ, પણ બીજા કોઈને મારવો નહિ, એ પ્રમાણે ન કરો, કેવળ ધન હરણ કરો એમ કહ્યુ ત્યા સુધી કહેવાવાળા તે ૬ ચોરોનો ઉપસહાર (એટલે ઉપનય) આ પ્રમાણે છે ॥ સર્વને હણો એમ કહેનાર તે ચોર કૃષ્ણલેશ્યાના પરિણામવાળો વર્તે છે, એ પ્રમાણે અનુક્રમે શેષ ચોર સબધિ લેશ્યાઓ પણ યાવત્ છઠ્ઠો ચોર શુક્લ લેશ્યાવાળો છે ત્યાસુધી જાણવુ એ બન્ને દ્રષ્ટાન્તોની સક્ષિપ્ત સગ્રહવાળી ગાથા આ પ્રમાણે છે-મૂળ -શાખા-પ્રશાખા-ગુચ્છા-ફળ-એ પાચનો છેદ કરો એમ કહેનાર અને પડેલા ફળનુ ભક્ષણ કરો એમ કહેનાર (અનુક્રમે ૬ લેશ્યાવાળા છે) તથા સર્વને-મનુષ્યને-પુરૂષોને-શસ્ત્ર ધારીને-અને યુદ્ધ કરતાને હણવા તથા કેવળ ધન

કૃષ્ણ કહ્યુ (એમ ૬ રીતે કહેનાર અનુક્રમે ૬ લેશ્યાવાળા છે) ॥ ૧-૧૦ ॥

॥ ૬ લેશ્યાઓના ભિન્ન ભિન્ન લક્ષણો ॥

વૈર વડે અનુકંપા રહિત, અતિ પ્રચંડ, દુર્મુખ (દુષ્ટ ગાળ વિગેરે બોલનાર), તિક્ષ્ણ સ્વભાવવાળો, કઠોર હૃદય વાળો, અધ્યાત્મભાવ રહિત અને તુર્ત વધ કરવામા તૈયાર એવો જીવ કૃષ્ણલેશ્યા મા વર્તતો જાણવો ॥ માયાદંભમા કુશળ ઉત્કૃષ્ટ લોભ-આસક્તિવાળો, ચપળ અને ચળાયમાન ચિત્તવાળો, મૈથુનમા તીવ્ર અભિલાષવાળો અને અસત્યપ્રલાપી જીવ નીલલેશ્યા મા વર્તનારો જાણવો ॥ મૂઢ, આરંભમા પ્રીતવાળો, સર્વ કાર્યોમા પાપને નહિં ગણનારો તથા હાનિ વૃદ્ધિ (એટલે લાભાલાભ) નહિં ગણનારો અને ક્રોધયુક્ત એવો જીવ કાપોતલેશ્યા મા વર્તનારો જાણવો ॥ દક્ષ (ડાહ્યો) સંવર (પાપકર્મને રોકવાના) સ્વભાવવાળો, સરળ હૃદયવાળો, દાનગુણ અને શીલગુણમા કુશળ, ધર્મને વિષે બુદ્ધિવાળો અને રોષ-ક્રોધ રહિત એવો જીવ તેજોલેશ્યામાં વર્તે છે ॥ જીવો પર અનુકંપાવાળો, સ્થિરસ્વભાવી, નિશ્ચયે સર્વ જીવોને દાન આપનારો, અતિકુશલ બુદ્ધિવાળો અને ધૈર્ય-વાન જીવ પદ્મલેશ્યા મા વર્તે છે ॥ જેની ધર્મમા બુદ્ધિ હોય છે, સર્વ કાર્યોમા પાપારંભનો ત્યાગ કરે છે, આરંભ સમારંભમા રાજી થતો નથી અને અપક્ષપાતી એવો જીવ શુક્લલેશ્યામા વર્તે છે ॥ કૃષ્ણાદિ દ્રવ્યોના સંયોગથી સ્ફટિકના સરખો આત્માનો જે પરિણામ કે જેનાથી કાયર

વૃત્તિ (શુભાશુભાધ્યવસાય રૂપ કાર્યની પ્રવૃત્તિ) થાય છે દ્રવ્યલેશ્યા છે ॥ આત્માનો (શુભાશુભ) પરિણામ કે જે સર્વત્ર સમાસ કાર્ય સંપત્તિવાળો છે તે કર્મના નિસ્યંદ (-સાર) રૂપ ભાવલેશ્યા જાણવી ॥ યાવત્ શુકલલેશ્યા સુધીની દરેકના પરિણામ ૩-૯-૨૭-૮૧-૨૪૩[1] તેથી ઘણા અને તેથી પણ ઘણા પ્રકારના હોય છે ॥ પ્રત્યેક લેશ્યા અનંત અનંત વર્ગણા યુક્ત કહી છે તેમજ તે અનંત વર્ગણાઓ (માંની દરેક વર્ગણા પણ) સર્વે અસંખ્ય આકાશ પ્રદેશમાં અવગાહ વાળી છે ॥ ૧૧-૨૦ ॥

તે સર્વ લેશ્યાઓના (પ્રત્યેકના) અધ્યવસાય સ્થાનો અસંખ્યાત છે, અને ક્ષેત્ર માર્ગણા વડે તે અસંખ્ય લોકાકાશના આકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ છે ॥ (તથા કાળ માર્ગણા વડે) અસંખ્ય અવસર્પિણી અને અસંખ્ય ઉત્સર્પિણીના જેટલા સમય છે તેટલા અને ક્ષેત્રથી અસંખ્ય લોકના આકાશ પ્રદેશ જેટલા તે લેશ્યાઓના અધ્યવસાય સ્થાનો છે ॥ કેટલાએક આચાર્યો યોગાન્તગત કષાયને (દ્રવ્યથી) લેશ્યા સયોગિ-કેવલિ સુધી કહે છે, અને તે કારણથીજ અયોગિ ગુણસ્થાને પણ તે લેશ્યા હોતી નથી, માટે એ વચન યુક્તિ વાળુ જણાય છે ॥ જો કે તે લેશ્યાઓ કષાય સ્વભાવવાળી

---

[1] જઘન્ય-મધ્યમ-ઉત્કૃષ્ટ એ ૩ ને પુન એ ત્રણેના દરેકના જ૦ મ૦ ઉ૦ ભેદ ગણતા ૯ ભે પુન. તેના પણ દરેકના જ૦ મ૦ ઉ૦ ભે૦ ગણતાં ૭ એ રીતે ત્રણ ગુણી ત્રણ ગુણી પરિપાટીએ ૧-૨૪૩ ૭૨૯ ઈત્યાદિ રીતે ઘણા પ્રમાણના ભે૦ જાણવા યાવત્ અસંખ્ય ભે૦ જાણવા

અથવા કષાય મ્હાયદ નથી, પરન્તુ જે કારણથી તે લેશ્યાઓ કષાય સાથે અન્યોઅન્યવૃત્તિવાળી (પરસ્પર સબધવાળી) રહેલી છે માટે તે લેશ્યાઓ કષાયવાળા જીવોને કષાય ઉદીપન કરવામા જોડાય છે ॥ (એમ કેટલાએક આચાર્યો માને છે)॥ જો લેશ્યાઓ કર્મનો નિસ્યદ છે તો તે કયા કર્મોનો નિસ્યદ છે? જો કહો કે ઘાતિકર્મનો નિસ્યદ રૂ લેશ્યાઓ છે તો સયોગિ કેવલિને તે લેશ્યા ન હોઇ શકે!। જો કહો કે ભવોપગ્રાહિ કર્મોનો નિસ્યદ તે લેશ્યા છે, તે અયોગિકેવલિને તે લેશ્યા કેમ ન હોય? જે કારણ માટે ચોથુ જે શુકલધ્યાન છે તે તો લેશ્યા રહિત કહ્યુ છે। જો કે લેશ્યાઓ કષાયને પુષ્ટિ કરનારી છે, પરન્તુ (વાસ્તવિક રીતે તો) અનુભાગબધનુ જ કારણ છે, તેથીજ કહ્યુ છે કે "કર્મોની સ્થિતિ તથા અનુભાગ કષાયથી હોય છે, અને પ્રકૃતિબધ તથા પ્રદેશબધ યોગથી હોય છે લેશ્યાઓને કર્મના મ્હચારી કારણરૂપ અનુભાગ ગુણ હેતુરૂપ કહી છે, એ પ્રમાણે લેશ્યાઓ સબધિ સર્વ પ્રકાર વિજ્ઞાન (સિદ્ધાન્તોમા) કહ્યુ છે ॥ અતિ વિશુદ્ધ અને અતિ પ્રશસ્ત લેશ્યા શુભધ્યાનને શોભાવનારી (ઉત્પન્ન કરનારી) કહી છે, અને અવિશુદ્ધ તથા અપ્રશસ્ત લેશ્યા દુર્ધ્યાનને ઉત્પન્ન કરવાના સ્વભાવ વાળી છે ॥ વળી કર્મનો નિસ્યદ હોવાથી અનુભાગના કારણરૂપ લેશ્યા ભાવ લેશ્યા ગણા છે, અને યોગોની કારણ પ્રવૃત્તિમા નિમિત્તવાળી લેશ્યા તે દ્રવ્ય લેશ્યા છે એ પ્રમાણે એ લેશ્યાઓનુ સ્વરૂપ કહ્યુ ॥ ઇતિ લેશ્યાઽધિકાર ॥ ૨૧-૩૦ ॥

॥ अथ ध्यानाऽधिकार ॥

શુકલધ્યાન રૂપી અગ્નિ વડે બાળી દીધેલ છે કર્મરૂપી કાષ્ઠ જેણે એવા તથા યોગિઓના ઇશ્વર અને શરણ કરવા યોગ્ય એવા શ્રી વીર પ્રભુને નમસ્કાર કરી હુ (શ્રી હરિભદ્રસૂરિ) ધ્યાન સબધિ અધ્યયન કહીશ ॥ જે સ્થિર અધ્યવસાય તે ધ્યાન કહેવાય, અને જે ચળાયમાન ચિત્ત હોય તે ભાવના અથવા અનુપ્રેક્ષા અથવા ચિન્તા કહેવાય ॥ અન્તર્મુહૂર્ત્ત સુધી એક વસ્તુમાજ ચિત્તનુ જે અવસ્થાન–સ્થિરતા રહે તે છદ્મસ્થ જીવોને માટે ધ્યાન કહ્યુ છે, અને શ્રી જીનેશ્વરોને તો યોગનિરોધ એ જ ધ્યાન છે ॥ અન્તર્મુહૂર્ત્ત વ્યતીત થાય બાદ (ધ્યાનકાળ વીત્યાબાદ) ચિન્તા અથવા બીજુ ધ્યાન હોય છે કારણ કે ઘણી વસ્તુઓના ચિત્તનો સક્રમ થતા દીર્ઘકાળસુધી પણ ધ્યાનની [illegible] પરપરા ચાલુ રહી શકે છે ॥ આર્ત્તધ્યાન–રૌદ્રધ્યાન–ધર્મ ધ્યાન–અને શુકલધ્યાન એમ ચાર પ્રકારના ધ્યાન છે તેમા એ છેલ્લા ધ્યાન મોક્ષનુ સાધન છે, અને આર્ત્ત રૌદ્રધ્યાન સસાર વૃદ્ધિનુ કારણ છે ॥ ૧–૫ ॥

॥ आर्त ध्याननु स्वरुप ॥

અમનોહર એવા શબ્દાદિ [illegible] વસ્તુઓ પ્રત્યે દ્વેષ બુદ્ધિરૂપ મલિનતાવાળા [illegible] વિયોગને અત્યન્ત વિચાર થવો (અર્થાત્ [illegible] શબ્દાદિ વિષય દૂર થાય તો ઠીક એમ વિચારવુ) [illegible] હવેથી એ વિષયોને યોગ ન થવાનુ વિચારવુ તે [illegible]

પ્હેલુ આર્ત્તધ્યાન કહ્યુ છે ॥ તથા શૂલરોગ શીર્ષરોગ આદિ વેદનામા તે વેદના દૂર કરવાના ઉપાયમા વ્યાકુળ ચિત્તવાળા જીવને જે વેદનાનો વિયોગ (વેદના ક્યારે મટે) વિચારવો તે વેદનાઽસંપ્રયોગ ચિંતા નામનુ બીજુ આર્ત્તધ્યાન કહ્યુ છે ॥ તથા ઈષ્ટ વિષયોને વેદવામા–ભોગવવામા રાગ વાળા જીવને તે ઈષ્ટ વિષયોનો વિયોગ ન થવા સબધિ અધ્યવસાય તથા સયોગ–ઈષ્ટ વિષયોની પ્રાપ્તિનો અભિલાષ તે ઇષ્ટસંયોગ નામનુ ત્રીજુ આર્ત્તધ્યાન છે ॥ તથા દેવેન્દ્ર પણુ ચક્રવર્તિ પણુ તથા ગુણુ પ્રાર્થના અને ઋદ્ધિની પ્રાર્થના વાળુ (અર્થાત્ દેવેન્દ્રપણુ ઈત્યાદિ પરભવમા પ્રાપ્ત થાય તો ઠીક એવી ઇચ્છાવાળુ) અત્યન્ત અજ્ઞાન વડે વ્યાપ્ત અને અતિ અધમ એવુ જે નિયાણુ–નિદાન ચિતવવુ તે નિદાન નામનુ ચોથુ આર્ત્તધ્યાન છે ॥ એ પ્રમાણે રાગદ્વેષ રૂપી મોહ વડે સહિત એવા જીવને પૂર્વોક્ત ચાર પ્રકારનુ આર્ત્તધ્યાન સસારવૃદ્ધિ કરનાર અને તિર્યંચ ગતિનુ કારણુ છે ॥ મધ્યસ્થ વૃત્તિવાળા રાગદ્વેષની સત્તાવાળા મુનિને તો આ (સયોગ વિયોગ વેદનાદિ) સ્વકર્મ પરિણામથી ઉત્પન્ન થાય છે એ પ્રમાણે વસ્તુ સ્વભાવ ચિતવવામા તત્પર થયેલા અને સમ્યક્ પ્રકારે પરિષહ સહન કરતા મુનિને તથા પ્રશસ્ત આલબનને ઉપાય જે અલ્પ સાવદ્યવાળો અથવા સાવદ્યના અભાવવાળો છે તેવા ઉપાયને કરતા તથા નિદાન રહિત તપસયમરૂપ ઉપાયવાળા ધર્મને સેવતા એવા મુનિને (ધર્મ ધ્યાન હોય છે)॥ જે કારણથી રાગ દ્વેષ અને મોહ સસારના હેતુ કહ્યા છે તે કારણથી આર્ત્તધ્યાનમા એ ત્રણે હોય છે માટે તે આર્ત્તધ્યાન સસારરૂપી વૃક્ષનુ બીજ છે ॥ આર્ત્તધ્યાનને પ્રા

થયેલા જીવની કર્મ પરિણામથી ઉત્પન્ન થયેલી કાપોત નીલ અને કૃષ્ણ એ લેશ્યાઓ (આર્ત્તધ્યાનમા) અતિ સક્લિષ્ટ ન હોય ॥ તે આર્ત્તધ્યાનના આક્રન્દ કરવો–શોક કરવો–વિલાપ કરવો–અને તાડના (માથુ કૂટવુ–છાતી કૂટવી) એ ચાર લિંગ છે અને તે ઇષ્ટવિયોગ અનિષ્ટનો અવિયોગ તથા વેદના (એ ત્રણ) આર્ત્તધ્યાનમા નિમિત્તવાળા છે (અર્થાત્ એક ધ્યાનથી ૪ લિંગોની ઉત્પત્તિ છે) ॥ પોતાના શીલ્પ વ્યાપારાદિ કાર્યોની નિંદા કરે, વિભૂતિથી–પરની સમૃદ્ધિથી વિસ્મયવાળો (એટલે રાજી) થયો છતો પ્રશંસા કરે, તો સમૃદ્ધિઓની પ્રાર્થના કરે, તેમા રાજી થાય અને તે ઉપાર્જન કરવામા તત્પર થાય (તે આર્ત્તધ્યાની કહેવાય) ॥ શબ્દાદિ વિષયોમા ગૃદ્ધિ–આશક્તિવાળો, શ્રેષ્ટ ધર્મથી વિમુખ પ્રમાદમા તત્પર, અને જીનેન્દ્ર દર્શનની અપેક્ષા નહિં રાખતો એવો જીવ આર્ત્તધ્યાનમા વર્તે છે એમ જાણવુ ॥ તે આર્ત્તધ્યાન અવિરત દેશવિરત અને પ્રમત્ત મુનિને અનુસરનારૂ (એટલે એ ત્રણને) હોય છે,. એ ધ્યાન સર્વ પ્રમાદનું મૂળ છે માટે મુનિજનોએ વર્જવા યોગ્ય છે ॥ ઇતિ આર્ત્તધ્યાનમ્ ॥ ૬–૧૮ ॥

॥ રૌદ્રધ્યાનસ્વરૂપમ્ ॥

જીવોનો વધ કરવો, બાંધવુ, બાળવુ, ડામ આદિ દેવા, મારવુ, ઈત્યાદિ ભયકર કાર્યોના ચિંતવનવાળુ, અતિ ક્રોધરૂપી ગ્રહથી ગળાયલુ (એટલે અતિ ક્રોધ વડે વ્યાપ્ત થયેલુ, નિર્દયતાવાળુ, અને અશોભન–દુષ્ટવિપાકવાળુ રૌદ્ર

ધ્યાન[1] છે ॥ ચાડી કરવી, અસભ્ય વર્તન, અસદ્ભૂતપ્રણિધાન (કલંક વિગેરે આપવા), પ્રાણિનો ઘાત કરવો ઈત્યાદિ વચન પ્રણિધાનવાળું એ રૌદ્રધ્યાન[2] અતિશય ઠગાઈ કરવામાં તત્પર અને છાનું પાપ સેવનાર એવા માયાવી જીવને હોય છે ॥ તથા પ્રાણિનો ઘાત કરવાવાળું અનાર્ય પાપમય અથવા અપકૃત્યરૂપ પરધનને હરણ કરવાની ચિંતાવાળું, અને પરલોકના કષ્ટની અપેક્ષારહિત એવું એ રૌદ્રધ્યાન[3] તીવ્ર ક્રોધ અને લોભથી વ્યાપ્ત થયેલા જીવને હોય છે ॥ શબ્દાદિ વિષયોના સાધનવાળું, ધનનું સંરક્ષણ કરવામાં તત્પર અને અનિષ્ટ, તથા સર્વ પ્રત્યે અભિશંકા અવિશ્વાસવાળું, અને પરપ્રાણિનો ઘાત કરવામાં મલિનતા વડે વ્યાપ્ત થયેલ ચિત્તવાળું એ રૌદ્રધ્યાન[4] (એ પ્રમાણે ૪ પ્રકારનું[5]) છે ॥ એ પ્રમાણે, ચાર પ્રકારનું રૌદ્રધ્યાન કરવું કરાવવું અને અનુમોદવું એ ૩ રીતે હોય છે, તે અવિરત અને દેશવિરત જીવોના ચિત્તવડે સેવાયલું (એટલે પાંચમા ગુણસ્થાન સુધીના જીવોને હોય છે) અને, અધન્ય-દુષ્ટ, હોય છે ॥ તથા એ ચારે પ્રકારનું રૌદ્રધ્યાન રાગ દ્વેષ અને મોહ યુક્ત જીવને હોય છે, માટે તે સંસારની વૃદ્ધિ કરનાર અને નરકગતિનું મૂળ છે ॥ રૌદ્રધ્યાનના વ્યાપ્ત થયેલા જીવને ક્રમ પરિણામથી ઉત્પન્ન થયેલી કાપોત નીલ અને કૃષ્ણ એ ત્રણે લેશ્યાઓ અતિસંકિલષ્ટ હોય છે ॥ તે હિંસા

---

૧ હિંસાનુબંધિ રૌદ્રધ્યાન છે

૨ મૃષાનુબંધિ રૌદ્રધ્યાન ૩ સ્તેયાનુબંધિ રૌદ્રધ્યાન

૪ સંરક્ષણાનુબંધિ રૌદ્રધ્યાન ૫ એ ચાર ગાથામાં ૪ ભેદ કહ્યા

દિક ચારેમા બાહ્ય કરણ (વચન કાયા) વડે વ્યાસ થયેલ એવા જીવને એ રૌદ્રધ્યાનના ૪ લિંગ હોય છે, ૧ ઉત્સન્ન દોષ (સતત પ્રવૃત્તિ), ૨ બહુલદોષ (સર્વ એ જ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ), ૩ નાનાવિધ દોષ (ચામડી ઉખાડવી, નેત્ર ઉખાડવા ઈત્યાદિ), ૪ આમરણ દોષ (કાલસૌકરિકવત્ મરણ સુધી હિંસાદિ પ્રવૃત્તિ) ॥ રૌદ્રધ્યાન યુક્ત ચિત્તવાળો જીવ પરના કષ્ટ દેખી આનંદ પામે છે, (પરના પ્રાણો હણવામા) નિરપેક્ષ (ગણત્રિ વિનાનો અર્થાત્ ભલે હણાય તો પણ શું એવો) હોય છે, નિર્દય હોય છે, સંતાપ રહિત હોય છે, (અર્થાત્ પાપ કરીને પશ્ચાતાપ થાય નહિ એવો હોય છે) અને પાપ કરીને હર્ષ પામે છે ॥ इति रौद्रध्यानम् ॥ ૧૯–૨૭ ॥

॥ धर्मध्यान स्वरुपम् ॥

(ધર્મધ્યાનની ૧૨ માર્ગણા કહે છે–) ધ્યાનની-ભાવના–દેશ–કાળ–આસનવિશેષ – આલંબન–ક્રમ ધ્યાતવ્ય ધ્યેય– ધ્યાતા–ત્યારબાદ અનુપ્રેક્ષા–લેશ્યા–લિંગ–ફળ–એ (૧૨ માર્ગણા) જાણીને તત્કૃતયોગવાળા (પ્રશસ્ત યોગ–તપશ્ચર્યાદિ યોગવાળા) મુનિ પ્રથમ ધર્મધ્યાન ધ્યાવે અને ત્યારબાદ શુક્લધ્યાન ધ્યાવે ॥ પૂર્વકૃત અભ્યાસવાળો જીવ ધ્યાનની ભાવનાઓ વડે ધ્યાન કરવાની યોગ્યતા પામે છે, અને તે ભાવનાઓ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર તથા વૈરાગ્યથી ઉત્પન્ન થયેલી જાણવી ॥ જ્ઞાનનો નિત્ય અભ્યાસ કરવો, જ્ઞાનમા મન ધારણ

---

૧ અર્થાત્ જ્ઞાન ભાવના દર્શનભાવના ચારિત્રભાવના અને વૈરાગ્યભાવના એ પ્રમાણે ધર્મધ્યાનની ૪ ભાવના જાણવી

કરવું, જ્ઞાનની વિશુદ્ધિ કરવી, એ પ્રમાણે જ્ઞાન ગુણનો જેણે સાર જાણ્યો છે એવો જીવ નિશ્ચલમતિ-બુદ્ધિવાળો થયો છતો ધ્યાન કરે (અર્થાત્ જ્ઞાનાભ્યાસ વિગેરે ધ્યાનમાં રહે) તે જ્ઞાનભાવના ॥ શંકા આદિ દોષ રહિત, પ્રશમ સ્થિરતા આદિ ગુણના સમૂહવાળો અને પર દર્શનમાં અમોહિત ચિત્તવાળો થયો છતો દર્શન શુદ્ધિ વડે જે ધ્યાનમાં રહે તે દર્શનભાવના ચારિત્ર વડે નવા કર્મનું અગ્રહણ અને પૂર્વ કર્મોની નિર્જરા તથા શુભ કર્મનું ગ્રહણ પ્રાપ્ત થાય છે એ ચારિત્રભાવના વડે ધ્યાન પ્રયત્ન રહિત-અનાયાસે પ્રાપ્ત થાય છે (ચારિત્ર ભાવના) ॥ સમ્યક્ પ્રકારે જાણ્યો છે જગત્નો સ્વભાવ જેણે એવો નિ:સંગી, નિર્ભય, આશારહિત, એવો વૈરાગ્યભાવના યુક્ત મનવાળો જીવ ધ્યાનમાં જે અતિ નિશ્ચલ થાય છે (તે વૈરાગ્યભાવના જાણવી) ॥ (એ ૪ ભાવના કહી) હંમેશા મુનિને ધ્યાનકાળને વિષે સ્ત્રી પશુ નપુંસક અને દુરાચારીઓ રહિત એવું નિર્જન (એકાન્ત) સ્થાન (તે ધ્યાન તો દેશ કહેવાય) છે ॥ જેણે યોગ સ્થિર કર્યો છે એવા દ્રઢ મનવાળા મુનિ તો ધ્યાન પ્રસંગે લોક સમૂહવાળા ગામમાં કે અરણ્યમાં રહે તો પણ કંઈ વિશેષ નથી ॥ તે કારણથી ધ્યાન કરનાર જીવને જ્યાં મન વચન કાયાની સમાધિ-સ્થિરતા થાય અને જીવના ઉપદ્રવ રહિત હોય તેવું સ્થાન તે ધ્યાનનો દેશ જાણવો ॥ વળી ધ્યાન કરનારને કાળ પણ નિશ્ચયે તેજ જાણવો કે જે કાળમાં ઉત્તમ યોગસમાધિ (-યોગસ્થૈર્ય) પ્રાપ્ત થાય પરંતુ એમાં દિવસ કે રાત્રિના કાળનો કંઈપણ નિયમ નથી ॥ નિશ્ચયે અભ્યાસ કરાયલી જે દેહ અવસ્થા (એટલે

આસન) ધ્યાન કરવામા પ્રતિકૂળ ન હોય તેજ અવસ્થાએ ઉભો છતો, અથવા બેઠો છતો પણ ખેદ રહિત ધ્યાન કરે. ॥ ઘણાએ જીવો સર્વ દેશ કાળ અને આસનોમા વર્તતા સર્વ પાપો શાન્ત કરીને કેવળજ્ઞાનાદિકનો લાભ પામ્યા છે ॥ ૨૮-૪૦ ॥

માટે સિદ્ધાન્તને વિષે ધ્યાન કરનાર માટે દેશકાળ કે આસનનો કઈપણ નિયમ કહ્યો નથી, પરન્તુ જે પ્રકારે યોગોની સ્થિરતા થાય તે પ્રકારે પ્રયત્ન કરવો ॥ વાચના-પૃચ્છના-પરિવર્તના-અનુચિંતવન તથા સામાયિક વિગેરે શ્રેષ્ટ ધર્માવશ્યકો એ ધ્યાન કરનાર માટે આલંબનો છે ॥ જેમ વિષમસ્થાનમા (ખાડા વિગેરેમા) પડેલો પુરૂષ દ્રઢ દ્રવ્યના (દ્રઢ વેલડી આદિકના) આલંબનથી ઉપર ચઢી આવે છે તેમ શ્રુત વિગેરેના કરેલા આલંબનવાળો ધ્યાની જીવ ઉત્તમ ધ્યાન ઉપર ચઢે છે ॥ ભવકાળમા (સયોગીપણાને અન્તે) કેવલિ ભગવંતને ધ્યાન પ્રતિપત્તિનો (પ્રાપ્તિનો) ક્રમ મનો યોગના નિગ્રહથી શરૂ થાય છે (કારણ કે પહેલો મનોયોગ બાદ વચનયોગ બાદ કાયયોગ નિગ્રહ છે) અને શેષ જીવોને તો જે રીતે સમાધિ (સ્વસ્થતા) ઉપજે તેવી રીતનો ક્રમ જાણવો ॥ તથા આજ્ઞાવિચય-અપાયવિચય-વિપાક વિચય-અને સંસ્થાનવિચય એ ચાર ધર્મધ્યાનના ભેદ-ધ્યેય -પાયા તે ધ્યાતવ્ય (ધ્યેય) જાણવા ॥ જગતમા દીપક સરખા જીનેશ્વરોની આજ્ઞા અતિ નિપુણ, અનાદિ અનન્ત, જીવોને હિતકારી, સત્ય ભાવનાવાળી, મહામૂલ્યવાળી, અપાર અજીત, મહાઅર્થવાળી, મહાપ્રભાવશાળી, મહાવિષય (પદાર્થ)

કરવું, જ્ઞાનની વિશુદ્ધિ કરવી, એ પ્રમાણે જ્ઞાન ગુણનો
જાણ્યો છે એવો જીવ નિશ્ચલમતિ-બુદ્ધિવાળો થઈ
ધ્યાન કરે (અર્થાત્ જ્ઞાનાભ્યાસ વિગેરે ધ્યાનમા ર
જ્ઞાનભાવના ॥ શંકા આદિ દોષ રહિત, પ્રશમ સ્થિર
ગુણના સમૂહવાળો અને પર દર્શનમા અમોહિત
થયો છતો દર્શન શુદ્ધિ વડે જે ધ્યાનમા રહે તે દર્શ
ચારિત્ર વડે નવા કર્મનુ અગ્રહણ અને પૂર્વ કર્મોની
તથા શુભ કર્મનુ ગ્રહણ પ્રાપ્ત થાય છે એ ચારિ
વડે ધ્યાન પ્રયત્ન રહિત-અનાયાસે પ્રાપ્ત થાય છે (
ભાવના) ॥ સમ્યક્ પ્રકારે જાણ્યો છે જગતનો સ્વભ
એવો નિ સગી, નિર્ભય, આશારહિત, એવો વૈરાગ્ય
યુક્ત મનવાળો જીવ ધ્યાનમા જે અતિ નિશ્ચલ થાય
વૈરાગ્યભાવના જાણવી) ॥ (એ ૪ ભાવના કહી)
મુનિને ધ્યાનકાળને વિષે સ્ત્રી પશુ નપુસક અને કુશ
રહિત એવુ નિર્જન (એકાન્ત) સ્થાન (તે ધ્યાન
કહેવાય) છે ॥ જેણે યોગ સ્થિર કર્યો છે એવા દૃઢ
મુનિ તો ધ્યાન પ્રસગે લોક સમૂહવાળા ગામમા
શૂન્યમા રહે તો પણ કઈ વિશેષ નથી ॥ તે કારણથી
કરનાર જીવને જ્યા મન વચન કાયાની સમાધિ-સ્
થાય અને જીવના ઉપદ્રવ રહિત હોય તેવુ સ્થાન તે ધ્યા
દેશ જાણવો ॥ વળી ધ્યાન કરનારને કાલ પણ નિશ્ચયે
જાણવો કે જે કાળમા ઉત્તમ યોગસમાધિ (-યોગસ્થૈર્ય
પ્રાપ્ત થાય પરતુ એમા દિવસ કે રાત્રિના કાળનો કઈપણ નિયમ
નથી ॥ નિશ્ચયે અભ્યાસ કરાયલી જે દેહ ‍‍અવસ્થા (એટલે

લોકમા પણ અપાય-કષ્ટ છે એમ નિરવદ્યપણે ધ્યાવુ-ચિન્તવવુ (તે અપાયવિચય છે)॥ પ્રકૃતિ સ્થિતિ પ્રદેશ અને અનુભાગ એ ચાર પ્રકારનો શુભ અને ચાર પ્રકારનો અશુભ તથા ત્રણ યોગના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલ એવો કર્મવિપાક છે, એમ વિચારવુ (તે વિપાકવિચય નામે ત્રીજુ ધ્યાતવ્ય-ધ્યેય) છે॥ જીનેશ્વર ભગવતે દર્શાવેલ લક્ષણ, સસ્થાન, વિધાન,[1] માનવાળા છએ દ્રવ્યોના જે ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને વિનાશ વિગેરે પર્યાયો (છે એમ ચિતવવુ તે સસ્થાનવિચય નામે ચોથુ ધ્યેય છે)॥ આ લોક પાચ અસ્તિકાય રૂપ છે, અનાદિ અનન્ત છે, નામ સ્થાપના આદિ ભેદવાળો છે, અને અધો લોક આદિ (ઉર્ધ્વલોક તથા તિર્યગ્લોક એ રીતે) ભેદથી ત્રણ પ્રકારનો છે, ઈત્યાદિ શ્રી જીનેશ્વરે આ લોકનુ સ્વરૂપ કહ્યુ છે (એમ ચિતવવુ તે સસ્થાનવિચય)॥ પૃથ્વીઓ-વલયો-દ્વીપ-સમુદ્રો-નરકાવાસો-વિમાનો-ભવનો વિગેરેનુ સસ્થાન (આકાર) ચિતવવુ તે સસ્થાન અને તે સર્વે નિરન્તર નિશ્ચયપૂર્વક આકાશઆદિકને (આકાશ ધનોદધિ આદિકને) આધારે રહેલ છે એમ વિચારવુ તે લોકસ્થિતિ વિધાન કહેવાય॥ ઉપયોગ લક્ષણવાળો, અનાદિ અનન્ત, અને શરીરથી અર્થાન્તર (કાયાથી ભિન્ન) અરૂપી તથા પોતાના કર્મનો કર્તા અને ભોક્તા એવો જીવ છે॥ તે જીવના પોતાના કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલ જે પ્રમાદ રૂપી જળવાળો, કષાયોવડે અતિ ઉંડો અને અતિ ચલાયમાન,

---

1 એટલે પૃથ્વીઆદિ દ્રવ્યો કેવી રીતે રહ્યાં છે તે વિચારવુ તે વિધાન.

વાળી, નિરવદ્ય, અનિપુણ જનોથી દુ ખે જાણી શકાય એવી, તથા નય ગમ ભગ અને પ્રમાણવાળા સિદ્ધાન્તો વડે અતિ ગહન છે, એ પ્રમાણે જીનાજ્ઞાનુ ધ્યાન કરે તે આજ્ઞાવિચય નામનુ પ્હેલુ ધર્મ ધ્યાન (ધ્યેય–ધ્યાતવ્ય) છે ॥ તે આજ્ઞામા મતિની દુર્બલતા વડે અથવા તથા પ્રકારના આચાર્યના રહિતપણાથી જ્ઞેયના ગહન–ગ ભીરપણા વડે અને જ્ઞાનાવરણના ઉદયવડે હેતુ ઉદાહરણ આદિ હોવા છતા પણ એકવાર જો કે સારી રીતે ન સમજાય તો પણ "સર્વજ્ઞે કહ્યુ તે સત્ય છે" એ પ્રમાણે બુદ્ધિમાન જીવ વિચારે (તે આજ્ઞાવિચય ધર્મધ્યાન છે) ॥ કારણ કે યુગ પ્રધાન એવા શ્રી જીનેશ્વરો ઉપકાર નહિ કરનાર એવા પણ પર જીવો પ્રત્યે ઉપકાર કરવામા તત્પર હોય છે અને રાગદ્વેષ તથા મોહને જીતેલ હોય છે તે કારણથી શ્રી જીનેશ્વરો અસત્યવાદી હોતા નથી ॥ ૪૧–૫૦ ॥

સર્વ નદીઓની જે રેતી અને સર્વ સમુદ્રોનુ જેટલુ પાણી છે તેથી પણ અનન્ત ગુણ અર્થ એક સૂત્રનો (જીનેન્દ્ર વચનનો) છે ॥ હજારો હેતુવાદો વડે વ્યાપ્ત થયેલ–બ ધા ચેલ એવા જીનેન્દ્ર વચનરૂપી મોદકને રાત્રિ 'દિવસ નિરન્તર ખાવા છતા પણ પ ડિત પુરૂષ તૃપ્તિ પામતો નથી ॥ 'મનુષ્ય ગતિ નરકગતિ તિર્યંચગતિ અને દેવગતિનો જીવસમૂહ સ સાર સ બધિ સર્વ દુ ખોથી અને રોગોથી વ્યાકુળ થયેલને જીનેન્દ્ર વચનાગમરૂપી ઔષધ અક્ષય ફળરૂપ મોક્ષસુખ આપે છે ॥ **ઇતિ આજ્ઞાવિચય ધર્મધ્યાન** ॥ રાગદ્વેષ કષાયરૂપી આશ્રવ (વિગેરે ક્રિયાઓમા વર્તતા જીવોને 'આ લોકમા અને 'પર

પ્રમાદ રહિત અને (એટલે અપ્રમત્તથી) ક્ષીણમોહ તથા ઉપશાન્ત મોહ (સુધીના) મુનિઓ જ્ઞાનરૂપી ધનવાળા તે આ ધર્મધ્યાનના ધ્યાતાર (ધ્યાન કરનારા) કહ્યા છે ॥ પૂર્વોક્ત ધર્મધ્યાનના ધ્યાતાર તેજ શુક્લધ્યાનના પ્રથમના બે ભેદના નિશ્ચયે ધ્યાતાર જાણવા, પરન્તુ વિશેષ એ છે કે શુક્લધ્યાનના એ પ્હેલા બે ભેદના ધ્યાતા પૂર્વધર-અને ઉત્તમ સંઘયણવાળા હોય છે, અને છેલ્લા બે શુક્લધ્યાનના ધ્યાતાર અનુક્રમે સયોગી અને અયોગી કેવલિ છે ॥ જે પ્રથમ ધર્મધ્યાનવડે સુભાવિત ચિત્તવાળા એવા મુનિ ધ્યાનથી વિરામ પામ્યા બાદ પણ હમેશા અનિત્યાદિ ભાવનાઓ ભાવવામા તત્પર હોય છે ॥ ધર્મધ્યાનમા રહેલા મુનિને કર્મની વિશુદ્ધિ હોવાથી (વિશુદ્ધિને અનુસારે) તીવ્રમંદ આદિ અનેક ભેદવાળી પદ્મ તૈજસ અને શુકલ એ ત્રણ લેશ્યાઓ હોય છે॥ આગમ ઉપદેશ આજ્ઞા અને સ્વભાવથી જીનેન્દ્ર પ્રણીત ભાવોની શ્રદ્ધા તે ધર્મ ધ્યાનનુ લિંગ છે॥ જીનેન્દ્રનુ અને સાધુનુ ગુણ કીર્તન, પ્રશંસા, દાન, અને વિનયને પ્રાપ્ત થયેલ તથા શ્રુતજ્ઞાન-શીલ-અને સંયમમા ગતિવાળો જીવ ધર્મ ધ્યાની છે એમ જાણવુ (અહિં ધર્મધ્યાનની ૧૨ મી માર્ગણા ફળ રૂપ કહી કારણ કે ધર્મ ધ્યાનનુ દાન વિનયાદિ ગુણ પ્રાપ્તિરૂપ ફળ છે) ॥ ૬૨-૭૦ ॥

॥ शुक्लध्यानस्वरूपम् ॥

હવે ક્ષમા-માર્દવ-આર્જવ-અને નિર્લોભતા એ જીનેન્દ્રના સિદ્ધાન્તમા પ્રધાન છે, કે જેના આલંબનવડે મુનિઓ

સેંકડો કષ્ટરૂપી શ્વાપદ (જળચર જીવ) વાળો, મહા મોહ રૂપી આવર્ત્ત (જળભ્રમણ) વાળો, મહા ભયંકર, અજ્ઞાન રૂપી પવનથી પ્રેરેલા (ઉત્પન્ન થતા) સંયોગ વિયોગરૂપી તરંગોની પરંપરા શ્રેણીવાળો આ પાર અને સામી પાર એ બન્ને પાર (કિનારા) રહિત, અને અતિ અશુભ એવો આ સંસારરૂપી મહાસમુદ્ર છે (એમ વિચારવું તે સંસ્થાનવિચય અથવા લોકવિચય ધ્યેય છે) ॥૫૧-૬૧॥

તે સંસાર સમુદ્રને તારવામાં સમર્થ ચારિત્રરૂપ મહા પ્રવહણ છે, અને તે પ્રવહણ સમ્યગ્દર્શન વડે અતિ દૃઢ બંધનવાળું, મહામૂલ્યવાળું, અને શ્રેષ્ઠ કેવળજ્ઞાન રૂપી સુકાન વાળું (એટલે સર્વજ્ઞરૂપી સુકાનીવાળું) છે। વળી તે ચારિત્ર રૂપી મહા વહાણ સંવર યોગ વડે નિશ્છિદ્ર થયેલું છે, તથા તપરૂપી પવનથી પ્રેરાયેલું તે વહાણ અતિશય શીઘ્ર વેગવાળું, વૈરાગ્યના માર્ગે પડેલું (પ્રયાણ કરેલું), દુર્ધ્યાન રૂપી તરંગો વડે ક્ષોભ નહિ પામતું, મહામૂલ્યવાળા શીલાંગ રૂપી રત્નો વડે પૂરાયેલ, એવા તે ચારિત્રરૂપી મોટા વહાણ ઉપર મુનિજન રૂપી વણિકો-વ્યાપારીઓ ચઢીને-બેસીને નિર્વિઘ્નપણે શીઘ્ર યથાર્થ મોક્ષનગરમાં પહોંચે છે॥ અને તે મોક્ષનગરમાં મુનિઓ ત્રણ રત્નના વિનિયોગમય (જ્ઞાનાદિ રત્નત્રયીથી ઉત્પન્ન થયેલ) એકાન્તિક નિરાબાધ સ્વાભાવિક અને અક્ષય એવું શ્રેષ્ટ સુખ પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ઘણું કહેવાથી શું? અર્થાત્ નિશ્ચયે જીવાદિપદાર્થોના વિસ્તા રવાળા અને સર્વનયોના સમૂહવાળા એવા સિદ્ધાન્તના ભાવોને સર્વ રીતે વિચારવા (તે ધર્મધ્યાન છે) ॥ સર્વ

પ્રકાર કહે છે ॥ પૂર્વગત શ્રુતજ્ઞાનને અનુસારે એક દ્રવ્યને વિષે જે ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને વિનાશ વિગેરે પર્યાયોને નાનાવિધ-અનેક પ્રકારના નયોથી વિચારવા (તે પૃથક્ત્વ વિતર્ક કહેવાય) ॥ તથા અર્થ વ્યંજન અને યોગના અન્તરાન્તરપણાથી (અર્થથી વ્યંજનમા અને વ્યંજનથી અર્થમા તેમજ મનયોગથી વચન યોગમા ઈત્યાદિ રીતે અન્તરાન્તર પણાથી જે સવિચાર વાળુ ધ્યાન તે પહેલુ પૃથક્ત્વ વિતર્ક સવિચાર નામનુ શુક્લ ધ્યાન સયોગી મુનિને હોય છે ॥ ૭૩-૮૨ ॥

વળી જે ધ્યાન ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને વિનાશ પર્યાયો માથી કોઈ પણ એક પર્યાયવાળુ તથા વાયુના વેગરહિત દિપકની જ્યોતિ સરખા અતિ નિષ્પ્રકંપ-સ્થિર ચિત્તવાળુ, તથા અર્થ વ્યંજન અને યોગાન્તરથી અવિચારવાળુ (એટલે અર્થાદિ ઇતરેતરમા અપ્રચારવાળુ-અર્થાત્ એકજ અર્થ વ્યંજન અને યોગમા ટકી રહેલુ), તથા પૂર્વગત શ્રુતના આલંબનવાળુ એવુ જે શુક્લધ્યાન તે एकत्ववितर्कअविचार[1] નામનુ બીજુ શુક્લધ્યાન છે ॥ તથા નિર્વાણ પામવાના કાળમા (૧૪મા ગુણ સ્થાનની પ્રાપ્તિ પહેલા) કિંચિત્ રોકેલા યોગવાળા અને તેથી સૂક્ષ્મકાયક્રિયાવાળા એવા કેવલિ ભગવંતને ત્રીજુ सूक्ष्मक्रियाअनिवृत्ति[2] નામનુ ત્રીજુ શુક્લ

---

૧ એ ધ્યાનમાં એકજ દ્રવ્ય ગુણ વા પર્યાનુ ચિંતવન છે તેથી एकत्व અર્થથી વ્યંજનમાં અથવા એક યોગથી બીજા યોગમાં પ્રચાર ન હોવાથી अविचार અને પૂર્વગત શ્રુતનુઆલંબન હોવાથી वितर्क એ ત્રણ વિશેષણ પૂર્વક एकत्ववितर्क अविचार શુક્લધ્યાન છે

૨. એ ધ્યાન વખતે સૂક્ષ્મકાયક્રિયા છે માટે सूक्ष्मक्रिया અને

શુક્લધ્યાનને સુખે પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ત્રણે ભુવનના વિષયો
ભમતા મનને છદ્મસ્થમુનિ અનુક્રમે સંક્ષેપીને-સંકોચીને
અણુમાત્ર ઉપર સ્થાપી ધ્યાન ધ્યાવે છે, જેથી અતિ નિ
ષ્કમ્પ અવસ્થાવાળા થઈને અનુક્રમે (અણુપરથી પણ ખસેડી
મન રહિત એવા સર્વજ્ઞ થાય છે (સર્વજ્ઞતા પામે છે
જેમ (મંત્રવાદી મહાવૈદ્ય) સર્વ શરીરમા વ્યાપ્ત થયેલા વિ
મંત્ર વડે ડંખ ઉપર લાવી રોકી દે છે, અને ત્યારબાદ
શ્રેષ્ઠ મંત્રના યોગે ડંખમાથી પણ ઉતારી નાખે છે,
(ધ્યાનરૂપી) મંત્રના યોગબળવાળા શ્રી જીનેશ્વર રૂપી મ
વૈદ્ય-મંત્રવાદી ત્રણ ભુવનરૂપી શરીરમા વ્યાપ્ત થયેલા
રૂપી વિષને પરમાણુ ઉપર લાવી રોકી દે છે, અને ત્
બાદ પરમાણુ ઉપરથી પણ ઉતારી દે છે ॥ અથવા જેમ
કાષ્ટનો સમૂહ ખસેડી લેવાથી (કાઢી લેવાથી) અગ્નિ
ક્રમે ક્ષય પામે છે, અને અલ્પ કાષ્ટ બાકી રહ્યે તેમા
થયેલો અગ્નિ સ્વત બુઝાઈ જાય છે તેમ ઘણા વિષયો
કાષ્ઠોથી રહિત થયેલો મનરૂપી અગ્નિ અનુક્રમે
વિષયરૂપ અલ્પ કાષ્ટમા રોકાઈ જાય છે, અને તેમા
થયેલો મનરૂપી અગ્નિ સ્વત બુઝાઈ જાય છે ॥ અથવા ન
કામા રહેલુ (ઝરતુ) જળ અથવા અગ્નિથી તપી ગ
લોખંડના પાત્રમા રહેલુ જળ જેમ અનુક્રમે ક્ષય પા
જાય છે તેમ યોગીનુ મનરૂપી જળ પણ (અનુક્રમે
પામતુ) જાણવુ ॥ એ પ્રમાણે (મનયોગની માફક) નિ
અનુક્રમે વચનયોગને અને ત્યારબાદ કાયયોગને યોગી
રોકે છે, અને તેથી મેરૂપર્વતની પેઠે અતિ સ્થિર શૈ
અવસ્થાવાળા કેવલિ ભગવાન થાય છે ॥ શુક્લ ધ્યાન

'તિપાતીધ્યાનો) કહ્યા છે ॥ ૮૩-૯૦ ॥

શુકલ ધ્યાન વડે ભાવિત-વાસિત ચિત્તવાળા ચારિત્ર પ્રાપ્ત મુનિ ધ્યાનથી વિરામ પામ્યા બાદ નિશ્ચયે ૪ અનુપ્રેક્ષા પણ ચિંતવે ॥ (તે જ અનુપ્રેક્ષા આ પ્રમાણે-) આશ્રવો તે અપાયના-કષ્ટના દ્વાર છે તે आश्रवद्वारापाय, સંસાર અશુભ અનુભાવ-સારવાળો છે તે संसाराशुभानुभाव, સંસારમાં ભવની પરંપરા અનન્ત છે (એટલે સંસાર અનન્ત જન્મ મરણવાળો છે) તે भवसंतान અને સંસારના પદાર્થો અને સંસારના પદાર્થો વિપરિણામી (પરાવૃત્તિ ધર્મવાળા અર્થાત્ ક્ષણભંગુર) છે તે वस्तुविपरिणाम (એ ચાર અનુપ્રેક્ષા-ભાવના વિશેષ જાણવી) ॥ (શુકલધ્યાનના ચાર ભેદમાંથી) પહેલા બે તથા ત્રીજુ શુકલધ્યાન (સામાન્યથી) શુકલ લેશ્યામાં ગણાય, અને પરમ શુકલ લેશ્યામાં યોગની સ્થિરતા વડે ઉપાર્જન કરેલી શૈલેશી અવસ્થાવાળા કેવલિને (ચોથુ ધ્યાન) લેશ્યા રહિત હોવાથી લેશ્યાતીત પરમ શુકલધ્યાન ગણ્યુ છે ॥ અવધ (સર્વથા અહિંસા), અસંમોહ (નિર્મોહત્વ), વિવેક (મોહનો ત્યાગ અથવા સાર અસારની વ્હેંચણ), અને ઉત્સર્ગ (ઉપસર્ગ વખતે પણ કાયોત્સર્ગાદિ નિશ્ચલતા) એ શુકલધ્યાનના ૪ લિંગ છે, કે જેનાવડે આ મુનિ શુકલધ્યાન યુક્ત ચિત્તવાળા છે એમ ઓળખી શકાય

માટે તે અર્થ અનુસારે કેવલિને ध्यै ધાતુથી સિદ્ધ થયેલા ध्यान શબ્દનો વ્યપદેશ સ્વીકારાય છે (અહિં ध्यैं ધાતુ યોગનિરોધના અર્થમાં જાણવો) ઇતિ ધર્મસંગ્રહ ટી (" ध्यैं चिंतायां ध्यैं काय निरोधे ' 'ध्यै अयोगित्वे ' ઇતિ આવશ્યક સૂત્રે)

ધ્યાન હોય છે ॥ પર્વતની પેઠે નિષ્પ્રકંપ અને તેથી શૈલેશી અવસ્થાને પામેલા એવા તેજ કેવલિ ભગવાનને **વ્યુચ્છિન્ન ક્રિયાઽપ્રતિપાતી**[1] નામે ચોથુ પરમ શુક્લધ્યાન હોય છે ॥ એ પ્રમાણે પહેલુ ધ્યાન એક યોગે અથવા અનેક યોગમા કહ્યુ છે, બીજુ શુક્લધ્યાન એક યોગવાળાને, ત્રીજુ કાયયોગીને અને ચોથુ શુક્લધ્યાન યોગ રહિતને કહ્યુ છે ॥ જેમ છદ્મસ્થનુ મન અતિ નિશ્ચલ થયે છતે ધ્યાન કહેવાય છે, તેમ કેવલિ ભગવતને કાયા અતિ નિશ્ચલ થતા ધ્યાન કહેવાય છે (અર્થાત્ કેવલિને કાયાની નિશ્ચલતા એ ધ્યાન છે, અને છદ્મસ્થને મનની નિશ્ચલતા તે ધ્યાન છે) ॥ નિશ્ચયે પૂર્વપ્રયોગથી,[2] અથવા કર્મનિર્જરાના હેતુથી, અથવા એક શબ્દના ઘણા અર્થ હોવાથી,[3] અથવા જીનેન્દ્રના આગમથી (વચનથી) ભવસ્થ કેવલિને હમેશા મનને અભાવ હોવા છતા પણ જીવોપયોગના સદ્ભાવથી (ઉપયોગ પરિણતિની અપેક્ષાએ) સૂક્ષ્મોપરત ક્રિયા આદિ ધ્યાનો (એટલે વ્યુચ્છિન્નક્રિયા અપ્રતિપાતી તથા સૂક્ષ્મ ક્રિયા અપ્ર

તે સૂ ક્રિયા નિવૃત્ત થઇને પુન બાદરક્રિયા થવાની નથી માટે **અનિવૃત્તિ**

[1] અહિ યોગક્રિયા વિચ્છેદ પામેલી છે માટે **વ્યુચ્છિન્નક્રિયા** અને તે વ્યુચ્છિન્નક્રિયા કોઇ પણ વખતે પડવાની-નાશ પામવાની નથી અર્થાત્ ભવા ત સુધી કાયમ હેવાની છે માટે **અપ્રતિપાતી**

[2] અયોગિ અવસ્થામાં સયોગિપણામાની અતિમ ધ્યાન સતતિ અહિં વિના યોગે પણ જીવોપયોગ સદ્ભાવે ચાલુ રહી છે એ પ્રમાણે ગણતાં અયોગિને જે ધ્યાન કહ્યુ છે તે પૂર્વપ્રયોગથી છે

[3] ધ્યૈ ધાતુને અર્થ કેવળ મન વિષયક ચિતામાં નથી પરન્તુ આત્મોપયોગ પરિણતિ આદિ અનેક અર્થ પણ ગ્રહણ કરી શકાય છે

તિપાતીધ્યાનો) કહ્યા છે ॥ ૮૩-૯૦ ॥

શુક્લ ધ્યાન વડે ભાવિત-વાસિત ચિત્તવાળા ચારિત્ર પ્રાપ્ત મુનિ ધ્યાનથી વિરામ પામ્યા બાદ નિશ્ચયે ૪ અનુપ્રેક્ષા પણ ચિંતવે ॥ (તે જ અનુપ્રેક્ષા આ પ્રમાણે-) આશ્રવો તે અપાયના-કષ્ટના દ્વાર છે તે आस्रवद्वारापाय, સંસાર અશુભ અનુભાવ-સારવાળો છે તે संसाराशुभानुभाव સંસારમાં ભવની પરંપરા અનન્ત છે (એટલે સંસાર અનન્ત જન્મ મરણવાળો છે) તે भवसंतान અને સંસારના પદાર્થો અને સંસારના પદાર્થો વિપરિણામી (પરાવૃત્તિ ધર્મવાળા અર્થાત્ ક્ષણભંગુર) છે તે वस्तुविपरिणाम (એ ચાર અનુપ્રેક્ષા-ભાવના વિશેષ જાણવી) ॥ (શુકલધ્યાનના ચાર ભેદમાંથી) પહેલા બે તથા ત્રીજું શુકલધ્યાન (સામાન્યથી) શુક્લ લેશ્યામાં ગણાય, અને પરમ શુક્લ લેશ્યામાં યોગની સ્થિરતા વડે ઉપાર્જન કરેલી શૈલેશી અવસ્થાવાળા કેવલિને (ચોથુ ધ્યાન) લેશ્યા રહિત હોવાથી લેશ્યાતીત પરમ શુકલધ્યાન ગણ્યુ છે ॥ અવધ (સર્વથા અહિંસા), અસંમોહ (નિર્મોહત્વ), વિવેક (મોહનો ત્યાગ અથવા સાર અસારની ઓળખાણ), અને ઉત્સર્ગ (ઉપસર્ગ વખતે પણ કાયોત્સર્ગાદિ નિશ્ચલતા) એ શુકલધ્યાનના ૪ લિંગ છે, કે જેનાવડે આ મુનિ શુકલધ્યાન યુક્ત ચિત્તવાળા છે એમ ઓળખી શકાય

માટે તે અર્થને અનુસારે કેવલિને ध्यै ધાતુથી સિદ્ધ થયેલા ध्यान શબ્દનો વ્યપદેશ સ્વીકારાય છે (અહિં ध्यै ધાતુ યોગનિરોધના અર્થમાં જાણવો) ઇતિ ધર્મસંગ્રહૌ (' ध्यै चिन्तायां ध्यै काय ...अयोगित्वे ' ઇતિ આવશ્યક સૂત્રે)

ધ્યાન હોય છે ॥ પર્વતની પેઠે નિષ્પ્રકંપ અને તેથી શૈલેશી અવસ્થાને પામેલા એવા તેજ કેવલિ ભગવાનને વ્યુચ્છિન્ન ક્રિયાઽપ્રતિપાતી[1] નામે ચોથુ પરમ શુક્લધ્યાન હોય છે ॥ એ પ્રમાણે પહેલુ ધ્યાન એક યોગે અથવા અનેક યોગમા કહ્યુ છે, બીજુ શુકલધ્યાન એક યોગવાળાને, ત્રીજુ કાયયોગીને અને ચોથુ શુક્લધ્યાન યોગ રહિતને કહ્યુ છે ॥ જેમ છદ્મસ્થનુ મન અતિ નિશ્ચલ થયે છતે ધ્યાન કહેવાય છે, તેમ કેવલિ ભગવતને કાયા અતિ નિશ્ચલ થતા ધ્યાન કહેવાય છે (અર્થાત્ કેવલિને કાયાની નિશ્ચલતા એ ધ્યાન છે, અને છદ્મસ્થને મનની નિશ્ચલતા તે ધ્યાન છે) ॥ નિશ્ચયે પૂર્વપ્રયોગથી,[2] અથવા કર્મનિર્જરાના હેતુથી, અથવા એક શબ્દના ઘણા અર્થ હોવાથી,[3] અથવા જીનેન્દ્રના આગમથી (વચનથી) ભવસ્થ કેવલિને હમેશા મનનો અભાવ હોવા છતા પણ જીવોપયોગના સદ્ભાવથી (ઉપયોગ પરિણતિની અપેક્ષાએ) સૂક્ષ્મોપરત ક્રિયા આદિ ધ્યાનો (એટલે વ્યુચ્છિન્નક્રિયા અપ્રતિપાતી તથા સૂક્ષ્મ ક્રિયા અપ્ર

તે સૂ. ક્રિયા નિવૃત્ત થઇને પુન બાદરક્રિયા થવાની નથી માટે **અનિવૃત્તિ**

[1] અહિ યોગક્રિયા વિચ્છેદ પામેલી છે માટે **વ્યુચ્છિન્નક્રિયા** અને તે વ્યુચ્છિન્નક્રિયા કોઇ પણ વખતે પડવાની—નાશ પામવાની નથી અર્થાત્ સદા ત સુધી કાયમ રહેવાની છે માટે **અપ્રતિપાતી**

[2] અયોગિ અવસ્થામા સયોગિપણામાની અતિમ ધ્યાન સતતિ અહિં વિના યોગે પણ જીવોપયોગ સદ્ભાવે ચાલુ રહી છે એ પ્રમાણે ગણતો અયોગિને જે ધ્યાન કહ્યુ છે તે પૂર્વપ્રયોગથી છે

[3] ધ્યૈ ધાતુનો અર્થ કેવળ મન વિષયક ચિતામા નથી પરન્તુ આત્મોપયોગ પરિણતિ આદિ અનેક અર્થ પણ ગ્રહણ કરી શકાય છે,

તિપાતીધ્યાનો) કહ્યા છે ॥ ૮૩-૯૦ ॥

શુકલ ધ્યાન વડે ભાવિત-વાસિત ચિત્તવાળા ચારિત્ર પ્રાપ્ત મુનિ ધ્યાનથી વિરામ પામ્યા બાદ નિશ્ચયે ૪ અનુપ્રેક્ષા પણ ચિંતવે ॥ (તે જ અનુપ્રેક્ષા આ પ્રમાણે-) આશ્રવો તે અપાયના-કષ્ટના દ્વાર છે તે आस्रवद्वारापाय, સંસાર અશુભ અનુભાવ-સારવાળો છે તે संसाराशुभानुभाव સંસારમાં ભવની પરંપરા અનન્ત છે (એટલે સંસાર અનન્ત જન્મ મરણવાળો છે) તે भवसंतान અને સંસારના પદાર્થો અને સંસારના પદાર્થો વિપરિણામી (પરાવૃત્તિ ધર્મવાળા અર્થાત્ ક્ષણભંગુર) છે તે वस्तुविपरिणाम (એ ચાર અનુપ્રેક્ષા-ભાવના વિશેષ જાણવી) ॥ (શુકલધ્યાનના ચાર ભેદમાંથી) પ્હેલા બે તથા ત્રીજુ શુકલધ્યાન (સામાન્યથી) શુકલ લેશ્યામાં ગણાય, અને પરમ શુકલ લેશ્યામાં યોગની સ્થિરતા વડે ઉપાર્જન કરેલી શૈલેશી અવસ્થાવાળા કેવલિને (ચોથું ધ્યાન) લેશ્યા રહિત હોવાથી લેશ્યાતીત પરમ શુકલધ્યાન ગણ્યું છે ॥ અવધ (નવંથા અહિંસા), અસંમોહ (નિર્મોહત્વ), વિવેક (મોહનો ત્યાગ અથવા સાર અસારની ઓળખાણ), અને ઉત્સર્ગ (ઉપસર્ગ વખતે પણ કાયોત્સર્ગાદિ નિશ્ચલતા) એ શુકલધ્યાનના ૪ લિંગ છે, કે જેનાવડે આ મુનિ શુકલધ્યાન યુક્ત ચિત્તવાળા છે એમ ઓળખી શકાય

માટે તે અર્થને અનુસારે કેવલિને ध्यै ધાતુથી સિદ્ધ થયેલા ‘ધ્યાન શબ્દનો વ્યપદેશ સ્વીકારાય છે (અહિં ध्यै ધાતુ યોગનિરોધના અર્થમાં જાણવો) ઇતિ ધર્મસંગ્રહે (ध्यै चिन्तायां ध्यै काय निरोधे' 'ध्यै अयोगित्वे" ઇતિ આવશ્યક સૂત્રે)

છે ॥ ધીર એવા જે મુનિ પરિષહોથી અથવા ઉપસર્ગોથી ચળાયમાન થાય નહિ, તેમ ડરે પણ નહિ, તથા આગમના સૂક્ષ્મ ભાવોમા અને દેવમાયામા પણ મુઝાય નહિ (એ શુક્લધ્યાનનુ असंमोह લક્ષણ છે) ॥ દેહને વિષે રહેલા આત્માને દેહથી અને સર્વ સયોગોથી ભિન્ન દેખે, તે વિવેક લિગ, અને નિસગ એવા મુનિ શરીરનો અને ઉપધિનો (અથવા શરીર રૂપી ઉપધિનો) સર્વથા ત્યાગ કરે (તે શુક્લધ્યાનનુ વ્યુત્સર્ગલિંગ છે) ॥ ધ્યાની મુનિને શુભાશુભ કર્મનોસવર નિર્જરા અને દેવોના વિશાળ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, તથા ધર્મના ઉત્તમ ધ્યાનમા રહેલા (ધર્મધ્યાનમા રહેલા) જીવને શુભાનુબધ (પુણ્યાનુબધિ પુણ્ય) રૂપ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે ॥ इति फलम् ॥ પહેલા બે શુક્લધ્યાન સુખાસ્વાદમા (આત્મ સુખના અનુભવમા) અનુત્તર દેવોના સુખથી પણ વિશેષ હોય છે, અને (છેલ્લા) બે શુક્લધ્યાનનુ ફળ તો અલ્પસમાગી જીવોને મોક્ષરૂપ છે ॥ જે કારણથી સસારના હેતુરૂપ આશ્રવના માર્ગ છે, અને તે આશ્રવમાર્ગ રૂપી સસારના હેતુ ધર્મધ્યાનમા અને શુક્લધ્યાનમા છે નહિ, માટે ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન નિશ્ચયે (મોક્ષના કારણ રૂપ છે)॥ કારણકે સવર અને નિર્જરા એ મોક્ષનો માર્ગ છે, અને તે સવર નિર્જરાનો માર્ગ તપશ્ચર્યા છે, અને તપશ્ચર્યાનુ પ્રધાન-મુખ્ય અગ ધ્યાન છે, તે કારણથી ધ્યાન એ મોક્ષનુ કારણ છે ॥ ૯૧-૧૦૦ ॥

જેમ અનુક્રમે વસ્ત્રના મેલને, લોખડના કાટને, અને પૃથ્વીના કાદવને અનુક્રમે જળ અગ્નિ અને સૂર્ય મેલ ધોઈ શુદ્ધ કરે છે, કાટ બાળીને દૂર કરે છે, અને કાદવને સૂકાવી

નાખે છે, તેમ ઉત્તમ ધ્યાની અને પાકમી જીવ જીવરૂપી વસ્ત્ર લોખંડ અને પૃથ્વીમા રહેલા કર્મરૂપી મેલ કાટ અને કાદવને ધ્યાનરૂપી જળ અગ્નિ અને સૂર્ય વડે વિનાશ પમાડે છે ॥ અહિ જેમ ધ્યાનથી યોગોને (મન વચન કાયાના વ્યાપારોને) જેમ તાપ શોષ અને ભેદ નિશ્ચયથી છે, તેમ ધ્યાની જીવના કર્મના તાપ અને શોષ અને ભેદ નિયમા-નિશ્ચયે છે ॥ તથા જેમ વિશોષ અને વિરેચન આદિ ઔષધો વડે રોગાશય (વ્યાધિના સ્થાનનુ) અથવા રોગાશ્રય શાન્ત થાય છે, તેમ ધ્યાન અને અનશન આદિ યોગો વડે કર્મરૂપી રોગ શાન્ત થાય છે ॥ જેમ ઘણા કાળના ભેગા કરેલા કાષ્ટોને વાયુ સહિત ફુંકાયલો અગ્નિ નિશ્ચયે બાળી નાખે છે, તેમ (ઘણા કાળના) કર્મરૂપિ કાષ્ટોને પણ આ ધ્યાન રૂપી અગ્નિ ક્ષણવારમા બાળી નાખે છે ॥ અથવા જેમ વાયુ વડે હણાયેલા મેઘના સમૂહ ક્ષણવારમા ભેદાઈ જાય છે તેમ ધ્યાનરૂપી પવનથી પ્રેરાયેલા-હણાયેલા કર્મરૂપી મેઘો વિલય પામી જાય છે ॥ કષાયથી ઉત્પન્ન થયેલા ઈર્ષ્યા વિષાદ અને શોક આદિ દુખવાળા મનવડે ધ્યાનયુક્ત ચિત્તવાળો જીવ બાધા-પીડા પામતો નથી ॥ તેમજ શીત આતપ આદિ ઘણા પ્રકારના દુખ શરીરમા વર્તતે છતે ધ્યાનમા નિશ્ચલ ચિત્તવાળો નિર્જરાભિલાષી જીવ બાધા-પીડા પામતો નથી ॥ એ પ્રમાણે ધ્યાન સર્વ ગુણોનુ સ્થાન છે, દ્રષ્ટસુખ અને અદ્રષ્ટ સુખનુ સાધન છે, અતિ પ્રશસ્ત છે, શ્રદ્ધેય છે, જ્ઞેય છે, અને હમેશા ધ્યેય (ધ્યાવા યોગ્ય) છે ઇતિ શુક્લધ્યાનમ્ ॥ ૧૦૧-૧૦૯ ॥

॥ अथ मिथ्यात्व स्वरुपम् ॥

એ પ્રમાણે પૂર્વે કહેલા ચાર ધ્યાનમાંથી પહેલા બે (આર્ત્તધ્યાન અને રૌદ્ર) ધ્યાનમા મિથ્યાત્વ હોય છે, અને છેલ્લા બે ધ્યાનમા સમ્યકત્વ અને સમ્યકત્વ સહિત સર્વ અનુષ્ઠાન હોય છે ॥ ત્યા અનાદિ સપર્યવસિત (એટલે અનાદિ શાન્ત), અને અનાદિ અપર્યવસિત (એટલે અનાદિ અનન્ત) એમ બે પ્રકારનુ મિથ્યાત્વ છે, એ બન્ને પ્રકારના મિથ્યાત્વમાથી પહેલુ મિથ્યાત્વ ભવ્ય જીવોને અને પર્યન્ત તથા આદિ રહિત (એટલે અનાદિ અનત ભાવમા વર્તતા) એવા અભવ્યોને બીજુ મિથ્યાત્વ જાણવુ ॥ અને તે બેથી ભિન્ન એટલે ભિન્નગ્રથિવાળા (એટલે પ્રાપ્ત સમ્યક્ દર્શન વાળા) જીવોને તે મિથ્યાત્વ (એટલે સમ્યક્ત્વથી પતિત થયે પ્રાપ્ત થયેલુ મિથ્યાત્વ સાદિપર્યન્ત (સાદિ સાન્ત) હોય છે વળી ક્ષીણદર્શી[1] એવા ભગવતોએ મિથ્યાત્વ ૮ પ્રકારનુ કહ્યુ છે ॥ (તે ૮ પ્રકાર આ પ્રમાણે-) એકાન્તિક-શાસયિક -વૈનયિક-પૂર્વવ્યુદગ્રાહ-વિપરિતરૂચિ-નિસર્ગ-મ મોહ – અને મૂઢદ્રષ્ટિથી ઉત્પન્ન થયેલ એ ૮ પ્રકારના મિથ્યાત્વ છે ॥

---

૧ ક્ષીણ જેને ક્ષય પામ્યુ છે દર્શ એટને દર્શન મોહનીય કર્મ જેનુ એવા ક્ષાયિક સમ્યક્દ્રષ્ટિવાળા શ્રી જીનેન્દ્ર ભગવાન ક્ષીણ-દર્શી કહેવાય

હવે એ આઠ મિથ્યાત્વના લક્ષણુ ગ્રન્થકાર પોતે કહે છે તે આ પ્રમાણે જીવ સર્વથા ક્ષણિક (-અનિત્ય) છે, અથવા જીવ સર્વથા અક્ષણિક (એટલે નિત્ય) છે તથા જીવ સર્વથા સગુણ છે અથવા સર્વથા નિર્ગુણ છે, ઈત્યાદિ રીતે એકાન્ત ભાષા બોલનાર જીવને તે एकान्तिक मिथ्यात्व કહ્યુ છે ॥ સર્વજ્ઞ વીતરાગ ભગવંતે જે જીવ અજીવાદિ ભાવો જે રીતે કહ્યા છે તે રીતે સત્ય હશે કે નહિ ? એવા સંકલ્પ-ચિંતવન વડે सांशयिक मिथ्यात्व કહ્યુ છે ॥ સર્વે લિંગીઓ (સર્વે દર્શનના સાધુઓ) આગમ રૂપ છે (પોત પોતાના દર્શન પ્રમાણે સાધુ ધર્મવાળા છે), સર્વે દેવો આગમરૂપ છે, અને સર્વે ધર્મો પણ શ્રેષ્ટ આગમવાળા (પોત પોતાના શાસ્ત્ર પ્રમાણે પ્રમાણભૂત) છે, એવા પ્રકારની પુરૂષોની જે બુદ્ધિ તેને લોકો વૈનયિક બુદ્ધિ-મધ્યસ્થ બુદ્ધિ કહે છે (અર્થાત્ તે वैनयिकमिथ्यात्व કહ્યુ છે)॥ ચર્મકારનુ મહળ (અશો વડે જેમ ભોજન પામે) ચર્મના-ચામડાના લવો-અશો વડે જેમ ભોજ્ય ન પામે (સારા ભોજનને પામી શકે નહિ) તેમ કુહેતુ અને કુદ્દષ્ટાંતોવડે (આગ્રહથી ઉત્પન્ન થયેલ કુતર્કો વડે) ભરેલો-વ્યાપ્ત થયેલો જીવ તત્ત્વ પામતો નથી, (તે पूर्वव्युद्ग्राहमिथ्यात्व કહેવાય)॥ જ્વર (તાવ)વાળા જીવને જેમ કડવો રસ પણ મધુર લાગે છે, તે દોષ વ્યાપ્ત મનવાળો અને તેથી વિપરીત શ્રદ્ધાવાળો થયેલો જીવ અસત્યને પણ સત્ય માને છે (તે विपरीतरुचि मिथ्यात्व કહેવાય)॥ જેમ જન્મથી અંધ થયેલ પુરૂષ મનોજ્ઞ કે અમનોજ્ઞ રૂપને સર્વથા દેખી શકતો નથી, તેમ

સ્વભાવથીજ મિથ્યાદ્રષ્ટિ એવો હીન (પામર) જીવ તત્વ કે અતત્વને જાણી શકતો નથી (તે નિસર્ગમિથ્યાત્વ કહેવાય) ॥ ૧-૧૦ ॥

યુક્તાયુક્તની વ્હેચણુ રહિત (આ યોગ્ય કે અયોગ્ય છે એમ નહિ જાણનારો) એવો મૂઢદ્રષ્ટિવાળો જીવ (મુગ્ધપણુવાળો જીવ) રાગીને દેવ કહે છે, પરિગ્રહીને સાધુ કહે છે, અને પ્રાણિહિંસાને ધર્મ કહે છે (તે સમોહ મિથ્યાત્વ કહેવાય) ॥ શ્રી જીનેશ્વરોએ પ્રરૂપેલા પદાર્થોની અશ્રદ્ધારૂપ લક્ષણવાળા એ એકાન્તિક આદિભેદ વડે મિથ્યાત્વના ૭[1] ભેદ કહ્યા ॥ જેમ ધાતુક્ષયના (ક્ષયના) રોગીને જે અન્ન ઉપર રૂચિભાવ (નહોય) તેમ એ જીવોને જીનેન્દ્ર ધર્મને વિષે ધર્મરૂચિ (આજ ધર્મ છે એવી ખાત્રી) હોતી નથી તેવી રીતે મિથ્યાદ્રષ્ટી પણાથી જીનેશ્વરના ધર્મને વિષે એવા જીવોને ધર્મ પ્રત્યે રૂચી થતી નથી ॥ પાચ રગો વડે ભાવિત કર્યા છતા (એટલે રગ્યા છતા) પણ નીલી (ગળીનો રગ અથવા ગળીના રગવાળુ વસ્ત્ર) નિશ્ચયે પોતાની કૃષ્ણુતા (કાળાશ) છોડતી નથી તેમ દ્રવ્ય પરિકમણાઓ વડે (તથાવિધ દ્રવ્યાદિ સામગ્રીઓ પ્રાપ્ત થવા છતા પણ) અભવ્ય જીવોનુ મિથ્યાત્વ છૂટી શકતુ નથી જેમ ઉપધાતુ (ત્રાબા અને લોહ સિવાયની ધાતુ) પારસ મણિના સ્પર્શવડે પણ સુવર્ણપણુ પામતી નથી તેમ યોગ્યતારૂપ ઉપાદાન વિના (એટલે મુક્તિની યોગ્યતારૂપ મૂળ

---

૧ અહિ સુધીમાં ૭ ભેદ કહ્યા અને ૮મો ભેદ જે મૂઢદ્રષ્ટિ મિથ્યાત્વ તેનો અર્થ આગળ ૧૮મી ગાથામા કહેવાશે.

કારણ વિના) અભવ્ય જીવ પણ (મિથ્યાત્વ છોડી સમ્યક્ત્વ પામી શકતા નથી, કારણ કે અભવ્યને તથાવિધ યોગ્યતાનોજ અભાવ હોય છે)॥ (ઉપર કહેલા ઉપધાતુના દ્રષ્ટાંતે અભવ્ય જીવ) જો કે જ્ઞાન દર્શન ઇત્યાદિ લક્ષણ રૂપ ગુણ વાળો આત્મા છે, તો પણ આગમરૂપી પારસમણિના સ્પર્શ વડે કદીપણ સિદ્ધત્વ પામી શકતો નથી॥ એ જીવોને (અભવ્યોને) ઉપર કહેલ મિથ્યાત્વોમાથી અભિનિવેષ મિથ્યાત્વવદ્દ ને બાકીના ચારે પ્રકારના મિથ્યાત્વ અનાદિ અનંત કાળ સુધી અનંત પુદ્ગલપરાવર્ત સુધી હોય છે॥ હવે જે આઠમુ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ યુક્ત નામવાળુ (મૂઢદૃષ્ટિમિથ્યાત્વ) કહ્યુ છે, તે પુન ચરમાવર્ત્તમા (છેલ્લા પુદ્ગલપરાવર્ત્તમા) માર્ગાનુસારિના ગુણની પ્રવૃત્તિવાળુ છે॥ (એ આઠમા મિથ્યાવાળો જીવ) જીનેન્દ્ર ધર્મને બહુમાન આપે છે, હમેશા ભાવાચાર્યની (સુવિહિત મુનિની) સેવા કરે છે, યમ નિયમ આદિ અંગીકાર કરે છે, અને શુભ-પ્રશસ્ત એવુ યોગબીજ[1] અહિ પ્રાપ્ત કરે છે॥ પુન વૈરદ્વેષને ધારણ કરતો નથી, દ્રવ્યાદિક અભિગ્રહો અંગીકાર કરે છે, અને મધ્યસ્થ ભાવે પોતાના અને પરના સમગ્ર શાસ્ત્રોનુ અવગાહન કરે છે ॥ ૧૧-૨૦ ॥

---

१ जिनेषु कुशलं चित्त तन्नमस्कार एव च। प्रणामादि च संशुद्ध, योगबीजमनुत्तमम्॥ શ્રી જીનેશ્વરને વિષે કુશલ ચિત્ત જીનેશ્વરનેજ નમસ્કાર અને પ્રણામની શુદ્ધિ એ શ્રેષ્ઠ **योगबीज** છે ઇત્યાદિ અનેક આવે છે. યોગનુ એટલે ધર્મનુ બીજ એટલે કારણરૂપ અહિ પ્રગટ થાય છે (યોગદ્રષ્ટિ સમુચ્ચયે)

યોગઅવચક-ક્રિયાઅવચક-અને ફળઅવચક એ ત્રણ પ્રકારના અવચક યોગરૂપ ઇત્યાદિ ઔષધાદિ વડે દાન અને વિનયાદિ ગુણયુક્ત તથા જ્ઞાનગુણની વૃદ્ધિ કરવામા રતિવાળો હોય છે ॥ પૂર્વોદિક શ્રુતજ્ઞાન ભણે છે, ગ્રથના રહસ્યો બીજાને દર્શાવે છે, ગ્રથો બાધે છે (રચે છે), પરન્તુ જે મિથ્યાદૃષ્ટિ અભવ્ય જીવ સમ્યદ્ શ્રુતને યથાર્થ જાણતો નથી માટે તેને પૂર્વગ્રન્થો ન હોય ॥ ગુણીનો સગ કરે, યોગની ઉત્તમ કથા કહેવામા તત્પર હોય, ઉચિત કૃત્ય કરવામા તત્પર હોય, ક્રિયાદિકમા ઉદ્વેગ ન હોય, અને તાત્વિક ભાવો જાણવાની જીજ્ઞાસા હોય છે ॥ સસારથી ત્રાસ પામનાર હોય, ભવરૂપી પાસને પાસ (ફદ) સરખો માને, શાસ્ત્ર સાભળવાની ઇચ્છાવાળો હોય, સત્યવાદી હોય, સરળ મનિવાળો હોય, અને ધર્મને નિર્વિઘ્નપણે સાધનારો હોય ॥ સસારરૂપી પાસથી છૂટવા માટે સર્વ કષ્ટ કરે, ધનનું દાન આપે, ગુરૂની ભક્તિવાળો અને ક્ષમાવત હોય, ગુરૂ ધર્મનો દ્રોહ ન કરે, ઇત્યાદિ ધ્યાનના બીજ (કારણોને) ધારણ કરનારો હોય[1] છે ॥ ભવાભિનદી એવો જીવ હીન, માયાવી, માત્સર્યવાળો, કૃપણ, અભિમાની, નિષ્ફલારભી (વચકયોગી) હોય છે તે **અવેદ્યપદ**[2] રૂપી દુષ્ટ દોષ વડે

---

૧ અહિં સુધીના ગુણો યોગબીજ પામેના જીવ સબધિ જાણવા એ યોગબીજમાં સમ્યક્ત્વ નથી પરન્તુ ધર્મ પ્રાપ્તિને યોગ્ય એવુ શિથિલ મિથ્યાત્વ છે ધર્મયૌવનકાળ એજ છે

૨ આ ગાથામાં કહેલા ભવાભિનદિ આદિ ગુણો **અવેદ્યપદ** મા વર્તતા જીવના છે

-યુક્ત હોય છે ॥ આત્મોત્કર્ષ (પોતાની મોટાઈ) માને છે, લોકોત્તર માર્ગમા પક્ષપાત રાખતો નથી, પાપ કર્યા બાદ પશ્ચાત્તાપથી રહિત હોય છે, પોતાના ઉત્કર્ષ (ગર્વ) વાળો હોય છે, અને લૌકીક ગુણવાળો હોય છે ॥ ઇત્યાદિક અનેક જે વીતરાગ ભાષિત પ્રવચનમા કહેલા જે ગુણો તેની વિધીમા પ્રિતિવાલા મનુષ્યોમા તે પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળો અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય જે પદો તેનાથી વિપરીત જાણવા યોગ્ય પદોએ કરીને મદીત ॥ ઇત્યાદિ ત્યાગ કરવાની બુદ્ધિવાળો તથા નિશ્ચય અને વ્યવહારના પક્ષવાળો એવો જીવ ચરમા વર્ત્તમા (છેલ્લા પુદ્ગલપરાવર્ત્તમા) ચરિમકરણ (છેલ્લુ યથા પ્રવૃત્તકરણ ૧ પુદ્ગલ પ૦ પ્રમાણનુ) કરે તે મૂન્દ્રષ્ટિ મિથ્યાત્વ જાણવુ ॥ ત્યારબાદ ઘનરાગદ્વેષની ગ્રન્થિનો ભેદ કરી તત્વાર્થ શ્રદ્ધાનરૂપ સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરે તે પ્રત્યુત્કટ (ઉગ્ર) પાપના પભિવથી (વશથી) અનુબધવાળો (સસાર વૃદ્ધિ કરનારા) એવા કાર્યોથી વિરામ પામે છે ॥૨૧-૩૦॥

વળી સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત કર્યે છતે કદાચ પૂર્વોક્ત ગુણો ન પણ હોય, તો પણ મોક્ષના કાર્ય માટેજ એક પ્રયોજન વાળો હોવાથી સ્વેચ્છપદ[1]મા રતિ પામે છે ॥ પૂર્વોક્ત સાત પ્રકારનુ મિથ્યાત્વ અતીતકાળમા ભવ્યોએ તથા અભવ્યોએ અનન્ત[2] પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત સુધી પ્રાપ્ત કર્યુ છે ॥ અને આઠમુ મિથ્યાત્વ ભવ્યમિથ્યાદ્રષ્ટિઓએ પ્રાપ્ત કરેલ હોય છે, પરંતુ

---

૧ સમ્યક્ત્વસહિત પણ સ્વશ્રુતપદાર્થના જ્ઞાન વૈરાગ્ય અનુગમ આદિ ભાવયુક્ત મોક્ષના અભિલાષ.

૨ છેલ્લા પુદ્ગલપરાવર્ત્તની પ્હેલાંના કાળમાં એ મિથ્યાત્વો હે

અભવ્યોએ પ્રાપ્ત કરેલ હોતુ નથી, અને તે પણ માર્ગાનુ-
સારિ ગુણ યુકત બુદ્ધિવાળા ભવ્ય જીવો કિલષ્ટ પરિણામી
હોવા છતા પણ પરમપદ–મોક્ષને અર્થે પ્રવૃત્તિ કરનારા હોય
છે ॥ અતિ મન્દ કષાયવાળા એવા તે ભવ્ય જીવો (મૂઢ-
દ્રષ્ટિ મિથ્યાત્વવાળા જીવો) દાક્ષિણ્ય કરૂણા ઇત્યાદિ ગુણ
યુકત હોવાથી જીનેન્દ્ર ધર્મમા નિન્દાવાળા હોતા નથી માટે
એ આઠમું મૂઢદ્રષ્ટિ મિથ્યાત્વ ભવ્યો વડે નિષ્પન્ન થયેલુ
હોય છે ॥ જે આભિનિવેષિક મિથ્યાત્વને સવ સપૂર્ણ કહા
ગ્રહ વડે જાણવા યોગ્ય છે, અને એ મિથ્યાત્વ પુન અભવ્ય
જીવોએ આ સસાર સમુદ્રમા પ્રાપ્ત કર્યું નથી ॥ આઠમા
મિથ્યાત્વમા ધર્મ ઉપર રૂચિભાવ હોય છે, અને તે ધર્મો
દિકરૂચિનો વિસ્તાર થાય છે માટે જો કોઈપણ પ્રકારે કદા
ચિત્ તે આઠમું મિથ્યાત્વ (અથવા અનુષ્ઠાન)મા પ્રવર્ને
(પ્રાપ્ત થાય) તો પણ તે જીવની પ્રશસા થાય છે ॥ (એ
મિથ્યાત્વ વ્યતીત થયા બાદ) પ્રાય[1] અહિ ક્ષયોપશમ
સમ્યક્ત્વ પામે એમ સપ્રદાયથી[2] (વૃદ્ધ પરપરાથી) મનાય
છે અથવા જો તેજ ભવમા જેની મુક્તિ હોય એવા કેટલાક
જીવો (તે ક્ષયોપશમ પામ્યાબાદ તેજ ભવમા) ક્ષાયિક
સમ્યક્ત્વ પણ પામે છે ॥ ચૌદ પૂર્વ અથવા ૧૦ પૂર્વ (નુ
જ્ઞાન જેને હોય તેને) વિષે નિશ્ચયથી સમ્યક્ત્વ હોય છેજ,

૧-૨ કારણ કે સિદ્ધાન્તમાં ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વનો પ્રથમ લાભ
કહ્યો છે માટે અને પતીત થયા બાદ પણ પ્રથમ લાભ ક્ષયોપશમ
સમ્યક્ત્વનો હોય છે માટે સર્વ વખતે પ્રથમલાભમાં તો પ્રાય
એટલે વિશેષત ક્ષયોપ૦ સમ્ય૦નીજ પ્રાપ્તિ છે અને સર્વથી પ્રથમ
લાભ તો ઉપ૦ સમ્ય૦નો છે તે ગ્રથકાર પોતેજ ૩૯મી ગાથામાં કહે છે

અને શેષમા (બીજા શ્રુતજ્ઞાનીઓને) સમ્યક્ત્વની ભજન છે (હોય અને ન પણ હોય), પુન તે શેષ જ્ઞાનીઓમ પણ મતિજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાનના વિપર્યાસથી મિથ્યાત્વ હોય છે, સર્વથી પ્રથમ અનાદિ કાળમા પ્રથમ લાભ વખતે નિશ્ચયે ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે, (અને તે પ્રથમ લાભવાળુ ઉપશમ સમ્ય૦) પ્રતિપાતી થયા બાદ–વચ્ચાળાઇ (ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામવાનો) નિયમ કહ્યો નથી (ક્ષયો૫૦ પામે અથવા ઉપશમ પણ પામે) કારણ કે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ પણ પામે, (અને ક્ષયો૦થી ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ પણ પામે)। જ્યા સુધી મિથ્યાત્વ ક્ષય પામ્યુ નથી ત્યાસુધી સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જીવને નિશ્ચયે ૩ પુંજની સત્તા હોય છે, અને મિથ્યાત્વ ક્ષય પામ્યા બાદ તો બે પુંજની સત્તા અથવા ૧ પુંજની સત્તા અથવા ક્ષપક[1] (=ક્ષાયિક સમ્યગ્દ્રષ્ટિ) પણ હોય છે ॥ ૩૧–૪૦ ॥

ઉપશમસમ્યક્ત્વ–વેદક (ક્ષયોપ૦) સમ્ય૦–અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ એ ત્રણ અવિરત સમ્યક્ત્વથી (એટલે ચોથા ગુણસ્થાનથી પ્રારંભીને)અપ્રમત્ત ગુણસ્થાન સુધીના સમ્યગ્દ્રષ્ટિઓમ હોય છે, તથા અપ્રમત્તથી ઉપશાન્ત મોહ સુધીમા અથવા અપ્રમત્તથી સિદ્ધત્વ સુધીમા યથાયોગ્ય[2]ક્રમ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ હોય

---

૧ મિથ્યાત્વ ક્ષયે ૨ પુંજની, મિશ્રક્ષયે ૧ પુંજની સત્તા અને સમ્ય૦ક્ષયથી ક્ષપક થાય છે

૨ અર્થાત્ ૪–૭ સુધીમાં ત્રણે સમ્યક્ત્વ, ઉપશમશ્રેણિની અપેક્ષાએ ૭ થી ૧૧ સુધીમા ઉપશમ અને ક્ષાયક એ બે સમ્યક્ત્વ તથા ક્ષપકની અપેક્ષાએ ૭માથી સિદ્ધ અવસ્થા સુધીમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ એ યથાયોગ્યક્રમ છે

છે ॥ વૈમાનિક દેવો, મનુષ્યો, રત્નપ્રભાદિ ત્રણ નરકના નારકો, અને અસંખ્ય વર્ષાયુષ્યવાળા (યુગલિક) તિર્યંચ (નર), એ ત્રણે પ્રકારના સમ્યક્ત્વવાળા (ઉપ૦ વે૦ ક્ષા૦ સમ્ય૦વાળા) છે, અને શેષ સર્વે વેદક અને ઉપશમ સમ્ય૦વાળા છે ॥ પૂર્વે નહિ બાંધેલ આયુષ્યવાળા મનુષ્યોનુ જે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ તે નિશ્ચય ક્ષપક શ્રેણિગત (ક્ષપક શ્રેણિ તેજ ભવમા પ્રારભનારને) હોય છે, માટે તે તદ્ભવિક ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ છે, અને પૂર્વે બાંધેલ આયુષ્યવાળા જીવોને (પરભવમા પણ ક્ષાયિક સમ્ય૦ સાથે આવે છે માટે) પરભવિક ક્ષા૦ સમ્ય૦ છે ॥ ભવનપતિ, વ્યન્તર, જ્યોતિષ, સખ્યાત આયુષ્યવાળા સજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જીવો તથા પકપ્રભાદિ (૪થી નરકથી ૭મી નરક સુધીના) નારકોને પરભવિક કે તદ્ભવિક એ બે ક્ષાયિ૦ સમ્ય૦ માનુ એકપણ ક્ષા૦ સમ્ય૦ નથી ॥ તેમજ એકેન્દ્રિય દ્વીન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય અને અસજ્ઞિ પચેન્દ્રિય જીવોને એકપણ સમ્યક્ત્વ તદ્ભવિક હોતુ નથી ('એ 'જીવોને એ ભવમા ત્રણમાનુ એક પણ સમ્ય૦ 'નથી) અને પૂર્વે 'કહેલા જીવોને પરભવિક (પરભવિક ક્ષાયિક સમ્ય૦) હોતુ નથી ॥ ઉપશમ-ક્ષાયિક-અને વેદક[1] એ

---

૧ અહિં વેદક સમ્ય૦ વાસ્તવિક રીતે સમ્ય૦મોહનીય પુદ્ગલોના અંતિમ ગ્રાસરૂપ હોવાથી જો કે પૌદ્ગલિક છે અને વેદક છે તો પણ અનન્યના એમજ સમયવાળુ હોવાથી અને તુર્તજ ક્ષાયિક સમ્ય૦ની પ્રાપ્તિનું કારણ હોવાથી એ વેદક સમ્ય૦ને ક્ષાયિક પ્રાય ગણી અપૌદ્ગલિક અને અવેદક કહ્યુ હોય એમ સભવે છે

ત્રણ સમ્યક્ત્વ અપૌદ્‌ગલિક[1] અને અવેદક[2] સમ્યક્ત્વ છે, અને ક્ષાયોપ૦ સમ્ય૦ પુદ્‌ગલ[3] વડે વેદવા યોગ્ય છે તે કારણથી તે પૌદ્‌ગલિક સમ્યક્ત્વ અથવા વેદક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે ॥ તથા ઉપશાન્ત પુદ્‌ગલોથી ઉત્પન્ન થયેલું જે ઉપશમ સમ્યક્ત્વ અને આસ્વાદન સહિત[4] એવું સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ તે અનુક્રમે ઉભય રહિત છે (એટલે ઉપ૦ સમ્ય૦ વિપાકવેદન અને પ્રદેશવેદન રહિત છે) અને (સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ) વિપાક વેદન અને પ્રદેશવેદનને સાધનારૂ (એટલે વિપાકોદય અને પ્રદેશોદયવાળું છે ॥ તે કારણથી મિથ્યાત્વનો ક્ષય થયે કર્મનો બન્ધ બે પ્રકારે થાય છે, તેમા મિથ્યાત્વ તથા અનન્તાનુબન્ધિના હેતુ રહિત તે **નિરનુબન્ધ**, અને બીજા (અવિરતિ, કષાય, અને યોગરૂપ) બીજા હેતુઓથી થતો જે કર્મબધ તે **સાનુબન્ધ** (એમ બે પ્રકારનો કર્મબધ થાય છે) ॥ જો કે નિશ્ચયે અવિરતિ કષાય અને યોગ એ ત્રણ હેતુઓથી (સમ્યગ્‌દૃષ્ટિ જીવોને) કર્મબન્ધ તો હોય છે જ પરન્તુ તદ્‌ગુણ જન્ય (સમ્યક્ત્વ ગુણ વડે થતો) કર્મ-બન્ધ તીવ્ર મન્દ (મિથ્યાત્વપેક્ષાએ અલ્પ તીવ્ર), મન્દ અને અતિમદ (ઈત્યાદિ અનેક પ્રકારની તારતમ્યતાવાળો) છે ॥

૧-૨ જે સમ્યક્ત્વ કર્મ પુદ્‌ગલોના ઔદયિક [illegible] પ્રગટ થાય તે અપૌદ્‌ગલિક અને અવેદક કહેવાય.

૩ સમ્યક્ત્વ મોહનીય કર્મના શુદ્ધપુંજ [illegible] હોવાથી

૪ અથવા સાસ્વાદન સમ્ય૦ [illegible] જે ઉપશમ સમ્ય૦ તે બન્ને (અનુક્રમે [illegible] સહિત છે એવો ભાવ પણ ગાથામાંથી [illegible] છે)

તે કારણથી મિથ્યાત્વ એ પરમશલ્ય છે, પરમવિષ છે, પરમ (ઉત્કૃષ્ટ) બંધનો (ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધાદિનો) હેતુ-કારણ છે માટે અવિતથ યોગો વડે (સત્ય-યથાર્થ-પ્રશસ્ત એવા યોગો વડે) મિથ્યાત્વ હમેશા સ્વભાવથી જ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે ॥ અને સમ્યક્ત્વ ભવવિરહનું[1] કારણ છે, જીનેન્દ્ર મતનો નિસ્યંદ (સાર) છે, ઉત્કૃષ્ટ દ્રષ્ટિવાદની સંપૂર્ણતા (એટલે સંપૂર્ણ દ્રષ્ટિવાદનો સાર) છે, તથા ભવ્યજીવને અનુભવવા યોગ્ય ભાવુક[2] સ્વભાવ રૂપી નંદનવનને પ્રફુલ્લિત કરવામાં મેઘ સમાન છે ॥ ૪૨-૫૧ ॥ इति मिथ्यात्वाधिकार ॥

---

૧ અહિં भवविरह શબ્દ શ્રી હરિભદ્રસૂરિની કૃતિનો સૂચક પણ છે

૨ જીવ સ્વભાવ ભાવુક અને અભાવુક એમ બે પ્રકારના છે તેમાં ભાવુક એટલે નિમિત્તયોગે સ્વભાવની પરાવૃત્તિ થવી એ સ્વભાવ ભવ્ય જીવમાં છે અને નિમિત્તયોગે પણ જીવસ્વભાવ ન પલટાય એવો અભાવુક સ્વભાવ અભવ્યમાં છે પુદ્ગલમાં પણ એ બે સ્વભાવ કહ્યા છે

॥ अथ आलोचनाऽधिकार ॥

હવે સર્વ પાપકર્મોની આરાધનાનો (એટલે સર્વ પાપ કર્મોના પ્રાયશ્ચિતથી શુદ્ધ થવાનો) અધિકાર કહેવાય છે ત્યા સમ્યગ્દ્રષ્ટિ અને મિથ્યાદ્રષ્ટિ એમ બને પ્રકારના જીવો પણ અનેક પ્રકારના કહ્યા છે ॥ શ્રી જીનેન્દ્ર ભગવતના વચનને વિષે યતના (એટલે જીનેન્દ્રની આજ્ઞા પ્રમાણુ કરવી) અને દ્રવ્યાદિ યોગો વડે (દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ એ ચાર પ્રકારે વિધિ પૂર્વક અનુષ્ટાન કરવુ તે નિશ્ચયે ધર્મારાધના કહેવાય, અને તે (યતના તથા વિધિ ક્રિયા) નો પ્રતિષેધ (એટલે અયતના અને અવિધિ એ પ્રવર્તવુ) તે વિરાધના કહેવાય ॥ મોહ રૂપી શત્રુનો નાશ કરવામા મહા પરાક્રમ વાળા તથા આલોચના રૂપી ચક્ર (સુદર્શન ચક્રાદિ સરખા ચક્ર) વડે નાશ પમાડેલ-હણેલ કર્મરૂપી રાજા પાસેથી પ્રાપ્ત કર્યો છે જયધ્વજ જેમણે એવા શ્રી મહાવીર સ્વામીને નમસ્કાર કરીને (આલોચનાનો અધિકાર કહુ છુ) ॥ હસ્તત્રિક (હસ્ત-ચિત્રા-સ્વાતિ), ઉત્તરાત્રિક (ઉત્તરાફાલ્ગુની -ઉત્તરાષાઢા-ઉત્તરાભાદ્રપદ), શ્રવણત્રિક (શ્રવણ-ધનિષ્ટા-શતતારકા), રોહિણિદ્વિક (રોહિણિ-મૃગશિર્ષ), રેવતિદ્વિક (રેવતિ-અશ્વિનિ), પુનર્વસુદ્વિક (પુનર્વસુ-પુષ્ય), અને ૧૯ આલોચના નક્ષત્રો (એ

આલોચના લેવા યોગ્ય) કહ્યા છે ॥ આલોચના લેવા યોગ્ય તિથિઓ નદા-ભદ્રા-જયા-અને પૂર્ણા (એટલે ૪-૯-૧૪ સિવાયની ૧૭ તિથિઓ છે, રવિ-સોમ-બુધ-ગુરૂ-અને શુક્ર એ શુભવાર છે, અને વિષ્ટિ (ભદ્રા) સિવાયના (સ ત) કરણો છે ॥ ધન અને મીન રાશિનો સૂર્ય હોય, તથા ગુરૂએ સિહ ર શિમા પ્રવેશ કર્યો હોય (અર્થાત્ સિહસ્થ વર્ષ), ગડયો । અને વ્યતીપાતયોગ તથા બીજા પણ અશુભ યોગ આલોચના આપવામા ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે ॥ વસતિનુ પ્રવેદન કરીને (વસતિનુ શુદ્ધિ જણાવીને), તથા વર્ષાવાસ (વર્ષાકાળ) નો ત્યાગ કરીને સમ્યક્ત્વની વિશુદ્ધિ કરેલ એવો જીવ શ્રી જીનેશ્વર-ગુરૂ-અથવા સ્થાપનાચાર્યની આગળ (આલોચના અ ગીકાર કરે) ॥ આલોચના માટે શ્રી ગીતાર્થ ગુરૂની શોધ ૭૦૦ યોજન સુધીમા કરે અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૨ વર્ષ સુધી શોધ કરે ॥ સ વિગ્ન-અપક્ષપાતી-પાપના ભીરૂ-મૂલગુણ તથા ઉત્તરગુણવડે શુદ્ધ-અને શાસ્ત્ર રહસ્યના જ્ઞાતા એવા ગીતાર્થ ગુરૂ હોય તે તથા આ જીવ આલોચનાને યોગ્ય છે કે અયોગ્ય તેનુ શોધન કરનાર (જાણનાર), બાલક-યુવાન-અને વૃદ્ધનુ સામર્થ્ય જાણનાર, ઇત્યાદિ સર્વ બાબતમા જે મુનિ-ગુરૂ કુશળ હોય તેવા ગીતાર્થ ગુરૂ આલોચના આપનાર કહ્યા છે ॥ ૧-૧૦ ॥

તેવા[1] ગીતાર્થના અભાવે સ વિગ્ન ગીતાર્થ કે જે ગીતાર્થ

૧-૨ આલોચના કોની પાસે ગ્રહણ કરવી તે સ બધી શાસ્ત્રોમાં વિશેષ આ પ્રમાણે છે

[1] સાધુ અથવા શ્રાવકે નિશ્ચયે પ્રથમ તો પોતાના ગચ્છના સંવ

અપ્રશસ્ત વ્યાપારની ગુણવાળા હોય (તેમની પાસે આલોયણા લેવી), તેવા ગીતાર્થના અભાવે સંભોગી ગીતાર્થ પાસે, તેના અભાવે અસંભોગી ગીતાર્થ પાસે, તેના અભાવે સારૂપી પાસે તેના અભાવે પશ્ચાત્કૃત ગીતાર્થ પાસે, તેના અભાવે

ગુણયુક્ત ગીતાર્થ આચાર્ય પાસે આલોચના ગ્રહણ કરવી, તેવા સ્વગચ્છ ગીતાર્થના અભાવે સ્વગચ્છના ઉપાધ્યાય પાસે તે અભાવે સ્વગચ્છના પ્રવર્તક પાસે તે અભાવે સ્વગચ્છના સ્થવિર પાસે તે અભાવે સ્વગચ્છની ગણાવચ્છેદક પાસે આલોચના લેવી અને સ્વગચ્છમા એ પાચનો અભાવ હોય તો સામ્ભોગિક ગચ્છમાં (એટલે સરખી સમાચારીવાળા અન્ય ગચ્છમા) એ પાંચે ગીતાર્થો પાસે અનુક્રમે આલોયણ લેવી. તે સામ્ભોગિક ગચ્છમા પણ પાંચેના અભાવે અસામ્ભોગિક ગચ્છના (ભિન્ન સમાચારીવાળા અન્ય ગચ્છના) આચાર્યાદિ અનુક્રમે પાચ ગીતાર્થો પાસે આલોચના ગ્રહણ કરવી. તે અસામ્ભોગિક ગચ્છમાં પણ પાચેનો અભાવ હોય તો ગીતાર્થ પાર્શ્વસ્થ પાસે આલોચના લેવી ગીતાર્થ પાર્શ્વસ્થનો પણ અભાવ હોય તો ગીતાર્થ સારૂપિક પાસે આલોચના લેવી ગીતાર્થ સારૂપિકના અભાવે ગીતાર્થ પશ્ચાત્કૃત પાસે આલોચના લેવી અહિ શ્વેત ઉજ્વલ વસ્ત્રધારી મુંડન કરેલ મસ્તકવાળો અને કાછડી નહિ નાખનારો તથા રજોહરણ રહિત અબ્રહ્મચારી અને સ્રી રહિત તથા ભીક્ષાથી આજીવિકા કરનાર સારૂપિક કહેવાય. અને શીખા સહિત (ચોટલીવાળો) તથા સ્રીવાળો હોય તે સિદ્ધપુત્ર કહેવાય, અને ચારિત્રનો તથા સાધુ વેષનો પણ જેણે ત્યાગ કર્યો હોય તેવો ગૃહસ્થ પશ્ચાત્કૃત કહેવાય. પાર્શ્વસ્થાદિકને પણ ગુરૂની પેઠે વંદનાદિ ક્રિયા કરવી કારણ કે વિનય એજ ધર્મનું મૂળ છે જો પાર્શ્વસ્થાદિ પોતે પોતાને હીનગુણવાળો માની આલોચક મુનિને વંદનાદિક કરવાની ના કહે તો આસન ઉપર બેસાડી પ્રણામમાત્ર કરીને આલોચના લેવી તથા પશ્ચાત્કૃતને તો અલ્પકાળ માટે સાધુપણું આરોપી (ઉચરાવી) અને સાધુનો વેષ પહેરાવીને આલોચના લેવી

શીખાવાળા (ચોટલી સહિત) અને ભાર્યા સહિત એવા સિદ્ધ
પુત્રની પાસે આલોયણા ગ્રહણ કરે, પરન્તુ તેને સામાયિક
આપીને (અલ્પકાળ માટે સાધુ પણ સ્થાપીને) તેની આગળ
આરાધના કરે ॥ તે સિદ્ધપુત્રના પણ અભાવે પ્રાચીન
વનમા રહેલા યક્ષાયતન (શાસનદેવના મન્દિર)મા યક્ષ—

તથા પાર્શ્વસ્થાદિના અભાવે રાજગૃહી નગરીમાં ગુણશિન આદિ
વનને વિષે જ્યાં અરિહત ભગવતે તથા ગણધરોએ ઘણીવાર અનેક
જીવોને પ્રાયશ્ચિત્ત આપ્યાં છે તે પ્રાયશ્ચિત્ત જે શાસનદેવ દેવીએ સાંભળ્યાં છે
ત્યાં તે શાસનદેવ દેવીને અઠ્ઠમ તપની આરાધનાથી પ્રત્યક્ષ કરીને આલો
ચના લેવી. કદાચિત તે દેવ દેવી ચવી ગયેલ હશે અને બીજો દેવ
દેવી ઉત્પન્ન થઈ હો તો પણ તે મહાવિદેહમાં જઈ પ્રાયશ્ચિત પૂછીને
પણ આપશે. તે દેવદેવીના પણ અભાવે શ્રી અરિહત પ્રતિમાની આગળ
આલોચના કરી પોતે પોતાની મેળે પ્રાયશ્ચિત્ત ગ્રહણ કરે શ્રી અરિ
હતની પ્રતિમાના પણ અભાવે પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશા સન્મુખ બેસી
અરિહત તથા સિદ્ધની સમક્ષ પણ આલોચના કરવી પરતુ આલોચન
કર્યા વિના ન રહેવું એ ઉપર પાર્શ્વસ્થાદિ બે. કહ્યા તે સર્વે ગીતાર્થ
હોય તોજ તેઓની પાસે આલોચના લેવી પરતુ શુદ્ધ સુવિહિત સવિગ્ન
મુનિ પણ અગીતાર્થ હોય તો તેની પાસે આલોચના ન લેવી. એ
પ્રમાણે આલોચના લેવાનાં સ્થાન આ પ્રમાણે છે—

૧	સ્વગચ્છ ગીતાર્થ	આચાર્ય	૭	"	ઉપાધ્યા
૨	'	ઉપાધ્યાય	૮		પ્રવર્તક
૩	"	પ્રવર્તક	૯	' "	સ્થવિર
૪		સ્થવિર	૧૦	'	ગણી
૫.	'	ગણી	૧૧	અસાંભોગિક '	આચા
૬	સાંભોગિક	આચાર્ય	૧૨	'	ઉપાધ્ય

શાસનદેવ પાસે આલોયણા ગ્રહણ કરે, કે જે વનમા પૂર્વે તીર્થંકર ભગવંત-ગણધર-અને અતિશયવાળા આચાર્યો વર્ષાકાળ રહ્યા હોય (અને ઘણા જીવોને આલોચના આપતા સાંભળી યાદ હોય ।। આલોચના કરનાર પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશાની સન્મુખ રહ્યો છતો અથવા ઇશાન વિદિશિ સન્મુખ રહ્યો છતો, ગીતાર્થની આગળ રહી પોતાના સર્વ શલ્યો-પાપોને વિનયમા તત્પર રહી પ્રગટ કરીને કહી ।। મુહપત્તિ પડિલેહીને, તથા કૃતિ-કર્મ (દ્વાદશાવર્તવંદન) અને દેવવંદન કરીને વાસક્ષેપ પ્રક્ષેપવા પૂર્વક સર્વ અતિચારો કહેવા ।। જો શલ્ય રહિત ગુણ વડે (અત્યંત સરળ હૃદય વડે) આલોચના લેવામા વ્યાપ્ત થયેલો-અથવા આલોચના લઇ જાણનારો જીવ હોય તો સર્વ ભવના ઉત્પન્ન કરેલા પાપનો નાશ કરે છે, અને જો શલ્યસહિત (કપટ રાખીને) આલોચના કરે તો ઉલટો નવા પાપને ઉપાર્જન કરે છે ।। પુણ્યને પાયઇ (પાતયતિ-પાડે) એટલે સોસઇ-શોષે તે પાવ કહેવાય અથવા જીવરૂપી વસ્ત્રને પાસઇ (પાશયતિ) એટલે ગુંડેઇ-કર્મરૂપી રજવડે મલિન કરે તે પાપ કહેવાય એ પ્રમાણે નિર્યુક્તિ પદો વડે પાપ શબ્દનો અર્થ જાણવો ।। આ એટલે લોકાલોકની મર્યાદા

૧૩	" પ્રવર્તક	૧૮	પશ્ચાત્કૃત
૧૪	" સ્થવિર	૧૯	શાસનદેવ
૧૫	ગણી	૨૦	અરિહંત પ્રતિમા
૧૬	ગીતાર્થ પાર્શ્વસ્થ	૨	પૂર્વ-ઉત્તર દીશા
૧૭	સારૂપિક		

અને લોય એટલે લોચણ – લોચન તેની આસમતાત્ જે જેવુ હોય તેવુ બરોબર નીતિ પ્રમાણે પ્રગટ કરવુ એટલે મપાદન – પ્રગટ કરવુ તે આલોયણા એ પ્રમાણે આલોયણ શબ્દની નિયુક્તિ છે ।। તે કાલ્ણુધી અગી તાથ ચારિત્રની શુદ્ધિ જાણતો નથી અને જો ન્યૂન અથવા અધિક આલોચના આપે તો પોતાને અને આલોચકને પણ સસારમા પાડે છે ।। શલ્ય સહિત એવો જીવ જો દેવના ૧૦૦ વર્ષો સુધી પણ ઉગ્ર કષ્ટ કરે, ઘોર અને પરાક્રમવાળો તપ આચરે તો પણ તે જીવનુ તે સર્વ નિષ્ફળ જાણવુ ।। ૧૧–૨૦ ।।

જેમ અતિ કુશળ વૈદ્ય પણ પોતાનો વ્યાધિ બીજા વૈદ્યને કહે છે, તેમ જાણુતા એવા મુનિ પણ (એટલે ગીતાર્થ પણ) બીજા ગીતાર્થ ગુરૂ પાસે પોતાના શલ્યનો ઉદ્ધાર કરે (આ લોચના ગ્રહણ કરે) ।। જ્યારથી વ્રત ગ્રહણ કર્યું ત્યારથી અખડ ચારિત્રવાળો એવા જે ગીતાર્થ હોય તેની પાસે સમ્યક્ત્વ અને વ્રત ગ્રહણ કરવુ, તેમજ અતિચારોની વિશુદ્ધિ પણ તેવા ગીતાર્થ પાસે કરવી ।। આલોચનાના પરિણામવાળો જીવ સમ્યક પ્રકારે (આલોચના લેવાને) ગુરૂ પાસે જતે હોય, અને જો વચ્ચે કાળધર્મ પામે તો પણ આરાધક કહ્યો છે ।। લજ્જાવડે ગારવ વડે અથવા બહુશ્રુતપણાના મદ વડે જે જીવ કોઇએક પણ દુશ્ચરિત્ર ગુરૂને ન કહે (અર્થાત્ છુપુ રાખે) તો તેને નિશ્ચયે આરાધક કહ્યો નથી ।। જેમ બાળક બોલતો છતો કાર્ય અકાર્યને સરળપણે કહી દે છે, તેમ માયા અને મદ રહિત એવો મુનિ પણ તે બાળકની પેઠે સર્વ પાપની આલોચના કરે (અર્થાત્ સર્વ પાપો ગુરૂ પાસે

પ્રગટ કરે) ॥ શલ્યોદ્ધારના ફળને ([illegible]
દર્શાવનાર તે તે સૂત્ર વચનો વ [illegible]
કરીને) સમ્યક પ્રકારે આલોચન [illegible]
રહિત અને પ્રતિસમય વધતા [illegible]
અપકૃત્યની આલોચના (વ્યવહા[illegible])[1] [illegible]
તે અકાર્ય પુન ન કરે ॥ [illegible]
(હલવાપણું), આહ્લાદ-આનંદ [illegible]
(આપણને આલોચના લેતા [illegible]
લઈ પાપથી નિવૃત્ત થાય), [illegible]
ચારની વિશુદ્ધિ, પાપ પ્રગટ [illegible]
રિતા આજ્ઞાપાલન અને નિ[illegible]
ગુણ આલોચના અંગીકાર [illegible]
રેલુ એવુ ભાવશલ્ય (અર્થાત [illegible]
કરે છે, તેવો અનર્થ શસ્ત્ર, [illegible]
વૈતાલ-રાક્ષસ, દુષ્પ્રયુક્ત [illegible]
અને પ્રમાદથી ક્રોધ પામેલો [illegible]
જે કારણથી અનુદ્ધરેલ [illegible]
ઘણા અનર્થોનું મૂળ છે, [illegible]
અને અનંત સંસારની [illegible] ૨૬-૩૦

૧-૨ પ્રાયશ્ચિત્ત [illegible]
કરેલા અપકૃત્યને પુન ન કર[illegible]
૩ અહિં બીજા [illegible]
છે જેથી ઉત્તમ [illegible]
(અનુષ્ઠાનશૈલ્ય-ઇત્યાદિ [illegible]

જેમ રાજાના અને વણિકના પુત્રે[1] નહિં ઉદ્ધરેલુ અલ્પ પણ ભાવશલ્ય કટુક ફળવાળુ થયુ તો ઘણા પાપોની આલોચના ન કરે તેની વાતજ શી ? ।। આલોચના સમ્યક્ પ્રકારે ગ્રહણ કરવાનુ લિંગ-લક્ષણ સિદ્ધાન્તનો અર્થ જાણનાર મહા મુનિઓએ આ પ્રમાણે કહ્યુ છે કે-ગુરૂપદિષ્ટ યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત કરવું, અને તે દોષો પુન ન કરવા ।। પક્ષ સબધિ (-પાક્ષિક) અને ચાતુર્માસિક આલોચના તો અવશ્ય આપવી, અને અભિગ્રહોને ગ્રહણ કરવા અને અભિગ્રહ ગ્રહણ કર્યે છતે (અભિગ્રહ સમ્યક્ રીતે પાળવા તે) પથ્ય (આત્માને હિતકારી છે એમ) નિવેદન કરવુ (અર્થાત તે અભિગ્રહોના સબધમા હિતકારી માર્ગ હોય તે દર્શાવવો ।। નિષ્ઠાપિત થયેલ (-ક્ષય પામેલ) પાપકર્મવાળા એવા અનત ગુરૂ પાસે સમ્યક પ્રકારની આલોચના કરીને નિરાબાધ જીવો શાશ્વતસુખ પામ્યા છે **कृतव्रतकर्म** અને **अकृतव्रतकर्म** એમ બે પ્રકારની આલોચના છે, તે પુન દરેક **श्रद्धाथी** અને **शक्तिथी** એમ બે બે પ્રકારની છે ।। પુન **ज्ञात** અને **अज्ञात** એમ બે પ્રકારની આલોચના છે, તે પુન દરેક ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ અને જઘન્ય એમ ત્રણ ત્રણ પ્રકારની છે પુન આલોચના ચાર પ્રકારની છે (તે આ પ્રમાણે-)**आकुट्टि-प्रमाद-दर्प**-અને **कल्प** એ ભેદ વડે ચાર પ્રકારની આલોચના છે તે પણ **उत्सर्ग** અને **अपवाद** વડે બે બે પ્રકારની છે, પુન તે ચાર પ્રકારની છે (તે આ પ્રમાણે-) ।। **द्रव्य-क्षेत्र-काळ** અને **भावथी** એ

ચાર પ્રકારની આલોચના છે, એ આલોચનાના ભેદ પુરૂષને આશ્રયિ જાણુવા, (એ ભેદોનુ સ્વરૂપ) જાણીને ભાવ શુદ્ધિ વડે પ્રાયશ્ચિત કરાવવુ ॥ ત્રણ કરણ (કરવુ કરાવવુ અનુ મોદવુ) અને ત્રણ યોગ વડે સ્વતંત્ર અને પરતંત્રના હેતુઓ જાણીને કલ્પ ભાષાવડે (બૃહત્કલ્પાદિ ભાષ્યના છેદ ગ્રંથોને અનુસારે) પાચ વ્યવહાર (આગમ વ્યવહારાદિ) પૂર્વક યથા ક્રમ પ્રમાણે જેવા પ્રકારનુ જે ભગવતનુ શાસન વર્તતુ હોય (તે પ્રકારે) મૂળગુણુ અને ઉત્તર-ગુણુની શુદ્ધિ વડે સર્વથી અને દેશથી થતી ચઉભગીના ગમન-જ્ઞાન પૂર્વક (આલોચના આપવામા) સદાકાળ પ્રવૃત્તિ કરવી ॥ જેવા પ્રકારનુ જે તીર્થ વર્તતુ હોય તેવીરીતે મૂળગુણુ અને ઉત્તરગુણુની શુદ્ધિને માટે સર્વથી અને દેશથી ચૌભગીના જાણુવા વડે હમેશા પ્રવતવુ ॥ ૩૧-૪૦ ॥

પ્રાણિવધ-મૃષાવાદ-અદત્તાદાન-અબ્રહ્મ-પરિગ્રહ-અને રાત્રિભોજન એ ૬ વ્રતના સબધમા દરેકની ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ અને જઘન્ય ભેદે દ્રવ્યાદિ (દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ) ચાર પ્રકારની અવિરતિ ગણુતા (દરેક વ્રતની) બાર બાર અવિ રતિ થવાથી ૬ વ્રતોની ૭૨ અવિરતિ થાય છે એ પ્રમાણે સર્વ વિરતિમા ૬ પ્રકારના મૂળ ગુણુને વિષે ચાર પ્રકારની (દ્રવ્યાદિ ભેદે) પ્રતિસેવના જાણુવી (અતિચારો જાણુવા)॥ પુન દેશવિરતિમા સાત પ્રકારના ઉત્તરગુણુને વિષે (દિગ્ પરિમાણુાદિ ૭ વ્રતોમા) એ પૂર્વોક્ત બાર બાર ભેદ ગણુત ૮૪ અવિરતિ ભેદ થાય છે પુન મુનિની ચારિત્ર

આશય ગુણ વડે (આલોચકની અ તવૃત્તિના ગુણવડે પ્રતિ-સેવનાનુ સ્વરૂપ) જાણવું ॥ ત્યા ૫ વ્યવહાર (આગમવ્ય વહારાદિ) જાણીને યથાયોગ્ય પ્રાયશ્ચિત આપવું, તે પણ પુરૂષને ચતુષ્કર્ણ (ચતુષ્કર્ણપરિષદ[1]) પૂર્વક અને સ્રીને (ષટ્કર્ણપરિષદ[2]) પૂર્વક પ્રાયાશ્ચિત આપવું ॥ (પુન સાધ્વીને આલોચના આપનારી પ્રવર્તિની સાધ્વી અથવા આલોચના ગ્રહણ કરનારી સાધ્વી) તે પણ નિશ્ચયે જીનેન્દ્ર શાસનની અતિ ભક્ત એવી પ્રવર્તિની હોય અથવા પ્રવર્તિની તુલ્ય ગુણવાળી એવી સાધ્વી હોય, પુન. તે ગુરૂના પક્ષ વાળી અને ગુણ વૃદ્ધિ કરનારી હોવી જોઇએ (પુન જો આલોચના લેનારી શ્રાવિકા હોય તો તે પણ) દક્ષ અને

૧-૨ સાધુ ગુરૂ પાસે એકાન્તમા પ્રાયશ્ચિત લેવા જાય તે વખતે ગુરૂના બે કર્ણ અને આલોચકના બે કર્ણ હોવાથી અને ત્રીજો કોઇ તે આલોચનાને નહિ સાંભળતો હોવાથી એ **ચતુષ્કર્ણપરિષદ્** કહેવાય છે તથા વૃદ્ધ ગુરૂ પાસે સાધ્વી પ્રાયશ્ચિત લેવા જાય ત્યારે પણ એકલી જઇ શકે નહિ પરન્તુ સાથે બીજી સાધ્વીને રાખીને પ્રાયશ્ચિત લેવા જાય તેથી ગુરૂના બે કર્ણ અને બે સાધ્વીના ૪ કર્ણ હોવાથી **ષટ્કર્ણપરિષદ્** કહેવાય. એ પ્રમાણે સાધુની આલોચના પરિષદ્ ચતુષ્કર્ણ હોય છે અને સાધ્વીની આલોચના પરિષદ્ ષટ્કર્ણ હોય એ બે ભેદ ગાથામાં કહ્યા છે તે ઉપરાન્ત સાધ્વીની પણ ચતુ કર્ણપરિષદ્ અને સાધુસાધ્વીની મળીને અષ્ટકર્ણપરિષદ્ પણ કહી છે કેમકે સાધ્વી પોતાની ગુરૂણી પાસે પ્રાયશ્ચિત ગ્રહણ કરે ત્યારે સાધ્વીની ચતુષ્કર્ણ પરિષદ્ હોય અને તરૂણ ગીતાર્થ પાસે પ્રાયશ્ચિત લેવા જાય ત્યારે બીજા એક મુનિને સાથે રાખવાનો વ્યવહાર હોવાથી બે મુનિ અને બે સાધ્વીની **અષ્ટકર્ણપરિષદ્** થાય છે

અનુચ્છ-ઉદાર આશય-ચિત્તવાળી એવી સ્ત્રી હોવી જોઇએ ॥ (હવે જો આલોચના આપનાર ગીતાર્થ ગુરૂ હોય તો તે) અપરિશ્રાવી[1]-ધીર-દ્રઢ મ ઘયણવાળા-નિરાશ્રવ[2]-હિતચિંતક સિદ્ધાન્તના સૂત્ર અને અર્થ બન્ને જાણનાર અને વૃદ્ધ (શ્રુત વૃદ્ધ-પર્યાયવૃદ્ધ) એવા ગીતાર્થ ગુરૂ (આલોચના આપનાર) હોય છે ॥ (પુન તે આલોચના લેનાર) વિધિપૂર્વક કર્યું છે અત્યંત આલોચન[3]-જ્ઞાનરૂપી જેણે એવો, તથા વિશુદ્ધિના ૮[4] ગુણવાળો, ક્ષમાવંત, દાન્ત, શાન્ત, અનાશંસી[5], અને ગ્રહણકુશલ[6] હોય ॥ ૪૧-૪૭ ॥

॥ ૧૦ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્ત ॥

આલોચના-પ્રતિક્રમણ-મિશ્ર-વિવેક-કાયો[illegible]

---

૧ આલોચકે કહેલા અપકૃત્યો બીજા કોઇને [illegible] ગંભીર હૃદયવાળો તે અપરિશ્રાવી.

૨ આશ્રવ એટલે પાપબંધ રહિત.

૩ આલોચના વિધિને જાણવાથી [illegible] નેત્રવાળો.

૪ લહુયાલ્હાઇજણણ ઇત્યાદિ [illegible] આઠ વિશુદ્ધિ.

૫ કંઇપણ ફળની અપેક્ષા રહિત ([illegible] આલોચના [illegible] ગુરૂ પ્રસન્ન થશે ઇત્યાદિ આશંસા રહિત).

૬ આલોચના આપનાર ગુરૂએ [illegible] વિવિધ [illegible] રૂપ પ્રાયશ્ચિત આપ્યાં હોય તે સર્વ પ્રાયશ્ચિત [illegible] કરવામાં યા રાખવામાં અથવા તે [illegible]

છેદ–મૂળ–અનવસ્થા–અને પારાંચિત એ ૧૦ પ્રકારના પ્રાય શ્ચિત્ત છે ॥ કાર્ય પ્રસગે (પોતાના નિવાસથી) ૧૦૦ હાથથી આગળ દૂર જતા જે ગુરૂ પાસે આલોચવુ તે आलोचना પ્રાયશ્ચિત્ત સમિતિ ગુપ્તિ વિગેરેમા કઈ દોષ લાગ્યો હોય તેનો મિચ્છામિદુક્કડ દેવો તે प्रतिक्रमण प्रायश्चित्त ॥ શબ્દાદિ વિષયોમા રાગદ્વેષ થતા ગુરૂ પાસે કહીને ગુરૂ સમક્ષ મિચ્છા મિદુક્કડ દેવું તે मिश्रप्रायश्चित्त ॥ અનેષણીય કાર્યમા એટલે અનેષણીય અશનાદિ ગ્રહણ કર્યે તે અશનાદિકનો ત્યાગ કરવો (પરઠવી દેવા) તે विवेक प्रायश्चित्त તથા દુસ્વપ્ન વિગેરે દેખવાથી ઈત્યાદિ કાર્યોમા કાયોત્સર્ગ કરવો પડે તે कायोत्सर्ग प्रायश्चित्त ॥ પૃથ્વ્યાદિકની આરભમા જે નીવી વિગેરે તપ વિશેષ પડે તે तप प्रायश्चित्त તથા તપવડે દુર્દમ (તપ પ્રાયશ્ચિત્ત વડે દુર્દમ–દુજય એટલે ટળી ન શકે તેવા અતિચારવાળા) મુનિને જે દીક્ષાપર્યાયનો (અમુક ભાગ) વિચ્છે૦ કરાય (ઘટાડાય) તે छेद प्रायश्चित्त ॥ પ્રાણાતિપાત વિગેરે (મૂળગુણ) નો વિઘાત થતા જે પુન વ્રતારોપણ કરવુ તે मूल प्रायश्चित्त પ્રાણિઓને હસ્તાદિવડે (નિરપેક્ષ પણે હસ્ત મુષ્ટિ આદિ વડે) ઘા કરવાથી અતિ દુષ્ટચિત્ત વાળા જીવને નવમુ अनवस्थाप्रायश्चित्त પ્રાપ્ત થાય છે ॥ સયતિ ગમન વડે અથવા રાજા વિગેરેની સ્ત્રીના ગમનવડે पाराचित प्रायश्चित्त પ્રાપ્ત થાય છે, એ પ્રાયશ્ચિત્ત આચાર્યને હોય છે, અને તેમને છૂપા વેષે ૧૨ વર્ષ સુધી (ગચ્છ બહાર) રહેવુ પડે છે॥ પરતુ અધ્યાપકોને (ઉપાધ્યાયને) જઘન્યથી ૬ માસ સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧ વર્ષ સુધીનુ નવમુ પ્રાય

શ્ચિત દશમા પ્રાયશ્ચિત્તની આપત્તિમા હોય છે ॥૪૮-૫૫॥

જ્યા સુધી ચતુર્દશપૂર્વી અને પ્રથમ સઘયણી હોય છે ત્યા સુધી દશ પ્રાયશ્ચિત્તોની અનુસર્જના (અનુસરણ) હોય છે, ત્યાર બાદ યાવત્ ચારિત્રી દુપ્પસહસૂરિ સુધી મૂળ પ્રાયશ્ચિત્તનો અન્ત (હોવાથી ૯ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે) ॥ પુલાક મુનિઓને પ્હેલા ૬ પ્રાયશ્ચિત હોય, બકુશ[1], પ્રતિસેવી[2], કુશીલ એવા સ્થવિરકલ્પી મુનિઓને ૧૦ પ્રાયશ્ચિત્ત, તથા જીનકલ્પી અને યથાલન્દને[3] આઠ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ॥ નિર્ગ્રંથ[4] મુનિઓને આલોચના અને વિવેક એ બે પ્રાયશ્ચિત્ત છે, અને સ્નાતક[5] મુનિને કેવળ એક વિવેક પ્રાયશ્ચિત્તજ હોય છે ॥ સ્થવિર કલ્પી સામાયિક ચારિત્રીઓને દશે પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે, અને જીન કલ્પમા ૮ પ્રાયશ્ચિત્ત છે, કારણ કે છેદ અને મૂલ એ બે પ્રાય૦ નથી ॥ છેદોપસ્થાન ચારિત્રમા પ્હેલા ૬ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય, પરિહાર વિશુદ્ધિવાળા સ્થવિર કલ્પી મુનિને ૮ પ્રાયશ્ચિત્ત, જીનકલ્પને ૬[6] પ્રાય

---

૧ યાવદુત્તરગુણપ્રતિસેવનાતાવદ્બકુશ (જ્યાં સુધી ઉત્તર ગુણ પ્રતિસેવી ત્યાં સુધી બકુશ.)

૨. યાવન્મૂલગુણપ્રતિસેવનાતાવદ્પ્રતિસેવક (જ્યા સુધી મૂળ ગુણ પ્રતિ સેવી ત્યાં સુધી પ્રતિસેવક)

૩ પાંચ સાધુના ગણનો પાંચ દિવસનો અમુક પ્રકારનો ચારિત્ર કલ્પ વિશેષ તે યથાલન્દ.

૪ શ્રેણિગત મુનિ. ૫. સર્વજ્ઞ અકષાયી-વીતરાગ.

૬ પ્રથમ ૮ પ્રાયશ્ચિત કહ્યાં છે અને અહિં ૬ પ્રાયશ્ચિત તે બહુ શ્રુતગમ્ય.

શ્ચિત્ત અને સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્રીને આલોચના અને વિવેક એ બે પ્રાયશ્ચિત્ત છે ॥ ઈત્યાદિ પ્રાયશ્ચિત્ત તપના ભેદ જાણીને જે પ્રાયશ્ચિત્ત આપે તે યથાર્થ આપે અને જો યથાર્થ પ્રાયશ્ચિત્ત ન અંગીકાર કરે તો તેની આલોચના સમ્યક્ આલોચના ન કહેવાય ॥ હંમેશા સંકલ્પાદિકને (સંકલ્પાદિ અતિચારને) વર્જતો એવો જે મુનિ સાલંબન[1] પ્રતિ સેવા વાળો હોય તે મુનિને આ આલોચના પદ પ્રવૃત્તિથી ન આપવુ । તીર્થંકર આદિ પદોની (૧૦ પદોની) અત્યાશાતનામા (અતિ આશાતના કરવામા) તત્પર એવા જીવને યદિ સંયમમા ઉદ્યુક્ત હોય તો પણ સર્વાગ્ર (૧૦મુ) પ્રાયશ્ચિત્ત આપવુ । અતિશયવાળા આચાર્યની તથા તીર્થંકર ભગવતની તથા મહર્ધિક (લબ્ધિઓરૂપી મહા ઋદ્ધિવાળા) ગણધર ભગવતની ઘણીવાર આશાતના કરનારો જીવ ઘણો અનંત સંસારી થાય એમ કહ્યુ છે ॥ વળી છતી શક્તિએ અનાદરપણે અથવા કોઈ રીતે કોઈ પ્રકારે પ્રવચન–શાસનના કાર્યમા તત્પર ન થાય તો તેને પણ પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ૫૫–૬૫ ॥

॥ ૫ વ્યવહારનુ સ્વરૂપ ॥

આગમવ્યવહાર–શ્રુતવ્યવહાર–આજ્ઞાવ્યવહાર ધારણવ્યવહાર–અને જીતવ્યવહાર એ પાચ પ્રકારનો વ્યવહાર છે । તેમા કેવળજ્ઞાની મનઃપર્યવજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની ચૌદપૂર્વી દશપૂર્વી અને નવપૂર્વી મુનિઓમા આગમવ્યવહાર છે । આલોચના પૂછયે આલોચના કહેનારો જીવ પોતાનુ પાપ

---

[1] કારણ પડયે અપવાદ સેવનાર હોય (તેને પ્રાયશ્ચિત્ત નથી)

કહે (પણ પોતાની મેળે ન કહે) તેમજ જાણતો છતો પણ પણ પાપ ગોપવે તો તેને પ્રાયશ્ચિત્ત ન આપવુ અને કહેવુ કે બીજે સ્થાને જઇ પાપની શુદ્ધિ કરો ॥ જે આલોચકને પોતાના દોષો પ્રમાદથી નહિ પણ સ્વભાવથી જ (સહેજે) યાદ ન આવતા હોય તો તે દોષો ને ગુરૂ પ્રત્યક્ષ કહે (સભારી આપે), પણ જો આલોચક માયાવી હોય તો તેને દોષ ન સભારી આપે ॥ આચાર પ્રકલ્પક[1] સિવાયનુ જે શ્રુતજ્ઞાન તે શ્રુત[2] કહેવાય (અને તે શ્રુત વડે જે પ્રાયશ્ચિત્ત અપાય તે શ્રુતવ્યવહાર, તથા દેશાન્તરમા રહેલા આચાર્યને[3] પ્રાયશ્ચિત સબધિ ગુપ્ત પદો લખી મોકલવા તે આજ્ઞાવ્યવહાર ॥ પ્રથમ ગીતાર્થોએ જે જે પ્રાયશ્ચિત બીજા જીવોને આપ્યુ હોય તે તે પ્રાયશ્ચિત અવધારીને (યાદ રાખીને) જે પ્રાયશ્ચિત આપે તે ધારણાવ્યવહાર છે કારણ કે ધૃતિ એ પદના અર્થ પ્રત્યે વિચારતા એ વ્યવહાર ધારણા રૂપ છે ॥ દ્રવ્યાદિકનો (દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવનો) વિચાર કરીને તથા સઘયણ

---

૧ આચારાંગ સૂત્રના લોકવિજય આદિ ૨૫ અધ્યયનો તે આચાર અને નિશિથ સબધિ ૩ અધ્યયનો C૨ઘાતિકાદિ તે પ્રકલ્પ કહેવાય જેથી ૨૮ અધ્યયનોવાળુ સપૂર્ણ આચારાંગસૂત્ર આચારપ્રકલ્પ કહેવાય.

૨ એ આચાર પ્રકલ્પ તથા યાદ પૂર્વ દશ પૂર્વ અને નવપૂર્વ જો કે સર્વ શ્રુતરૂપ છે તો પણ સિદ્ધાન્તમાં એ અતિવિશિષ્ટ હોવાથી આગમ વ્યપદેશથી કહ્યા છે માટે તે અનુસારે જે વ્યવહાર તે આગમ વ્યવહાર છે (છ અર્થો શ્રુતવ્યવહારમાં છે)

૩ કારણકે ગીતાર્થ બીજા ગીતાર્થ પાસે આલોચના એમ ૨૧ મી ગાથામાં કહ્યુ છે

વિગેરેની હાનિ પામીને (વિચારીને) જે પ્રાયશ્ચિત (શ્રુતમા કહેલ પ્રાયશ્ચિત્તથી ન્યૂનાધિક) અપાય તે જિતવ્યવહાર કહેવાય અથવા જે ગચ્છમા જે રૂઢી (પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત અપાય તે પણ જીતવ્યવહાર કહેવાય ॥ એ વ્યવહારોમા એ વિશેષ છે કે-આગમવ્યવહારીઓ જે સ્થાને જે વખતે જેને પ્રાયશ્ચિત આપે તેના અભિપ્રાય વિશેષને ઉદ્દેશીને વિશુદ્ધિ પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત આપે છે (કારણ કે આગમ વ્યવહારીઓ આલોચકના આશયને યથાર્થ રીતે સ્પષ્ટ જાણે છે) ॥ અને શ્રુતધરો-શ્રુતવ્યવહારીઓ આલોચકના લક્ષણોથી (આલોચકનો અભિપ્રાય જાણી) પ્રાયશ્ચિતવ્યવહારના અને આચારવાળા જે કલ્પગ્રથો તેમા જોઈને હમેશા જે જીવને જેવી શુદ્ધિ થાય તેવુ પ્રાયશ્ચિત્ત આપે ॥ (તથા આજ્ઞા વ્યવહારીઓ-) ગીતાર્થોએ દર્શાવેલ પૂર્વે જે સકલિત કરેલી (સકેત પદોથી સ્થાપેલી ગૂઢ પ્રદેશાર્થવાળા શાસ્ત્રમા પ્રતિબદ્ધ કરેલી એવી જે વિશુદ્ધિ (અર્થાત્ ગૂઢાર્થપદવાળા પ્રાયશ્ચિત્ત) યથાયોગ્ય આપવી (તે આજ્ઞા વ્યવહારી પ્રાયશ્ચિત્તો છે) ॥ જેમ વ્યવહાર પદમા (વ્યવહાર સૂત્રમા) જન્મકૃત્ય (સૂવાવડ) કરવાથી અને નાળ છેદવાથી જે અષ્ટમ તપ વિગેરેનુ પ્રાયશ્ચિત બાધ્યુ છે (નિયત કર્યું છે), તેજ વિશુદ્ધિ (તેજ પ્રાયશ્ચિત) સર્વત્ર ઉચિત વિશેષતા જાણી આપવુ (તે આજ્ઞા વ્યવહાર) ॥ ૬૬-૭૫ ॥

એ રીતે (એટલે જન્મકૃત્યના અષ્ટમાદિકની રીતે) સામાન્યથી પણ આપેલુ પ્રાયશ્ચિત તે આજ્ઞાવ્યવહાર છે તથા ગીતાર્થે આપેલુ પ્રાયશ્ચિત્ત જાણીને જે બાધેલુ (યાદ-

રાખેલુ હોય અથવા લખી લીધુ) હોય જેથી સરખા અથવા અસરખા દ્રવ્યાદિ પ્રાયશ્ચિત્તમા પણ (એટલે કઈક ન્યૂનાધિક આલોચનામા પણ) તેજ પ્રાયશ્ચિત્ત આગળ કરીને આલોચકને જે તે લેખિતમાત્ર પ્રાયશ્ચિત અપાય છે તે ધારણા વ્યવહાર છે ॥ જે વ્યવહાર ઘણા ગીતાર્થોએ આચર્યો હોય તે જીત વ્યવહાર નહેવાય, તે વ્યવહાર દેશાદિક સર્વ વ્યવહાર આગળ કરીને (દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવને મુખ્ય ગણીને શાસ્ત્રમા કહેલ વ્યવહારથી ન્યૂનાધિક વા બીજી રીતે) તે પ્રાયશ્ચિત અપાય છે ॥ ૭૯–૭૮ ॥

॥ આલોચના ભેદનુ સ્વરૂપ ॥

(આલોચનાના વિષયમા પ્રથમ) વિરતિ બે પ્રકારની છે– ૧ દેશવિરતિ, ૨ સર્વવિરતિ એ બન્ને વિરતિ ચ્રયિભેદવાળી જ હોય છે (અર્થાત્ સમ્ય ્ત્વ યુક્તજ હોય), કારણ કે બીજી વિરતિ (એટલે સમ્યક્ત્વ રહિત વિરતિ) તો અવિરતિરૂપ અને સ સારના અનુબ ધ વાળી છે ॥ (વળી એટલુ જ નહિ પરન્તુ) જે સિદ્ધાન્તમા સમ્યક્ત્વમૂળવાળી ઉત્કૃષ્ટા લોચના લઘુપદવાળી છે, અને મિથ્યાત્વ મૂળ એવી જે લઘુ આલોચના પણ ઉત્કૃષ્ટપદવાળી[1] છે ॥ તથા (ઉત્કૃષ્ટ જઘન્ય

---

[1] કહેવાનુ તાત્પર્ય એ છે કે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવે મોટા અપરાધ કર્યા છતા પણ તેને લઘુપદવાળો (ચતુર્ગુરુ ષટ્ વધુ ઇત્યાદિ) પ્રાયશ્ચિત્ત અપાય છે અને મિથ્યાદૃષ્ટિએ નાનો અપરાધ કર્યા છતાં પણ (ચતુર્ગુરૂ ષડ્ગુરુ ઇત્યાદિ) ગુરુપદવાળુ પ્રાયશ્ચિત અપાય છે

અને મધ્યમ) એ ત્રણે પ્રકારની આલોચના પુન (ઉત્કૃષ્ટ જઘન્ય અને મધ્યમ પદ વડે) નવ પ્રકારની છે (તે આ પ્રમાણે-જેમ એક ઉત્કૃષ્ટ પદના જોડવાથી) ઉત્કૃષ્ટોત્કૃષ્ટ, ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટજઘન્ય એ પ્રમાણે એકેક આલોચના ઉત્કૃષ્ટાદિ ત્રણે પદો યુક્ત કરવાથી નવ પ્રકારની આલોચના થાય છે ॥ દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર પ્રત્યે તથા તપ અને વીર્ય એ પાચે આચારમા છતી શક્તિએ અતિચાર લગાડયા હોય તો તે સર્વ વિવેકથી જાણીને બહુશ્રુને પ્રાયશ્ચિત આપવુ ॥ ૭૯—૮૨ ॥

इति श्री सबोध प्रकरणनो
[तत्त्व प्रकाशकापरनाम]
गुजराती अनुवाद समाप्त

કથન જાણવુ, કારણકે મિથ્યાત્વ પરિણતિવાળો નાનો અપરાધ પણ અતિસક્લિષ્ટ અને સમ્યક્ત્વ પરિણતિવાળો મોટા અપરાધ પણ અ૫ સક્લિષ્ટ હોઇ શકે)

पूजा पंचाशक

શ્રી મહાવીર પ્રભુને પ્રણામ કરીને જિનપૂજાનો વિધિ અર્થ ગભીર છતા ગુરૂ ઉપદેશ અનુસારે સક્ષેપથી કહીશ (એ શાસ્ત્રકારની પ્રતિજ્ઞા છે) વિસ્તારથી તો પૂર્વના આચાર્યોએ તે અન્યત્ર પ્રદર્શિત કરેલ જ છે॥ આ લોક સબધી પણ ખેતીવાડી પ્રમુખ સઘળી ક્રિયા વિધિપૂર્વક કરવામા આવતી ફળદાયી નીવડે છે, તો પછી ઉભયલોકમા હીતકારી જિનપૂજા જો વિધિપૂર્વક કરવામા આવે તો તે ઈષ્ટ ફળદાયી થાયજ તેમા નવાઈ શી ? ॥ આગળ કહેવામા આવતા વિધિ મુજબ યોગ્ય સમયે પવિત્ર ધર્મ પ્રધાન પુષ્પાદિક સામગ્રી વડે ઉત્તમ સ્તુતિ તેમજ સ્તોત્ર વિશિષ્ટ જિનપૂજા (શ્રદ્ધાવત શ્રાવકોએ) કરવી જોઈએ॥ "પ્રથમ પૂજા સમય આશ્રી શાસ્ત્રકાર કહે છે" જેમ ખેતીવાડી વર્ષારૂતુ વિગેરે ટાકણે કરવામા આવતી બહુ ફળદાયી નીવડે છે, તેમજ જિન પૂજાદિક સઘળી ક્રિયા પોતપોતાના સમયે મધાતીજ સુખદાયી થાય છે॥ તે પૂજાકાળ સામાન્ય રીતે તો પ્રભાત, મધ્યાહ્ન અને સાયકાળ રૂપ ત્રિસધ્યા સમય જાણવો અથવા રાજ્ય સેવા, વ્યાપારાદિક આજીવિકાના સાધનમા વિરોધ ન આવે તે અને તેટલો કાળ પણ પૂજાકાળ જાણવો॥ ખરી રીતે

શુભ–સુખ વૃદ્ધિ ગવેષતા બુદ્ધિમાન જીવે જેમ કલ્યાણ
પરંપરા વૃદ્ધિ પામે તેમ આદર કરવો જોઈએ તેથી રાજ
સેવકાદિકે પણ સ્વકાર્યમા વિરોધ ન આવે તેમ જિનપૂજામા
પ્રમાદ રહિત યત્ન કરવો ॥ આજીવિકાનો વિઘાત થાય તો
ગૃહસ્થની સર્વ ક્રિયાઓ સીદાઈ જાય, તેથી ગૃહસ્થને આ
જીવિકાની અપેક્ષા રાખવી પડે, પરંતુ જેને તેવી દરકારજ
(સ્પૃહાજ) નથી તેને તો સંપૂર્ણ સાધુધર્મજ સ્વીકારવો
યુક્ત છે ॥ તે માટે એ આજીવિકાહેતુક ક્રિયામા વિરોધ ન
આવે તેમ પૂજામા આભિગ્રહિક કાળ પણ માન્ય રાખેલો છે
એટલે ચૈત્યવંદન કર્યા વગર મારે ભોજન કરવું નહિ કે
શયન કરવુ નહિ એવો નિયમ લેવો તે યુક્ત છે કેમકે
તેથી જિનપૂજા કરવાનો અધ્યવસાય બન્યો રહે છે ॥ "હવે
પવિત્રતા રાખવા શાસ્ત્રકાર કહે છે" તેમા દ્રવ્યથી અને
ભાવથી બન્ને રીતે પવિત્ર બની પ્રભુ પૂજા કરવી દ્રવ્યથી
દેશસ્નાન કે સર્વસ્નાન વડે દેહશુદ્ધિ કરી, શુદ્ધ–ધોએલા
ધવલ વસ્ત્ર પોતર અને ઉત્તરાસંગ ધારીને અને ભાવથી તો
અવસ્થા ઉચિત નિર્દોષ (ન્યાય યુક્ત વૃત્તિથી યુકત બનીને)
ન્યાયજ સકળ કર્મમળ ટાળવા સમર્થ નીરતુલ્ય હોવાથી તે
ભાવથી શૌચ જાણવો ॥ દ્રવ્યસ્નાનાદિ પણ જયણાયુકત
કરતા આરંભગ્રસ્ત ગૃહસ્થને નિયમ ગુણકારી જ થાય છે
કેમકે તે 'કૂપખનન' દૃષ્ટાંત નિશ્ચે શુભ ભાવ ઉત્પાદક બને
છે જેમ કુવો ખણતા શ્રમ, તૃષા અને કાદવથી લેપાવાવડે
કષ્ટ પેદા થાય છે, પરંતુ જળ નીકળતા ઉક્ત સર્વ દોષો
નષ્ટ થઈ જાય છે અને સ્વપરને ઉપકારક બને છે તેમ પ્રભુ

છે ” શ્રેષ્ઠ સુગંધી ધુપવડે, સર્વ ઔષધીઓ વડે, જાતજાતના જળાદિક વડે, (આદિ શબ્દથી દુધ ઘૃત અને ઈક્ષુરસ વિગેરે સમજવા) સુગંધી ચંદનાદિકના વિલેપન વડે, શ્રેષ્ઠ સુગંધી પુષ્પોની માળાઓવડે, બળિ (ઉપહાર) વડે તેમજ દીપક વડે ।। સર્ષવ, દધિ અને અક્ષત તથા ગોરોચંદન પ્રમુખ મળી શકે તેવા અને તેટલા (માંગલિક પદાર્થો) વડે, તેમજ વિવિધ સુવર્ણ, મુક્તાફળ અને રત્નાદિકની માળાઓ વડે જિનપૂજા કરવી ।। આવા ઉત્કૃષ્ટ સાધન (દ્રવ્યો) વડે ઘણું કરીને ભાવ (અધ્યવસાય) પણ શ્રેષ્ઠ સંપજે છે વળી આવા વિદ્યમાન સારા દ્રવ્યોનો શ્રી જિનપૂજાથી બીજો કોઇ વધારે સારો ઉપયોગ જણાતો નથી માટે શ્રેષ્ઠ પુષ્પાદિક સામગ્રીવડે જિનપૂજા કરવી યુકત છે કહ્યું છે કે ‘ દેહ પુત્ર અને કલત્ર (સ્ત્રી) પ્રમુખ સંસારની વૃદ્ધિ માટે થાય છે, અને વીતરાગ પ્રભુની પૂજા-ભક્તિ ભવ્યજનોને સંસારના ઉચ્છેદને અર્થે થાય છે ’ આજ બાબતને ભાવતા છતા શાસ્ત્રકાર કહે છે ।। આ લોકસંબંધી અને પરલોક સંબંધી કાર્યોમાં પરલોક સંબંધી કાર્ય સાધન વધારે ઉત્તમ છે ‘ તેની ઉપેક્ષા કરવાથી બહુજ અનર્થ સંભવે છે જિન-પૂજા એ (અતિ ઉત્તમ) પરલોક સંબંધી કાર્ય છે તેથી પૂર્વોક્ત ઉત્તમ સામગ્રીનો ઉપયોગ કરવા જિનપૂજા જેવું બીજું ઉત્તમ સ્થાનક નથી ’ તે પારલૌકિક કાર્ય શુભ ભાવ વડે સાધી શકાય તેવું છે ‘ માટે એવો શુભ ભાવ તત્કાર્યાર્થી જને આદરવો ’ અને તેવો ભાવ પ્રભુપૂજા અર્થે પ્રવર પુષ્પાદિક સત્સામગ્રીવડે સિદ્ધ થઇ શકે છે ।। એટલા માટે

પોતપોતાની વિભૂતિ પ્રમાણે બુદ્ધિરૂપ [illegible] જિનેશ્વર
ભગવાન ઉપરના હૃદયના [illegible]
દિક સામગ્રી વડે શ્રી જિનપૂજા [illegible] જિનેશ્વર
ભગવાન નિષ્કારણ પરોપ[illegible]
પૂજિત છે, સ્વહિતકામી જનોને [illegible] જિનપદ
પ્રાપ્તિ કરવા માટે પુષ્ટ [illegible] ભક્તિથી
પૂજવા યોગ્ય છે॥ "હવે વિધિ[illegible]
કહે છે " આ પૂર્વે વર્ણવેલ '[illegible]'
વિધિ જિનપૂજામાં સામાન્ય [illegible]
તો પુષ્પમાળાદિક જે જે પ્રભુ[illegible] તે તે
સર્વ જેમ શોભાયમાન [illegible] ભાવ
શુદ્ધિથી કરવું શ્રી જિન [illegible] ઉક્ત
રાખવું તે બતાવે છે ॥ [illegible] બાંધી (આઠ
પટ મુખકોશ બાંધી) [illegible] અનુનાધિ
થતી હોય તો તે [illegible] આરોપણાદિક
સર્વ કાર્ય યત્નથી કરવા. [illegible]
ખણવાદિક ક્રિયાનો પણ [illegible] આદિ શબ્દથી નાક
છીકવાનો તથા વિષ્ટા [illegible] પણ ત્યાગ કરવાનું
સૂચવ્યું યત્નથી પૂજા [illegible] થાય છે તે દર્શાવી
દેખાડે છે ॥૧૧-૨૦॥

જે સેવકો પોતાના [illegible] પ્રત્યે પોતાની [illegible]
(Duty) આદરથી [illegible] સ્વામીને [illegible]
જણવાથી [illegible] ઇચ્છિત ફળને [illegible] પરંતુ જેઓ [illegible]

રીત વર્તી અનાદરથી સ્વકાય કરે છે તેમને ઈચ્છિત અર્થની સિદ્ધિ થતી નથી, પણ ક્લેશ માત્ર પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ત્રીભુવન ગુરૂ શ્રી જિનેશ્વર આશ્રી તો ઉપર કહેલી વાત વિશેષે લાગુ પડે છે એટલે જગદ્દગુરૂ શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની જે આદર પૂર્વક ભક્તિ કરે છે, તે અતિ ઉત્તમ ફળને પામે છે તેથી વિદ્વાન જનોએ જિનેશ્વરોની પૂજા પૂર્વોક્ત ન્યાયે મુખકોશ બાંધી અતિ આદર પૂર્વકજ કરવી જોઈ એ ॥ " બહુમાન પણ વિધિપૂર્વકજ પ્રવર્તનાર ભક્તજનોને પેદા થાય છે તે બતાવે છે ॥ એવી રીતે પ્રવર્તતા પરમપદ-મોક્ષ મેળવી આપનાર બહુમાન (હૃદયપ્રેમ) પણ નિશ્ચે પ્રગટે છે તેમજ અર્થગંભીર સ્તુતિ સ્તોત્ર સહિત ચૈત્યવંદન કરવાથી પણ પરમપદદાયક બહુમાન જાગે છે માટે તે પણ અવશ્ય કર્તવ્ય છે ॥ " સ્તુતિ અને સ્તોત્ર કેવા હોય ? તે જણાવે છે " એક શ્લોકમાનવાળી સ્તુતિ કહેવાય અને બહુ શ્લોક પ્રમાણ સ્તોત્ર કહેવાય અતુચ્છ-ગંભીર શબ્દાર્થવડે ગુંફિત અને આપ્ત (સર્વજ્ઞ-વીતરાગ) ના વિદ્યમાન ગુણોનું જ જેમાં ગાન કરેલુ હોય તેજ સ્તુતિ સ્તોત્ર સારભૂત પ્રધાન સમજવા ॥ તે સારભૂત સ્તુતિ સ્તોત્રના અર્થાવબોધથી જરૂર શુભ અધ્યવસાય જાગે છે અને તેનો અર્થાવબોધ જેને થયો ન હોય તેને પણ સ્તુતિ સ્તોત્ર શુભ ભાવરૂપ હોવાથી રત્નના દૃષ્ટાન્તે ગુણકારીજ થાય છે જેમ અજાણ્યુ પણ રત્ન તેના સુંદર સ્વભાવથીજ ગુણકારીજ થાય છે તેમ પૂર્વોક્ત વિશેષણ વિશિષ્ટ સ્તુતિ સ્તોત્ર તેના અર્થ-રહસ્યના અણજાણને પણ હિતકારીજ થાય છે માટે

તે સેવવા યોગ્યજ છે ।। રોગી જનોએ જેના ગુણ જાણ્યા નથી એવા રત્નો જેમ રોગીના જ્વર, શુલ પ્રમુખ રોગને શમાવે છે તેમ પૂર્વોકત સ્તુતિ સ્તોત્ર રૂપ ભાવરત્નો પણ કર્મ રોગને ટાળે છે ।। તેટલા માટે પ્રભુ પૂજા કર્યા પછી સ્તુતિ સ્તોત્રાદિક પાઠ પૂર્વક, અસ્ખલિતાદિ ગુણ યુકત, આગમ અનુસારે અને ચઢતે પરિણામે ચૈત્યવદન અવશ્ય કરવુ જોઈએ ।। આવી રીતે પ્રથમ પ્રદર્શિત પૂજાપૂર્વક કરવામા આવતુ ચૈત્યવદન કર્મ-વિષને દૂર કરવા પરમ મંત્ર તુલ્ય છે એમ સર્વજ્ઞ (અથવા શાસ્ત્રજ્ઞ) કહે છે તેમજ ચૈત્યવદન સમયે મુદ્રા વિધાન (યોગમુદ્રા નમુથ્થુણ કહેતી વખતે, મુકતાસુકિત મુદ્રા જયવીયરાય, જાવતિ ચેઇયાઇ અને જાવત કેવિસાહૂ કહેતી વખતે, તથા જિનમુદ્રા કાઉસ્સગ્ગ કરતી વખતે) કરવુ જોઈએ, તેમજ જિનો અને જિનકલ્પિકોએ આચરેલ અડોલ કાયોત્સર્ગ કરવો જોઇએ ।।

"ચૈત્યવદન સમાપ્ત થતા જે કરવુ જોઈએ તે શાસ્ત્રકાર કહે છે"

આ ચૈત્યવદનની સમાપ્તિ વખતે શુભ-મગળકારી પ્રણિધાન એટલે પ્રાથનાગર્ભિત એકાગ્રતા કરવી જોઈએ ઉકત પ્રાર્થના 'જય વીયરાય' ના પાઠવડે કહેવાય છે તેનાથી સદ્ધર્મ વ્યાપારોમા પ્રવૃત્તિ, મોક્ષમાર્ગમા પ્રવૃત્તિ કરતા નડતા વિઘ્નોનો જય (વિઘ્ન વિનાશ), વિઘ્ન વિનાશથી ધર્મકાર્યની સિદ્ધિ તેમજ સ્વપર ધર્મકાર્યોનુ સ્થિરીકરણ એ ફળો પ્રકટે છે એટલા માટે તત્ત્વાર્થી જનોએ 'પ્રણિધાન' અવશ્ય કરવુ ।। આ 'પ્રણિધાન' કરવાથી 'નિયાણુ' થશેજ નહિ કુશળ પ્રવૃત્તિ હેતુકહોવાથી 'પ્રણિધાન' તો 'આસગ-

બોધિલાભ ઈત્યાદિક પ્રાર્થના તુલ્ય છે એટલે બોધિ પ્રાર્થના જેમ નિયાણારૂપ નથી તેમ આ 'પ્રણિધાન' પણ શુભ અધ્ય વસાયના કારણ રૂપ હોવાથી નિયાણા રૂપ નથી તેથી જ તેની પ્રવૃત્તિ છે નહિ તો ચૈત્યવંદનના અંતે તે ભણાય જ નહિ ॥ ૨૧-૩૦ ॥

એવી રીતે 'પ્રણિધાન' ચોગે ઈષ્ટફળની સિદ્ધિ સંપજે છે નહિ તો પ્રણિધાન શુન્ય અનુષ્ઠાન નિશ્ચે દ્રવ્ય અનુષ્ઠાન જ કહેવાય છે તેટલા માટે યોગ્ય ભૂમિકા વિશેષે આ 'પ્રણિધાન' નું કહેવું અવિરૂદ્ધ-ઉચિત જ છે ॥ "હવે તેનો વિધિ કહે છે" સંવિગ્ન એટલે મોક્ષાર્થી અથવા ભવભીત જને સાવધાન થઈ તીવ્ર શ્રદ્ધા વડે એ (માનસિક વિધિ કહ્યો, હવે કાયિક કહે છે) મસ્તક ઉપર બે હાથની અંજળી સ્થાપીને આ પ્રણિધાન આદર પૂર્વક કરવું ॥ "તેનો પાઠ ક્રમ બતાવે છે" હે વીતરાગ! (ઉપલક્ષણથી હે વીતદ્વેષ! અને હે વીતમોહ!) આપ જયવંતા વર્તો હે જગદ્ગુરૂ! હે ભગવાન્! આપના પ્રભાવથી મને પ્રાપ્ત થાઓ! ભવમાં નિર્વેદ (સંસાર ઉપરથી વૈરાગ્ય), માર્ગાનુસારીપણું (મોક્ષમાર્ગમાં પ્રયાણ) અને ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ (જેથી ચિત્ત સ્વસ્થ થાય અને ધર્મમાં સુખે પ્રવૃત્તિ થાય એવી જોગવાઈ મળો! તેમજ લોકવિરૂદ્ધ કાર્યનો ત્યાગ, માતા પિતા ધર્માચાર્યાદિ ગુરૂજનોની પૂજા-ભક્તિ, પરોપકાર, શુભ ગુરૂ મહારાજનો સંયોગ, અને તેમની આજ્ઞાનું અખંડ પાલન જીવિત પર્યંત મુજને હે ભગવન્ આપના પસાયે

(સહાય) હો ! ॥ " આ પ્રણિધાન ઉચિત ભૂમિકા (અવસ્થા) પર્યન્ત કરવુ ઘટે છે એમ શાસ્ત્રકાર બતાવે છે " આ પ્રાર્થના -પ્રણિધાન, તે તે પ્રાર્થવાયોગ્ય ભવનિર્વેદાદિકના અભાવે કરવાનુ છે (કેમકે અપ્રાપ્ત વસ્તુનીજ પ્રાર્થના કરાય છે) અથવા અહી મતાન્તર કહે છે કે તે પ્રાર્થવા યોગ્ય ભવ-નિર્વેદનુ જે અનન્તર (શીઘ્ર ભાવી) ફળ અપ્રમત્તાદિક ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિરૂપ અને પરમ્પર (અનુક્રમે થનાર) ફળ મોક્ષરૂપ તેના અભાવે કરવુ ઉચિત છે સ્પષ્ટાર્થ એવો છે કે જ્યા સુધી ભવ વૈરાગ્યાદિક પ્રાપ્ત થયા ન હોય અથવા વૈરાગ્યાદિકના ફળરૂપ અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનાદિક પ્રાપ્ત ન થાય ત્યા સુધી કુશળ અનુષ્ઠાન રૂપ પ્રણિધાન અવશ્ય કરવુ ઉચિત જ છે એટલે અપ્રમત્ત (સપ્તમ ગુણસ્થાનવર્તી) મુનિરાજોથી આગળના જે પ્રમત્ત સયમી (છટ્ઠા ગુણસ્થાનવાસી) મુનિ રાજો છે ત્યા સુધી તેમને સર્વને તો આ પ્રણિધાન કરવુ ઉચિતજ છે પરન્તુ ત્યાર પછીના જે અપ્રમત્ત સયમી વિગેરે છે તેમને તે કરવુ ઉચિત નથી, કેમકે તેઓ નીરાગી-નિ સ્પૃહી હોવાથી કશી પ્રાથના કરતાજ નથી યત " मोक्ष मवे च सर्वत्र नि स्पृहो मुनिसत्तम " પૂર્વે કહ્યુ કે પ્રણિ ધાન નિયાણારૂપ નથી તે બાબતનુ સાધક પ્રમાણ દર્શાવતા કહે છે " આ जय वीयराय રૂપ જે મોક્ષાગો (નિવૃત્તિના કારણો) ની પ્રાથના અથવા મોક્ષાગ રૂપ પ્રાર્થના તે પ્રણિ ધાન કરવા યોગ્ય પ્રમત્ત ગુણસ્થાન પર્યંતના જીવોને સૂત્ર-સિદ્ધાતની અનુમતિ હોવાથી નિયાણારૂપ નથી જેમ બોધિ લાભની પ્રાર્થના શાસ્ત્ર અનુમત હોવાથી પ્રમાણ છે તેમ આ મોક્ષાગ પ્રાર્થના (પ્રણિધાન) પણ શાસ્ત્રાનુમત હોવાથી નિયાણા

બોધિલાભ ઈત્યાદિક પ્રાર્થના તુલ્ય છે એટલે બોધિ પ્રાર્થના જેમ નિયાણારૂપ નથી તેમ આ 'પ્રણિધાન' પણ શુભ અધ્યવસાયના કારણ રૂપ હોવાથી નિયાણા રૂપ નથી તેથી જ તેની પ્રવૃત્તિ છે નહિ તો ચૈત્યવંદનના અંતે તે ભણાય જ નહિ ॥ ૨૧-૩૦ ॥

એવી રીતે ' પ્રણિધાન ' યોગે ઈષ્ટફળની સિદ્ધિ સંપજે છે નહિ તો પ્રણિધાન શુન્ય અનુષ્ઠાન નિશ્ચે દ્રવ્ય અનુષ્ઠાન જ કહેવાય છે તેટલા માટે યોગ્ય ભૂમિકા વિશેષે આ ' પ્રણિધાન ' નું કહેવું અવિરૂદ્ધ-ઉચિત જ છે ॥ " હવે તેનો વિધિ કહે છે " સંવિગ્ન એટલે મોક્ષાર્થી અથવા ભવભીત જને સાવધાન થઈ તીવ્ર શ્રદ્ધા વડે એ (માનસિક વિધિ કહ્યો, હવે કાયિક કહે છે) મસ્તક ઉપર બે હાથની અંજળી સ્થાપીને આ પ્રણિધાન આદર પૂર્વક કરવું ॥ " તેનો પાઠ ક્રમ બતાવે છે " હે વીતરાગ ! (ઉપલક્ષણથી હે વીતદ્વેષ ! અને હે વીતમોહ !) આપ જયવંતા વર્તો હે જગદ્‌ગુરૂ ! હે ભગવાન્ ! આપના પ્રભાવથી મને પ્રાપ્ત થાઓ ! ભવમાં નિર્વેદ (સંસાર ઉપરથી વૈરાગ્ય), માર્ગાનુસારીપણું (મોક્ષમાર્ગમાં પ્રયાણ) અને ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ (જેથી ચિત્ત સ્વસ્થ થાય અને ધર્મમાં સુખે પ્રવૃત્તિ થાય એવી જોગવાઈ મળો ! તેમજ લોકવિરૂદ્ધ કાર્યનો ત્યાગ, માતા પિતા ધર્માચાર્યાદિ ગુરૂજનોની પૂજા-ભક્તિ, પરોપકાર, શુભ ગુરૂ મહારાજનો સંયોગ, અને તેમની આજ્ઞાનું અખંડ પાલન જીવિત પર્યંત મુજને હે ભગવન્ આપના પસાયે

(સહાય) હો ! ॥ " આ પ્રણિધાન ઉચિત ભૂમિકા (અવસ્થા) પર્યંત કરવુ ઘટે છે એમ શાસ્ત્રકાર બતાવે છે " આ પ્રાર્થના -પ્રણિધાન, તે તે પ્રાર્થવાયોગ્ય ભવનિર્વેદાદિકના અભાવે કરવાનુ છે (કેમકે અપ્રાપ્ત વસ્તુનીજ પ્રાર્થના કરાય છે) અથવા અહીં મતાતર કહે છે કે તે પ્રાર્થવા યોગ્ય ભવ-નિર્વેદનુ જે અનતર (શીઘ્ર ભાવી) ફળ અપ્રમત્તાદિક ગુણસ્થાનકની શ્રેણિરૂપ અને પરપર (અનુક્રમે થનાર) ફળ મોક્ષરૂપ તેના અભાવે કરવુ ઉચિત છે સ્પષ્ટાર્થ એવો છે છે કે જ્યા સુધી ભવ વૈરાગ્યાદિક પ્રાપ્ત થયા ન હોય અથવા વૈરાગ્યાદિકના ફળરૂપ અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનાદિક પ્રાપ્ત ન થાય ત્યા સુધી કુશળ અનુષ્ઠાન રૂપ પ્રણિધાન અવશ્ય કરવુ ઉચિત જ છે એટલે અપ્રમત્ત (સપ્તમ ગુણસ્થાનવર્તી) મુનિરાજથી આગળના જે પ્રમત્ત સયમી (છઠ્ઠા ગુણસ્થાનવાસી) મુનિરાજો છે ત્યા સુધી તેમને સર્વને તો આ પ્રણિધાન કરવુ ઉચિતજ છે પરતુ ત્યાર પછીના જે અપ્રમત્ત સયમી વિગેરે છે તેમને તે કરવુ ઉચિત નથી, કેમકે તેઓ નીરાગી-નિ-સ્પૃહી હોવાથી કશી પ્રાર્થના કરતાજ નથી યત- " मोक्षे भवे च सर्वत्र निःस्पृहो मुनिसत्तमः " " પૂર્વે કહ્યુ કે પ્રણિધાન નિયાણારૂપ નથી તે બાબતનુ સાધક પ્રમાણ દર્શાવતા કહે છે " આ जय वीयराय ' રૂપ જે મોક્ષાર્થ (નિર્વૃત્તિના કારણો) ની પ્રાર્થના અથવા મોક્ષાર્થરૂપ પ્રાર્થના ને પ્રણિધાન કરવા યોગ્ય પ્રમત્ત ગુણસ્થાન પર્યંતના જીવોને સૂત્ર-સિદ્ધાતની અનુમતિ હોવાથી નિયાણારૂપ નથી જેમ બોધિલાભની પ્રાર્થના શાસ્ત્ર અનુમત હોવાથી પ્રમાણ છે તેમ આ મોક્ષાર્થ પ્રાર્થના (પ્રણિધાન) પણ શાસ્ત્રાનુમત હોવાથી નિર્દોષ

રૂપ નથી પણ પ્રમાણ છે અપ્રમત્તાદિ ગુણસ્થાનવર્તીને માટે તે તે ઉચિત નથી, એમ પૂર્વે પ્રદર્શિત કરેલુ જ છે, તેથી પ્રમત્ત ગુણસ્થાન પર્યંતજ તે પ્રાર્થના-પ્રણિધાન કરવુ ઉચિત છે ॥ એવી રીતે મોક્ષાગ પ્રાર્થના નિયાણરૂપ નથી, તો દશાશ્રુતસ્કધ, ધ્યાનશતક પ્રમુખ શાસ્ત્રોમા ' આ ધર્મથી હુ તીર્થંકર થાઉં ' એવી રીતે પ્રાર્થનાનો પ્રતિષેધ કેમ કરેલો છે ? ઉત્તર-તે તીર્થંકરત્વ પ્રાર્થના રાગ વ્યાપ્ત હોવાથી ભવ પ્રતિબદ્ધ છે, તેથી તત્પ્રાર્થન-પ્રતિષેધ યુક્ત છે ॥ નાગા સક્તપણે તો તે પ્રાર્થના દૂષિત છે, પરતુ રાગ રહિત કરેલી તેજ પ્રાર્થના અદૂષિત છે રાગ રહિતપણે (નીરાગી ભાવે) કરવામા આવતા જિનભક્તિ પ્રમુખ કુશલ અનુષ્ઠાન થકી અનેક ભવ્યજનોને હિતકારી અને અનુપમ આનદ સપાદક અપૂર્વ ચિન્તામણી સદૃશ (અચિન્ત્ય સુખદાયક) તીર્થંકરપણુ પ્રાપ્ત થાય છે ॥ તેથી સદ્ધર્મ દેશનાદિક તીર્થંકરની કરણી હિતકારી છે અને એવા પ્રકારના ઉત્તમ અધ્યવસાયવાળા આત્માને અપ્રતિઘાતી છે માટે સદ્ધર્મ દેશનાદિક ધર્મકરણીમા પ્રવૃત્તિ સ્વરૂપ તીર્થંકરત્વની પ્રાર્થના આર્થાપત્તિ ન્યાયથી દૂષણ રહિત છે ॥ આ સ્થળે પ્રણિધાન સબધી વધારે કથન કરવાથી સર્યુ એવી રીતે શસ્ત્ર નીતિ મુજબ નિર્દોષ જિનેશ્વર ભ ાવાનની પૂજા મનુષ્યભવ પ્રમુખ ઉત્તમ સામગ્રી પામીને અવશ્ય કરવી, ઉક્ત વિષયમા ભવ્ય જનોએ લગારે પ્રમાદ ન કરવો ॥ ૩૧-૪૦ ॥

જિન પૂજા કરતા પૃથ્વીકાય પ્રમુખ જીવ નિકાયની હિંસા થાય છે, ને હિ સાનો જિનેશ્વર ભગવાને નિષેધ કરેલો

છે તેમજ (તેમ છતા) તે પૂજા પૂજ્ય-જિનોને (કઇ) ઉપકારી નથી તો પછી એવી પૂજા નિર્દોષ-દોષ રહિત શી રીતે હોઈ શકે ? ॥ "ઉક્ત શંકાનુ સમાધાન કરે છે" જિન પૂજામા કથચિત્-કોઈ પ્રકારે જીવવધ થાય છે, તો પણ 'કૂપ ખનન' દૃષ્ટાંતથી ગૃહસ્થોને તે જિનપૂજા નિર્દોષ કહી છે જો બરાબર જયણા પૂર્વક પ્રભુ પૂજામા પ્રવૃત્તિ કરે તો તેમા સર્વથા પણ જીવ હિંસા ન લાગે કેવળ તેમા અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિથી અનુબંધ અહિંસાની જ પુષ્ટિ થાય સાધુ-નિગ્રથોની તો તે દ્રવ્યપૂજાનો નિષેધ નીરાગીને ઔષધની પેરે કહેલોજ છે ॥ "બીજુ સમાધાન આપે છે" ગૃહસ્થો અસદ્ આરભમા પ્રવૃત્ત થયા હોય છે એટલે જેમા જીવહિંસા થયા કરે એવા કર્ષક ખેતીવાડી પ્રમુખ ધધા કરતા હોય છે તેમને આ જિનપૂજા તે અસદ્ આરભથી નિવર્તાવવાવાળી થાય છે તે એવી રીતે કે જિનપૂજામા જ્યા સુધી ગૃહસ્થ પ્રવૃત્ત હોય ત્યા સુધી તેને અસદ્ આરભનો અસભવ અને શુભ ભાવનો સભવ હોવાથી પ્રભુ પૂજા તે પાપારભથી મુક્ત કરાવનારી થાય છે જ એમ કહેવાય છે તે બુદ્ધિશાળી જનોએ સારી રીતે આલોચવા-વિચારવા યોગ્ય છે ॥ "હવે જે કહ્યુ કે પૂજા પૂજ્યને કઈ ઉપકારી નથીજ તેનુ સમાધાન કરવા કહે છે ॥ જો કે કૃતકૃત્ય હોવાથી પૂજ્ય એવા જિનેશ્વરોને પૂજાથી ઉપકારનો અસભવ છતા પણ પૂજા કરનાર ભવ્ય જનોને તો પુણ્ય બધાદિ રૂપ ઉપગાર થાય જ છે જેમ મત્રાદિક સ્મરણને અને અગ્નિ પ્રમુખનુ સેવન કરનારને તે તે મત્ર અગ્નિ પ્રમુખ ઉપકારક નહિ છતા સેવકને તો ઉપગાર થાય જ

અહી પણ પૂજા વિષયે ભવ્ય પૂજકને ઉપકાર સમજવો ॥ " પૂજામા જીવ વધ થાય છે એમ માનતા છતા તે જીવ વધની બીકથી જે પ્રભુપૂજામા પ્રવૃત્તિ કરતા નથી તેમને ઠબકો આપવા માટે કહે છે, " ॥ જેઓ સ્વદેહાદિક નિમિત્તે પુત્ર પરિવારાદિકને અર્થે પણ જીવહિંસામા પ્રવૃત્તિ કરે છે તેમને જિનપૂજા અર્થે (દેખાતી) જીવ હિંસામા ન પ્રવર્તવુ-દેખાતી જીવહિંસાથી ડરી જિનપૂજા થકી દૂર રહેવુ એ મોહ મૂઢતા છે મોહ મૂઢતા વગર વિશુદ્ધિ ભાવને પેદા કરનારી અને બોધિલાભાદિક અનેક ગુણ સંપાદન કરી આપનારી, પરમાર્થથી જીવરક્ષાના નિમિત્તભૂત હોવાથી કેવળ દયાલક્ષણવાળી અને સ્વપરને મોક્ષરૂપ અમોઘ ફળ આપનારી જિનપૂજામા અપ્રવૃત્તિ-પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ થાય જ કેમ ? પાપ આરંભમા આસક્ત હોવાથી વિશિષ્ટ દયા વર્જિત ગૃહસ્થને પવિત્ર જિનપૂજાનો ત્યાગ કરવો એ કેવળ કલ્યાણ અનુષ્ઠાનથી અળગા રહી આત્માને જ ઠગવા જેવુ છે એટલા માટે મોક્ષ સુખને ઇચ્છનાર ગૃહસ્થ જનોએ સૂત્ર કથિત વિધિ અનુસારે પ્રમાદ રહિત શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા (અવશ્ય અહર્નિશ) કરવી જોઇએ ॥ જેમ (સ્વયભૂરમણાદિ) મહા સાગરમા પ્રક્ષિપ્ત એક પણ બિંદુ (અનેક બિંદુઓની વાત દૂર રહો !) અક્ષય થઇ રહે છે તેમ ગુણરત્નોના આધાર ભૂત હોવાથી સમુદ્ર સમાન શ્રી જિનેશ્વરોની કરેલી પૂજા ફળની અપેક્ષાએ અક્ષય થાય છે ॥ જિનેશ્વરોની પૂજાવડે ચિત્તસમાધાન (ઉત્તમ રૂપો ઉપર તેમજ ઉત્તમ ગુણધારક જિનો ઉપર બહુમાન ઉપજે છે, ઉત્તમ પ્રાણીઓમા પોતાની ગણના થાય છે, અને અનુક્રમે ઉત્તમ ધર્મ (પરમાત્મ સ્વરૂપ)

ની પ્રાપ્તિ થાય છે અથવા પૂજા-અર્ચાવડે જિન શાસનની પ્રભાવના થાય છે ॥ "પ્રભુ પૂજા તો મહા ફળદાયી છે જ પરન્તુ પૂજા કરવાનો ઉત્કટ ભાવ પણ (હું પરમાત્મા પ્રભુની પૂજા કરૂં એવું એકાગ્ર ચિ તન પણ) મહા ફળદાયી છે, તે વાત દૃષ્ટાતદ્વારા દર્શાવતા છતા શાસ્ત્રકાર કહે છે" ॥ જિનેન્દ્ર-આગમમા સ ભળાય છે કે એક દુ ખી સ્ત્રી સિંદુવાર જાતના પુષ્પોવડે હું જગદ્ ગુરૂ જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરૂં એવા એકાગ્ર ધ્યાનથી મરણ પામી સ્વર્ગલોકમા ઉપની મતલબ કે પ્રભુની પૂજા કર્યા વગર કેવળ પ્રભુને પૂજવા એકાગ્ર ભાવથી માર્ગમા જતા આયુષ્ય ક્ષીણ થવાથી તે મરણ પામી, સ્વર્ગમા ઉપની તો જેઓ અવિહડ ભાવથી પ્રતિદિન સ્વ વૈભવ અનુસારે સાર સામગ્રી મેળવી આદરપૂર્વક જગદ્ ગુરૂ શ્રી જિનેશ્વરની પૂજા-અર્ચા કરી અમદ આનદ મેળવે છે, તેમજ અનેક ભવ્ય જનોને આકર્ષી જિનશાસન રસિક કરે છે, તે ભાગ્યવતોનુ તો કહેવુ જ શુ ? "આ પૂજા પ્રકરણ સમાપ્ત કરતા શ્રીમાન્ હરીભદ્રસૂરિ કહે છે કે-" આ પૂજા અનુષ્ઠાન સમ્યગ્ જાણીને તેનો શાસ્ત્ર અનુસારે નિશ્ચય કરી બુદ્ધિવત મોક્ષાર્થી પુરૂષોએ ઉકત અનુષ્ઠાન કેવળ શાસ્ત્ર નીતિથીજ અહર્નિશ કરવુ પ્રથમ સમ્યગ્ જાણવુ કેમકે અસમ્યગ્ જ્ઞાન અજ્ઞાનરૂપ હોવાથી ઉપકારક થતુ નથી તત્ત્વની ગવેષણા કરી સાર તત્ત્વ આદરી લેવુ એજ બુદ્ધિ પામ્યાનુ ઉત્તમ ફળ છે જગદ્ગુરૂ જિનેશ્વર સમાન કોઇ દેવ નથી એમ મધ્યસ્થપણે નિર્ધારી મોક્ષાર્થી જનોએ એ દેવનીજ અહોનિશ ઉપાસના કરવી ઉચિત છે કેમકે તે મોક્ષપ્રાપ્તિનો અનન્ય ઉપાય છે ॥ ૪૧-૫૦ ॥

શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિ વિરચિત

जिन चैत्यवदन विधि

શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને ભાવથી નમસ્કાર કરી, ઉ
મધ્યમ, અને જઘન્યરૂપ ત્રણ ભેદે, મુદ્રા વિધાનવડે વિ
એવુ ચૈત્યવદનવિધિનુ સ્વરૂપ (સક્ષેપથી) કહીશ ॥
નમસ્કાર (સ્તુતિ) વડે જઘન્ય ચૈ૦ જાણવું "અરિહ
ચેઇયાણ" રૂપ દડક પછી એક સ્તુતિ કહેવા વડે અ
શક્રસ્તવ, અરિહત ચેઇયાણ, લોગસ્સ, પુક્ખરવર૦
સિદ્ધાણ૦ રૂપ પાચ દડકો અને પ્રસિદ્ધ ચાર થોઇઓ
મધ્યમ ચૈ૦ જાણવું અને ઉત્કૃષ્ટ ચૈ૦ પ્રસિદ્ધ પાચ દડકો
ત્રણ સ્તુતિયો તથા જયવીયરાયના પાઠથી થાય છે (ચતુ
સ્તુતિ અર્વાચિન જ છે) તેમજ બીજા આચાર્યો એમ
છે કે પાચ શક્રસ્તવના પાઠયુક્ત ચૈત્ય૦ સપૂર્ણ કહે

---

૧ આ પ્રકરણની બીજી ગાથાના અર્થમા ચતુર્થ સ્તુતિ
ચિનજ છે એમ લખેલુ છે તે ટીકાકારનો અભિપ્રાય વસ્તુત
તો પણ તેમણે પૂર્વ સમર્થ મહાજ્ઞાની પુરૂષોએ કરેલી ચતુર્થ
(થોઇ ની આચરણા માન્ય ગણેલી છે જેને લઇને શ્રીમાન્ હરિભદ્
એ પોતે પણ સસારદાવામા ચતુર્થ સ્તુતિ કરેલી છે એટલુજ
પરતુ બીજા પણ અનેક આચાર્યોએ પ્રમાણેજ અનુકરણ કરેલુ
વળી તે શ્રી હરિભદ્રસૂરિ પ્રમુખ સમર્થ આચાર્યોને આપણે તો
લેખીએ છીએ તેથી આપણી અપક્ષાએ તો તે પ્રાચીનજ છે
કે તે આચરણ અ પર ભવભીરૂતા વિનાના આચાર્યાદિકે કરેલ
માટે તે માનનીયજ છે

મતલબ કે પૌષધાદિકમા આજકાલ જે ચૈત્ય૦ પ્રચલિત છે તે ઉત્કૃષ્ટ, અને પ્રતિક્રમણ સમયે જે ચૈત્ય૦ વિધિ પ્રચલિત છે તે મધ્યમ ચૈત્ય૦ જાણવુ તે પણ 'પાચે અભિગમ' 'ત્રણ પ્રદક્ષિણા' તેમજ પૂજાદિ વિધાન સહિત કરવુ એવી રીતે ચૈત્યવદના ત્રણ પ્રકારે સમજવી (તે દરેકના પાછા ત્રણ ત્રણ ભેદ થઈ શકે છે ।। "અથવા પ્રકાર તરે તેના ત્રણ ભેદ બતાવે છે" અથવા સામાન્ય રીતે અપુનર્બધક વિગેરે યોગ્ય જીવોના પરિણામ વિશે। અથવા ગુણસ્થાનક વિશેષથી સર્વે જઘન્યાદિ પ્રકારવાળી ચૈત્યવદના ત્રણ પ્રકારે જાણવી એટલે અપુનર્બધકને જઘન્ય, અવિરત્ સમ્યગ્ દૃષ્ટિને મધ્યમ અને વિરતિવતને ઉત્કૃષ્ટ, અથવા અપુનર્બધક પ્રમુખ દરેકને પણ પરિણામ વિશેષથી, તે ત્રણે પ્રકારની ચ૦ જાણવી કેમકે અપુનર્બધક સિવાય બાકી બીજા સકૃત્ બધક પ્રમુખ મિથ્યા દૃષ્ટિ જનોને શાસ્ત્રમા ચૈત્યવદનાની યોગ્યતા રહિત હોવાથી અધિકારી ગણ્યા નથી અપુનર્બધકાદિનેજ અધિકારી ગણ્યા છે તેથી તે અપુનર્બધકાદિકના અનુક્રમે શાસ્ત્રકાર સક્ષેપથી લક્ષણ જણાવતા છતા કહે છે ।। હિંસાદિક પાપ કર્મ જે ગાઢ સક્લિષ્ટ પરિણામથી કરે નહિ, ભયકર ભવ (સસાર) ને સારો જાણે નહિ અને માતા, પિતા, દેવ, ગુરુ પ્રમુખની સર્વત્ર ઉચિત મર્યાદા સાચવે, કયાય પણ અનુચિત આચરે નહિ તેવા લક્ષણવાળાને અપુનર્બધક જાણવો ।। ધર્મશાસ્ત્ર શ્રવણ કરવાથી (તીવ્ર) ઇચ્છા, ધર્મ સાધન કરવાનો (અત્યત) રાગ, તેમજ દેવ ગુરુની યથા સમાધિ ભક્તિ કરવાનો (આગ્રહપૂર્વક) નિયમ એ સમક્તિવતના લક્ષણ છે ।।

નુસારી, શ્રદ્ધાવાન્, સુખે સમજાવી શકાય એવો અનાગ્રહી, સ્વધર્મ કરણીમા સાવધાન, સદ્ગુણરાગી, શક્ય અનુષ્ઠાનમા આળસ વગરનો એવો ચારિત્રી–વિરતિવંત હોય ॥ આ ઉપર કહેલા અપુનર્બંધકાદિક ભાવ વંદના કરવાના પણ અધિકારી છે તે સિવાય બીજા મિથ્યાદષ્ટિ જનો તો દ્રવ્યવંદનાના પણ અધિકારી નથી કેમકે દ્રવ્યવંદના પણ ભાવવંદનાની યોગ્યતા છતે સંભવે છે તેથી બાકીનાને તો કેવળ અપ્રધાન દ્રવ્ય વંદના હોઇ શકે ॥ અપુનર્બંધક થકી બીજા સકૃત્ બંધકાદિક મિથ્યાદષ્ટિ જીવોને આ ભાવ વંદના સંબંધી યોગ્યતા પણ બહુલ સંસારીપણાથી હોવી ઘટતી નથી, તેથી તેમને ભાવ વંદના તો સંભવેજ નહી અને અપ્રધાન દ્રવ્ય વંદના તો અભવ્ય જીવોને પણ કહેલ છે તેથી તેવું દ્રવ્યવંદન સકૃત બંધકાદિકને પણ હોવું ઘટે એમ શાસ્ત્ર યુક્તિથી સમજી શકાય છે ॥ " દ્રવ્ય અને ભાવવંદનાના ચિન્હ શાસ્ત્રકાર જણાવે છે " ચૈત્યવંદના કરતા તેમા ઉપયોગ (લક્ષ) ન હોય, તેના અર્થ (પરમાર્થ)ની વિચારણા ન હોય, વંદન યોગ્ય અરિહંતાદિકના પ્રગટ ગુણ ઉપર બહુમાન ન હોય, 'મને આ અતિ અદ્ભૂત દર્શનનો અપૂર્વ લાભ થયો મને અપૂર્વ પ્રભુવંદનાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો' એવો પ્રમોદ પ્રાપ્ત ન થાય, તેમજ સંસારનો ત્રાસ ન લાગે તે દ્રવ્ય ચૈત્ય વંદનના ચિન્હ સમજવા, તેથી વિપરીત સઘળા સારા લક્ષણ ભાવચૈત્યવંદનાના સમજી લેવા " વળી બીજા લક્ષણથી દ્રવ્ય ભાવવંદના જણાવવાનો ભેદ કહે છે " યથા અવસર (ત્રિકાળ) ચૈત્યવંદન વિધિ સાચવતા, તદ્ગત ચિત્ત પ્રમુખ

યોગ વ્યાપારવડે અને ચૈત્યવદનાની વૃદ્ધિ તથા રોમાર
ભાવ ચૈત્ય૦ અને તેથી વિપરીત દ્રવ્ય ચૈત્ય૦ જાણવી ॥

"ઉક્ત લક્ષણોમા ભાવનુ પ્રધાનપણુ દર્શાવવ
છે" એક વાર ઉત્પન્ન થયેલો શુભ ભાવ પ્રાય
રૂડા ભાવને ઉત્પન કરે છે તેથી ચૈત્યવદનામા બીજા
કરતા એકાદ વાર ભાવવૃદ્ધિ થવી તે શ્રેષ્ઠ લક્ષણ જા
"તેજ વાત દ્રષ્ટાન્તથી સિદ્ધ કરી બતાવે છે" જેમ
રમા સચરેલુ અમૃત પરિણમ્યુ ન હોય તો પણ સુ
જ થાય છે, તેમ ભાવ ને મોક્ષના હેતુરૂપ અમૃત
અન્ય શાસ્ત્રકારોએ પણ દર્શાવેલ છે ॥ મ ત્રાદિક સાર
પણ કલ્યાણભાગી જનો યથા અવસર પ્રમાદ રહિત
કરે છે તો એથી અધિક ભાવ (પરમાર્થ) વાળી
વદનામા ભવ્ય જનોએ અધિક યત્ન કરવો જોઇએ
આથી મોક્ષ પર્યત મહા સુખની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે ॥
ચૈત્યવદનાથી મક્રમપણે મોક્ષરૂપ પરમ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થ
છે, તેથી મ ત્રાદિ વિધાન કરતા તે અધિક છે તેમ ફલન
અધિકતા અનુસાર તેમા યત્ન પણ અધિકજ કરવો જોઇએ ॥
પ્રાય ભાવવદના યોગ્ય વિધિમા ઉદ્યમ કરતા આ લોક
સબધિ પણ હાનિ સભવતી નથી અને કદાચ તથાત
નિકાચિત કર્મયોગે હાનિ જણાય તોપણ તેનો પરિણામની
વિશુદ્ધિથી છેદ થઇ જાય છે જ્યારે ઉત્તમ ભાવથી ક્ષણ
માત્રમા મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય છે તો પછી આ લોક સબધી
ક્ષણિક હાનિનો તો શીઘ્ર છે૦ થાય તેમાં કહેવુ જ શુ ॥

આ ભાવ ~ પ્રવૃત્તિ કરનારને ~

ઉપદ્રવથી અથવા માગ-ક્રિયા જેવુ અન્ય શાસ્ત્રકારોએ પ્રગ-
ટેલુ છે તે સમ્યગ્ રીતે વિચારી લેવુ એટલે એ સબધી
વધારે ઉલ્લેખ કરવાથી સર્યુ ॥ " હવે મુદ્રા સબધી શાસ્ત્ર
કારો જણાવે છે " પચાંગ પ્રણામ અને શક્રસ્તવ પ્રમુખ
સ્તવના યોગમુદ્રા વડે કરવામા આવે છે 'અને અરિહંત
ચેઈયાણ ઈત્યાદિ દડક પાઠવડે જિન બિબાદિકની સ્તવના
જિનમુદ્રા વડે કરાય છે આ મુદ્રા પણ આવી છે અને
યોગ મુદ્રા હાથ આગી છે, તે બન્નેનો ઉપયોગ ઉભા 'વદ
ણામા' થાય છે અને 'જય વીયરાય' 'જાવત કેવિમાં'
તેમજ જાવતિ ચેઈયાઈરૂપ 'પ્રણિધાનત્રિક' મુક્તાશુક્તિ
મુદ્રાવડે કરવામા આવે છે ॥ બે ઢીચણ, બે હાથ અને
પાચમુ ઉત્તમાગ-મસ્તક, એ પાચ અગો સમ્યગ્ પ્રકારથી
પૃથ્વી ઉપર લગાડતા તે વડે પચાગ પ્રણિપાત થયો જાણવો ॥
માહોમાહે દશ આગળીઓ આતરી, કમળના ડોડાના આકારે
બન્ને હાથો રાખી, પેટની ઉપર હાથની કોણીઓ સ્થાપી
રાખવાથી જોગ મુદ્રા થાય છે સમાધિમુદ્રા હોવાથી બને
હાથ જોડી રાખવા તેનુ નામ જોગમુદ્રા છે ॥ આગળના
ભાગમા ચાર આગુળ જેટલા પહોળા અને પાછળના ભાગમ
તેથી કઈક ઓછા પહોળા બે પગ રાખી કાયોત્સર્ગ કરવાથ
જિનમુદ્રા થાય છે વિઘ્ન-ઉપદ્રવને જીતવા સમર્થ હોવાથ
તે જિનમુદ્રા કહેવાય છે ॥ ૧૧-૨૦ ॥

માહોમાહે આગળીઓ આતરી ન હોય એવા બે હાથ
પોલા રાખી લલાટ (ભાલ) સ્થળે સ્થાપ્યા હોય (કે
સ્થાપ્યા હોય) તે મુક્તાશુક્તિ મુદ્રા સમજવી મુક્તાશુક્તિ

નામ મોતીની સીપનું છે તે સીપના આકારે કરવામા આવતી મુદ્રા તેનાજ નામે મુક્તાશુક્તિ કહેવાય છે ॥ ચૈત્યવદનામા આવતી મુદ્રાદિક ક્રિયા, પદ અને અક્ષરાદિ વર્ણને વિષે તથા તેના અર્થને વિષે અને સાક્ષાત જિનબિબને વિષે સર્વત્ર છિન્ન જ્વાળાની પેરે ઉપયોગનુ અનુસધાન હોવુ ઘટે છે જેમ દીપક પ્રમુખની પ્રભા એક ઘરમા છતી સામા ઘરમા પ્રકાશે છે, તેથી જો કે વચલા અતરમા જણાતી ન હોય, તો પણ તેનુ અનુસધાન હોવુ ઘટે છે તેવી રીતે ઉક્ત સર્વ ક્રિયાદિકમા પણ ઉપયોગનુ અનુસધાન હોઈ શકે છે કોઈ એક ક્રિયાદિકમા ઉપયોગ મુખ્યપણે વર્તતા અન્યત્ર અર્થાદિકમા પણ તે હોવો ઘટે છે મતલબ કે અભ્યાસ યોગે ઉપયોગ સર્વત્ર ફરી વળે છે ॥ છિન્નજ્વાળામા જ્વાળાનો ઉચ્છેદ હોય ત્યારે પણ અન્ય પરિણામને પામેલા એવા જ્વાળા-પરમાણુઓની સત્તા તો હોયજ છે, નહિ તો જ્વાળાની પ્રાપ્તિજ થાય નહિ તેમ જે અર્થાદિકમા પ્રગટ ઉપયોગ વર્તતો હોય તે સિવાય બીજા પણ વિષયોમા ચિત્તનો ઉપયોગ વ્યક્તપણે નહિ જણાતા છતા તે તેમા સામાન્યપણે વર્તે છે ॥ ક્ષાયોપશમિક ભાવે આત્માના સ્વભાવિક રૂડા પરિણામ વડે પરમ આદરથી કરવામા આવેલુ ચૈત્યવદનાદિક શુભ અનુષ્ઠાન કરતા કરતા તથાવિધ કર્મ દોષથી કદાચ તૂટી ગયુ હોય (તૂટી ન ગયુ હોય-કાયમ રહ્યુ હોય તેનુ તો કહેવુજ શુ ?) તો પણ ફરીને જે ભાવમા તે કરાયું હતુ તે ભાવની વૃદ્ધિ કરનારૂ થાય છે, માટે મોક્ષ હેતુરૂપ શુભ ભાવની વૃદ્ધિ કરનાર હોવાથી ઉક્ત વ

(અધિક) પ્રયત્ન કરવો ઘટે છે ॥ આ વાત પ્રાય શાસ્ત્રોક્ત
પ્રકારે ધર્મવાસિત બુદ્ધિવ ત જનોને અનુભવ સિદ્ધ હોય
તેથી તે લોકોત્તર બુદ્ધિવડે બુદ્ધિવ ત જનોએ સમ્યગ્ અવ
ધારવી જોઇએ ॥ " હવે પરિશુદ્ધ વ દનાનુ ચિન્હ બતાવે
છે" મોક્ષ સુખના અર્થી જનોને સમ્યગ્ જ્ઞાનાદિક જે મોક્ષના
કારણ છે તેને માટે જેમ જિજ્ઞાસા અવશ્યની છે તેમ
જિજ્ઞાસા પ્રમુખ આ શુદ્ધ વ દનાનુ ખાસ લિંગ છે કેમ
તેથી શુદ્ધ વ દનાનુ યથાર્થ સ્વરૂપ જાણીને સુખે સેવી શકાય
છે ॥ ઉદ્વેગાદિક દોષોને તજી ચિત્તને સ્વસ્થ રાખવું, તત્ત્વ
સ્વરૂપમા પ્રીતિ લગાવવી અને આન દકારી તત્ત્વ જિજ્ઞાસા
(જાણવાની અભિરૂચિ રાખવી) તે વિગેરે પ્રાય સમ્યગ્જ્ઞાન
દર્શનાદિક આત્મગુણનો અભ્યુદય થવામા કારણરૂપ થાય
છે, એમ પાત જલાદિક યોગશાસ્ત્રોમા સારી રીતે સિદ્ધ કરી
બતાવેલ છે ॥ "જિજ્ઞાસા રૂપ ચિન્હવાળી શુદ્ધ વ દના ક્યાં
પ્રાપ્ત થાય તે કહે છે" પ્રથમ કરણ–યથાપ્રવૃત્તિકરણ ઉપરાંત
વર્તતા એવા અપુનર્બંધક પ્રમુખ જનો, જેઓ કદાગ્રહરહિત
હોય છે, તેમને આ ઉપર જણાવેલી શુદ્ધ–નિર્દોષ વ દના
હોવી ઘટે છે પણ બીજા અયોગ્ય જનોને તે હોવી ઘટતી
નથી તે કરણ ત્રણ પ્રકારના પ્રગટપણે શાસ્ત્રમા કહ્યા છે
યથાપ્રવૃત્તિ કરણ પહેલુ (તે તો અનાદિ સ સારમા અભવ્ય
જીવોને પણ કઇ વખત પ્રાપ્ત થાય છે) બીજુ અપૂર્વકરણ
(અનાદિ સ સારમા પૂર્વે પ્રાપ્ત નહિ થયેલુ એવુ અપૂર્વ
હોવાથી) અને ત્રીજુ અનિવૃત્તિકરણ (જે મોક્ષરૂપી વૃક્ષના
સમાન સમ્યક્ત્વને પામ્યા વગર પાછુ ન વળે તે

તેમા બીજુ અને ત્રીજુ કેવળ ભવ્યજનોનેજ પ્રાપ્ત થાય છે, બીજા અભવ્યને તો કેવળ પ્રથમ યથાપ્રવૃત્તિકરણજ પ્રાપ્ત થાય છે પછીના બે કરણ પ્રાપ્ત થઈ શકતાજ નથી જીવના અધ્યવસાય વિશેષને શાસ્ત્રકાર કરણ કહે છે ॥ "ત્રણ કરણોનો વિભાગ-વિવેક બતાવે છે" નિબિડ રાગ-દ્વેષના પરિણામરૂપ ગ્રથિ પ્રદેશે પહોચતા સુધી પ્રથમ કરણ હોય છે ઉક્ત ગ્રથીને ભેદનારને બીજુ અપૂર્વકરણ પ્રાપ્ત થાય છે, અને ત્રીજુ અનિવૃત્તિકરણ તો જેને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ અવશ્ય તરતમાજ થવાની હોય તેનેજ પ્રાપ્ત થાય છે મતલબ કે અનિવૃત્તિકરણ કરી જીવ તરતજ સમકિત પામે છે ॥ ૨૧-૩૦ ॥

આ ઉપર જણાવેલા વિવેકથી શુદ્ધ વદનાનો લાભ મળે છે તથા અનાદિ સસાર ચક્રમા ભમતા દ્રવ્યલિંગે તો આ વદના સબધે એટલા બધા આદરથી આલોચના કરવી કે તે આ માને મોક્ષને માટેજ થાય મતલબ કે હવે શુદ્ધ વદનાજ કરવી ॥ શુદ્ધ વદનાયોગે જીવને અર્ધ પુદગલ પરાવર્તનથી અધિક ગસાર ભ્રમણ રહેતુજ નથી, એમ જિન આગમમા સ્પષ્ટ જણાવેલુ છે ॥ ઉપર જણાવેલી શાસ્ત્રયુક્તિથી બુદ્ધિવત જનોએ આ ચૈત્યવદનાનો સારી રીતે વિચાર કરવો કેમકે (જેમ તેમ) ચૈત્યવદના કરવા માત્રથી નિર્વાણ પદની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી કેવળ શુદ્ધ વદનાથીજ તેની પ્રાપ્તિ થાય છે ॥ વળી આવશ્યક નિર્યુક્તિ પ્રમુખ શાસ્ત્રોમા ચાર પ્રકારના સાચા ખોટા રૂપીઆનુ દૃષ્ટાત શાસ્ત્રના જાણ પુરૂષો કહે છે, તે પણ અત્ર ચૈત્યવદનાના પ્રસગે સારી રીતે

'વિચારવા યોગ્યજ છે " તે ચાર ભેદ બતાવે છે " ॥ જેમા સોનુ રૂપુ વિગેરે સાચુ અને છાપ પણ સાચી તે રૂપીઓ સાચો સમજવો જેમા છાપ ખરી ન હોય અને સોનું રૂપું પ્રમુખ સાચુ હોય તે રૂપીઓ સર્વથા શુદ્ધ નથી (તો પણ તે મૂળ શુદ્ધ હોવાથી સારો છે)॥ સોનુ રૂપુ વિગેરે ખોટુ છતા ઉપર સાચી હોય તો તે રૂપીઓ ખોટો જ જાણવો તેમા વળી છાપ પણ ખોટી હોય (અને મૂળ ધાતુ તો ખોટી છેજ) તેનુ તો કહેવુ જ શુ ? તે તો પ્રગટ પણે ખોટો જ કહેવાય ઉપર કહેલા ચાર પ્રકારમા પહેલા પ્રકારથી પૂર્ણ ફળ, બીજાથી કઈક અધુરૂ ફળ અને ત્રીજા ચોથાથી તો મુગ્ધજનોને છેતરવા સિવાય બીજુ કશું ફળ નથી ॥ ત્રીજા ચોથા પ્રકારમા જણાવેલુ મુગ્ધજનોને છેતરવારૂપ અનર્થ કારી અથવા સ્વપરને અપકારકારી ફળ આ પ્રસ્તાવે અનુપયોગી હોવાથી જણાવ્યુ નથી ફક્ત આગમ અનુસારે આત્મગત મોક્ષાદિ ફળ જ આવી રીતે ચિતવવુ ઘટે છે ॥ "ઉપનય વડે યથાક્રમ જણાવે છે" અપુનર્બંધકાદિકને ઉચિત એવા શ્રદ્ધાન અને ભક્તિરૂપ ભાવવડે અને છાપરૂપ શુદ્ધવર્ણાદિ તેમજ તદ્ગત ક્રિયાવડે કરાતી વદના શુદ્ધ વદના જાણવી, તે યથોદિત ગુણવાળી હોવાથી નિશ્ચયે મોક્ષફળને આપનારી છે, અને પ્રથમ પ્રકારના રૂપીઆ તુલ્ય છે ॥ પૂર્વોક્ત શ્રદ્ધા અને ભક્તિભાવથી કરવામા આવતી બીજા પ્રકારના રૂપીઆ જેવી ચૈત્યવદના તેના અક્ષર, અર્થ વિગેરેથી અશુદ્ધ હોય તોપણ તે અભ્યાસ દશાને બહુ સુખકારી છે અથવા મોક્ષાદિક ફળ આપવાવાળી હોવાથી શુભ–પ્રશસ્ત છે એમ તીર્થ-

જ્ઞાનિઓએ ફરમાવેલુ છે કેમકે ભાવશૂન્ય ક્રિયા અને ક્રિયા શૂન્ય ભાવ તે બનેમા ખજવા અને સૂર્ય જેટલુ અતર ગણ્યુ છે, મતલબ કે ભાવનીજ પ્રધાનતા છે ॥ ભાવ વગરની વદના, વર્ણ–અક્ષરાદિકથી શુદ્ધ હોય તોપણ તે ત્રીજા પ્રકા ના રૂપીઆ જેવી કૂડી–ખોટી છે અને ઉભય શુદ્ધિ વગરની વદના તો ચોથા પ્રકારના રૂપીયાના જેવી હોવાથી યાવત અનર્થ ફળને આપવાવાળી છે ॥ ૩૧–૪૦ ॥

પ્રાય એવી અશુદ્ધ વદના ક્લિષ્ટ પરિણામી–ભારે–કર્મી જડબુદ્ધિ જનોનેજ મળવે છે અને તે પ્રાય દુર્ગતિ (કુદેવત્વાદિક) ફળને આપે છે, તેમજ આવા દુષમ કાળમા કાળદોષથી પ્રાય એવી અશુદ્ધ વદના પ્રવર્ત્તે છે ॥ અન્ય આચાર્યો તો આ નામમાત્ર જિન વદનાને લૌકિક વદના કહે છે તેથી તેનુ ફળ પણ તેવુ જ છે (અર્થાત સાક્ષાત અનર્થ ફળવાળુ કહેતા નથી) અથવા તેવી વદના લૌકિક વદના કરતા કંઈ પણ વધારે મોક્ષાદિ ફળરૂપે થતી નથીઆ એ ઉપર કહેલી વાત પણ યુક્ત છે કેમકે ભાવશૂન્ય જિન વદનાનુ સેવન નહિ કરવાથી મોક્ષાદિરૂપ તેના ઉત્તમ ફળથી જેમ ઉન્માદ પ્રમુખ અનર્થ ફળ થવુ પણ ઘટિત નથીઆ જૈન વદના તો, વિધિથી કરતા મોક્ષાદિ ફળ આપે અને તેથી વિપરિત કરતા વિપરિત ફળ આપે, તેવી લૌકિક વદના નથી. ઉક્ત ઉભય પ્રકારના ફળનો અભાવવાળી હોય એવી વદના જૈની કેમ હોય? અપિતુ નજ હોય. તેથી નર્યાનથ અભાવવાળી તે વદના લૌકિક જાણવી એ વાત સ્પષ્ટ નિર્ધારપૂર્વક ને છે ॥ તે માટે ઉત્કૃષ્ટ વદના (જૈન

સરખી દેખાતી) પૂર્વોક્ત યુક્તિથી લૌકિકજ જાણવી તે
ઉક્ત વદનામા શુદ્ધ શ્રદ્ધાન તથા ભક્તિનો અભાવ હોવા
કેવળ અર્થશૂન્ય-ઉપયોગ શૂન્ય 'ઠાણેણ, મોણેણ, ઝાણે
ઈત્યાદિક પદો ઉચ્ચારવાથી તે અવશ્ય મૃષાવાદરૂપ થાય
એમ વિચારી હૃદયે સાન લાવી તેવા અવિધિ દોષથી પા
ઓસરી, જેમ બને તેમ વિધિનો ખપ કરી શુદ્ધ ઉપયો
સહિત ભાવવદના કરવી ॥ "વિધિયુક્ત શુદ્ધ વદનાની દુર્લભ
શાસ્ત્રકાર બતાવે છે" શુભ (સુખકારી) ફળને ઉત્પન્ન કરી આ
નાર ચિંતામણિ, કલ્પવૃક્ષ, કામકુંભ, કામધેનુ પ્રમુખ લૌકિક પદા
પણ અભવ્ય-અયોગ્ય જીવોને પ્રાપ્ત થતા નથી, તો પછી પ
પદ-મોક્ષના બીજરૂપ આ પરમ-વિશુદ્ધ પ્રભુવદનાનુ તો ક
વુજ શુ ? એતો કોઈ હળુકર્મી-આસન્નભવી-અપુનર્બંધકા
જીવ વિશેષનેજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે દીર્ઘ સસારી-ભ
કર્મી જીવોને તેની પ્રાપ્તિ દુર્લભજ છે ॥ "અભવ્ય-અયો
જનોને ઉક્ત શુદ્ધ જિનવદનાની પ્રાપ્તિ થતીજ નથી, તેમ
ભવ્ય જીવોમા પણ સર્વ કોઇને તેની પ્રાપ્તિ થતી નથી
વાત શાસ્ત્રકાર બતાવે છે" જે આસન્નભવી છે તેજ શ
શુદ્ધ વદના અધિકારે યોગ્ય જાણવા, જાતિમાત્ર ભવ્ય ક
યોગ્ય કહ્યા નથી કેમકે તેવુ જાતિમાત્ર ભવ્યપણુ તો શા
સિદ્ધાતમા અનાદિ કાળનુ (સહગત) કહેલુ છે, પરતુ
કઈ ઈષ્ટ ફળ-મોક્ષ પમાડનાર કહ્યુ નથી મતલબ કે સ
ભવ્યોને નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થતી નથી ॥ જે ભવ્યજનો ઉ
જિનવદનાને વિધિયુક્ત સેવે છે અથવા તેની યથાર્થ વિ
ઉપર શ્રદ્ધા રાખે છે તેઓ આસન્ન ભવ્ય છે તેમજ જેને

ઉકત જિનવદના તેમજ તેની વિધિનો દ્વેષ કરવા નથી તેઓ પણ આસન્ન ભવ્યજ છે એમ જણાવે છે " જેમને યથાર્થ વિધિ તરફ દ્વેષ-તિરસ્કાર નથી, તેઓ પણ ક્લિષ્ટ કર્મના ક્ષયોપશમથી શુદ્ધિને પામેલા હોવાથી આસન્ન ભવ્ય જાણવા. અને જેઓ સાક્ષાત્ વિધિયુક્ત જિનવંદનાદિ કરે છે અથવા ઉકત વિધિમાર્ગ ઉપર જેમની સાચી શ્રદ્ધા છે તેમનું તો વળી કહેવું જ શું ? તેઓ તો આસન્ન ભવ્ય છે જ એમ ચોક્કસ જાણવું. ક્લિષ્ટ કર્મવાળા ક્ષુદ્ર પરિણામી જીવોને તો શુદ્ધ વિધિ સંબંધિ ઉપદેશ સિંહનાદ જેવો ત્રાસજનક જ લાગે છે ॥ "એવી રીતે વંદના સંબંધી વિધિ-અવિધિનું સ્વરૂપ જણાવી વિધિનો ખપ કરવા શાસ્ત્રકાર ઉપદિશે છે " એવી રીતે પૂર્વાપર વિરોધ ન આવે તેમ આગમ (શાસ્ત્રાર્થ) જાણી રીતે વિચારી મુગ્ધ-મંદ બુદ્ધિવાળા જીવોના હિતને માટે ધર્માચાર્યોએ સમ્યગ્ વિધિનો ખપ કરવો મતલબ કે પૂર્વે જણાવ્યા મુજબ વિધિમાર્ગમાં પંડિત પુરૂષોએ પોતે પણ ખપ કરવો અને અન્ય યોગ્ય જનોને ઉક્ત વિધિમાર્ગનો ઉપદેશ આપી તેમાં જોડવા અથવા પોતે જ આગમ રહસ્ય જાણી વિધિ રસિક બની ક્રિયાનુષ્ઠાન પ્રમાદ રહિત કરવું, જેથી મુગ્ધજનો પણ આત્મહિતકારી શુદ્ધ માર્ગમાં સહેજે જોડાય " આ પ્રસ્તાવે પંડિત જનોએ પક્ષપાત તજીને તીવ્ર વ્યાધિવાળાને દેવા યોગ્ય ઔષધાદિકના દ્રષ્ટાંત વિચારવા યોગ્ય છે તેમાં જેમ બાળ યુવાન કે વૃદ્ધ રોગીને ઉચિત અને ઉચિત પ્રમાણ (માત્રા)થી ઉચિત પથ્ય કે ઔષધ આપ-

વામાં આવે તે તેને ગુણકારી થાય છે, નહિ તો ઉલટો નવો

ઉત્પન્ન થાય છે અથવા તો પૂર્વના રોગમા વૃદ્ધિ થાય છે, તેમ સકળ કલ્યાણને સાધી આપનારી જિનવદના સબધી નિયમો પણ યોગ્યનેજ વિધિ માથે દેવામા આવે અને તે પ્રમાણે પાળવામા આવે તો તે ગુણકારી થાય છે નહિ તો અનર્થકારીજ થાય છે એમ સમજી તે સબધી વિશેષ અધિકાર મધ્યસ્થપણે ટીકા ઉપરથી જાણી સત્ય માર્ગ આદરવા સદાય ઉત્સુક થવુ ઈતિ શમ ॥ ૪૧-૫૦ ॥

શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિ વિરચિત્ત

जिनदीक्षा प्रकरणम्

શ્રી મહાવીર પ્રભુને નમસ્કાર કરીને આપ્ત વચનાનુસારે નિપુણ નીતિયુક્ત શ્રી જિન-દીક્ષાનો વિધિ ભવ્ય જનોના હિતને અર્થે હુ લેશ માત્ર (સક્ષેપથી) કહીશ દ્રવ્ય મુડન (કેશ લોચ) અને ભાવ મુડન (ક્રોધાદિક ટાળવારૂપ) લક્ષણવાળી દીક્ષા બે પ્રકારે છે, તેમા અત્ર પ્રસ્તાવે જિન દિક્ષા[1] મનનુ મુડન કરવાથીજ બની શકે છે, એમ

[1] પ્રસ્તુત જિન દીક્ષા પ્રથમ મિથ્યાત્વ અને ઉત્કટ કષાયને પરિહરી શુદ્ધ સમ્યકત્વ મૂળ શ્રાવક યોગ્ય સુખે નિર્વહી શકાય તેવા વ્રત નિયમ-દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિ અગીકાર કરવા રૂપ સમજવી. સર્વ તેમા તો દ્રવ્ય મુડન પણ જરૂરનુ કહ્યુ છે

જાણુવુ કારણુ કે અપ્રશાન્ત–ઉત્કટ ક્રોધાદિકથી દૂષિત એવો અલ્પ સત્વવ ત (સત્વહીન) પ્રાણી સમ્યગ્ દર્શનાદિરૂપ કલ્યાણુ કા ી ધર્મમા અધિકારી કહ્યો નથી ॥ “ આ ભાવમુ ડનરૂપ દીક્ષા કોને કયારે પ્રાપ્ત થાય ? તે શાસ્ત્રકાર કહે છે ” ભવ ભ્રમણુ કરતા સહુથી છેલ્રા પુદ્ગલપરાવર્તનમાજ, કર્મની સ્થિતિ પાતળી પડી જવાથી નિર્મળ સ્વભાવવાળા અને ઉત્તરોત્તર (અધિક) વિશુદ્ધિને અનુભવતા પ્રાણીનેજ આ ભાવદીક્ષા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, પરંતુ બીજા સ ક્લિશ્યમાન પરિણામવ તને પ્રાપ્ત થતી નથી ॥ “ તે દીક્ષાના અધિકારીનુ વિશેષ સ્વરૂપ કહે છે ” જેને જિનદીક્ષા ઉપર રાગ હોય, લોકવિરૂદ્ધ સર્વ કાર્યોનો અનાદર હોય તથા સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સદનુષ્ઠાનસ પન્ન સદ્ગુરૂનો સ બ ધ થયો હોય, તેવો વિશિષ્ટ જીવ આ જિનદીક્ષાને યોગ્ય જાણુવો ॥ “ દીક્ષા રાગનુ સ્વરૂપ ત્રણુ ગાથાથી બતાવે છે ” તથાવિધ કર્મના ક્ષયોપશમથી સ્વભાવેજ અથવા સમ્યગ્દર્શનાદિક - મોક્ષ માર્ગને સહાય સમાચરતા અને ધાર્મિક જનોને બહુ માન્ય એવા કોઈ દીક્ષિત જીવોને શ્રવણે સાભળીને અથવા નજરે દેખીને આ જિનદીક્ષામાજ એવી રૂચિ ઉત્પન્ન થાય કે ભવસાગરનો પાર પમાડવા સફરી વહાણુ જેવી, લૌકિક વસ્તુ ઓની સ્પૃહા નહિ રાખનારી તથા સતત તદ્ભાવ પરિણા મવાળી આ જિનદીક્ષા હુ કેવી રીતે પામી શકુ દીક્ષા ગ્રહણુ કરતા વિઘ્નજ ન આવે અને કદાચ પ્રબળ કર્મયોગે વિઘ્ન આવી પડે તો તે દીક્ષામા મનની અત્યત દૃ

એવો (શ્રદ્ધા, વિઘ્નરહિતતા અને ચિત્તની

૩૫) દીક્ષારાગ સિદ્ધાન્તકારોએ કહ્યો છે ॥ " હવે લોકવિરુદ્ધ આચરણ સમજાવે છે ' સર્વ કોઇની નિંદા એટલે કોઈની પણ નિંદા કરવી તે, તથા જ્ઞાનાદિક ગુણુસપન્ન આચાર્ય પ્રમુખની નિંદા તો વિશેષે લોકવિરુદ્ધજ છે સરલ પણ સ્થૂલ બુદ્ધિવાળા જનોની ધર્મકરણી દેખી તેમની તથા તેમના ધમગુરૂની મશ્કરી કરવી, તેમજ લોકમા પૂજનીય ગણાતા એવા રાજા, અમાત્ય, શ્રેષ્ઠી તથા તેમના ગુરૂ પ્રમુખની હીલના કરવી, બહુ લોકોની સાથે વિરોધ કરનારનો સગ કરવો, દેશાદિક આચારનુ ઉલ્લઘન કરવુ, ઉદ્ભટ વેશ પ્રમુખનુ ધારવુ તથા દાન વિગેરે ગભીરતા રહિત કરવા, સારા માણુસો (સજ્જનો)ને કષ્ટ પડે તેમા સતોષ માનવો, તેમજ છતી શક્તિએ તેમના દુ ખ દૂર કરવા ઉપાય ન કરવો, એ બધા લોકવિરુદ્ધ કૃત્યો જાણવા ॥૧-૧૦॥

"હવે સુદર ગુરૂયોગ બતાવતા છતા કહે છે " સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રયુક્ત જે ગુરૂ હોય તે સુગુરૂ કહેવાય સ્વપ્ન અવસ્થામા તે (ગુરૂ) ના યોગે જળ, અગ્નિ પ્રમુખથી આપણુ બચવુ, પર્વત પ્રાસાદ કે વૃક્ષના શિખર ઉપર ચઢવુ, તેમજ સપ કે તેવા ક્રૂર જનાવરથી આપણી રક્ષા થવી, તે ઉપરથી ગુરૂના સુદર યોગનુ અનુમાન કરી શકાય છે॥ ' હવે સમવસરણુ રચનાદિક દીક્ષાવિધિ જણાવે છે" નિજ નિજ મત્રોવડે મુક્તાશુક્તિ મુદ્રાથી વાયુકુમાર પ્રમુખ દેવોનુ આહ્વાન કર્યા પછી સમવસરણુ ભૂમિમા સારી રીતે પ્રમાર્જન કરવુ અને મેઘકુમાર દેવોનુ આહ્વાન કરીને ત્યા સુગધી જળની વૃષ્ટિ કરવી ॥ ૠતુ દેવીઓનુ આહ્વાન

करी सुगंधी पुष्पोनी वृष्टि करवी अने अग्निकुमार देवोनु आह्वान करी त्यां कालागुरु प्रमुख धूप उखेववो एम केटलाक आचार्यो कहे छे ॥ पछी वैमानिक, ज्योतिषी अने भवनपति देवोना आह्वान पूर्वक रत्न, सुवर्ण अने रूपाना वर्ण जेवा त्रण गढनी रचना त्यां करवी ॥ व्यंतर देवोनु आह्वान करीने तोरण प्रमुखनी रचना करवी तथा अशोक वृक्ष, सिंहासन, छत्र, धर्मचक्र अने महेन्द्रध्वजादिकनी पण रचना करवी (आदि शब्दथी सुवर्ण कमळ अने उज्वळ चामर प्रमुखनी रचना पण समजी लेवी) ॥ त्यारबाद त्यां उत्कृष्ट (प्रधान) चन्दननी उपर सकळ जगतना परम पूज्य त्रिभुवनगुरु श्री जिनेश्वरना चउमुख बिंबनी स्थापना करवी ॥ भुवनगुरुनी अग्निकोणे एक बीजानी पाछळ गणधर महाराज, सातिशयादि मुनिराजो, वैमानिक देवीओ तथा साध्वीओनी स्थापना करवी ॥ नैऋत्यकोणे भुवनपति, वाणव्यंतर अने ज्योतिष संबंधी देवीओनी स्थापना जाणवी ॥ वायुकोणे भुवनपति, वाणव्यंतर अने ज्योतिषी देवोनी स्थापना करवानु शास्त्रकारोए फरमावेलु छे ॥ ११-२० ॥

ईशानकोणे वैमानिक देवो, मनुष्यो अने मनुष्य स्त्रीना समुदायनी मंगळकारी स्थापना पोतपोताना देह संबंधी वर्णसहित करवी ॥ एवी रीते पहेला प्राकार (गढ)मां बार पर्षदानी स्थापना करी, बीजा प्राकारमां देवतानी पेरे पोत-पोताना शरीरना वर्णसहित साप, नोळीया, मृग अने केशरी सिंह प्रमुख तिर्यंच जीवोनी स्थापना अने त्रीजा प्राकारमां हाथी, मगर, केसरी, मयूर अने कळश

આકાન્ને ધારવાવાળા દેવ-વાહનોની સ્થાપના કરવી ॥ એવી રીતે ભક્તિ અને વૈભવ અનુસારે સમવસરણની રચના કર્યે છતે પ્રદોષ (સાંજ) સમયે શુભ તિથિ વાર નક્ષત્ર યોગે ચંદ્રબળવાળુ લગ્ન (મુહૂર્ત) પ્રાપ્ત થયે જેને દીક્ષા લેવાની હોય તે સમવસરણમા આવે ॥ પછી ત્રિભુવનગુરૂના ગુણ ગ્રામ કરવાથી તેમના ઉપર તીવ્રરૂચિ જેને ઉત્પન્ન થઇ છે એવા તેને સામાન્ય રીતે જિનદીક્ષાની મર્યાદા જણાવવામા આવે ત્યારબાદ તેને સમવસરણમા આગળ કહેવામા આવતી રીતિ મુજબ પ્રવેશ કરાવવામા આવે ॥ દીક્ષા લેવાની ઇચ્છાવાળાના કરસંપુટ (ખોબા)મા સુગંધી પુષ્પો (અથવા સુગંધી ચૂર્ણ અને પુષ્પો) આપવા તથા શ્વેત વસ્ત્રવડે (ધીમે રહી) તેની આંખે પાટો બાંધવો પછી તેના હાથે સમવસરણમા ક્ષેપવામા આવતા પુષ્પના પડવાવડે દીક્ષાની આરાધના કે કે વિરાધનારૂપ તેની સારી નરસી ગતિ આશ્રી ગુરૂ મહારાજાએ નિર્ણય કરવો કે તેને દીક્ષા આપવી કે ન આપવી (આ વિધિ દીક્ષા લેનાર હોય તેને પ્રથમ પવિત્ર જળથી સ્નાન કરાવીને કરાવાય છે) નિર્ણય કરવા માટે તેના હસ્તસંપુટમા આપેલા સુગંધી પુષ્પો ક્ષેપવવામા આવે તે જો સમવસરણની મધ્યમા પડે તો દીક્ષાની આરાધનાવડે તેની સુગતિ અને જો તે પુષ્પ સમવસરણની બહાર પડે તો દીક્ષાની વિરાધના વડે તેની કુગતિ સમજવી ॥ " તે બાબત નિર્ણય કરવા અન્ય મતાંતર દર્શાવતા કહે છે " દીક્ષા લેનારે કે બીજાએ તેવે પ્રસંગે ઉચ્ચરેલા ' સિદ્ધિ વૃદ્ધિ ' ઇત્યાદિક શુભાશુભ અર્થસંસૂચક શબ્દો વડે તે દીક્ષા સંબંધી

નિર્ણય થાય એમ અન્ય આચાર્યો કહે છે, વળી આચાર્ય (દીક્ષાગુરૂ) સંબધી મન વચન કાયાના યોગની શુભાશુભ પ્રવૃત્તિથી તેનો નિર્ણય થઇ શકે છે, એમ કેટલાક આચાર્યો કહે છે તેમજ દીપક, ચંદ્ર, તારા પ્રમુખની જ્યોતિ અધિક તેજવાળી કે મંદ તેજવાળી થવાથી પણ તેનો નિર્ણય થઈ શકે છે તથા દીક્ષા ગ્રહણ કર્યાબાદ તેના શુભ યોગ (આચરણ) ઉપરથી તેનો નિર્ણય થાય છે, એમ કોઇક આચાર્યો કહે છે ॥ " સમવસરણમા પુષ્પ પડવાથી યોગ્યતાનો નિર્ણય થતા તેને દીક્ષા અપાય પણ તે પુષ્પ સમવસરણ બહાર પડે તો શો વિધિ આચરવો ? તે કહે છે " જો તેના કર સંપુટમા આપેલ પુષ્પ સમવસરણની બહાર પડે તો શંકાદિક અતિચારને આલોચવા પૂર્વક 'ચત્તારિ સરણં પવજ્જામિ' એ રૂપ ચાર શરણા લેવા, પંચ પરમેષ્ટિ નમસ્કાર પાઠ વિગેરે તેને કુગાવવા આ વિધિ કેટલી વાર કરાવવો ? તે કહે છે કે-ત્રણવાર કરાવવો તે ઉપરાંત નિષેધ કરવો, તેનો પરમાર્થ એ છે કે પહેલીવાર પુષ્પ સમવસરણની બહાર પડવાથી ઉપર મુજબ કરાવી ફરી પુષ્પ સમવસરણમા ક્ષેપવા માટે પૂર્વની પેરેજ દીક્ષા લેનારે પ્રવર્તવુ બીજી વખત પણ જો પુષ્પ સમવસરણની બહારજ પડે તોપણ ઉપર મુજબ બધો વિધિ ફરી કરાવવો તે વિધિ આચર્યા બાદ ત્રીજીવાર ફરી પ્રસન્ન ચિત્તથી પુષ્પ ક્ષેપવા દીક્ષા લેનારે પ્રવર્તવુ જો ત્રીજી વાર પણ બહારજ પુષ્પ પડે તો તેની અયોગ્યતા (દીક્ષા સંબંધી) નો નિર્ણય થઈ જવાથી તેને દીક્ષા ગ્રહણ કર-

૧ આવી રીતે નિષેધ કરવો, કે ' ભદ્ર ! બીજા

આકારને ધારવાવાળા દેવ-વાહનોની સ્થાપના કરવી ॥ એવી રીતે ભક્તિ અને વૈભવ અનુસારે સમવસરણની રચના કર્યે છતે પ્રદોષ (સાંજ) સમયે શુભ તિથિ વાર નક્ષત્ર યોગે ચન્દ્ર-બળવાળુ લગ્ન (મુહૂર્ત) પ્રાપ્ત થયે જેને દીક્ષા લેવાની હોય તે સમવસરણમા આવે ॥ પછી ત્રિભુવનગુરૂના ગુણ ગ્રામ કરવાથી તેમના ઉપર તીવ્રરૂચિ જેને ઉત્પન્ન થઇ છે એવા તેને સામાન્ય રીતે જિનદીક્ષાની મર્યાદા જણાવવામા આવે ત્યારબાદ તેને સમવસરણમા આગળ કહેવામા આવતી રીતિ મુજબ પ્રવેશ કરાવવામા આવે ॥ દીક્ષા લેવાની ઇચ્છાવાળાના કરસપુટ (ખોબા)મા સુગધી પુષ્પો (અથવા સુગધી ચૂર્ણ અને પુષ્પો) આપવા તથા શ્વેત વસ્ત્રવડે (ધીમે રહી) તેની આખે પાટો બાધવો પછી તેના હાથે સમવસરણમા ક્ષેપવવામા આવતા પુષ્પના પડવાવડે દીક્ષાની આરાધના કે કે વિરાધનારૂપ તેની સારી નરસી ગતિ આશ્રી ગુરૂ મહા-રાજાએ નિર્ણય કરવો કે તેને દીક્ષા આપવી કે ન આપવી (આ વિધિ દીક્ષા લેનાર હોય તેને પ્રથમ પવિત્ર જળથી સ્નાન કરાવીને કરાવાય છે) નિર્ણય કરવા માટે તેના હસ્તસપુટમા આપેલા સુગધી પુષ્પો ક્ષેપવવામા આવે તે જો સમવસરણની મધ્યમા પડે તો દીક્ષાની આરાધનાવડે તેની સુગતિ અને જો તે પુષ્પ સમવસરણની બહાર પડે તો દીક્ષાની વિરાધના વડે તેની કુગતિ સમજવી ॥ " તે બાબત નિર્ણય કરવા અને મતાતર દર્શાવતા કહે છે " લેનારે કે બીજાએ તેવે પ્રસ

નિર્ણય થાય એમ અન્ય આચાર્યો કહે છે, વળી આચાર્ય (દીક્ષાગુરૂ) સબધી મન વચન કાયાના યોગની શુભાશુભ પ્રવૃત્તિથી તેનો નિર્ણય થઇ શકે છે, એમ કેટલાક આચાર્યો કહે છે તેમજ દીપક, ચદ્ર, તારા પ્રમુખની જ્યોતિ અધિક તેજવાળી કે મદ તેજવાળી થવાથી પણ તેનો નિર્ણય થઈ શકે છે તથા દીક્ષા ગ્રહણ કર્યાબાદ તેના શુભ યોગ (આચરણ) ઉપરથી તેનો નિર્ણય થાય છે, એમ કાઇક આચાર્યો કહે છે ॥ " સમવસરણમા પુષ્પ પડવાથી યોગ્યતાનો નિર્ણય થતા તેને દીક્ષા અપાય પણ તે પુષ્પ સમવસરણ બહાર પડે તો શો વિધિ આચરવો ? તે કહે છે " જો તેના કર સપુટમા આપેલ પુષ્પ સમવસરણની બહાર પડે તો શકાદિક અતિચારને આલોચવા પૂર્વક 'ચત્તારિ સરણ પવજ્જામિ' એ રૂપ ચાર શરણા લેવા, પચ પરમેષ્ઠિ નમસ્કાર પાઠ વિગેરે તેને ફગવવા આ વિધિ કેટલી વાર કરાવવો? તે કહે છે કે-ત્રણવાર કરાવવો તે ઉપરાત નિષેધ કરવો, તેનો પરમાર્થ એ છે કે પહેલીવાર પુષ્પ સમવસરણની બહાર પડવાથી ઉપર મુજબ કરાવી ફરી પુષ્પ સમવસરણમા ક્ષેપવા માટે પૂર્વની પેરેજ દીક્ષા લેનારે પ્રવર્તવુ બીજી વખત પણ જો પુષ્પ સમવસરણની બહારજ પડે તોપણ ઉપર મુજબ બધો વિધિ ફરી કરાવવો તે વિધિ સાચવ્યા બાદ ત્રીજીવાર ફરી પ્રસન્ન ચિત્તથી પુષ્પ ક્ષેપવા દીક્ષા લેનારે પ્રવર્તવુ જો ત્રીજી વાર પણ બહારજ પુષ્પ પડે તો તેની અયોગ્યતા (દીક્ષા સબધી) નો નિર્ણય થઈ જવાથી તેને દીક્ષા ગ્રહણ કર- [illegible] રીતે નિષેધ કરવો કે 'ભદ્ર!' બીજા અવસરે

તને દીક્ષા દઈ શકાશે હમણા નહિ ' ઇત્યાદિક કોમળ વચ
વડેજ નિષેધ કરવો ॥ " જો પુષ્પ સમવસરણમાજ પડે
નિષેધ નહિ કરવા તેની ઉચિતતા જણાવે છે " પૂર્વો
રીતિ મુજબ સમવસરણ મધ્યે પુષ્પ પડવાથી દીક્ષા ઉચિ
વિશુદ્ધિની પ્રતીતિ થયા બાદ દીક્ષાયોગ્ય જીવને પૂર્વે બાધે
આખનો પાટો દૂર કરી, ગુરૂ મહારાજાએ પ્રભુના દર્શ
કરાવવા અથવા તેનામા સમ્યગ્ દર્શન (સમકિત) આરોપ
પછી દીક્ષા સબધી સ્થિતિ–મર્યાદાનુ કથન કરવુ કે '
ભદ્ર ! દીક્ષા અગીકાર કરવાનો ઉપર બતાવ્યો તેવો ક્ર
સપ્રદાય છે ' વળી તેની પ્રશસા કરવી એમ કહીને
' ભુવનગુરૂ ભગવાનની પાસેજ પુષ્પ પડવાથી તારૂ ર
કલ્યાણ થવુ નિશ્ચિત જણાય છે માટે તુ ધન્ય છે ' અ
' સકળ કલ્યાણકારી શ્રી ભાગવતી દીક્ષા તુજને પ્રાપ્ત ર
તેથી તારૂ સર્વ શ્રેય થઇ ચૂકયુ માટે તુ ધન્ય છે ' ત
ઉપર મુજબ પરીક્ષા કરવાથી તે ખુશી થયો છે કે કેમ
તે આચાર્ય મહારાજાએ જોવુ તેના મુખ–પ્રસન્નતાદિક લ
જોયી તેનો નિશ્ચય કરવો ॥ " એ પ્રમાણે ગુરૂકર્તવ્ય ક
હવે શિષ્યકર્તવ્ય બતાવે છે " પછી ત્રણ પ્રદક્ષિણા દ
શિષ્યે નિર્મળ ચિત્ત–રત્નથી સમ્યગ્ રીતે અત્ર પ્રસ્ત
(દીક્ષા દીધે છતે) ગુરૂ મહારાજને લગારે સકોચ મ
સર્વથા આત્મનિવેદન કરવુ મતલબ કે ' હુ આપશ્રી
કિંકર છુ, આપ દીન સેવકના સ્વામી છો " એવી
નિર્દભપણે " આત્માર્પણ " ગુરૂને કરવુ ॥ આવી રીતે નિ
પટપણે આત્માર્પણ કરવુ તે ' ગુરૂભક્તિ ' છે તથા અ

ભાવવિશુદ્ધિથી એ ઉત્કૃષ્ટ દાનધર્મ છે, તેથી તે અવશ્ય
ત્તવ્ય છે તેમજ તથા પ્રકારની દૃઢ ભાવવિશુદ્ધિવગર પણ
ણ કરેલુ તે 'આત્માર્પણ' ઉત્કૃષ્ટ દ ન ધર્મના બીજ (કાર
ણ) રૂપ સમજવુ કારણ કે—॥ ૨૧–૩૦ ॥

આવુ શિષ્ટાચરિત આત્મનિવેદન (આત્માર્પણ) કરવાનું
જેવા તેવા કાયર માણસો તથાવિધ વીર્યની ખામીથી સાભળી
પણ શકતા નથી (તે તેમને કણુકટુક લાગે છે) તો પછી
તે મુજબ કરવાની તો વાત જ શી ? તેથી જો કે તથા
વિધ દૃઢ ભાવવિશુદ્ધિરહિત કરવામા આવતા આત્મનિવેદન
કરતા અત્યત ભાવવિશુદ્ધિથી કરવામા આવતુ આત્માપણ
ઉત્કૃષ્ટ દાનધર્મ છે, તો પણ તે ઉત્કૃષ્ટ દાનધમના બીજરૂપ
હોવાથી તથાવિધ ભાવવિશુદ્ધિ રહિત આત્મ નિવેદના પણ
કર્તવ્યજ છે ॥ દીક્ષિતની ભાવશુદ્ધિ માટે તેના ઉપકાર અર્થે
શાસ્ત્ર આજ્ઞાથી પ્રવતતા દીક્ષિત વસ્તુમા મમત્વ રહિત
હોવાથી ગુરૂ મહારાજને કઇ પણ દૂષણ લાગતુ નથી ॥
દીક્ષિતના પરિણામ તેના ઇંગિત આકારાદિકથી જાણી જેમ
તેને સયમ માર્ગમા દૃઢતા–સ્થિરતારૂપ ભાવ વૃદ્ધિ થાય તેમ
તેને દાન, ગુરૂસેવા તપ અને કુમર્ગ નિષેધ પ્રમુખનો
ઉપદેશ દેવા સબધી ગુરૂ મહારાજાએ આ પ્રસગે યત્ન
કરવો ॥ જે શિષ્ય સમ્યગ્ જ્ઞાનદર્શનાદિક યુક્ત હોય, મિથ્યા
દૃષ્ટિયોગ્ય વ્યવહારમા તથા બાહ્યદ્રવ્યમા સ્પૃહારહિત હોય-
નિસ્પૃહી હોય તથા આગમમા કહેલા શુદ્ધ તત્ત્વમા રસિક
હોય, તેજ પૂર્વોક્ત રીતે મિથ્યાત્વ ત્યાગ, સમ્યક્ત્વ અગી
કાર અને આત્મનિવેદન (આત્માપણ) વિગેરે વડે યત્ન કરી

દીક્ષા ગ્રહણથી અંગીકાર કરેલા સમ્યક્ત્વ તથા તત્સંહગત શમ સંવેગાદિ ગુણો, સાધર્મિક સાથે પ્રીતિ,તત્ત્વબોધ, અને ગુરૂભક્તિ તે ગુણોની દીક્ષા દિવસથી દિનદિન વૃદ્ધિ થવી એ સમ્યગ્ દીક્ષાના સાચા ચિન્હ સમજવા ।। અતિ શુદ્ધ અધ્યવસાયથી તેમજ તે વડે માહા કર્મ ખપી જવાથી ખરેખર ઉક્ત ગુણોની વૃદ્ધિ થાય છે કેમકે એવો નિયમ છે કે ' કારણ જોગે કાર્ય નીપજે ' માટે ઉકત ગુણવૃદ્ધિ એ તેનુ ખરૂ ચિન્હ છે ।। શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ ઉપર બહુમાન રાખવાથી તેમજ સાધર્મિક ઉપરના સ્નેહથી તેમનુ વાત્સલ્ય (ભક્તિ) કરવાથી નિશ્ચે સ્વગુણની વૃદ્ધિ થાય જ છે તેથી તે સમ્યગ્ દીક્ષાનુ ખરૂ ચિન્હ સમજવુ ।। કરવામા આવતા સદ નુષ્ઠાનથકી ઘણુ કરીને સમસ્ત જ્ઞાનાવરણીય પ્રમુખ ઘાતિ કર્મોનો ક્ષયોપશમ થાય છે એવી રીતે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ દૂર ટળવાથી નિશ્ચે તત્ત્વજ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય છે તેથી તે ખરૂ ચિન્હ છે ।। ૩૧-૪૦ ।।

આ સમસ્ત શુભ સંપદાના પરમ હેતુ (પુષ્ટ આલંબન-કારણ) ગુરૂ મહારાજ છે, એવા સમ્યગ્ બોધથી ખરેખર ગુરૂ ભકિતની વૃદ્ધિ પણ થાયજ છે ।। એ રીતે કલ્યાણભાગી આ મહાનુભાવ દેવ ગુરૂની ભકિત પ્રમુખ દીક્ષાગુણોને અનુક્રમે ભાવથી સેવતો સતો છેવટે સર્વવિરતિરૂપ પરમ દીક્ષાને પણ પામે છે જેમ દેશવિરતિ દીક્ષાને પામ્યો તેમ સર્વવિરતિ પણ પામેજ ।। મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને દુષ્ટ વ્યાપારરૂપ મિથ્યા (મોક્ષમાર્ગથી વિપરીત) આચારને પરમાર્થથી (શુદ્ધ અંત -

શકે પરંતુ ઉક્ત ગુણવિકલ શિષ્ય યત્ન કરી શકે નહિ; તેમજ ગુરુ પણ ઉક્ત જ્ઞાનાદિક ગુણ વિશિષ્ઠ હોય તેજ તેવી રીતે યત્ન કરી શકે તેવા વિશિષ્ટ ગુણ રહિત ગુરૂ તેવો યત્ન કરી શકે નહિ ॥ ધન્ય--કૃતપુણ્ય-ભાગ્યવંત ભવ્યજનોને જ આ જિનદીક્ષાનો યોગ પ્રાપ્ત થાય છે તે દીક્ષાનો યોગ પ્રાપ્ત થયે છતે ધન્ય-કૃતપુણ્ય જનોજ તેના કાયદા મુજબ ચાલે છે-ચાલી શકે છે ધન્ય-કૃતપુણ્ય જનોજ તેવા દીક્ષિત સાધુઓનું તેમજ તેવી ભાગવતી દીક્ષાનું બહુ માન કરે છે (કદાચ કર્મદોષથી પોતે તે દીક્ષા અંગીકાર કરી ન શકે તો પણ પોતાનાથી અને તેટલી તેની પુષ્ટિ જ કરે છે તેઓ પણ ધન્ય છે) અને જેઓ કલ્યાણકારી જિનદીક્ષાની તેમજ તેવા ભાગ્યવંત દીક્ષિત સાધુઓની કંઇ નિંદા કરતા નથી, તેઓ પણ ધન્ય-કૃતપુણ્યજ સમજવા કેમકે ક્ષુદ્રજનો નિબિડ કર્મયોગે તે કલ્યાણકારી દીક્ષા અંગીકાર તો કરી શકતાજ નથી પરંતુ મોહાન્ધપણાથી તેના દ્વેષી બને છે તેથી તે બાપડા અનંત સંસાર સમુદ્રમાં નિમગ્ન થઇ મહા દુઃખી થાય છે-પવિત્ર દીક્ષાની તેમજ પવિત્ર દીક્ષિત સાધુઓની નિંદાથી અલગ રહેનાર મધ્યસ્થ જનોને તેવા દુઃખ સંસારમાં અનુભવવા પડતા જ નથી ॥ "જિનદીક્ષા લીધા બાદ દીક્ષા લેનારે જે કરવું યોગ્ય છે તે ઉપદિશતા છતા કહે છે" શ્રદ્ધા (સ્વરૂચિ-પરની અનુવૃત્તિ નહિ તે), સંવેગ (મોક્ષાભિલાષ) અને ક્રમયુક્ત દાન યથાશક્તિ અવશ્ય દેવું, તેમજ સ્વવિભવાનુસારે સ્વપર યોગ્યતા પ્રમાણે સ્વજનાદિકને સત્કાર પણ કરવો ॥ "સમ્યગ્ દીક્ષાના ચિન્હ બતાવે છે"

અહેંશુથી અ ગીકાર કરેલા સમ્યક્ત્વ તથા તત્સંહગત શમ
ાદિ ગુણો, સાધર્મિક સાથે પ્રીતિ,તત્ત્વબોધ, અને ગુરૂભક્તિ
ગુણોની દીક્ષા દિવસથી દિનદિન વૃદ્ધિ થવી એ સમ્યગ્
ના સાચા ચિન્હ સમજવા ॥ અતિ શુદ્ધ અધ્યવસાયથી
જ તે વડે માઠા કર્મ ખપી જવાથી ખરેખ૨ ઉક્ત
ની વૃદ્ધિ થાય છે કેમકે એવો નિયમ છે કે ' કારણ
કાર્ય નીપજે ' માટે ઉક્ત ગુણવૃદ્ધિ એ તેનુ ખરૂ
હ છે ॥ શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ ઉપર બહુમાન રાખવાથી
જ સાધર્મિક ઉપરના સ્નેહથી તેમનુ વાત્સલ્ય (ભક્તિ)
વાથી નિશ્ચે સ્વગુણની વૃદ્ધિ થાય જ છે તેથી તે સમ્યગ્
ાનુ ખરૂ ચિન્હ સમજવુ ॥ કરવામા આવતા સદ
ાનથકી ઘણુ કરીને સમસ્ત જ્ઞાનાવરણીય પ્રમુખ ઘાતિ
ોનો ક્ષયોપશમ થાય છે એવી રીતે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ
ટળવાથી નિશ્ચે તત્ત્વજ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય છે તેથી તે
ૂ ચિન્હ છે ॥ ૩૧-૪૦ ॥

આ સમસ્ત શુભ સ પદાના પરમ હેતુ (મુખ્ય આલ બન-
ણ) ગુરૂ મહારાજ છે, એવા સમ્યગ્ બોધથી ખરેખર
ૂ ભક્તિની વૃદ્ધિ પણ થાયજ છે ॥ એ રીતે કલ્યાણભાગી
ા મહાનુભાવ દેવ ગુરૂની ભક્તિ પ્રમુખ દીક્ષાગુણોને
નુક્રમે ભાવથી સેવતો સતો છેવટે સર્વવિ તિરૂપ
ત્મ દીક્ષાને પણ પામે છે જેમ દેશવિરતિ
ીક્ષાને પામ્યો તેમ સર્વવિરતિ પણ પામેજ ॥ મિથ્યા-
વ, અવિરતિ, કષાય અને દુષ્ટ વ્યાપારરૂપ મિથ્યા
(મોક્ષમાર્ગથી વિપરીત) આચારને પરમાર્થથી (શુદ્ધ અ ત -

કરણથી) પરિહરી, પરમ દીક્ષાવંત મહાત્મા જીવનમુક્તિ નિરૂપાધિક આત્મસુખ) ને ભાવથી અત્ર અનુભવી, સમસ્ત ઘાતિ અઘાતિ કર્મથી સંપૂર્ણ મુક્ત થઈ પછી પરમ પરમ મુક્તિને પણ પ્રાપ્ત થાય છે ॥ આ જિન દીક્ષા વિધિ (પ્રકરણ) ને શાસ્ત્રની નીતિ પ્રમાણે સમ્યગ્ વિચારવાથી પણ (જે મહાનુભાવ તે મુજબ આચરણ કરે તેનુ તો કહેવુંજ શું ? સકૃતબંધક (એક વાર ફરી ઉત્કૃષ્ટી કર્મ સ્થિતિ બાંધ -નાર) તથા અપુનર્બંધક (હવે પછી તેવી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ નહિ બાંધનાર) ઉભયમાં કદાગ્રહ સંભવિત હોવાથી તે કદાગ્રહનો તેમને શીઘ્ર ક્ષય થઈ જશે ॥ ૪૧-૪૪ ॥

શુભં સ્યાત્ સર્વસત્ત્વાનામ્

